

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Roma ZAJANČKAUSKIENĖ

**TEOLOGINIŲ DORYBIŲ SKLAIDA ARKIVYSKUPO
TEOFILIAUS MATULIONIO KANKINYSTĖS KELYJE**

Daktaro disertacija
Humanitariniai mokslai, teologija (02 H)

Kaunas, 2014

UDK 241.5
Za-93

Disertacija rengta 2006–2014 m. Vytauto Didžiojo universitete

Mokslinis vadovas – kan. prof. dr. (hp) Kęstutis Žemaitis (Vytauto Didžiojo universitetas,
humanitariniai mokslai, teologija – 02 H)

ISBN 978-609-467-036-7

TURINYS

IVADAS	5
SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS	12
SANTRUMPOS	14
ŠALTINIŲ IR TYRINĖJIMŲ APŽVALGA	16
1. ATNAUJINTAS DOMĖJIMASIS TEOLOGINĖMIS DORYBĖMIS	24
1.1. TIKĖJIMO DORYBĖS AKTUALUMAS	28
1.2. VILTIES DORYBĖS SAMPRATA	34
1.3. DŽIAUGSMO IR VILTIES KANKINYSTĖJE ŽENKLAS – HUMORO JAUSMAS	37
1.4. MEILĖS DORYBĖS AKTUALUMAS	39
1.5. MEILĖS DORYBĖS RAIŠKA KANKINYSTĖJE – ATLAIDUMAS PRIEŠAMS	41
2. KANKINYSTĖ BAŽNYČIOS ISTORIJOJE	45
2.1. TIKĖJIMAS PATIRIANT NELAISVĘ	48
2.2. NEVILTIS IR JOS NUGALĖJIMAS.....	48
2.3. SOVIETINĖS RUSIJOS POŽIŪRIS Į KATALIKŲ BAŽNYČIĄ	50
3. ARKIVYSKUPO TEOFILIAUS MATULIONIO SVARBIAUSI KANKINYSTĖS LAIKOTARPIAI	56
3.1. DIEVO TARNO TEOFILIAUS MATULIONIO KALINIMO IR TREMTIES KELIAS	56
3.2. SIELOVADINIS RŪPINIMASIS TIKINČIAISIAIS	60
3.2.1. Įkalinimas 1923 metais	67
3.2.2. Solovkų koncentracijos lagerio kalinys	69
3.2.3. Kunigų komunos Solovkų stovykloje organizavimas ir pakartotinis teismas	74
3.2.4. Vyskupo Teofiliaus Matulionio suėmimas 1946 metais	77
4. ARKIVYSKUPO TEOFILIAUS MATULIONIO KANKINYSTĖS KELIJE IŠRYŠKĖJUSIOS TEOLOGINĖS DORYBĖS	84
4.1. TIKĖJIMO DORYBĖS VAIDMUO ARKIVYSKUPO TEOFILIAUS MATULIONIO KANKINYSTĖS KELYJE	84
4.2. ARKIVYSKUPO TEOFILIAUS MATULIONIO MISIJINIS MĄSTYMAS	84
4.3. ARKIVYSKUPO APSISPRENDIMAS LIKTI DIRBTI RUSIJOJE	87
4.4. ARKIVYSKUPO TEOFILIAUS MATULIONIO TIKĖJIMO KRISTOCENTRIŠKUMAS	90
4.5. MEILĖS DORYBĖS SVARBA ARKIVYSKUPO TEOFILIAUS MATULIONIO KANKINYSTĖJE	96
4.5.1. Pamaldumas Švenčiausiajai Jėzaus Širdžiai	96

4.5.2. Eucharistinis arkivyskupo Teofiliaus Matulionio pamaldumas	99
4.5.3. Meilė Išganytojui – <i>Per crucem</i>	102
4.6. ARKIVYSKUPO TEOFILIAUS MATULIONIO MEILĖS DIEVUI RAIŠKA PER MEILĘ ARTIMUI...110	
4.7. ARKIVYSKUPAS TEOFILIUS MATULIONIS – LAISVAS KALINYS	112
4.8. DIEVO TARNO TEOFILIAUS MATULIONIO VILTIES DORYBĖS SAMPRATA	115
4.8.1. Kunigo askezė nelaisvės vietose	115
4.8.2. Arkivyskupo Teofiliaus Matulionio humoro jausmas kaip vilties dorybės atspindys	117
4.8.3. Klusnumas Dievo valiai – išskirtinis arkivyskupo bruožas kalint.....	119
IŠVADOS.....	125
REKOMENDACIJOS	128
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA.....	130
PRIEDAI	142

ĮVADAS

Nuo pirmųjų gyvavimo amžių iki XXI amžiaus Bažnyčia ieško sąvokų savo tapatybei ir pagrindinei veiklai apibūdinti. Žodžio tarnystė, tikėjimo skleidimas iš pradžių buvo įvardijami sąvoka *skelbimas*, po Vatikano II Susirinkimo paplito tinkamesnė ir platesnė sąvoka *martyrija* – tikėjimo liudijimas.¹ Ji geriau išreiškia Bažnyčios misiją vis labiau sekuliarėjančiame pasaulyje, kuriame Bažnyčia, kaip ir pirmaisiais amžiais, sudaro mažumą. Be to, šia sąvoka pabrėžiama, kad tikėjimas į Jėzų Kristų sėkmingiausiai skleidžiamas jį liudijant. Herojiškų tikėjimo liudytojų pavyzdžiai totalitarinių režimų pastangų sunaikinti Bažnyčią akivaizdoje šiandien yra tarsi atraminė kolona, galinti sulaikyti visuomenės dechristianizaciją.²

Krikščionybės 2000 metų jubiliejaus proga popiežius šv. Jonas Paulius II iškėlė XX amžiaus tikėjimo liudytojų, kurie gyveno pagal Evangeliją priešiško ir persekiojimų sąlygomis, svarbą Bažnyčiai. Šis liudytojų gausus būrys yra Bažnyčios paveldas, kurio nevalia pamiršti, turi paskatinti mūsų dėkingumą ir atnaujinti pasiryžimą juo sekti.³ Tikėjimo liudytojų atminimas ypač svarbus Bažnyčiai, jos misijiniam uždaviniui – skelbti išlaisvinančią Gerąją Naujieną Vakarų visuomenei, kuri tolsta nuo savo krikščioniškųjų šaknų.⁴

2000 m. Katalikų Bažnyčios martirologas buvo papildytas 30 tūkstančių dvidešimtojo amžiaus kankinių sąrašu, kuriame yra 114 tikėjimo liudytojų, kankinių lietuvių.⁵ XX a. pirmieji Lietuvos kankiniai buvo nužudyti 1941 m. Antrosios sovietinės okupacijos metu savo tikėjimą paliudijo ir mirė Lietuvos dvasininkai: arkivyskupas M. Reinys, vyskupai V. Borisevičius ir T. Matulionis, kun. V. Mironas bei daugybė kitų.

Tikėjimo liudytojas kankinys Dievo tarnas arkivyskupas Teofilus Matulionis nuėjo drąsu apaštalavimo ir kankinystės kelią, vingiavusį per įvairias apaštalavimo vietas Lietuvoje, Latvijoje, Rusijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose ir kalinimo vietas Maskvoje, Peterburge, Vladimire, Solovkuose, Ledianoje Pole, Mordovijoje ir kt. Arkivyskupo mirtį dar gaubia neaiškumo šydas, nes Kaišiadorių ganytojas mirė ištremtas į Šeduvą 1962 m. rugpjūčio 20 d., praėjus trims paroms po sovietinių saugumiečių bute atliktos kratos. Kai kurie tyrinėtojai, pavyzdžiui, vyskupas J. Boruta, iškelia hipotezę, kad mirties priežastis galėjo būti per kratą arkivyskupui suleista injekcija. Įtarimas nuuodijimu paskatino 1999 metais įvykdyti

¹ Plg. *Jurevičius A.* Kankinystė ir tikėjimo liudijimas neatskiriami. *Naujasis Židinys–Aidai.* 2004 m. Nr. 4. P. 169–172.

² Plg. *Streikus A.* Vyskupas Teofilus Matulionis – Bažnyčios karys ir kankinys / *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis.* T. 37. Vilnius. 2013. P. 11.

³ Plg. *NMI,* 7. 41.

⁴ Plg. *TMA,* 41 – 42.

⁵ Lietuvos Vyskupų Konferencijos 2000 metų jubiliejaus komitetas. *Ekumeninis naujųjų kankinių minėjimas Romoje // Bažnyčios žinios.* 2000 m. Nr. 7. Prieiga per internetą: <http://www.lcn.lt/bzinius/bz0007/007dj1.html>. 2010-08-12.

ekshumaciją: tada palaikuose rastas didelis kiekis sidabro ir chromo, ypač galvoje. Taigi neatmestina galimybė, kad arkiv. T. Matulionis buvo nuuodytas.⁶

1990 m. Šventojo Sosto leidimu buvo pradėta arkivyskupo Teofiliaus Matulionio beatifikacijos byla.⁷ Kaišiadorių vyskupo sprendimu buvo sudarytas beatifikacijos bylos tribunolas, rinkta bylos medžiaga. Buvo apklausiami liudytojai, renkami istoriniai dokumentai, leidžiamos istorinių šaltinių publikacijos. Lietuvių katalikų mokslo akademija išleido dr. A. Streikaus parengtą trijų Lietuvos vyskupų kankinių, tarp jų ir arkivyskupo T. Matulionio, teisminių bylų publikaciją iš buvusių sovietų saugumo archyvo fondų. Arkivyskupo T. Matulionio beatifikacijos bylą svariai papildė dar viena šaltinių publikacija „Arkivyskupas T. Matulionis laiškuose ir dokumentuose“, kurią parengė vysk. J. Boruta, dr. E. Neniškytė ir istorikas A. Katilius, išleido irgi Lietuvos katalikų mokslo akademija.⁸ Šioje knygoje pateikti dokumentai saugojami Kauno arkivyskupijos ir Kaišiadorių vyskupijos archyvuose. Surinkta beatifikacijos medžiaga Šventųjų skelbimo kongregacijos nuodugnai tikrinama ir kritiškai vertinama. Jau surinkta medžiaga skatina naujosios Bažnyčios istorijos ir teologijos mokslo tyrimus. Teisminės bylos dokumentai, nors surašyti sovietinių tardytojų, siekusių suniekinti ir įkalinti drąsų Lietuvos dvasininką, parodo vyskupo kankino dvasios stiprybę, nepalaužiamą ištikimybę Kristui ir Bažnyčiai, meilę ganomiesiems.

Kiekvieno žmogaus gyvenime būna dramatiškų laikotarpių, kuomet neįmanoma išvengti kančios patirties. Tačiau XX a. Bažnyčios istorijoje ypač gausu milžiniško masto ateistinio persekiojimo ir Bažnyčios naikinimo, vykdyto Rusijos valstybės. Arkivyskupo T. Matulionio (1873–1962) gyvenimas atspindi to laikotarpio sudėtingumą ir drąsų Bažnyčios ganytojo laikyseną tikėjimo persekiojimo akivaizdoje. Amžininkų teigimu, šis ganytojas buvo kupinas šventumo, ramybės ir tvirtumo, jis buvo visais atžvilgiais pavyzdingas kunigas, trumpiau tariant, tikras *Homo Dei*. Tokiu žmogumi krikščionis tampa, laisva valia atsiverdamas Dievo dovanojamam malonės gyvenimui. Malonės veikiamo žmogaus laikysena gali tapti didvyriška, nes ji trykšta iš dieviškojo šaltinio. Malonė atskleidžia brandų asmens tikrojo žmogiškumo pavidalą.

Tikėjimo dorybė būtina išganymui. Laiške žydams rašoma: „be tikėjimo neįmanoma patikti Dievui“ (Žyd 11, 6). Be tikėjimo niekas negali būti nuteisintas ir niekas negaus amžinojo gyvenimo, jei neištvers iki galo (plg. Mt 10, 22; 24, 13). Kristaus mokinyturi turi ne vien saugoti

⁶ Poniškaitis A. Kunigų simpoziumas // XXI amžius. 2003-06-06. Nr. 44. Plg. Kunigų simpoziume kalbėta apie lietuvių kanonizacijos bylas // Bažnyčios žinios. 2003 m. Nr. 10. P. 11.

⁷ Plg. Paminėta Dievo tarno Teofiliaus proceso vyskupijos etapo pabaiga // Bažnyčios žinios. 2008 m. Nr. 9. Prieiga per internetą: http://www.baznycioszinios.lt/site/files/file/pdf/bzinius_2008-09.pdf. 2012-08-21.

⁸ Lietuvos vyskupai kankiniai sovietiniame teisme. Lietuvių katalikų mokslo akademija. Vilnius. 2000. Arkivyskupas Teofilius Matulionis laiškuose ir dokumentuose. Lietuvių katalikų mokslo akademija. Vilnius. 2002.

tikėjimą ir juo gyventi, bet ir jį išpažinti, drąsiai liudyti ir skleisti: „Visi turi būti pasirengę išpažinti Kristų žmonių akivaizdoje ir eiti paskui Jį kryžiaus keliu, lydimi persekiojimų, kurių Bažnyčiai niekada netrūksta.“⁹ Anot arkivyskupo T. Matulionio, pasitikime Viešpačiu, kurio valioje žmonių ir tautų žingsniai ir keliai. „Dievas atveda kunigą prie savo altoriaus, Jis išsaugo ir išlaiko jį kaip šviesų gintarėlį audringų laikų jūroj ir tėviška savo Apvaizdos ranka veda kaip *secundum mentem et Cor Jesu*.“¹⁰

Krikščioniška viltis kaip teologinė dorybė, anot J. Ratzingerio, yra gelminė žmogaus savybė, visiškai kitokia nei kitos. Krikščioniškosios vilties didybė iškyla tik išsilaisvinus iš pasaulio pagundų vilionių.¹¹ Vilties padedami kaip savo laimės trokštame Dangaus karalystės ir amžinojo gyvenimo, pasitikėdami Kristaus pažadais ir remdamiesi ne savo jėgomis, bet Šventosios Dvasios malone. Arkivyskupas T. Matulionis kalėdamas ir tremties metu vilties pavyzdžiu laikė teisųjį Jobą. Jis rašo: „Nėra ko liūdėti, o su teisiuoju Jobu sakyti: Dievas davė kryžių, Dievas duos ir jėgų nešti jį; atėjus laikui, paims jį, ar dar trumpiau: būk valia tavo.“¹²

Šv. Kryžiaus Jonas Dievo meilės dorybę sieja su savęs išsižadėjimu ir Kristaus sekimu, kai trokštama netekti visko iš meilės Dievui.¹³ Arkivyskupo T. Matulionio vyskupystės šūkis *Per crucem ad astra* (Per kryžių į žvaigždes) atskleidžia jo kaip vyskupo esminę dvasingumo ir apaštalavimo kryptį. Arkivyskupas T. Matulionis meilę Dievui išreiškia meile Nukryžiuotajam, pamaldumu Švč. Jėzaus Širdžiai, Eucharistijai, Dievo gailėtingumui. Laiškuose iš Vladimiro kalėjimo, Potmos invalidų namų vyskupas visus artimuosius paveda Švenčiausiajai Jėzaus Širdžiai, jis kasdien meldžiasi šia intencija: „prašau ir prašysiu Jėzaus širdį per Marijos užtarimą, kad sustiprėtų brolio sveikata. (...) Atsiduokime Dievo valiai ir pasitikėkime Dievo gailėtingumu. Dievo gailėtingumui nėra galo – jis beribis ir galingas.“¹⁴ Apie konkrečias meilės Dievui apraiškas viename laiške arkivyskupas rašo: „Vienintelis spindulys mano gyvenime tai, kad galima, ačiū Dievui, atnašauti, brevijorių ir šv. Rožančių kalbėti.“¹⁵

Tyrimo problema. Lietuvoje teologinių dorybių tema išsamiau netyrinėta. Visais laikais aktualu ieškoti atsakymų į klausimus apie pasitikėjimo Dievu, tikėjimo, vilties, meilės Dievui,

⁹ LG, 42.

¹⁰ Arkivyskupo T. Matulionio laiškas kun. J. Bulaičiui. 1958 m. balandžio 18 d. / KVKA. Beatifikacijos byla. T. 2. P. 133, 133a.

¹¹ Plg. Ratzinger J. To Look on Christ. Exercises in Faith, Hope and Love. New York. Crossroad. 2005. P. 44–45.

¹² T. Matulionio laiškas kun. Jonui Pilkaui. 1954-11-10 / Arkivyskupas Teofilus Matulionis laiškuose ir dokumentuose. P. 285–287.

¹³ Plg. Šv. Kryžiaus Jonas. Kopimas į Karmelio kalną / Gyvoji duona. Palendrių Šv. Benedikto vienuolynas. 2005. P. 483.

¹⁴ Arkiv. T. Matulionio laišakai. 1954-01-31, 1954-08-09, 1955-01-07 / Gaida P. Nemasus mirtingasis arkivyskupas Teofilus Matulionis. P. 253. 263. 266.

¹⁵ Ten pat. P. 289–290.

artimui ir priešams esmę, ypač sunkių išbandymų laikotarpiais, apie teologinių dorybių reikšmę ir svarbą tikinčiam žmogui. Darbe keliami probleminiai klausimai:

1. Kokios yra kankinystės sąlygomis gyvenusio Dievo tarno Teofiliaus Matulionio teologinių dorybių apraiškos?

2. Kaip teologinių dorybių praktikavimas įprasmina į ribines situacijas patekusio žmogaus gyvenimą, nepaisant patiriamų didžiulių kančių, netgi suteikia jėgų viltingai gyventi?

Tyrimo objektas. Teologinių dorybių sklaida kankinystėje.

Tyrimo tikslas. Nustatyti teologinių dorybių sklaidą arkivyskupo Teofiliaus Matulionio kankinystės kelyje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibūdinti teologinių dorybių sampratą Apreiškimo ir Katalikų Bažnyčios mokymo aspektu.
2. Išryškinti svarbiausius kankinystės aspektus Bažnyčios istorijoje nuo pirmųjų amžių iki XX a. vidurio.
3. Išskirti svarbiausius arkivyskupo Teofiliaus Matulionio kankinystės laikotarpius.
4. Išgryninti teologinių dorybių – tikėjimo, meilės ir vilties – sklaidos požymius ir raišką T. Matulionio kankinystės kelyje.

Tyrimo metodologiniai pagrindai

1. Disertacijoje tiriama teologinių dorybių sklaida yra sudėtinė specialiosios moralinės teologijos dalis. Ši teologijos sritis nagrinėja žmogaus elgesį įvairiose gyvenimo srityse ir situacijose. Teologinės dorybės yra ir dvasingumo teologijos tema. Kildinamos iš Dieviškojo Apreiškimo, perteikiamos Bažnyčios tėvų mokymu, atsiskleidžiančios ir augančios sulig tikinčio asmens religine patirtimi teologinės dorybės apibūdina žmogaus antgamtinio gyvenimo prigimtį ir paaiškina tai, kas sieloje vyksta nuo dvasinio gyvenimo pradžios iki pilnutinio tobulumo.¹⁶

2. Darbe remiamasi katalikų teologijos martirologijos nuostata, jog kankinystė yra tikėjimo liudijimas Bažnyčios persekiojimų metu, kai krikščionis kankinys paaukojo ar tebeaukoja gyvybę, kad paliudytų tikėjimą, būdamas įsitikinęs, jog visiems žmonėms reikia Jėzaus Kristaus, nugalėjusio nuodėmę ir mirtį ir sutaikiusio žmones su Dievu.¹⁷ Kai tikėjimo liudijimas tampa kentėjimų ar netgi kraujo praliejimo priežastimi, jis paprastai jau vadinamas kankinyste ar kraujo liudijimu, o už tikėjimą nužudytasis – kankiniu. Vartojant sąvoką *kankinystė* kartais

¹⁶ Plg. Aumann J. Spiritual Theology. 1980. P. 22. Prieiga per internetą: <https://ia600301.us.archive.org/25/items/SpiritualTheologyByFr.JordanAumannO.p/AumannO.p.SpiritualTheologyall.pdf>. 2010-12-10.

¹⁷ Plg. RM, 11.

labiau akcentuojama liudytojo patirti kentėjimai ir smurtinė mirtis, nei jo pateiktas tikėjimo liudijimas, tačiau jau Bažnyčios tėvai mokė, kad ne kankinimo būdas krikščionį padaro kankiniu, o jo intencija.¹⁸ Jonas Paulius II apaštališkajame laiške *Novo millennio ineunte* iškėlė XX amžiaus tikėjimo kankinių liudijimo ir jų palikimo tyrinėjimo svarbą Bažnyčiai. Pastarųjų amžių kankinystė yra labai svarbi ir ekumeniniu aspektu, nes šventųjų, kankinių ekumenizmas labai įtikinamas.¹⁹

3. Disertacijoje remiamasi kristologijos teologijos nuostatomis, išryškinant žmogaus transcendentinę paskirtį priimti įsikūnijusį Dievą, jo partnerystę, jo išganyimą. Kristologija parodo, koku būdu žmogus, ieškodamas egzistencinės atramos ir vilties, susitinka su Nukryžiuotuju.

Tyrimo metodai. *Teorinės analizės metodai.* Struktūrinė ir aspektinė analizė taikyta apibūdinant teologinių dorybių sampratą Katalikų Bažnyčios mokyme, lyginamoji analizė ir istoriografiniai tyrinėjimai pasitelkti išskiriant T. Matulionio kankinystės laikotarpius ir priežastis. Sistemine analizė taikyta išgryninant ir susisteminant teologinių dorybių sklaidą ir raišką.

Empirinės analizės metodai. Dokumentų analizės metodas taikytas analizuojant archyvinius dokumentus, atsiminimų tekstus. Kokybinis individualaus interviu metodas taikytas užrašyti amžininko J. Armonaičio, ses. Kolumbos OSB, pažinusių arkivyskupą T. Matulionį, atsiminimams.

Sintezės metodas taikytas teologinei, istorinei, atsiminimų ir kitai tyrimo temos literatūrai apibendrinti, kaupiant informaciją apie arkivyskupo dvasinio gyvenimo raišką, ieškant ją vienijančių bendrų krypčių, formų, liudijančių arkivyskupo nuostatas ir prioritetus. Tai leidžia kompleksiskai pažvelgti į tiriamąjį objektą – teologinių dorybių sklaidą kankinystės sąlygomis – ir išryškinti svarbiausius dalykus.

Tyrimo apribojimai. Tyrimo metu nepavyko prieiti prie visų Rusijos Federacijos archyvuose saugomų dokumentų dėl šios valstybės struktūrų nepalankaus požiūrio į Vakarų šalių mokslininkus ir tyrėjus. Todėl liko nenagrinėta 1923 m. ikiteisminė tyrimo medžiaga, Vladimiro kalėjimo archyvo bylos. Tyrimo metu sužinota, kad Latvijoje per Antrąjį pasaulinį karą dingo arkivyskupo iš Maskvos kalėjimo bičiuliui kun. V. Urbeliui rašyti laišakai.

¹⁸ Plg. *Šinkūnas V.* Martyrija – kankinystė – tikėjimo liudijimas. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2008-09-12-vidmantas-simkunas-sj-martyrija-kankinyste-tikejimo-liudijimas/3614>. 2008-09-12.

¹⁹ *Boruta J.* Lietuvos vyskupai kankiniai sovietiniame teisme. P. 6–7. Plg. NMI, 7.

Ginamieji disertacijos teiginiai

1. Arkivyskupo Teofiliaus Matulionio kankinyse paženklintas gyvenimo kelias tęsėsi nuo jo kaip dvasininko tarnystės pradžios iki pabaigos.
2. Arkivyskupas Teofilius Matulionis kankinystės kelyje niekad neparado tikėjimo, vilties ir meilės dorybių.
3. Kankinystės kelyje arkivyskupo Teofiliaus Matulionio teologinės dorybės ne tik nesumažėjo, bet, priešingai, didėjant kančios laipsniui, proporcingai didėjo ir minėtosios dorybės.
4. Dorybių dėka arkivyskupas Teofilius Matulionis visada išliko tvirtas savo pašaukimo tarnystėje.
5. Tikėjimo gynimas buvo Dievo tarno T. Matulionio pagrindinis rūpestis, kylantis iš ganytojo atsakomybės už tikinčiuosius. Asmeninį gyvą tikėjimą arkivyskupas Teofilius Matulionis stiprino intensyviu maldos gyvenimu.

Darbo mokslinis naujumas

Analizuojant teologinių dorybių sklaidą, sukurta tyrimo sistema, leidžianti susisteminti šaltinių medžiagą ir padedanti kategorizuoti dorybių bruožus.

Darbe pirmą kartą surinkta archyvinė medžiaga apie arkivyskupo T. Matulionio 1929–1933 metų įkalinimus Rusijoje. Ši medžiaga išanalizuota, išskirti pagrindiniai dorybes atspindintys veiksniai, lėmę arkivyskupo dvasinio gyvenimo dinamiką ir stiprybę. Surinktais dokumentais pagrindžiama, kad komunistinė bolševikinė sistema nuo pat pradžių buvo brutali Bažnyčios ir tikėjimo atžvilgiu, ne tik tada, kai valdžią į savo rankas sovietinėje Rusijoje paėmė J. Stalinas. Tai rodo kun. T. Matulionio kalinimo bolševikų kalėjime 1923 m. faktas. Jau carinės Rusijos valdžios vykdytą katalikų Bažnyčios varžymą ir priešišumą jai rodo T. Matulionio sekimas ir bausmė už kunigo pareigų vykdymą 1909 m.

Aprašant arkivyskupo T. Matulionio puoselėtas dorybes 1923–1962 m., remiamasi atlikta archyvinių dokumentų istorine analize: tiriama arkivyskupo T. Matulionio apklausų medžiaga, jo laiška kunigams, giminėms, prašymai, ganytojiški laiška, vizitacijų ataskaitos, pasakojimai, pirkimo–pardavimo aktai, rankraščiai ir kiti dokumentai. Daug disertacijoje panaudotų rankraštinų šaltinių buvo pirmą kartą įtraukti į arkiv. T. Matulionio mokslinių tyrimų lauką.

Lietuvoje pirmą kartą imamasi tirti teologinių dorybių temą. Ši tema iki šiol neišplėtota mokslinėje literatūroje, negvildenta teologinių dorybių svarba asmens šventėjimui. Disertacijoje teoriškai susisteminta teologinių dorybių sklaida 2 lentelėje. Teologinių dorybių buvimas arkivyskupo gyvenime pagrindžiamas jų raiška T. Matulionio kankinystės kelyje.

Darbo praktinis naujumas

Istorinio teisingumo atkūrimas. Disertacijoje istorinės analizės būdu nustatyti faktai padės atkurti istorinį teisingumą, nes iki šiol pakankamai neištyrinėta arkivyskupo kankinystės tema, publikacijose aptinkama datavimo ar tremties vietų painiojimo klaidų. Nors paskelbta istorinių šaltinių publikacijų, tačiau tikrinant Lietuvos archyvų rinkinius, buvo atrasti nepublikuoti arkiv. T. Matulionio vieši dokumentai.

Beatifikacijos proceso praturtinimas. Kaišiadorių vyskupo Juozo Matulaičio iniciatyva 1990 metais buvo pradėtas Dievo tarno arkivyskupo Teofiliaus Matulionio beatifikacijos procesas. Jo eiga vyskupijos lygmeniu yra baigta, tačiau šis procesas tęsiamas Vatikano šventųjų skelbimo kongregacijos. Tirdami beatifikacijos bylą ekspertai susidūrė su archyvinių dokumentų iš Rusijos valstybinių archyvų nebuvimo problema. Darbo autorė, atlikusi archyvinių dokumentų paiešką Rusijoje, valstybiniuose Rusijos archyvuose surastus dokumentus ne tik panaudoja šiame darbe, bet drauge ir suteikia galimybę jais pasinaudoti beatifikacijos bylos eigoje. Tikėtina, kad darbo autorės surinkti dokumentai padės tiksliau datuoti arkivyskupo kankinystę, geriau apibūdinti jo kalinimo vietas, taip pat suteiks naujų žinių apie uolų Dievo tarno T. Matulionio apaštalavimą kalinimo vietose. Darbas galėtų pasitarnauti beatifikacijai pagreitinti, nes jame yra surinkta autentiška ir iki šiol nepublikuota medžiaga, kuri labai aiškiai parodo arkivyskupo T. Matulionio kankinystės kelią ir jame išsiskleidusias tikėjimo, vilties ir meilės dorybes, liudijančias arkivyskupo šventumą. Negana to, pastebimas šių dorybių dinamiškas augimas skirtingais kalinimo laikotarpiais. Šios išvados yra svarbios asmens šventumo pagrįstam tyrimui, kuris vykdomas beatifikacijos bylos eigoje.

Darbo struktūra. Disertaciją sudaro įvadas, sąvokų žodynelis, santrumpos, keturios pagrindinės dalys, išvados, literatūros sąrašas ir priedai. Pirmoje darbo dalyje atskleidžiama teologinių dorybių samprata Apreiškime ir Bažnyčios Tėvų mokyme. Antroje darbo dalyje apžvelgiama krikščioniška kankinystės samprata, jos pagrindiniai aspektai ir būdingi bruožai. Trečioje darbo dalyje išskiriami arkivyskupo Teofiliaus Matulionio kankinystės etapai ir aiškinami kalinimo metu turimi „ginklai“ – Dievo žodis, malda ir sakramentai. Ketvirtoje darbo dalyje tiriamos teologinių dorybių apraiškos arkivyskupo kankinimo ir tremties laikotarpiais, aiškinami dorybių motyvai. Darbe pateikiama: dvi lentelės – pirmąją lentelę pagrindžiamas kankinystės kelias, antroje – atskleidžiama arkiv. T. Matulionio teologinių dorybių raiška, 241 literatūros šaltinių ir dokumentų, 24 priedai.

SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS

Dievo tarnas – taip vadinamas tikintysis, kurio beatifikacijos proceso byla yra pradėta arba tęsiama.

Kankinys – krikščionis, tikėjimo išpažinėjas, nepabūgęs paaukoti savo gyvybės vardan tikėjimo į Jėzų Kristų. Tačiau pačios mirties dėl tikėjimo veikiau ne trokštama, bet ji yra tikėjimo liudijimo pasekmė.

Kankinystė – dogminė ir fundamentinė teologija ją apibrėžia kaip laisvą, ramų mirties dėl tikėjimo priėmimą. Tikėjimas apima krikščionišką moralės mokymą. Kankinio mirties priežastis yra *in odium fidei* – neapykanta tikėjimui.²⁰ Kankinystė remiasi dviem kriterijais: pirmasis – tikinčiojo persekiojimas, nužudymas iš *odium fidei*, antrasis – tikinčiojo nuostata aktyviai liudyti tikėjimą. Kai tikėjimo liudijimas tampa kentėjimų ar juo labiau kraujo praliejimo priežastimi, jis vadinamas kankinyste arba kraujo liudijimu.²¹

Kankinystės kelias – žmogaus, patyrusio laisvės ribojimo, persekiojimo, tremties etapus, gyvenimo atkarpa.

Religijos persekiojimas – šiame darbe tai Rusijos valstybės kovingų komunistų siekis sunaikinti Bažnyčią. Religijos persekiojimas Rusijoje buvo reglamentuotas Bažnyčios atskyrimo nuo valstybės dekretu, išleistu 1918 m. sausio 23 d.²² Katalikų Bažnyčia neteko juridinio statuso, kilnojama ir nekilnojama materialinė nuosavybė buvo nacionalizuota, uždraustas vaikų katechizavimas, vienuolių veikla, katalikiškos procesijos, religinės literatūros, spaudos leidyba ir pan. Dvasininkija, ypač Bažnyčios hierarchai, sekami ir baudžiami laisvės atėmimu, net žudomi. Religinis Bažnyčios persekiojimas Lietuvoje prasidėjo su sovietų Rusijos okupacija 1940 m. birželio 15 d. ir baigėsi Lietuvai atkūrus nepriklausomybę 1990 m. kovo 11 d. 1941–1943 m., vokiečių okupacijos laikotarpiu, buvo siekiama visiškai perimti viešojo gyvenimo kontrolę, tiriama katalikų ir stačiatikių Bažnyčių materialinė padėtis, tikrinamas dvasininkų pamokslų ir laiškų turinys, bandoma įtraukti Bažnyčią į savo propagandą.²³

²⁰ Rahner K. Dimensions of Martyrdom: A Plea for the Broadening of a Classical Concept / Concilium. Ed. Metz J. B., Schillebeeckx E. New York: The Seabury Press. Vol. 163. 1983. P. 8–9.

²¹ Plg. Šimkūnas V. Martirija – kankinystė – tikėjimo liudijimas / Ten pat.

²² Plg. Vardys V. Stainly. The Catholic Church, Dissent and Nationality in Soviet Lithuania. New York. 1978. P. 94.

²³ Plačiau Laukaitytė R. Lietuvos Bažnyčios vokiečių okupacijos metais (1941–1944). Vilnius. 2010. P. 19–59.

Teologinės dorybės – dieviškosios tikėjimo, vilties ir meilės dorybės, kurių pradžia, motyvas ir objektas yra vienas Triasmenis Dievas. Dieviškosios dorybės pagrindžia, įkvepia ir paženkliną dorinį krikščionio veikimą.²⁴ Teologinės dorybės yra religinio gyvenimo ir teocentrinės žmogaus laikysenos pagrindas. Jų tiesioginis objektas ir akstinas yra Dievas. Jos, skirtingai nei moralinės dorybės, besiorientuojančios į sukurtąjį gėrį, tiesiogiai kelia sielą į Dievą. Jų paskirtis – per Jėzų Kristų suvienyti mus su Dievu, kad taptume dieviškojo gyvenimo dalininkais. Tai vienijančios ir perkeičiančios dorybės.²⁵

²⁴ Plg. KBK, 1812–1813.

²⁵ Plg. *Tanquerey A. The Spiritual Life. A Treatise on Ascetical and Mystical Theology. An imprint of Saint Benedict Press, LLC. Charolotte. 2000. P. 549–550.*

SANTRUMPOS

AUFSB Arch – (Archiv upravljenija FSB Rosii po Archangelskoj obl.) Rusijos Archangelsko srities federalinės saugumo tarnybos archyvas

AG – Vatikano II Susirinkimas. Dekretas dėl Bažnyčios misijinės veiklos *Ad gentes*

CD – Vatikano II Susirinkimas. Dekretas dėl vyskupų pastoracinių pareigų Bažnyčioje *Christus Dominus*

CGASPb – (Centralnyj gosudarstvenij archiv Sankt Peterburga) Centrinis valstybinis Sankt Peterburgo archyvas

CK RKP – (Centralnyj komitet Rosijskoj komunističeskoj partiji) Rusijos komunistų partijos centro komitetas

CD – II Vatikano Susirinkimas. Dekretas dėl vyskupų pastoracinių pareigų bažnyčioje *Christus Dominus*

DCE – Benediktas XVI. Enciklika *Deus caritas est*

DPZ – (Dom predvaritel'nogo zaključenija) Tardymo izoliatorius Leningrade

DV – Vatikano II Susirinkimas. Dogminė konstitucija apie Dievo Apreiškimą *Dei Verbum*

EG – Pranciškus. Apaštališkasis paraginimas *Evangelii gaudium* apie Evangelijos skelbimą šiuolaikiniame pasaulyje

FC – Jonas Paulius II. Apaštališkasis paraginimas *Familiaris consortio*

FR – Jonas Paulius II. Enciklika *Fides et ratio*

GARF – (Gosudarstvenij archiv Rosijskoj Federacii) Rusijos Federacijos valstybinis archyvas

GS – Vatikano II Susirinkimas. Pastoracinė konstitucija apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje *Gaudium et spes*

KAKA – Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas

KBA – Kauno benediktinių archyvas

KBK – Katalikų Bažnyčios katekizmas

KVKA – Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyvas

LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas

LF – Pranciškus. Enciklika apie tikėjimą *Lumen fidei*

LG – Vatikano II Susirinkimas. Dogminė konstitucija apie Bažnyčią *Lumen gentium*

LYA – Lietuvos ypatingasis archyvas

LVIA – Lietuvos valstybės istorijos archyvas

NARKOM – (Narodnyj komisariat) Liaudies komisariatas

NKGB – (Narodnyj komisariat gosudarstvenoj bezopasnosti) KGB komisariatas

NKVD – (Narodnyj komisarjat vnutrenich del) Liaudies vidaus reikalų komisariatas

NMI – Jonas Paulius II. Apaštališkasis laiškas *Novo millennio ineunte*

OGPU – (Objedinionoje gosudarstvenoje političeskoje upravlenije) Jungtinė valstybinė politinė valdyba

OU NKVD – (Osoboje upravlenije narodnogo komisarjata vnutrenich del) Liaudies vidaus reikalų komisariato Ypatingoji valdyba

PG – Jonas Paulius II. Posinodinis apaštališkasis paraginimas *Pastores gregis*

PO – Vatikano II Susirinkimas. Dekretas dėl kunigų tarnybos ir gyvenimo *Presbyterorum ordinis*

RGIA – (Rosijskij gosudarstvenij istoričeskij archiv) Rusijos valstybinis istorijos archyvas

RM – Jonas Paulius II. Enciklika *Redemptoris missio*

SC – Vatikano II Susirinkimas. Konstitucija apie šventąją liturgiją *Sacrosanctum concilium*

SCar – Benediktas XVI. Posinodinis apaštališkasis paraginimas *Sacramentum Caritatis*.

SS – Benediktas XVI. Enciklika *Spe salvi*

SD — Jonas Paulius II. Apaštališkasis laiškas *Salvifici doloris*

UNKVD – (Upravlenije narodnogo komisarjata vnutrenich del) Liaudies vidaus reikalų komisariato valdyba

UR – Vatikano II Susirinkimas. Dekretas dėl ekumenizmo *Unitatis redintegratio*

TMA – Jonas Paulius II. Apaštališkasis laiškas *Tertio millennio adveniente*

VCIK – (Vserosijskij centralnij ispolnitelnij komitet) Rusijos centrinis vykdomasis komitetas

VS – Jonas Paulius II. Enciklika *Veritatis splendor*

ŠALTINIŲ IR TYRINĖJIMŲ APŽVALGA

1. *Publikuoti šaltiniai*. Dievo tarno arkivyskupo T. Matulionio biografija gvildenta lietuvių autorių – P. Gaidamavičiaus Gaidos, S. Kiškio – knygose. Istorinių tiriamųjų straipsnių publikacijų paskelbė A. Streikus, R. Laukaitytė, vysk. J. Boruta, V. Spengla. Itin sviri istorinių šaltinių publikacija – Lietuvos vyskupų tikėjimo liudytojų teisminės bylos. Arkiv. M. Reinio, arkiv. T. Matulionio ir vysk. V. Borisevičiaus bylos publikuotos leidinyje „Lietuvos vyskupai ir kankiniai sovietiniame teisme“. Šis leidinys tapo itin reikalingas 1990 m. pradėjus šių tikėjimo liudytojų beatifikacijos bylas.²⁶ Panašaus pobūdžio leidinys, tačiau jame pateikiama mažiau dokumentų, – V. Spenglos knyga „Atlikę pareigą“²⁷. Šioje knygoje pirmą kartą publikuojami Valstybės ypatingojo archyvo dokumentai apie keturis Lietuvos vyskopus tikėjimo liudytojus kankinius: V. Borisevičių, M. Reinį, T. Matulionį ir P. Ramanauską.

T. Matulionio kaip ganytojo veiklai ir jos motyvacijai tyrinėti reikšmingų dokumentų Lietuvoje paskelbta nedaug. Tarp išsamiausių minėtina A. Streikaus parengta dokumentų publikacija „Arkivyskupas Teofilus Matulionis laiškuose ir dokumentuose“. Tai vertingas leidinys, į kurį įtraukti Kauno arkivyskupijos ir Kaišiadorių vyskupijos archyvuose saugomi istoriniai šaltiniai: arkivyskupo ganytojiški laišakai, susirašinėjimas su įvairiomis institucijomis, kunigais, taip pat arkivyskupo gyvenamojo laiko straipsniai iš spaudos. Darbe, be minėtų leidinių, nemažai naudotasi Prano Gaidamavičiaus Gaidos monografija „Nemarus mirtingasis arkivyskupas Teofilus Matulionis“, išleista Romoje 1981 m. Šią knygą sovietmečiu, iki 1974 m., parengė arkivyskupo amžininkas prel. S. Kiškis. Kadangi rankraščio išleisti Lietuvoje buvo neįmanoma, jis buvo išleistas Vakaruose. Ši knyga tyrinėtoji yra vertinga dėl gausaus asmeninio pobūdžio laiškų rinkinio, arkivyskupo T. Matulionio amžininkų prisiminimų, nuotraukų. Ji iš dalies kompensuoja memuarinės literatūros apie arkivyskupą ir teologinių straipsnių šia tema nebuvimą. Atgavus Lietuvai nepriklausomybę, prel. S. Kiškis savo rinktą medžiagą publikavo knygoje „Arkivyskupas Teofilus Matulionis 1873–1962“. Šios knygos išleistos dvi laidos, tai rodo temos populiarumą visuomenėje.

Nors Lietuvoje išleisti istorinių šaltinių rinkiniai, paskelbta svarių akademiųjų studijų ir nemažai populiarių publikacijų²⁸ apie tikėjimo kankinio arkiv. T. Matulionio gyvenimą, iki šiol stigo nuodugnios jo gyvenimo analizės teologiniu aspektu. Vakarų Europos šalyse pastaraisiais dešimtmečiais išaugo visuomenės susidomėjimas koncentracijos lagerių kalinių dienoraščiais ar

²⁶ Lietuvos vyskupai ir kankiniai sovietiniame teisme. Sud. A. Streikus. Lietuvių katalikų mokslo akademija. T. 5. 2000; Arkivyskupas Teofilus Matulionis laiškuose ir dokumentuose. 2002. *Spengla V. Atlikę pareigą*. Vilnius. 1997.

²⁷ *Spengla V. Atlikę pareigą*. Vyskupai KGB (NKGB, MGB) kalėjimuose. Vilnius. 1997.

²⁸ Dienovidyje, XXI amžiuje, Artumoje ir kt. leidiniuose.

jų pagrindu parašytomis knygomis. Ši *patirties teologija* yra neįkainojamos vertės ir tampa svarbia psichologijos, pastoracinės ir dvasingumo teologijos tyrimuose.²⁹

2. *Nepublikuoti šaltiniai*. Be išvardytų esminių publikuotų šaltinių, rašant šį darbą naudotasi nepublikuotais arkivyskupo T. Matulionio archyviniais dokumentais, ypač pagrindžiančiais pirmųjų įkalinimų priežastis, įvardijančiais baismės vietas ir gyvenimo kalėjime ar lageryje sąlygas, sveikatos būklės kitimą. Archyviniai dokumentai, ganytojiški ir asmeniniai laišakai, ikonografinė medžiaga, beatifikacijos proceso liudininkų atsiminimai buvo renkami ir tyrinėjami įvairiuose Lietuvos, Rusijos valstybiniuose istorijos, ypatinguosiuose Lietuvos ir Rusijos saugumo tarnybos archyvuose, Kauno arkivyskupijos ir Kaišiadorių vyskupijos, Benediktinių vienuolyno ir privačiuose šeimos archyvuose. Viešieji dokumentai padėjo suprasti Teofiliaus Matulionio kaip Bažnyčios ganytojo vertybes, prioritetus, rūpesčius, problemas. Asmeniniai dokumentai atskleidė arkivyskupo pasaulėžiūrą.

Buvo rasta iki šiol nepublikuotų dokumentų. Lietuvos valstybės centriname archyve rasti Kaišiadorių vyskupo T. Matulionio raštai LSSR Ministrui pirmininkui: 1946-07-13 dėl Stakliškių špitolės nacionalizavimo, 1946-11-11 dėl Čiobiškio koplyčios išniekinimo ir išardymo (žr. 22-23 prieduose), Lietuvos istorijos archyve rasti 1937 m. Kauno arkivyskupijos dekanatų vizitacijos protokolų nuorašai, daryti vysk. T. Matulionio.

2008–2009 m. tris kartus vyкта į Rusijos federacijos archyvus (Maskvoje ir Sankt Peterburge) rinkti dokumentų, liudijančių 1923, 1929–1933 m. suėmimus, dokumentais pagrįsti arkivyskupo T. Matulionio teismo nutartis, kalinimo vietas ir patikslinti įkalinimų datas, susipažinti su šių laikų Bažnyčios istorikų moksline literatūra, nagrinėjančia XX a. Leningrado kunigų kalinimo temą. Buvo renkami dokumentai Valstybiniame Rusijos Federacijos istorijos archyve, Peterburgo miesto istorijos archyve, žinybiniame Peterburgo Saugumo tarnybos archyve, Sankt Peterburgo mokslo ir informacijos centro „Memorial“ archyve ir bibliotekoje, Nacionalinėje Rusijos bibliotekoje ir privačiuose archyvuose. Renkant pagrindinius disertacijos šaltinius, didžiausias dėmesys skirtas arkivyskupo Teofiliaus Matulionio autentiškiems dokumentams, kuriais remiantis būtų galima pagrįsti kankinystės sąlygomis arkivyskupo praktikuotas teologines dorybes.

2008 m. balandžio mėnesį lankytasi Rusijos Federacijos valstybiniame archyve (GARF), tikintis surasti archyvinę 1923 m. vyskupo J. Ciepliako ir Peterburgo kunigų viešojo teismo bylą, bet šių dokumentų aptikti nepavyko.³⁰ Tačiau buvo susipažinta su carinės Rusijos policijos

²⁹ Grigas R. Guldę gyvybę už ganomuosius / Spengla V. Atlikę pareigą. P. 6.

³⁰ 1923 m. vyskupo J. Ciepliako teismo bylos galutinio nuosprendžio nutartis yra dokumente: GARF. F. 1235. Ap. 140. B. 6. L. 108. Paties Peterburgo kunigų teismo proceso dokumentai saugomi Rusijos Prezidento archyve, Antireliginės komisijos prie CK RKP ataskaitose apie darbą 1923 m. nuo sausio 17 iki kovo 22 d. politinės komisijos prie CK RKP biurui. APRF. F. 3. Ap. 60 B. 12. L. 21.; F. 3. Ap. 60. B. 12 L. 25.28.33.

1909 m. byla, kurioje surinkti dokumentai apie Mohiliovo arkivyskupijos kunigą T. Matulionį. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad 1909 m. carinės valdžios pareigūnai teisė T. Matulionį ir paskyrė jam bausmę už apaštalavimo pareigų atlikimą. Tokio pobūdžio, t. y. operatyvinio sekimo, bylos buvo vedamos kiekvienam Romos katalikų kunigui, siekiant surinkti informaciją, kurią būtų galima panaudoti kunigui sukompromituoti, ištremti ir taip sustabdyti jo apaštalavimą. Kunigo T. Matulionio byloje saugomi keli svarbūs 1909 metų dokumentai iš Vitebsko gubernijos policijos nuovados. Šiuose dokumentuose, paženklintuose policijos departamento viršininko sprendimo žyma „visiškai slaptai“, teigiama, jog kunigas T. Matulionis Rusijos policijos pareigūnų yra sekamas. Šiame tyrime tai pats seniausias arkivyskupo T. Matulionio kankinystės kelio dokumentas, pagrindžiantis prielaidą, kad jo kalinimas tiesiogiai susijęs su uoliu kunigo pareigos atlikimu 1909 m. Žinant, jog šis sprendimas buvo priimtas 1909 m. rugsėjo mėnesį, o kunigas T. Matulionis nuteistas ir bausmė jam už kūdikio iš mišrios santuokos krikštą buvo paskirta tų pačių metų balandžio mėnesį, galima daryti prielaidą, kad kun. T. Matulionio kankinystės kelionės pradžia galima laikyti 1909-uosius, o ne 1923 metus. Šie dokumentai carinei policijai pasitarnavo vertinant „nusikalstamą“ kunigo T. Matulionio veiklą ir nusprendžiant jį ne tik ištremti iš Latvijos, bet veikiausiai ir visiškai apriboti jo veiklą ištremiant jį į Rusijos gilumą.³¹

Tų pačių metų spalio mėnesį buvo lankytasi Rusijos valstybiniame istorijos archyve Sankt Peterburge (RGIA), kur saugoma Mohiliovo arkivyskupijos kunigo T. Matulionio byla (RGIA. F. 862 Ap. 1 B. 1373). Byla buvo neprieinama darbo autorei dėl esą vykstančio šios bylos skaitmeninimo. Tačiau buvo užsakytos bylos lapų kopijos. Archyvo byloje saugomi dokumentai atskleidžia, jog kunigo T. Matulionio teismas už vaiko iš mišrios santuokos krikštijimą įvyko 1909 m. balandžio 16 d. Sankt Peterburgo Teismo rūmų sprendimu kunigas nubaustas nušalinimu nuo kunigo pareigų trijų mėnesių laikotarpiui ir 50 rublių bauda. 1910 m. liepos 30 d. kun. T. Matulionis apsigyveno dominikonų vienuolyne, esančiame prie Šv. Kotrynos bažnyčios Sankt Peterburge. Nuo 1910 m. lapkričio 26 d. pradėjo eiti Šv. Kotrynos bažnyčios vikaro pareigas.

Rusijos Federacijos valstybiniame archyve (GARF) buvo ieškoma ir 1923 m. bei 1929 m. baudžiamųjų bylų. Ruošiantis išvykai į archyvą, buvo užklausta ir gautas Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos atsakymas su pridėta pažyma iš Rusijos Federacijos valstybinio archyvo apie arkivyskupo T. Matulionio bausmės laiką, Baudžiamojo kodekso straipsnius, pagal kuriuos arkivyskupas nubaustas laisvės atėmimu. Remiantis šia pažyma buvo ieškoma minėtų bylų. Konsultuojantis su archyvo specialistais, išsiaiškinta, jog pažyma specialiai

³¹ Arkiv. T. Matulionio laiškas kun. J. Pilikai / *Gaida P. P.* 309.

parengta, nenurodant saugomų duomenų fondo, aprašo, bylos numerių. Tai archyvo specialistai įvardijo kaip Rusijos saugumo pareigūnų kišimąsi į archyvarų darbą rengiant pažymą, skirtą užsienio valstybei. Darbo autorei buvo parodytos pažymų formos, kurias valstybinis archyvas pagal užklausą išduoda Rusijos tyrėjams ar įstaigoms. Kadangi archyvo rinkiniai yra milžiniški, paieškos tikslais buvo nuspręsta kreiptis į archyvų specialistus. Nors specialistų konsultavimas ir pagalba yra reglamentuota Rusijos Federacijos valstybinio archyvo taisyklėmis, tačiau, darbo autorei pateikus užklausimą, iš archyvo darbuotojų, atsakingų už bažnytinius dokumentus, buvo gautas žaibiškas atsakymas, kad tokio dvasininko (arkiv. T. Matulionio) dokumentų archyve nėra. Tikrinant kartotekų aprašus, buvo surastos dvi – 1909 ir 1932 m. arkivyskupo T. Matulionio bylos. Jų apimtys nedidelės, tačiau turinio atžvilgiu bylos tyrimui jos yra svarbios. Kun. T. Matulionio byloje yra carinės policijos nurodymas jį sekti 1909 m. (GARF. F. DP 102. Ap. 1209. B. 10/9. L. 10–19).

Lenkijos Raudonojo Kryžiaus draugijos arkiv. T. Matulionio byloje (GARF. F. 8406 Ap. 2 B. 3155) randami dokumentai pagrindžia sunkią arkivyskupo sveikatos būklę 1933 m. rugpjūčio mėn. sugrąžinus jį į Maskvos Butyrkų ligoninę iš Ledianoje Pole lagerio. Šiuose dokumentuose surastos tikslios arkivyskupo įkalinimo datos. Arkivyskupas T. Matulionis buvo suimtas 1929 m. lapkričio 25 d. Leningrade, nubaustas dešimt metų kalėti Solovkuose. Išsiųstas iš Leningrado kalėjimo į Solovkus 1930 m. spalio 2 d. Ten kalėjo iki 1932 m. rugpjūčio mėn.

Iš Rusijos valstybiniame istorijos archyve Sankt Peterburge kunigo T. Matulionio byloje saugomų dokumentų sužinota, jog bolševikinės Rusijos Vykdomojo komiteto amnestijos taryba 1923 m. balandžio mėn. 12 d. svarstė kalinčio kunigo amnestijos klausimą, tačiau parapijiečių pateikto prašymo išleisti pirma laiko kun. T. Matulionį nepatenkino. Kun. T. Matulionio ranka dokumente rašoma: „Skaičiau, prašymo išleisti anksčiau laiko nedaviau. Kun. T. Matulianis Teofil.“ Šioje byloje yra dokumentai, nurodantys, kad 1925 m. kovo 9 d. kunigas jau buvo sugrįžęs iš Maskvos Sokolnikų kalėjimo į Leningradą ir tęsė kunigo tarnystę (RGIA. F. 862 Ap. 1 B. 1373).

2009 m. gruodžio mėn., siekdama susipažinti su 1929 m. lapkričio 25 d. baudžiamąja byla, darbo autorė nuvyko į Sankt Peterburgo FSB žinybinį archyvą, kuriame dėl jau žinomos tikslios saugomos bylos signatūros žinybinio archyvo specialistai nors nenoriai, bet išduoti leidimą susipažinti su byla pažadėjo, tačiau paprašė laukti keletą dienų, kol tarnybos direktoriaus patvirtins leidimą. Keturias dienas buvo vilkinamas leidimo išdavimas. Iš prašomų trijų bylų buvo leista susipažinti tik su viena baudžiamąja byla (AUFBSB SPb. F. P-87328 T. 1–2). Nebuvo leista susipažinti su byla Nr. P-14436, susijusia su Solovkų komuna, ir arkiv. T. Matulionio slaptų vyskupo šventimų byla Nr. P-85381. Dviejų baudžiamosios bylos tomų peržiūrai archyvo darbuotojai skyrė tris valandas. Dvi prižiūrinčios darbuotojos nuolat stebėjo darbo autorę, kad

nebūtų vartoma visa byla, bet tik pažymėti su arkiv. T. Matulionio asmeniu susiję puslapiai. Pavyko persirašyti kai kuriuos tardymo protokolų lapus ir užsisakyti kelių lapų kopijas, jie darbe panaudoti.

Centriniame valstybiniame Sankt Peterburgo miesto archyve susipažinta su Petrogrado Švč. Išganytojo Širdies parapijos klebono T. Matulionio pareiškimu Petrogrado Vykdomajam komitetui, siųstu 1922 m. (CGASPb. F. 1001 Ap. 7 B. 1 L. 132–133). Pareiškimas dokumentuoja T. Matulionio rūpinimąsi tikinčiųjų teisių gynimu bolševikinėje Rusijoje ir parodo, kad kunigas T. Matulionis drąsiai priešinosi neteisėtiems valdžios veiksams, kuriais buvo siekiama suvaržyti tikėjimo laisvę. Kitoje byloje esantys dokumentai atskleidžia, kad po kunigo T. Matulionio įkalinimo 1923 m. Petrogrado Švč. Jėzaus Širdies parapijiečiai kreipėsi į valdžios institucijas dėl priešlaikinio kunigo T. Matulionio paleidimo. 1923 m. lapkričio 11–13 d. Narkomjusto kolegijos V skyriaus vedėjo Krasikovo atsakyme rašoma, kadangi kunigas T. Matulionis, kalintis Sokolnikų kalėjime, dar neįpusėjo jam skirto kalinimo laiko, jis negali būti išleistas į laisvę (CGASPb. F. 1001 Ap. 8 B. 6 L. 37).

Siekiant susipažinti su kalinimo Solovkuose dokumentais, buvo kreiptasi į Mokslo ir informacijos centro „Memorial“ archyvą. Istorinius tyrimus vykdančios darbuotojai kaupia dokumentus tremties tema, kuria virtualų projektą apie Tremties ir kalinimo vietas bei žmones.

Šiame archyve surasta Archangelsko FSB archyvo Solovkų kunigų komunos baudžiamosios bylos dokumentų kopija. Joje saugoma arkivyskupo T. Matulionio 1932 m. liepos 7 d. tardymo apklausa, iš kurios atsiskleidžia arkivyskupo vykdyta pastoracija Solovkuose (AUKGB Arch. F. P- 13721. T. 1.).

Kino, garso ir vaizdo dokumentų archyve Sankt Peterburge buvo ieškoma kunigo T. Matulionio fotografijų, bažnyčios statybos nuotraukų ir kt. Tačiau aptiktas tik vienas Švč. Išganytojo Širdies bažnyčios atvirukas su bažnyčios piešiniu.

Sankt Peterburge buvo susipažinta su Aleksandro Šiker šeimos archyvu, kuriame saugojami arkivyskupo T. Matulionio laiškas bažnyčios zakristijonui K. Šiker, labdaros lapelis su Švč. Jėzaus Širdies paveikslu, skirtas Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios statybai paremti, Švč. Išganytojo Širdies parapijos antspaudas.

Lietuvoje buvo susipažinta su G. Masiulytės Burbienės šeimos archyvu. Jame saugojami nepublikuoti arkivyskupo T. Matulionio pirmojo kalinimo etapo laiškai iš Maskvos kalėjimo, su pastoracija Petrogrado Švč. Išganytojo Širdies parapijoje susijusios nuotraukos.

Kauno benediktinių vienuolyno archyve saugomi dokumentai atskleidžia arkivyskupo T. Matulionio siekį organizuoti Švč. Sakramento amžinąją adoraciją (KBA. F. 1 Ap. 3 b. 4 L. 329), rūpinimąsi misijoms reikalingų liturginių drabužių siuvimu (KBA. F. 1 Ap. 3 B. 4 L. 384) ir kt.

Lietuvos valstybės istorijos archyve surasti Kauno arkivyskupijos dekantų vyskupo kanoninio vizitavimo 21 ataskaitos nuorašai (F. 1671 Ap. 5 B. 486). Jie suteikia itin stingančių žinių apie arkivyskupo pamokslus, juose išsakytas pagrindines teologines išvalgas. Šios arkivyskupo T. Matulionio ataskaitos atspindi jo nuoširdų siekį skleisti tikėjimą į Išganytoją: „Kovoje su piktučiu atsparos taškas mums yra Kristus.“

3. *Istoriografinėje literatūroje aptikti netikslumai.* Analizuojant biografines studijas ir šviečiamąjį pobūdžio literatūrą apie arkivyskupą, buvo tikrinamas medžiagos patikimumas, t. y. informacinio šaltinio, dokumento autentiškumas, pateikiamos informacijos tikslumas. Dokumentas pripažįstamas autentišku, kai yra patvirtintas tikru pateikėjo parašu ir drauge patvirtintas archyvo, kuriame jis saugojamas, antspaudu ir darbuotojo parašu.

Disertacijos rengimo laikotarpiu analizuojant ir lyginant turimus šaltinius buvo nustatyta nemažai istoriografiniuose straipsniuose esančių faktinių klaidų ir netikslumų. Rusų kalba išleistoje biografinio pobūdžio literatūroje apie tikėjimo kankinį Teofilijų Matulionį itin dažna klaida – netiksliai nurodoma 1946–1956 m. įkalinimo vieta. Dažniausiai kaip įkalinimo vieta nurodomas apibendrintas žinomiausios Sibiro teritorijoje veikusių lagerių sistemos pavadinimas – *Siblag*.³² Tačiau taip teigti yra klaida. Ši apmaudi klaida įsivėlusį tiek enciklopedinio pobūdžio knygoje *Atminties knyga. Katalikų Bažnyčios SSSR martirologas*, tiek archyvine medžiaga paremtose publikacijose.³³ Istoriko A. Wenger unikaliame tiriamajame darbe, grindžiamame gausybe Vatikano archyvų dokumentų, taip pat rašoma, jog „1946 m. mons. Matulionis buvo areštuotas, išsiųstas į Sibirą ir sugrįžo į laisvę tik 1956 m.“³⁴ Arkivyskupas Teofilijus Matulionis Sibire nebuvo įkalinamas. Kai kurie istorikai mini Sibirą kaip įkalinimo vietą, nes publikacijų autoriams buvo neprieinami autentiški to laikotarpio dokumentai, saugomi Lietuvos Respublikos Ypatingajame archyve. Netgi artimas T. Matulionio bičiulis kun. V. Dainys nežinojo, kur buvo kalinamas arkivyskupas. Vokietijoje 1948 m. rašytuose atsiminimuose užsimena: „kai 1944 m. bolševikai įžygiavo Lietuvon, vyskupą Matulionį išvežė Rusijos gilumon ir po to jo pėdsakai dingo“.³⁵

Nei apie įkalinimo vietą, nei apie sugrįžimą iš jos tikslų žinių neturėta iki 1957 m. sausio 22 d., kai W. Kolarz radijo laidoje iš Londono, komentuodamas Vilniaus radijo pranešimą,

³² Siblagu vadinama Vakarų Sibiro regione įkurtų lagerių sistema. Dabar Novosibirsko, Tomsko ir Kemerovo apylinkės. Plg. *Wilson T. Bell. The Gulag and Soviet Society in Western Siberia, 1929–1953.* University of Toronto, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.scribd.com/doc/202764617/Bell-Wilson-T-201106-PhD-Thesis>. 2014-03-20.

³³ Plg. *Чаплицкий Б., Осипова И.* Книга памяти: Мартиролог Католич. церкви в СССР / Прелат *Бронислав Чаплицкий, Ирина Осипова.* Москва: Серебрян. нити, 2000. С. 365–366. *Шкваровский М. В., Черепенина Н. Ю., Шукер А. К.* Римско-Католическая Церковь на Северо-Западе России в 1917–1945 гг. СПб.: Нестор, 1998. С. 230. *Svilans J. Budže A.* Latvijas Romas katolu privesteri. Rezekne. 2008. P. 169–170.

³⁴ Plg. *Венгер Антуан.* Рим и Москва. 1900–1950. Москва: Русский путь. 2000. С. 286.

³⁵ *Dainys V.* Didvyriškas vyskupas / *Gaida P.* Nemas mirtingasis. P. 195.

paskelbė, jog „vyskupas Teofilius Matulionis šventė Kalėdų Mišias Birštono miestelyje, Lietuvos kurorte. Vilniaus radijas tuo pasakė, jog vyskupas Matulionis tarsi prisikėlė iš mirties. Apie jį nebuvo girdėta nuo 1946 m., kai jį, sulaukusį 73 metų amžiaus, MVD suėmė. Visuotinai buvo manoma, kad jis mirė kuriame nors Sibiro lageryje.“³⁶

Informacijos netikslumų aptinkama daugiausia rusų istorikų publikacijose, lietuvių autorių leidiniuose tokio pobūdžio klaidų nepasitaikė rasti. Juose konkrečiai įvardijami įkalinimai Oršos, Vladimiro kalėjime ir Mordovijos lageryje³⁷. Istorikas A. Anušauskas, penkiolikos metų tyrimo medžiagą publikavęs knygoje „Teroras 1940–1950 m.“, nurodo, kad arkivyskupas T. Matulionis po kalinimo Vladimiro kalėjime buvo nuvežtas į invalidų namus prie Dubravlago.³⁸ *Dubravlag* – tai politinių kalinių darbo stovyklų kompleksas Mordovijos autonominėje respublikoje Zubovo Polianske ir Tenguševske. Derėtų rašyti tikslesnį pavadinimą nei Dubravlag, kaip, pavyzdžiui, kun. S. Kiškis rašo, kad po kalinimo Vladimiro kalėjime arkivyskupas buvo įkalintas Mordovijoje, Zubovo Polianos invalidų namuose.³⁹

Kita pasitaikanti faktinė klaida – arkivyskupo T. Matulionio slaptos konsekracijos laiko ir vietos klaidingas nurodymas. Rusų istorikė I. Osipova konsekraciją nurodo įvykus 1926 m. vasario 9 d. Maskvos Šv. Liudviko bažnyčioje.⁴⁰ Nėra aiški tyrėjos klaidos priežastis, nors galima numanyti, jog autorė supainiojo slapthus T. Matulionio šventimus su kitų Rusijos katalikų vyskupų šventimais 1926 m. Didžioji dauguma tyrėjų arkivyskupo įšventinimo data laiko 1929 m. vasario 9 d. Konsekracija vyko Švč. Mergelės Marijos Širdies koplyčioje, Leningrado vaikų prieglaudos ir amatų mokykloje.

Dar viena datavimo klaida – netiksliai nustatyta kunigo T. Matulionio pirmojo įkalinimo Maskvos kalėjime pabaiga. Istorikas A. Streikus mini 1926 m. Ši klaida paplitusi ir populiariose publikacijose, ir interneto svetainėse,⁴¹ ji įsivėlusį netgi P. Gaidos studijoje, kur rašoma, kad vyskupas pirmojo kalinimo metu kalėjime praleido ketverius metus.⁴² Rusijos valstybiniame istorijos archyve saugomoje Mohiliovo arkivyskupijos kunigo T. Matulionio archyvinėje byloje

³⁶ Lietuvos pasiuntinybė Londone. *Kolarz W.* A bishop return from dead. 1957-01-22 / LCVA F. 648. Ap. 2. B. 399. L. 28.

³⁷ *Kiškis S.* Arkivyskupas Teofilius Matulionis. P. 121. *Spengla V.* Atlikę pareigą. P. 117.

³⁸ Plg. *Anušauskas A.* Teroras 1940–1958 m. Vilnius: Versus aureus. 2012. P. 251, 254. Plg. *Gaškaitė N.* Tebūnie Dievo valia // *Dienovidis*. 1994 m. sausio 21 d.

³⁹ Plg. *Kiškis S.* Arkivyskupas Teofilius Matulionis. P. 123. Plg. Vyskupas Teofilius Matulionis pagal jo paties pasakojimą. Rankraštinė knyga. P. 50–51.

⁴⁰ Plg. *Осипова И.* «В язвах своих сокрою меня...». Гонения на Католическую Церковь в СССР. По материалам следственных и лагерных дел. М. 1996. С. 183.

⁴¹ Plg. *Streikus A.* Vysk. Teofilius Matulionis – Bažnyčios karys ir kankinys / Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis. T. 37. Vilnius. 2013. P. 13; Книга Памяти. Мученики Католической церкви в СССР. С. 367; Lietuvių dvasininkai kūrėjai. Kūriniai. Gyvenimai. Sudarytojas Ričardas Jakutis. Vilnius: POLI, 2000. P. 650–651. Prieiga per internetą: www.angelorum.lt/ru/dievo-tarnai/arkivyskupas-teofilius-matulionis-1873-1962. 2014-03-04.

⁴² *Gaida P.* Nemarus mirtingasis. P. 57. Tekste cituojamas vyskupo T. Matulionio atsakymas korespondentui iš laiško „Šaltinis“. Nr. 46. 1933 m.

rašoma, kad 1925 m. kovo mėn. kunigas jau buvo sugrįžęs į Leningradą, Švč. Išganytojo Širdies parapiją. Tų pačių metų kovo 9 d. kunigui buvo siųstas Mohiliovo arkivyskupijos kurijos raštas, kuriame teirujamasi, ar kun. T. Matulionis minės sidabrinį kunigystės jubiliejų. Archyvinėje byloje yra klebono T. Matulionio paskyrimas aptarnauti Kolpino parapijos tikinčiuosius.⁴³ Taigi sugrįžimo iš pirmojo kalinimo Maskvos kalėjime data turėtų būti 1925 m. kovo mėn. pradžia.

Nepakankamai istorinį kontekstą pažįstantį skaitytoją gali gluminti kai kurie besikeičiantys vietovių pavadinimai. Daugiausia sunkumų sukelia svarbi arkivyskupo T. Matulionio tarnystės vieta – Peterburgas, kuris iki 1914 metų vadinosi Sankt Peterburgu,⁴⁴ o nuo 1914 iki 1924 m. – Petrogradu, prieškario Lietuvoje dar vadintas Petrapiliu. Nuo 1924 metų Petrogradas pervadintas Leningradu. 1991 m. po referendumo miestui sugrąžintas istorinis Sankt Peterburgo pavadinimas. Šiame darbe vartojamas tas šio miesto pavadinimas, kuris buvo oficialus darbe nagrinėjamu laikotarpiu.

Painiavos gali sukelti ir T. Matulionio gimtosios parapijos Alantos pavadinimo skirtingi variantai, radęsi dėl rytų aukštaičių uteniškių tarmės. Vietovė tarmiškai ilgai vadinta Alunta, todėl šis pavadinimo variantas randamas ir literatūroje.⁴⁵

Apie arkivyskupą T. Matulionį kaip kankinį pirmą kartą viešai rašyta XX a. 4 dešimtmečio Lietuvos spaudoje. Pirmąjį kartą kankiniu arkiv. T. Matulionis pavadintas sugrįžęs iš Solovkų ir Svirskij lagerių laikraštyje „Šaltinis“ 1933 m. (žr. 9 priede). JAV istoriko T. Remeikio istorinėje studijoje skelbiamame Lietuvos kunigų laiške, rašytame 1947 m. rugsėjo 20 d. popiežiui Pijui XII, dėl tikėjimo įkalinti vyskupai T. Matulionis, M. Reinys, V. Borisevičius, P. Ramanauskas vadinami kankiniais.⁴⁶ Sovietmečiu Lietuvos pagrindžio spaudoje: *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikoje*, *Alma Mater* vyskupai įvardijami pokario represijų aukomis ir kankiniais. Publikacijose pabrėžiama, kad Katalikų Bažnyčia verčiama veikti katakombose, nepaisant to, ji gyva, leidžiama pagrindinė spauda, vykdoma katechizacija, taigi, nežiūrint nuostolių, religinės bendruomenės gyvuoja.⁴⁷

⁴³ Mohiliovo kurijos raštas kun. T. Matulioniui. 1925-03-25 / RGIA. F. 826. Ap. 1. B. 1373. L. 71.

⁴⁴ Šnekamojoje kalboje miesto pavadinimo pirmasis žodis dažnai praleidžiamas, o dokumentuose trumpinamas raide „S“. Sankt Peterburgą įkūrė Rusijos caras Petras I 1703 m. Miestas pavadintas savo globėjo šv. Petro garbei. Jis buvo Rusijos sostinė nuo XVIII a. pr. iki 1918 m.

⁴⁵ Plg. *Memento mori*. Prieiga per internetą: <http://mokslolietuva.lt/2014/01/memento-mori>. 2012-12-06.

⁴⁶ Plg. *Remeikis T. Opposition to Soviet Rule in Lithuania 1945–1980*. Chicago: The Institute of Lithuanian Studies. 1980. P. 490–493.

⁴⁷ Ten pat. P. 490. 651. Nuoroda į Lietuvos Katalikų Bažnyčios kroniką. 1977 m. birželio 29 d. Nr. 2, *Alma Mater*. 1979 m. Nr. 3.

1. ATNAUJINTAS DOMĖJIMASIS TEOLOGINĖMIS DORYBĖMIS

Kiekvieno žmogaus gyvenimas yra dramatiškas ir tam tikra prasme net tragiškas. Dramatiškumas sietinas su kančia, kuri visada su mumis arba kažkur šalia, o tragizmas – su mirtimi, kuri, pasak A. Maceinos, yra „galutinė kančios regimybė“. Tad šia prasme mes visi esame saistomi vieno likimo, kurio norime išvengti, nors išvengti jo ir neįmanoma. Tačiau daug kas mūsų gyvenime priklauso ir nuo mūsų apsisprendimo, „mes turime apspręsti tiek pasaulį, tiek save pačius“⁴⁸. Arkivyskupas Teofilius Matulionis gyveno sudėtingu XX a. istorinių ir politinių pervartų ir Bažnyčios persekiojimo laikotarpiu. Jam teko daugelyje situacijų priimti sprendimus, svarbius ir jo paties likimui, ir dar svarbesnius Katalikų Bažnyčios gyvenimui. Pažymėtina, jog žmogus, kuris „perėjęs per kančią, įgyja tikrojo pažinimo – ne knyginės išminties, ne paveldėtų pažinčių, bet pažinimo, rasto skausmo įaudrintoje ir nuskaidrintoje savoje būtybėje“⁴⁹ gali prakalbinti šių laikų žmogų.

Kančia yra būdinga žmogui, tačiau palengvinimo jis dažnai laukia iš kitų. Kai žmogus kenčia, ypač išryškėja įgimtas jo noras būti drauge, kad kitas jį paremtų. Paguoda kenčiančiam žmogui itin reikalinga. Anot A. Maceinos, suliejant savo būtį su kenčiančiąja būtimi, vyksta statymas.⁵⁰ Tomas Kempietis moko, kad kai atsisakoma išorinių dalykų ir pamėgstami dvasiniai, tuomet sieloje paruošiama buveinė Jėzui, Jis apsigyvena joje ir pripildo ją savo paguodos, kuri yra džiuginanti, o ramybė neišsemiama, draugiškumas beribis.⁵¹ Būtent užsimezges asmeninis žmogaus santykis su Dievu, susitikimas su Asmeniu atveria gyvenimui naują horizontą, sako Benediktas XVI. Jis duoda pradžią apsisprendimui tapti tikinčiu.⁵²

Šv. Jonas Paulius II nuodugniai analizuodamas kančios tikrovę apaštališkajame laiške *Salvifici doloris* rašo, jog kančioje slypi ypatinga galia ir malonė, vidujai patraukianti žmogų Kristaus artimybėn. Daugelis šventųjų, kaip šv. Pranciškus Asyžietis, šv. Ignacas Lojola, šios malonės dėka patyrė gilų atsivertimą. Per tokį atsivertimą ne tik atsiskleidžia išganingoji kančios prasmė, bet ir žmogus tampa visiškai nauju asmeniu. Jam atsiveria visiškai naujas jo gyvenimo ir pašaukimo matmuo. Ši vidinė branda ir dvasinė didybė kančioje yra ypatingo atsivertimo ir bendradarbiavimo su nukryžiuoto Atpirkėjo malone rezultatas. Jis pats veikia žmogaus kentėjimuose per Tiesos ir Paguodos Dvasią. Savo kančia ant kryžiaus Kristus pavertė kančią tvirčiausiu galutinio gėrio, amžinojo išganymo pagrindu. Žmogui, paėmusiam savo kryžių ir dvasiškai susivienijusiam su Kristaus kryžiumi, laipsniškai atsiskleidžia išganingoji kentėjimo

⁴⁸ Iš A. Maceinos rankraščio „Poetų pasaulis. Palaidos mintys“ / Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka. Rankraščių skyrius. F. A. Maceinos archyvas. B. 181. L. 16.

⁴⁹ Maceina A. Filosofijos kilmė ir prasmė / Maceina A. Raštai. T. 6. Vilnius: Mintis. 1994. P. 102.

⁵⁰ Maceina A. Jobo drama / Ten pat. T. 3. Vilnius: Mintis. 1990. P. 446.

⁵¹ Plg. Tomas Kempietis. Kristaus sekimas. Marijampolė. Ardor. 1994. P. 83–84.

⁵² DCE, 1.

prasmė. Jis randa šią prasmę ne savo, bet Kristaus kančioje. Tikėjimas, kad tampama Kristaus kančios dalyviu, atneša vidinį tikrumą, jog kenčiantysis papildoma, ko dar trūksta Kristaus vargams, ir tampa asmeniniu žmogaus atsaku. Tuo būdu žmogus įsitikina, kad jis pasitarnauja savo brolių ir seserų išganymui ir taip randa savo kančioje vidinę ramybę ir netgi dvasinį džiaugsmą.⁵³ Dievo tarno T. Matulionio amžininkė šv. Uršula Leduchovska (1865–1939) savo dienoraštyje rašė, jog „meilė nebijo kryžiaus, nes žino, kad kryžius glaudžiai suvienija mus su Kristumi“.⁵⁴ Galima teigti, jog XX a. pradžioje Sankt Peterburge buvo asmenybių, giliai pasitikinčių Kristaus atpirkimu ir drąsiai priimančių kančios patirtį dėl vienybės su Išganytoju.

Anot R. Dulskio, ramybė patiriant kentėjimus ir persekiojimus yra aukščiausios vienybės maldoje padarinys. Ji pasiekama, kai asmuo trokšta, kad įvyktų Dievo valia. Jis priima viską, ką Dievas teikiasi jam siųsti, priima atgailos dvasia, išlieka ramus ir netgi džiaugiasi, kad gali kiek nors pakentėti dėl Kristaus. Tokį žmogų R. Dulskis vadina mistiku, neįaučiančiu priešiško tiems, kurie su juo blogai elgiasi. Priešingai, jis rodo ypatingą meilę tokiems asmenims.⁵⁵ Arkivyskupas Teofilus Matulionis, vieno tardymo metu pareiškęs užuojautą jį tardžiusiam tardytojui, parodė savo nuostatą neteisti jį kaltinusių ar kankinusių, bet žvelgti į juos su gailestinga meile.⁵⁶ Remiantis R. Dulskio apibūdinimu, arkivyskupas T. Matulionis laikytinas mistiku. Kan. P. Laskauskas, rengęs arkivyskupo Teofiliaus Matulionio laidotuves Kaišiadoryse, rašo: „turime reikalo su asmeniu, kuris visuomenės labai mylimas, gerbiamas ir laikomas šventu“⁵⁷. Arkivyskupas Teofilus Matulionis dar gyvas buvo laikomas kankiniu, „beveik šventa asmenybe“⁵⁸.

Vatikano II Susirinkimo dokumentuose *Lumen gentium* ir *Gaudium et spes* pabrėžiamas mūsų laikmečiui svarbus gyvo tikėjimo aspektas. Bažnyčios mokyme sakoma, jog Bažnyčia neturi kitos užduoties, kaip tik tęsti Kristaus darbą, kad visi Kristaus mokiniai kiekvienoje žemės vietoje turi liudyti Kristų, t. y. gyventi tikėjimu ir veiklia artimo meile ir ieškantiesiems padėti atskleisti juose slypinčią amžinojo gyvenimo viltį.⁵⁹ Šv. Jonas Paulius II pastebėjo, jog ant trečiojo tūkstantmečio slenkščio didžiausia pagarba, kurią visos Bažnyčios gali rodyti Kristui, – tai skelbti Visagalio Atpirkėjo buvimą tikėjimo, vilties ir meilės vaisiais, subrandintais vyrų ir moterų, priklausančių skirtingoms rasėms ir tautoms ir sekusių Kristumi įvairiomis krikščioniškojo pasaulimo formomis.⁶⁰

⁵³ Plg. SD, 25–26.

⁵⁴ *Ледуховска У.* Как цветок к солнцу. Санкт-Петербург. Варшава. 2007. С. 33.

⁵⁵ Plg. *Dulskis R.* Maldos teologija ir pasaulimai. Kaunas. 2007. P. 169.

⁵⁶ Plg. *Gaida P.* Nemarus mirtingasis. P. 43.

⁵⁷ Plg. ten pat. P. 161.

⁵⁸ Plg. ten pat. P. 153.

⁵⁹ LG, 10; GS, 22, 24.

⁶⁰ Plg. TMA, 37.

Susirinkimas moko, jog toks gyvo ir brandaus tikėjimo liudijimas yra tinkama ir veiksminga priemonė kovojant su netikėjimo ideologija. Šv. Jonas Paulius II, lankydamasis Lietuvoje, sakė, jog tikėjimo liudytojų „gyvenimas yra padrašinimas ir parama Lietuvos Bažnyčios ateičiai“⁶¹, t. y. visas jų gyvenimas, ne tik paskutinis jų gyvenimo tarpsnis, kai, atsidūrę sovietinių represinių struktūrų gniaužtuose, buvo terorizuojami ir kankinami, net žudomi, yra herojiškas tikėjimo liudijimas.

Šis liudijimas yra ir eschatologinis, nes liudija dangiškąją viltį, ir socialinis, nes eschatologinę viltį puoselėja konkrečioje žmonių bendrijoje, to meto visuomenėje. Pabrėždamas tikėjimo ir gyvenimo vienybės svarbą, Vatikano II Susirinkimas laiko viena didžiausių mūsų laikų klaidų tikėjimo ir gyvenimo atskyrimą. Bažnyčia ir pavienis tikintysis pajėgia liudyti Kristų, nes yra palaikomi ir gaivinami Šventosios Dvasios. Eucharistinėje Mišių maldoje apie šventuosius kankinius sakoma: „Trapiam žmogui Tu (Dieve) įkvepi tokį ryžtą, kad jis kartu su Kristumi narsiu Dievo liudytoju pasidaro.“ Čia Bažnyčia moko, jog Dievo malonė eina pirma žmogaus, o šiam atsiliepus, jį lydi ir stiprina.⁶²

Šiuolaikinė kultūra persmelkta, anot šv. Jono Pauliaus II, reliatyvizmo, pragmatizmo ir pozityvizmo, tad šiandienos visuomenėje nepaprastai svarbu kelti esminius moralės ir krikščioniškojo dvasingumo klausimus⁶³. Posinodiniame apaštališkajame paraginame *Pastores gregis* Jonas Paulius II rašo: „Žvelgdami į žlungančias žmonių viltis, pagrįstas materialistinėmis, imanentinėmis ar ekonomistinėmis ideologijomis, siekiančiomis viską matuoti efektyvumo, galios ar rinkos santykių kategorijomis, sinodo tėvai patvirtino savo įsitikinimą, kad vien tik Prisikėlusiojo šviesa ir Šventosios Dvasios įkvėpimas padeda grįsti savo lūkesčius viltimi, kuri nenuvilia. (...) Kupini Šventosios Dvasios džiaugsmo išpažįstame: *Kristus iš tikrųjų prisikėlė!* Savo pašlovinta žmogyste jis atvėrė amžinojo gyvenimo perspektyvą visiems žmonėms, priimantiems atsivertimo malonę.“⁶⁴ Vilties stoka daro poveikį pačiam tikėjimui, o nuykus šiai dorybei įkandin nusilpsta ir meilė. Viltis, ypač didėjančio nepasitikėjimo ir abejingumo laikais, yra svarbi tikėjimo atspara ir veiksmingas akstinas meilei.⁶⁵

Benediktas XVI savo pontifikato metu Dievo tautos žvilgsnį nuosekliai kreipė į teologines dorybes. Pirmoji jo pontifikato enciklika skirta meilei, antroji vilčiai aptarti. Šio popiežiaus paskelbtais Tikėjimo metais turėjo pasirodyti enciklika apie tikėjimą. Benediktui XVI

⁶¹ *Jonas Paulius II. Liudykime Kristų. Popiežiaus Jono Pauliaus II kalbos, pasakytos Lietuvoje 1993 m. rugsėjo 4–8 d. Vilnius. 1994. P. 110.*

⁶² *Šimkūnas V. Martirija – kankinystė – tikėjimo liudijimas / Ten pat.*

⁶³ Plg. VS, 112.

⁶⁴ PG, 4.

⁶⁵ Plg. ten pat, 3.

atsistatydinus, jo pradėtą darbą tęsė naujai išrinktas popiežius Pranciškus, paskelbęs Benedikto XVI numatytą ir pradėtą rengti encikliką tikėjimo tema. Tad galima sakyti, kad XXI a. pradžioje Bažnyčia susitelkia ne į itin specifinius ir siaurus mokymo klausimus, bet naujai skelbia esminę atpirkimo žinią, atspindimą teologinėmis dorybėmis.

Pasak Benedikto XVI, Dievo meilę žmogui galime pamatyti žvelgdami į Nukryžiuotąjį Kristų. Būtent žvelgdami į Nukryžiuotąjį galime suvokti, kas yra meilė. „Pradėdamas nuo žvilgsnio į tai, krikščionis atranda savo gyvenimo ir meilės taką.“⁶⁶ Taigi Tėvo meilę mums apreiškia jo vienatinis Sūnus, tačiau, pasak popiežiaus Pranciškaus, tik tapę panašūs į Jėzų gauname akis jam regėti.⁶⁷

Šiuolaikinė teologija, norėdama pagrįstai atsakyti į žmogaus klausimus apie laimę, gyvenimo ir kančios prasmę, turi plėtoti gyvenimo Kristuje, kaip tikėjimu, viltimi ir meile grindžiamo gyvenimo, temą. Būtent tikėjimas, viltis ir meilė laikytini dinaminiais krikščioniškosios egzistencijos principais, nes visas krikščionio gyvenimas yra teologinis: gyvenama Tėvui per Sūnų Šventojoje Dvasioje.⁶⁸

Šiuo darbu siekiama parodyti, kad Dievo tarnas arkivyskupas Teofilus Matulionis kankinystės keliu ėjo remdamasis dieviškosiomis dorybėmis. Jo pasiaukojami ir drąsūs apsisprendimai rodo arkivyskupo jėgų šaltinį – teologinėmis dorybėmis grįstą, t. y. visiškai į Dievą nukreiptą ir jo gaivinamą, gyvenimą. Tikėjimo dorybės ženklai T. Matulionio kankinystės kelyje – malda, Eucharistijos šventimas, besąlygiškas klusnumas Dievo valiai. Dievo tarno Teofilus Matulionis gyvenimo sąlygos ir aplinkybės visiškai kitokios nei šiandienė Lietuvos situacija, tačiau ir šiandien Bažnyčia pasaulyje yra persekiojama, ir šiandien įvairiuose pasaulio kraštuose krikščionys kankiniai miršta dėl savo tikėjimo⁶⁹. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, baigėsi tikinčiųjų teisių varžymo laikotarpis, kalinimai dėl Bažnyčios tarnystės vykdymo. Vis dėlto ir šiandien išlieka aktualūs rūpesčiai dėl visuomenės religinio abejingumo, netikėjimo, sekuliosios mąstysenos. Pasak Vatikano II Susirinkimo, ateizmas priskirtinas prie opiausių mūsų meto klausimų.⁷⁰ Priešasčių yra keletas: pirma, dabartinės civilizacijos per didelis pasinėrimas į žemiškuosius dalykus, antra, kritiška reakcija į krikščioniškąją religiją, trečia, pačių tikinčiųjų elgesys, persmelktas religinio abejingumo ar moralinių trūkumų. Todėl pagrindinis uždavinys šiandiniame pasaulyje, anot teologo V. Kasperio, ir dėl Dievo, ir dėl žmogaus atsigręžti į

⁶⁶ DCE, 12.

⁶⁷ LF, 31.

⁶⁸ Plg. *Vitali D.* Esistenza cristiana. Fede, speranza e carità. Brescia: Queriniana, 2001. P. 271. 307.

⁶⁹ Vatikano radijas praneša, kad persekiojami krikščionys Vietname, Nigerijoje, Afganistane, Ruandoje ir kitur, ypač Šiaurės Korėjoje / Vatikano radijas. Prieiga per internetą: <http://lt.radiovaticana.va/Articolo.asp?c=653996>. 2013-01-08.

⁷⁰ Plg. GS, 19.

*sacrum*⁷¹. Bažnyčia, skelbdama Evangelijos tiesą, visas žmogaus veiklos sritis apšviečia ne tik savo mokymu, bet ir krikščionių liudijimu.⁷² Todėl ištirti ir pažinti didžiųjų Bažnyčios asmenybių, tokių kaip arkivyskupas T. Matulionis, tikėjimo ir moralinio gyvenimo grožį skatina pati Bažnyčios misija ir šių laikų metami iššūkiai. Jau giliu sovietmečiu pagrindinė spauda tikinčiuosius drąsino imti pavyzdį iš vyskupų kankinių: V. Borisevičiaus, M. Reinio, T. Matulionio, P. Ramanausko, sovietinių represijų aukų, nepasidavusių sovietinio režimo prievartai Bažnyčios atžvilgiu. Kunigas Stasys Kiškis apie arkivyskupą Teofilijų Matulionį rašė: „tikras kankinys, iškentėjęs šešiolika metų lageriuose ir miręs už savo vyskupijos ribų“⁷³. Katalikų Bažnyčios ganytojai ir tikintieji dar arkivyskupui T. Matulionui esant gyvam ėmė pavyzdį iš šio ganytojo ryžtingos ir uolios apaštališkos laikysenos. Jo puoselėtos teologinės dorybės, ypač radikalių gyvenimo apsisprendimų metu, prisiimant kalinio lemtį, yra iškalbingas ir žavintis pavyzdys šių laikų Bažnyčioje.⁷⁴

1.1. Tikėjimo dorybės aktualumas

Tikėjimo sąvoka nusakomas asmeniškąs žmogaus ryšys su Dievu ir drauge laisvas žmogaus *pritarimas* visai Dievo apreikštai tiesai.⁷⁵ Tikėjimas, būdamas laisvas pritarimas Dievo apreikštų ir Bažnyčios saugomų tiesų visumai, nėra vien filosofavimas apie Dievą, bet kyla iš konkretaus įvykio, iš Jėzaus Kristaus asmens. Krikščionių tikėjimas – tai žmogaus atsakas į Jėzaus asmenį, jo žodžius ir darbus. Tas atsakas remiasi žmogaus laisve, laisvu valios sprendimu atsakyti jį pašaukiančiam Dievui savo mintimis, gyvenimo sprendimais. Tikėjimas yra rėmimasis Kristumi ir atsidavimas jam, tikint jo žodžiais, tai savo gyvenimo prasmės įžvelgimas ir suvokimas, vadovaujantis Evangelija. Šis tikinčiojo rėmimasis Kristumi ir atsidavimas jam yra tikrasis ir vienintelis teisingas atsakas į neišmatuojamą Dievo meilę mums ir mūsų saugumo laidas.⁷⁶ Šv. Tomas Akvinietis nusakė „tikėjimą, kaip dieviškajai tiesai pritariančio proto, kuriam įsako Dievo malonės skatinama valia, aktą“⁷⁷.

Bažnyčios tėvas Kirilas Jeruzalietis pristato dvejopą tikėjimo sampratą. „Viena vertus, tikėjimas yra sielos pritarimas kokiam nors dalykui, ir jis yra sielai naudingas, kaip sako Viešpats: „Kas mano žodžių klauso ir mane atsiuntusį tiki, tas turi amžinąjį gyvenimą ir

⁷¹ Plg. *Качнер В.* Бог Иисуса Христа. Москва. 2005. С. 19.

⁷² Plg. GS, 76.

⁷³ JE vyskupas Vincentas Sladkevičius užima Kaišiadorių vyskupo sostą / Nenugalėtoji Lietuva. Antisovietinis pogrindis. Kalba dokumentai. Nr. 2. Sud. A. Liekis. Vilnius. 1993. P. 426. Plg. Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika. T. 7. P. 260–268.

⁷⁴ Plg. Vysk. A. Poniškaitis Sinodo asamblėjoje: reikia daugiau šventųjų, tokių kaip Jurgis Matulaitis // Vatikano radijas. Prieiga per internetą: <http://lt.radiovaticana.va/Articolo.asp?c=631141>. 2012-10-18.

⁷⁵ KBK, 150.

⁷⁶ Plg. *Dajczner T.* Tikėjimo įžvalgos. Dvasingumo teologijos klausimai. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai. 2010. P. 25–31.

⁷⁷ KBK, 155.

nepateks į teismą“ (Jn 5, 24). Kita vertus, tikėjimas yra suteikiamas kaip tam tikra malonė. „Antai vienam Dvasia suteikia išminties žodį, kitam ta pati Dvasia – pažinimą, kitam – tikėjimą toje pačioje Dvasioje, kitam – gydymo dovaną“ (1 Kor 12, 8–9). Taigi šis iš malonės Dvasios suteiktas tikėjimas yra ne tik dogminis, bet ir kuria žmogaus jėgas pranokstančius dalykus. Turis tokį tikėjimą gali, anot evangelisto Mato, tarti šitam kalnui: persikelk iš čia į tenai, ir jis persikels (plg. Mt 17, 20). Taigi, jei kas nors tikėjimo dvasioje pasako ką nors, tikėdamas tai įvyksiant, ir nesudvejoja savo širdyje, tada ir gauna tą malonę.⁷⁸

Pirma, tikėjimas yra Dievo dovana, įdiegta antgamtinė dorybė. Anot Vatikano II Susirinkimo mokymo, žmogus turi turėti „tikėjimo klusnumą“, kuriuo laisvai atiduoda visą save, protu ir valia visiškai paklusdamas atsiskleidžiančiam Dievui. Žmogus atveria dvasios akis ir pareiškia džiaugsmingą pritarimą ir tikėjimą tiesa.⁷⁹

Antra, tikėjimas yra tikrai žmogiškas veiksmas. „Nei žmogaus laisvei, nei protui nėra priešinga pasitikėti Dievu ir pritari ti jo apreikštomis tiesoms.“⁸⁰ Anot šv. Tomo Akviničio, tikėjimu žmogaus protas ir valia bendradarbiauja su Dievo malone.⁸¹ Tikėjimas yra tikras, daug tikresnis negu bet koks žmogiškasis pažinimas, nes remiasi paties Dievo, kuris negali meluoti, žodžiu. Be abejonės, apreikštosios tiesos žmogaus protui ir patirčiai gali atrodyti neaiškios, tačiau „dieviškosios šviesos teikiamas tikrumas yra didesnis negu tas, kurį duoda prigimto proto šviesa“⁸².

Šv. Augustinas teigia tikėjimo pirmumą pažinimo atžvilgiu ir akcentuoja maldos vietą tikėjime, sakydamas, kad teisingas yra siekis, kylantis iš tikėjimo. „Juk tikras tikėjimas šiaip ar taip duoda pradžių pažinimui, o tikrasis pažinimas bus išstobulintas tik po šio gyvenimo, kai regėsime akis į akį (plg. 1 Kor 13, 12). Taigi, o kai dėl šio klausimo, tai tikėkime, kad Tėvas ir Sūnus, ir Šventoji Dvasia yra vienas Dievas, visos kūrinių Kūrėjas bei Valdytojas; kad Tėvas nėra Sūnus ir kad Šventoji Dvasia nėra nei Tėvas, nei Sūnus, o kad tai yra tarpusavyje susijusių asmenų Trejybė ir tos pačios esmės vienybė. O tai siekiame suprasti, melddami pagalbos iš to, kurį norime suprasti.“⁸³

Šv. Kirilas Aleksandrietis, remdamasis Šventojo Rašto eilute: „Mes įtikėjome ir pažinome, kad tu – Dievo Šventasis“ (Jn 6, 69), teigia, jog tikinčiajam svarbūs ir tikėjimo, ir pažinimo veiksmai, nes šie veiksmai jį nukreipia į vieną ir tą patį tikslą. Dėl to, kad dieviški dalykai priimami tikėjimu. Kita vertus, jis labai taikliai sako, kad „ne pirmiau pažįstame, o paskiau

⁷⁸ S. Cyrillus Hierosolimitanus. Catecheses, 348. 5, 10, 11 / *Rouet de Journal M. J. Enchiridion Patristicum*. Friburgi Brisgoviae. Typographus editor pontificius. 1909. Nr. 820.

⁷⁹ Plg. DV, 5.

⁸⁰ KBK, 154.

⁸¹ Šv. Tomas Akvinietis. Summa theologiae. 2-2, 2, 9 / KBK, 155.

⁸² Ten pat. 2-2, 171, 5 obj. 3 / Ten pat, 157.

⁸³ S. Augustinus. De Trinitate, 9, 1, 1 / *Rouet de Journal M. J. Enchiridion Patristicum*. Nr. 1672.

tikime, bet pirmiau tikime, o pažinimas ateina vėliau. Nes pažinimas eina paskui tikėjimą, o ne pirma jo, kaip yra pasakyta: „Tik tvirtai tikėdami, tvirtai stovėsite“ (Iz 7, 9). Juk ant nuoširdaus ir nesiekiančio patenkinti smalsumo tikėjimo kaip ant pagrindo statydinamas pažinimas, kuris pamažu mus iškelia į Kristaus pilnatvės amžiaus saiką ir į tobulo bei dvasia gyvenančio vyro lygmenį (plg. Ef 4, 13).⁸⁴

„Aristotelis tikėjimą pavadino pažinimo matu (*kriterijumi*), o Epikūras tvirtina jį esant išankstine proto idėja, kuri, pasiekus pažinimą, tampa suvokimu. Vis dėlto tikėjimas yra savanoriškas širdies pritarimas arba slėpinio dalyko kontempliavimas, arba apmąstymas to, į ką širdis yra tikrai įsigilinus, prigimtį atitinkantis neregimųjų dalykų suvokimas, arba tikinčiųjų širdyse glūdinantis abejonės nedrumsčiamas nusiteikimas. Tikėjimui reikia pažinimo, kaip ir pažinimui reikia tikėjimo; juk nei tikėjimas negali būti be pažinimo, nei pažinimas be tikėjimo. Iš to išeina, jog tikėjimas eina pirma pažinimo, o pažinimas seka tikėjimą; pažinimą lydi troškimas, o troškimą – veikimas.“⁸⁵

Apie pažinimo svarbą tikėjimui moko ir šv. Anzelmas. Jis sako, kad tikėjimas nori būti suprstas.⁸⁶ „Tikėjimui būdinga tai, kad tikintysis nori geriau pažinti Tą, kurį įtikėjo, ir geriau suprasti tai, ką jis yra apreiškęs; gilesnis pažinimas savo ruožtu stiprina tikėjimą, vis labiau apimtą meilės.“⁸⁷ Aiškindamas ryšį tarp tikėjimo ir pažinimo, šv. Augustinas sako: „tikiu, kad suprasčiau, ir suprantu, kad geriau tikėčiau“⁸⁸. Tikėjimo malonė plačiai atveria „širdies akis“ (Ef 1, 18), jos veikiamas žmogus ne tik suvokia Apreiškimo turinį, bet jis jam tampa gyvas. Gyvas jam tampa Dievo žodis, visi tikėjimo slėpiniai atgyja, virsta patiriama tikrove, žmogus ima suvokti jų ryšį ir tvarką ir kad centrinis slėpinys – tai Kristus. O „kad Apreiškimo pažinimas taptų vis gilesnis, Šventoji Dvasia nuolat tobulina tikėjimą savo dovanomis“.⁸⁹

Bažnyčios tėvas Bazilijus aiškina apie tikėjimo objekto pažinimą. Jis sako, kad Dievą žmogus pažįsta iš veiksmų, tačiau negali pažinti pačios jo esmės. Dievo veiksmai mus pasiekia, tačiau jo esmė lieka neprieinama. Šv. Bazilijus sako: „Aš žinau jį esant, o kas yra jo esmė, manau, kad pranoksta suvokimą. Tad kaip esu išganomas? Tikėjimu. Tikėjimas savo ruožtu yra gana patikimas norint pažinti, kad Dievas yra, o ne kas jis yra; jis yra tinkamas pažinti Dievą esant atlygintoją jo ieškantiems. Taigi esmės pažinimas yra tokios plotmės dalykas, kad aiškiai matytume, jog jo negalima suvokti. Ir garbiname tą, apie kurį sužinojome, – ne tai, kas yra jo esmė, bet kad ta esmė egzistuoja.“⁹⁰

⁸⁴ S. *Cyrillus Alexandrinus*. In Ioannem commentarius. 4, 4 / Ten pat. Nr. 2111.

⁸⁵ *Theodoretus*. Graecarum affectionum curatio. 1 Ten pat. Nr. 2144.

⁸⁶ Šv. *Anzelmas*. Proslogion prooem. / KBK, 158.

⁸⁷ Ten pat.

⁸⁸ S. *Augustinus*. Sermones. 43, 7, 9 / KBK, 158.

⁸⁹ DV, 5.

⁹⁰ S. *Bazilijus*. Epistulae ad Amphiloichium. 234, 1 / *Rouet de Journal M. J. Enchiridion Patristicum*. Nr. 923.

Jau Vatikano I Susirinkimas pabrėžė, kad nors tikėjimas viršija protą, tarp jų niekada nebūna tikro nesutarimo, kadangi tas pats Dievas, kuris apreiškia slėpinius ir įdiegia tikėjimą, žmogaus dvasiai suteikė ir proto šviesą.⁹¹

Taigi tikėjimas kognityvinėje plotmėje yra tikėjimo tiesų pažinimas ir išpažinimas. Nors tai būtinas tikėjimo matmuo, bet jis nėra galutinis krikščioniškosios brandos rodiklis. Meilė yra galutinis ir esminis krikščioniškos tikėjimo brandos ženklas.⁹² Gyvas tikėjimas „veikia meile“ (Gal 5, 6). Anot A. Paškaus, išganomasis tikėjimas apima visą žmogų, ne tik jo protą, bet taip pat jo širdį ir valią. Toks tikėjimas yra visiškas asmens atsidavimas Dievui. Dėl to tikintysis stengiasi pažinti Dievo valią ir ją vykdyti. „Teisusis gyvens tikėjimu“ (Rom 1, 17). Taigi tikėjimo esmė slypi pasiaukojime, ir šitoks tikėjimas yra kunigiškosios širdies centras.⁹³

Tikėjimas yra Dievo suteikiama malonė, arba dovana, žmogui. Romano Guardini rašo: „Tikinčiuoju tampama dėl dieviškojo veikimo, kuris mus paliečia, pakeičia, apšviečia, patraukia pasilikdamas gaubiamas malonės slėpinio. Jokia psichologinė analizė nei loginis protas negali ten prasiskverbti.“⁹⁴ Šią neįkainojamą dovaną mes galime prarasti. Šv. Paulius primena Timotiejui, kad kovotų „gerą kovą“, išlaikytų „tikėjimą ir gerą sąžinę. Jos atsižadėjus, kai kurių tikėjimo laivas sudužo“ (1 Tim 1, 18–19). „Tikėjimo dovana laikosi tame, kas jam nenusideda.“⁹⁵ Šventojo Rašto tekstas rodo, kad tarp žmogaus tikėjimo ir moralės yra glaudus ryšys. Tai padeda suprasti, kodėl arkivyskupas T. Matulionis, siekdamas uždegti gyvam tikėjimui savo vyskupijos tikinčiuosius, akcentavo grynos sąžinės svarbą. Kad tikėjimu gyventume, augtume ir išvertume ligi galo, turime jį maitinti Dievo žodžiu, turime melsti Viešpatį, kad padidintų mūsų tikėjimą, kuris „veikia meile“ (Gal 5, 6; Jn 2, 14–26), turi būti vilties palaikomas (plg. Rom 15, 13) ir įleidęs šaknis į Bažnyčios tikėjimą.

Tikėjimo dorybė yra būtina išganymui. Apaštalas Paulius rašo Laiške žydams: „be tikėjimo neįmanoma patikti Dievui“ (Žyd 11, 6). Be tikėjimo niekas negali būti nuteisintas ir niekas negaus amžinojo gyvenimo, jei neištvers iki galo (plg. Mt 10, 22; 24, 13).⁹⁶ Kristaus mokinys turi ne tik saugoti tikėjimą ir juo gyventi, bet ir jį išpažinti, drąsiai liudyti ir skleisti: „Visi turi būti pasirengę išpažinti Kristų žmonių akivaizdoje ir eiti paskui Jį kryžiaus keliu, lydimi persekiojimų, kurių Bažnyčiai niekada netrūksta“⁹⁷. Tarnystė ir tikėjimo liudijimas yra būtini išganymui: „Kas išpažins mane žmonių akivaizdoje, ir aš jį išpažinsiu savo dangiškojo Tėvo

⁹¹ Plg. KBK, 159.

⁹² Plg. *Paškus A.* Kunigo meilė. Vilnius: Valstiečių laikraštis. 1996. P. 175.

⁹³ Plg. ten pat. P. 224

⁹⁴ *Guardini R.* The Life of Faith. New York: Paulist Press. 1961. P. 32

⁹⁵ KBK, 1815.

⁹⁶ Plg. ten pat, 161.

⁹⁷ LG, 42.

akivaizdoje. O kas išsigins manęs žmonių akivaizdoje, ir aš jo išsiginsiu savo dangiškojo Tėvo akivaizdoje“ (Mt 10, 32–33).

Bažnyčia moko, kad šeima yra bendruomenė, kurioje mokomasi tikėjimo, vilties ir meilės dorybių. Tad krikščioniškoji šeima vadintina *namų bažnyčia*.⁹⁸

Nors teologijoje dažniausiai aptariamos išsyk trys dieviškosios dorybės – tikėjimas, viltis ir meilė, – kaip neišskiriamas trejetas, Naujajame Testamente gana dažnai minimos vadinamosios dorybių poros: tikėjimas ir meilė, tikėjimas ir viltis.⁹⁹ Laiške galatams akcentuojamas glaudus tikėjimo ir meilės ryšys – tikėjimas reiškiasi meilės darbais (plg. Gal 5, 5). Itin gerai žinoma Pirmojo laiško korintiečiams eilutė, kurioje Paulius primena, kad nors tikėjimu gebėtume net kalnus kilnoti, be meilės tai būtų niekas (plg. 1 Kor 13, 2). Tikėjimas ir meilė vienas kitą ugdo, drauge veikdami visą krikščionio gyvenimą: meilė turi kilti iš tyros širdies, geros sąžinės ir nuoširdaus tikėjimo (plg. 1 Tim 1, 5).

Tikėjimo ir vilties dorybių glaudus tarpusavio ryšys atskleidžiamas Laiške žydams: „Tikėjimas laiduoja mums tai, ko viliamės, įrodo tikrovę, kurios nematome“ (Žyd 11, 1). Tikėjimas, kaip ir viltis, „tarytum iš anksto mums leidžia patirti palaimingojo regėjimo džiaugsmą ir šviesą, mūsų žemiškosios kelionės tikslą. Tada mes regėsime Dievą „akis į akį“ (1 Kor 13, 12), „tokį, koks Jis yra“ (1 Jn 3, 2). Tad tikėjimas jau yra amžinojo gyvenimo pradžia“¹⁰⁰. Tikėjimas – tai būdas turėti tai, ko viliamės, pažinti tai, ko neregime.¹⁰¹ Laiške romiečiams Dievas pavadinamas vilties Dievu. Jis gyvenančius tikėjimu pripildo džiaugsmo ir ramybės, kad jie Šventosios Dvasios galybe būtų pertekę vilties (plg. Rom 15, 13).

Tikėjimo klusnumas pasiekiamas per kontempliatyvią malda, Dievo žodžio klausymąsi. Anaipol nebūdamas pasyvus, šis klausymasis yra besąlygiškas klusnumas Dievui. Į klausimą, kas yra kontempliatyvi malda, šv. Teresė Avilietė atsako: „Aš manau, kad minties malda yra ne kas kita kaip nuoširdus draugiškas bendravimas, kai dažnai kalbamės su Dievu visai vieni, būdami tikri, jog Jis mus myli.“¹⁰² „Kontempliatyvi malda ieško „To, kurį myli mano širdis“ (Gg 3, 1; 1, 7), tai yra Jėzaus, o Jame – Tėvo. Jo ieškome, nes Jo trokšti visada yra meilės pradžia; Jo ieškome su grynu tikėjimu, tuo tikėjimu, kuris mums leidžia gimti iš Jo ir Jame gyventi. Kontempliuojant žvilgsnis visada krypta į Viešpatį.“¹⁰³

Mūsų dvasinio gyvenimo šaltinis yra tikėjimas į Dievą, kuris mums apreiškia savo meilę per savo įsikūnijusį, tarp mūsų gyvenusį, už mus kentėjusį, mirusį ir prisikėlusį Sūnų. Be Kristaus nežinotume, kad esame Dievo mylimi. Kita vertus, nepažinus žmogaus neįmanoma pažinti

⁹⁸ Plg. LG, 11; FC, 21.

⁹⁹ Plg. *Vitali D.* Esistenza cristiana. P. 121–126.

¹⁰⁰ KBK, 163.

¹⁰¹ Plg. *Vitali D.* Ten pat. P. 125.

¹⁰² Plg. KBK, 2709.

¹⁰³ KBK, 2709.

Kristaus. „Tikėjimo paradoksas toks – neįmanoma pažinti Kristaus nepažinus žmogaus. (...) Žmogus, pripažinęs esąs nusidėjęs ir įtikėjęs meile, ima suvokti, kad Dievas tikrai beprotiškai jį myli.“¹⁰⁴

Tikėjimo klusnumas pasireiškia laisvu pritarimu išgirstam žodžiui, kai tikėjimą laiduoja Dievas, pati Tiesa. Tikėjimui būdingas paradoksas: jis turi būti laisvas, bet klusnus. Jis yra klusnus, bet drauge laisvas. To laisvo klusnumo pavyzdžiu Šventasis Raštas nurodo Abraomą, tobuliausiai tikėjimu pakluso Mergelė Marija.¹⁰⁵

Mes tikime dėl Dievo autoriteto. Vis dėlto, kad mūsų tikėjimo klusnumas neprieštarautų protui, Dievas vidinę Šventosios Dvasios pagalbą sieja su išoriniais savo Apreiškimo įrodymais. Todėl „Kristaus ir šventųjų stebuklai, pranašystės ir Bažnyčios plitimas bei šventumas, jos vaisinga veikla ir stabilumas „yra kiekvienam protui priimtini tikri Apreiškimo ženklai“, „tikėtinumo motyvai“, kurie rodo, kad tikėjimo pritarimas „jokiu būdu nėra akla sielos pastanga“.¹⁰⁶

Šiame darbe žvelgiant į arkivyskupo Teofiliaus Matulionio tikėjimo apraiškas klausiamo, ką jam reikė tikėti į Dievą, pasitikėti Dievu? Kaip jis gynė ir skleidė Bažnyčios tikėjimą?

Laiške jaunam kunigui J. Bulaičiui, studijavusiam Romoje, arkivyskupas T. Matulionis 1958 m. balandžio 18 d. rašo: „Mes pasitikime Viešpačiu, kurio valioje žmonių ir tautų žingsniai ir keliai. Jis atvedė Jus prie savo altoriaus, Jis išsaugos Jus ir išlaikys mūsų vyskupijai kaip šviesų gintarėlį audringų laikų jūroj ir tėviška savo Apvaizdos ranka atves pas mus kaip šventą, kilnų kunigą *secundum mentem et Cor Jesu*.“¹⁰⁷ Tame pačiame laiške arkivyskupas Matulionis dėkoja „Gerajam Pjūties Šeiminkui“, kad atsiunčia vyskupijai naują darbininką kun. J. Bulaitį. Pažymėtina, kad čia vyskupas išreiškia savo tikėjimą Dievo Apvaizdos globa, rūpesčiu ir vadovavimu kiekvienam žmogui ir visai Bažnyčiai. Vyskupas Teofilius su dėkingumu paveda jauną kunigą Dievo globai. Dėkingumo jausmas Dievui už visa, ką Jis suteikė, yra ir tikėjimo, ir meilės dorybės akivaizdus veiksmas. Pasak apaštalo Pauliaus: „Ir visa, ką tik darytumėte žodžiu ar darbu, visa darykite Viešpaties vardu, per jį dėkodami Dievui Tėvui“ (Kol 3, 17). Toks dėkingumas drauge yra ir tikėjimo auginimo priemonė.¹⁰⁸

1937 m. spalio 13 d. laiške Dievo tarnaitėi Marijai Kaupaitei, Šv. Kazimiero seserų vienuolijos Čikagoje vyriausiajai Motinai, arkivyskupas, guosdamas seseris dėl vienuolės Scholastikos Butrimavičiūtės mirties, išreiškia tikėjimą, jog siela po mirties džiaugiasi amžinai

¹⁰⁴ *Dajczer T.* Tikėjimo įžvalgos. P. 75.

¹⁰⁵ Plg. KBK, 144.

¹⁰⁶ Ten pat, 156.

¹⁰⁷ KVKA. Beatifikacijos byla. T. 2. L. 133. 133a.

¹⁰⁸ Plg. *Matulaitis K.* Dorybės. Chicago. 1932. P. 135.

truksiančiu Dievo artumu: „Bet podraug ir ramu ant širdies, kad nabašninkė nuėjo pas gerąjį Dievą ir ten amžinai laiminga.“¹⁰⁹

Arkivyskupas 1936 m. spalio 7 d. džiaugiasi Kaune vykusiomis rekolekcijomis, kurias vedė vysk. P. Būčys. Anot Teofiliaus Matulionio, „gilios mintys, gražia forma pateiktos meditacijose ir konferencijose, viskuo gražiai nuteikė“.¹¹⁰ Vyskupas išsako savo nuostatą, kad tikėjimui ir dvasiniam gyvenimui stiprinti reikia susikaupimo, rekolekcijų. Tokios susikaupimo dienos suteikia galimybę iš naujo ryžtis savo gyvenimą tvarkyti pagal evangelinius patarimus. Vyskupas laiškuose aprašo Lietuvoje vykstančius atlaidus, diecezinis Eucharistinius kongresus, pabrėždamas dalyvių gausą ir gerą organizatorių darbą. Taip pat iš laiškų tampa žinoma, jog didesnėse Bažnyčios šventėse, Šiluvos atlaiduose arkivyskupas T. Matulionis dalyvaudavo asmeniškai.¹¹¹ Pabrėžtina, kad arkiv. Teofilius Matulionis kaip Katalikų Bažnyčios vyskupas labai rūpinosi Bažnyčios misijos sėkmingumu. Jis itin stengėsi, kad Bažnyčios narių tikėjimas būtų gyvas. Šis nuoširdus rūpestis atsiskleidžia skaitant arkivyskupo T. Matulionio Kauno arkivyskupijos 1937 m. vizitacijų ataskaitas. Tytuvėnuose sakydamas pamokslą arkivyskupas drąsino gyvai tikėti Kristumi, kvietė tikinčiuosius „neišduoti Dievo – visur duoti pripažinti ir pasirodyti Kristaus mistinio Kūno nariais – katalikais“, ragino nepamiršti Šventosios Dvasios veikimo tikinčiojo gyvenime.¹¹² Apsilankęs Šiluvoje arkivyskupas Teofilius Matulionis rašo: „Į sutvirtinamuosius kalbėdami, ypač pabrėžem Šv. Dvasios stiprinamąją malonę tikėjimo persekiojimų ir abejojimų metu, ragindami Šv. Dvasią pažinti, pagerbti, pamilti.“¹¹³

Sutikdamas su Dievo Apvaizdos planu iš Mordovijos invalidų namų jis rašo: „Dėka vien „būk valia Tavo“ nesijaudinu, ramiai laukiu palankesnio vėjo papučiant.“¹¹⁴

Tikėjimas, kad esame Dievo mylimi ir globojami, atsispindi daugelyje arkivyskupo T. Matulionio laiškų: „mylimam kun. Jonui nuoširdžiai dėkoju už maldas, dėka kurioms gal ir laikas pakenčiamai... Būk sveikas, brangus ir mylimas kun. Jonai. Lai Dievas laiko savo globoje.“¹¹⁵

1.2. Vilties dorybės samprata

Viltis yra gyvybinė žmogiškosios egzistencijos sąlyga. Žmonės gyvenimą suvokia kaip nuolatinį ilgėjimąsi ir siekimą, kaip dinamizmą, judėjimą, skatinamą vidinės paskatos siekti

¹⁰⁹ KVKA. Beatifikacijos byla. T. 2. L. 129, 129a.

¹¹⁰ Ten pat. L. 119.

¹¹¹ Eucharistiniame kongrese Kaune 1934 m., Kretingos dieceziniame Eucharistiniame kongrese 1936 06 12–14 ir kitose išskilmėse.

¹¹² Plg. Vyskupo T. Matulionio vizitacijos ataskaita. 1937-07-31 / LVIA. F. 1671. Ap. 5. B. 486. L. 106. Plg. „Pasauliečiai (...) pašaukti santykiuose su žmonėmis visur liudyti Kristų“ (GS, 43).

¹¹³ Plg. Vyskupo T. Matulionio vizitacijos ataskaita. 1937-07-09 / LVIA. F. 1671. Ap. 5. B. 486. L. 104.

¹¹⁴ Laiškas kun. J. Pilkaui. 1956-01-06 / KVKA. Vysk. T. Matulionio kanonizacijos byla. T. 2. L. 85, 85a.

¹¹⁵ Laiškas kun. J. Pilkaui. 1955-10-15 / KVKA. Arkiv. T. Matulionio kanonizacijos byla. T. 2. L. 80, 80a.

tobulesnės tvarkos. Geresnės ateities viltis neišraunamai suleidusi šaknis į žmogų ir reiškiasi troškimu pasiekti tobulą gerį ir pilnatvę. Audringoje gyvenimo jūroje, kur kiekvieną valandą išskyla naujos vėtros, viltis yra inkaras, užtikrinantis saugumą. Viltis – vienas iš didžiausių krikščioniško gyvenimo lobių, vaistas ištikus bet kokiai bėdai.

Katalikų Bažnyčia moko, kad vilties dorybė atitinka laimės troškimą, Dievo įdiegtą į kiekvieno žmogaus širdį. Teologinė vilties dorybė apima visas viltis, įkvepiančias žmonių veikimą. „Ji jas išgrynina, nukreipdama į Dangaus karalystę; ji saugo nuo nevilties; palaiko, kai jaučiamės apleisti; atveria širdį laukti amžinosios laimės.“¹¹⁶

Teologijoje viltis apibrėžiama kaip įmanoma iš Dievo malonės dorybė, kuria žmogus tikisi išganymo pilnatvės ir priemonių jam pasiekti, pasitikėdamas visagale Dievo pagalba.¹¹⁷ „Tremtinys ar kalinys viliasi, nepaisydamas laisvės atėmimo. Viltingas tremtinys, svarstydamas išlaisvinimo galimybes, pripažįsta, kad laisvė nėra įmanoma dabar, tačiau mesdamas toliausią projekciją į Absoliutų Gerį viliasi laisvės atėjimo. Viltį turinčiam tikinčiajam užtrunkęs gėrio atėjimas tėra laikinas užtemimas, o ne amžina naktis. Tuo metu tikintysis nepaneigia vilties, o užmerkia akis ir atsiduoda Dievui visoje savo silpnybėj. Gyvendamas viltingu tikėjimu tremtinys ar kalinys tampa viduje stiprus, nes jis sieja savo tikrąją ateitį ne su savo artima ateitimi, bet su amžinybės perspektyva, nes amžinybė niekada netampa nei praeitimi, nei ateitimi, nes ji yra nuolat *dabar*.“¹¹⁸

Krikščioniškoji viltis yra dovana, meilės dovana, duodama neatsižvelgiant į mūsų veiklą. Šv. Augustinas apie vilties paskirtį sako, kad viltis yra būtina keliaujant – ji guodžia kelyje. „Juk keleivis, vargdamas kelionėje, pakenčia vargą dėl to, kad viliasi pasieksiąs kelionės tikslą. Atimk iš jo viltį pasiekti tikslą ir tuojau išsenka jėgos keliauti. Taigi ir viltis, kuri čia reiškiasi, yra susijusi su mūsų kelionės teisingumu.“¹¹⁹

Anot P. Kreeft, viltis gali būti suprantama kaip į ateitį nukreiptas tikėjimas. Maža to, per viltingą tikinčiojo laikyseną kylantis Dievo troškimas žmoguje yra tarytum Dievo antspaudas jame. Ilgesys džiaugsmo, kurio šis pasaulis negali suteikti, yra tikras ženklas, kad tikintis žmogus yra sukurtas tam, kuris yra Džiaugsmas, Jam vieninteliam. Sakydamas „viliuosi“, žmogus išsako, kad viliasi Dievu, Dievu, apreikštu Šventajame Rašte, viliasi visais Dievo duotais pažadais. Krikščioniška viltis yra konkreti: tikra ir neabejotina prisikėlimo viltis.¹²⁰

Šv. Jonas Auksaburnis sako, kad „vien viltis, sudėta į Dievą, šis pasitikėjimas išgelbsti, todėl svarbu jį išlaikyti. Pasitikėjimas, kuris suteikia tiek gėrybių, [dvasia] mirusį, pražuvusį, belaisvį

¹¹⁶ KBK, 1818.

¹¹⁷ *Peschke K. H. Etica cristiana. Roma. 1989. T. 2. P. 80.*

¹¹⁸ Plg. *Gaidamavičius Gaida P. Išblokštasis žmogus / Raštai. P. 220–223.*

¹¹⁹ *S. Augustinus. Sermones. 158, 8, 8 / Rouet de Journal M. J. Enchiridion Patristicum. Nr. 1512.*

¹²⁰ Plg. *Kreeft P. Grįžti prie dorybių. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai. 2011. P. 74–75.*

ir priešą padaro draugu, sūnumi, laisvu, teisiu žmogumi ir bendraįpėdiniu bei suteikia jam tiek, kiek niekas niekada nebūtų tikėjęsis¹²¹. Viltyje, anot šv. Jono Auksaburnio, slypi pasitikėjimas dėl būsimų dalykų. Šv. Augustino teologiniuose raštuose vilties pagrindas ir objektas yra Dievas: „Viešpatie, mano Dieve, vienintele mano viltie, išgirsk mane, kad nusikamavęs nesustočiau ieškoti Tavęs, kad nuolat karštai siekčiau Tavo veido. Teiki man jėgų ieškoti Tavęs, kuris [mane] sukūrei, kad Tave rasčiau, ir kuris kaskart didinai viltį Tave rasti.“¹²²

Vilties padedami trokštame Dangaus karalystės ir amžinojo gyvenimo, pasitikėdami Kristaus pažadais ir remdamiesi ne savo jėgomis, bet Šventosios Dvasios malone. „Išlaikykime nepajudinamą vilties išpažinimą, nes patikimas tas, kuris yra davęs pažadus“ (Žyd 10, 23). „Jis mums dosniai išliejo tos Dvasios per mūsų Gelbėtoją Jėzų Kristų, kad, nuteisinti Jo malone, taptume viltimi amžino gyvenimo paveldėtojais“ (Tit 3, 6–7).¹²³

Krikščioniškąją viltį įžiebė Jėzus paskelbdamas palaiminimus. „Palaiminimai kelia mūsų viltį į dangų kaip į naują Pažadėtąją žemę ir nužymi jai kelią per Jėzaus mokinių laukiančius išmėginimus. Tačiau dėl Jėzaus Kristaus nuopelnų ir Jo kančios Dievas išsaugo mūsų viltį, kuri „neapgauna“ (Rom 5, 5). Viltis yra „saugus ir tvirtas sielos inkaras, prasiskverbiantis (...) ten, kur už mus kaip pirmtakas įžengė Jėzus“ (Žyd 6, 19–20). Ji taip pat yra ginklas, saugantis mus išganymo kovoje: „Dėvėkime tikėjimo bei meilės šarvus ir išganymo vilties šalną“ (1 Tes 5, 8). Ji teikia mums džiaugsmą net išmėginimuose. „Džiaukitės viltyje, būkite kantrūs varge“ (Rom 12, 12).“¹²⁴

Šv. Grigalius Nysietis rašo, jog viltis tol reiškiasi, kol negalima pasiekti dalykų, kurių tikimasi, o tikėjimas tampa atrama bei paspartis tiems neakivaizdiems dalykams, kurių viliamasi.¹²⁵ Panašiai apibrėžė ir apaštalas Paulius: „Tikėjimas laiduoja mums tai, ko viliamės“ (Žyd 11, 1).

Viltis yra neperskiriama tikėjimo bičiulė. Tikėjimas suvienija žmogų su Kristumi, o viltis tam suteikia perspektyvą. Viltis yra ne kita kaip tikėjimas ir pasitikėjimas laukiant Dievo pažadėtųjų dalykų. Žymus vilties teologas J. Moltmann teigia, kad jei tikime, kad Dievas yra Tiesa, tai viltis laukia, kada ši tiesa bus apreikšta. Kai tikėjimas sako, kad Dievas yra Tėvas, viltis numato, kad Dievas kada nors parodys mums savo tėviškumą.¹²⁶ Teologinių dorybių glaudų tarpusavio ryšį ir viena kitos reikalingumą šv. Augustinas taip nusako: „Tikėjimas tiki,

¹²¹ S. Joannes Chrysostomus. Sermones / *Rouet de Journal M. J. Enchiridion Patristicum*. Nr. 1187.

¹²² Plg. *Gaidamavičius Gaida P.* Didysis nerimas / Raštai. Vilnius: Mintis. 1996. P. 502.

¹²³ Plg. KBK 1817.

¹²⁴ KBK, 1820.

¹²⁵ Plg. S. Gregorius Nyssenus. De anima et resurrectione / *Rouet de Journal M. J. Enchiridion Patristicum*. Nr. 1057.

¹²⁶ Plg. *Moltmann J.* Theology of Hope. Prieiga per internetą: <http://www.pubtheo.com/page.asp?pid=1036>. 2012 12 10.

viltis ir meilė meldžiasi, bet be tikėjimo negali būti, o per tai ir tikėjimas meldžiasi. Todėl juk yra pasakyta: *Kaipgi žmonės šauksis to, kurio neįtikėjo?! (Rom 10,14)*¹²⁷.

Šv. Ambraziejus savo raštuose atkreipia dėmesį, kad vilties dorybė susijusi su būsimu Viešpaties atlygiu. Būk dosnus savo tarnui (plg. Ps 119, 17). „Išskirtinė tikėjimo ir teisingumo teisė yra naudotis atlygiu iš Viešpaties palankumo. Petruui buvo priekaištaujama, kad, eidamas [ežero] bangomis, veikiau sudvejojo žmogiško nusiteikimo požiūriu, nei pasiklovė apaštališkąją galia. Evangelijoje taip pat esame mokomi turėti tikėjimą ir nesvyruoti dėl nuveiktinų darbų, kurie pranoksta žmogaus jėgas. Šiaip ar taip, siekti atlygio iš to, kuriam patarnavai, nėra įžūlaus išdidumo, bet nekaltos sąžinės dalykas. Juk vilties netekimas yra tingumo priežastis, o vilties turėjimas yra paskata triūsti.“¹²⁸ Bažnyčios mokymas akcentuoja, kad viltis yra susijusi su malone ir atlygiu už gerus darbus, atliktus vienybėje su Jėzumi ir jo malonei padedant.¹²⁹ Todėl galima tikėtis dangaus garbės, Dievo pažadėtos tiems, kurie Jį myli ir vykdo Jo valią. „Bet kuriomis aplinkybėmis kiekvienas privalo turėti vilties, kad, Dievo malonės padedamas, „įstvers iki galo“ ir pasieks dangaus džiaugsmą kaip amžinąjį Dievo atlygį už gerus darbus, atliktus Kristaus malonei padedant.“¹³⁰ Šv. Jėzaus Teresė viltingai ragina: „Pasitikėk, mano siela, pasitikėk! Tu nežinai dienos ir valandos. Rūpestingai budėk! Viskas greitai praeina, nors nekantrumas ir verčia tave abejoti tuo, kas tikra, ir trumpą laiką paverčia ilgu. Suprask, kad kuo daugiau kovosi, tuo labiau įrodysi, kaip myli savo Dievą, ir tuo labiau vieną dieną džiaugsiesi su savo Mylimuoju ta laime ir žavesiu, kurie niekada nesibaigs.“¹³¹

Šv. Augustinas pabrėžė meilės ir tikėjimo bei vilties dorybių tarpusavio ryšį. Meilę apibūdinęs esant didesnę už kitas dvi teologines dorybes, sako: „kas teisingai myli, nėra abejonės, kad teisingai tiki ir viliasi. O kas nemyli, tas tuščiai tiki, nors ir būtų teisingi dalykai, kuriais tiki; tuščiai ir viliasi, nors ir būtų mokoma, kad dalykai, kurių viliamasi, yra susiję su tikrąja laime“¹³².

1.3. Džiaugsmo ir vilties kankinystėje ženklas – humoro jausmas

Humoro jausmas yra Dievo dovana, taip pat žmogaus brandos ženklas. Tai tarsi meilės šypsena, nors humoras neatstoja meilės, tačiau jis visada egzistuoja ten, kur yra mylinti širdis. Anot R. Dulskio, nors visi šventieji buvo giedrios dvasios žmonės, tačiau šv. Tomo Moro linksmas, subtilus šmaikštavimas – ypatingas jo bruožas. Tomo sielos giedrumas ir linksmumas

¹²⁷ S. Augustinus. Enchiridion, sive De fide, spe et caritate. 7.8 / *Rouet de Journal M. J.* Enchiridion Patristicum. Nr. 1913.

¹²⁸ S. Ambrosius. Expositio in Psalmum CXVIII / *Rouet de Journal M. J.* Enchiridion Patristicum. Nr. 1312.
¹²⁹ Plg. KBK, 2016.

¹³⁰ Ten pat, 1821.

¹³¹ Šv. Jėzaus Teresė. Exclamaciones del alma a Dios, 15, 3 / Ten pat.

¹³² S. Augustinus. De fide, spe et caritate, 421. 117 / *Rouet de Journal M. J.* Enchiridion Patristicum. Nr. 1933.

kilo iš gilaus jo pamaldumo. Gyvenimo sunkumuose jis mokėjo išvelgti Dievo valią ir todėl viską galėjo priimti ramiai, dėkingai ir džiugiai. Jo humoras išreiškė Dievą mylinčios širdies džiaugsmą.¹³³

Ypatingos vertės humoro jausmas įgyja, kai susiklosto sudėtingos gyvenimo aplinkybės. Istorijos apie šventųjų humorą siekia Romos kankinių laikus. Apie III amžiaus kankinį šv. Lauryną, sudegintą ant įkaitintų geležinių grotų, pasakojama, kad jis savo kankintojams šaukė: „Apverskite mane, nes viena pusė jau iškepė!“ Šv. Lauryno humoras yra ir iššūkis jo kankintojams, ir drąsus tikėjimo liudijimas. Kai kurie šventieji ypač garsėjo dėl humoro jausmo. Šv. Pilypas Neris, vadintas „linksmu šventuoju“, sakydavo: „Krikščioniškas linksmumas yra Dievo dovana, tekanti iš ramios sąžinės.“¹³⁴

Šv. Tomas Moras, didis anglų politikas, gyvenęs intensyvią viešą gyvenimą, nestokojo gero humoro net mirties akivaizdoje. Yra išlikusi kalėjime užrašyta jo malda prieš mirtį, kurioje T. Moras prašo leisti būti džiugios nuotaikos teisme, bet drauge meldžia Dievą saugoti jį nuo kvailų džiaugsmų bei linksmumo¹³⁵. Egzekucijos metu Tomas savo sąmoju sukuria jaukesnę atmosferą. Po ilgo kalinimo nusilpęs ir vargiai beužlipantis ant bausmės vykdymo pakyls, jis kreipiasi į leitenantą pagalbos užlipti aukštyn, o žemyn nusileisti pažada pats. Šis savotiškas humoras yra kankinio drąsos išraiška. Prieš įvykdydamas mirties nuosprendį, laikydamasis papročio, budelis nubaustojo paprašo atleidimo, o Tomas jam tarsi gerai pažįstamam bičiuliui taria: „Nebijok atlikti savo pareigos; tik žiūrėk, kad gerai pataikytum ir neprarastum savo gero vardo, nes mano kaklas labai trumpas.“¹³⁶ B. Basset Tomo Moro humoro jausmą vadina jo požiūriu į mirtį vaisiumi. T. Moras kaip kiekvienas tvirtai tikintis krikščionis supranta, jog žemiškasis gyvenimas yra trumpalaikis ir gali baigtis bet kurią akimirką, todėl rimtai jo nevertina. Ir čia Moras atsiskleidžia kaip išmintingas žmogus, kuris net mirties akimirką nesutrunka ir išlaiko giedrią nuotaiką.¹³⁷ Šiuo sąmojingu elgesiu Moras žvelgia į situaciją iš šalies, tarsi jo tai neliestų. Taip tragiška atmosfera virsta vienybės dvasia alsuojančia situacija, kur kankinys ir budelis tampa bendrininkais, organizuojamo veiksmo veikėjais, turinčiais motyvaciją egzekuciją įvykdyti sklandžiai ir iki galo. Taip ramiai sutikti mirtį gali tik tas, kurio tikėjimas yra gilus, sąžinė gryna ir dvasia didi. Tomas Moras buvo būtent toks.

Taigi, remiantis pavyzdžiais, galima teigti, jog kančios akivaizdoje humoro jausmas ypač atskleidžia krikščioniškąją viltį, kuri yra ir gyvenimo Dievo artumoje ženklas. Kankinių džiugi viltis drauge yra drąsus, priverčiantis suglumti priešus atsakas.

¹³³ Plg. *Dulskis R.* Maldos teologija ir pašaukimai. P. 238.

¹³⁴ *Martin J.* Pats tikriausias ženklas. Prieiga per internetą: <http://www.jesuit.lt>. 2009 01 10.

¹³⁵ *More T.* Prayers. Prieiga per internetą: <http://www.apostles.com/moreprayer.html>. 2010 11 15.

¹³⁶ *Dulskis R.* Tomas Moras – šventasis pasaulietis, valstybės veikėjų ir politikų globėjas // Soter. Kaunas: VDU. 2001. Nr. 5. P. 133.

¹³⁷ *Basset B.* Born for Friendship. New York: Sheed and Ward. 1967. P. 36.

1.4. Meilės dorybės aktualumas

Vatikano II Susirinkimas pabrėžia, kad meilės dorybė yra reikalinga Bažnyčios funkcijoms vykdyti. Kad Bažnyčia galėtų vykdyti savo pasiuntinybę, Šventoji Dvasia jai suteikia įvairių hierarchinių ir charizminių dovanų. „Bažnyčia, aprūpinta savo Steigėjo dovanomis ir ištikimai laikydama Jo priesakų mylėti, nusižeminti ir savęs išsižadėti, yra siunčiama skelbti ir visose tautose kurti Kristaus ir Dievo karalystės. Ji pati yra šios karalystės ūglis ir pradžia žemėje.“¹³⁸ Mistinio kūno vienybė žadina tikinčiųjų meilę: „Todėl, jei ką nors kenčia vienas narys, tai su juo drauge kenčia visi nariai; arba jei pagerbiamas vienas narys, su juo drauge džiaugiasi visi nariai.“¹³⁹

Meilė yra apaštalavimo siela.¹⁴⁰ Tėvo siųstasis Kristus yra viso Bažnyčios apaštalavimo versmė ir pradžia, tad aišku, kad ir įšventintųjų, ir pasauliečių apaštalavimo vaisingumas priklauso nuo jų gyvybingos vienybės su Kristumi (plg. Jn 15, 5). Atsižvelgiant į pašaukimus, laiko reikalavimus, įvairias Šventosios Dvasios dovanas yra ir įvairiausių apaštalavimo formų. Tačiau meilė pirmiausia semiama iš Eucharistijos, meilė visada yra viso apaštalavimo siela.

Meilė vienija. Todėl galime kalbėti apie šventųjų bendravimą ir bendrystę: „nė vienas iš mūsų negyvena sau, nė vienas sau nemiršta“ (Rom 14, 7). „Todėl, jei kenčia vienas narys, su juo kenčia ir visi nariai. Jei kuris narys pagerbiamas, su juo džiaugiasi visi nariai. Jūs esate Kristaus kūnas ir atskiri jo nariai“ (1 Kor 12, 26–27). Krikščionys turi paprotį krikštijamąjį pavadinti šventojo vardu. Taip naujasis krikščionis įtraukiamas į šventųjų bendravimą. Šventasis, kurio vardu jis pakrikštytas, tampa jo globėju ir meilės pavyzdžiu jam.

Meilė „neieško savo naudos“ (1 Kor 13, 5; plg. 1 Kor 10, 24). Mažiausias mūsų veiksmas, atliktas iš meilės, vertingas visiems, nes išreiškia visų – gyvų ir mirusių – žmonių solidarumą, kurį pagrindžia šventųjų bendrystė. Kiekviena nuodėmė kenkia tai bendrystei.

„Mūsų Išganytojas Paskutinės vakarienos metu, tą naktį, kurią buvo išduotas, įsteigė eucharistinę savo kūno ir kraujo auką. Taip jis pratęsė Kryžiaus auką per amžius, iki ateis, ir mylimai Sužadėtinei Bažnyčiai patikėjo savo mirties ir prisikėlimo atminimą – maldingumo sakramentą, vienybės ženklą, meilės jungtį, velykinį pokylį, „kuriame Kristų priimame, siela pripildoma malonės, ir gauname būsimos garbės laidą.“¹⁴¹

Kūno maistas skirtas prarastoms jėgoms atgauti, o Eucharistija – stiprinti meilei, kuri kasdieniame gyvenime yra linkusi silpnėti. Ši atgijusi meilė naikina lengvasias nuodėmes. Mums atsiduodantis Kristus gaivina mūsų meilę ir suteikia mums jėgų nutraukti netvarkingą

¹³⁸ LG, 5.

¹³⁹ KBK, 791.

¹⁴⁰ Plg. KBK, 864.

¹⁴¹ SC, 47.

prisirišimą prie kūrinių ir įsitvirtinti Jame: „Kadangi Kristus mirė už mus iš meilės, tai, aukos metu minėdami Jo mirtį, mes Jį prašome, kad meilė būtų mums suteikta Šventosios Dvasios atėjimu; prašome nuolankiai, kad dėl tos meilės, dėl kurios Kristus panorė už mus numirti, mes taip pat, gavę Šventosios Dvasios malonę, galėtume laikyti pasaulį tartum mums nukryžiuotą, o save pačius – nukryžiuotus pasauliui. (...) Gavę meilės dovaną, mirštame nuodėmei ir gyvename Dievui.“¹⁴²

Susivienijęs su savo Išganytoju, mokinys pasiekia tobulą meilę – šventumą. Malonės subrandintas dorinis gyvenimas virsta amžinuoju gyvenimu dangaus garbėje.¹⁴³

Gerą ir tyrą sąžinę apšviečia tikras tikėjimas, nes krikščioniškoji meilė irgi kyla „iš tyros širdies, geros sąžinės ir nuoširdaus tikėjimo“ (1 Tim 1, 5; plg. 1 Tim 3, 9; 2 Tim 1, 3; 1 Pt 3, 21). Meilė kiekviename žmoguje mato „artimą“, savo brolių ar seserį. Žmogaus asmuo gerbiamas, kai laikomasi principo, jog kiekvienas privalo savo artimą, neišskiriant nė vieno, laikyti „antruoju savimi“, rūpintis jo gyvybe ir orių gyvenimu.¹⁴⁴

Kristus, savo kančia išlaisvinęs žmogų iš nuodėmės, suteikia dovaną paklusti Dievo valiai, o mūsų širdis pripildo tikėjimo, vilties ir meilės. Malonės dėka tikintieji dalyvauja Dievo gyvenime, yra įvesdinami į vidinį dieviškosios Trejybės gyvenimą: Krikštu krikščionis dalyvauja Kristaus – kūno Galvos – malonėje. Kaip „įvaikis“, susivienijęs su vienatiniu Dievo Sūnumi, jis jau gali Dievą vadinti „Tėvu“. Jame gyvena Dvasia, kuri jam įkvepia meilę ir ugdo Bažnyčią.

Kadangi malonės srityje iniciatyva visada priklauso Dievui, niekas negali nupelnyti pirmosios malonės, kuria prasideda atsivertimas, atleidimas ir nuteisinimas. Paskui, Šventosios Dvasios ir meilės skatinami, mes galime nupelnyti sau ir kitiems malonių, reikalingų mums pašventinti, malonei ir meilei skleisti, taip pat amžinajam gyvenimui pasiekti. Net laikinosios gėrybės, kaip sveikata ar draugystė, gali būti išmintingu Dievo patvarkymu nupelnytos. Tų malonių ir gėrybių prašome krikščioniška malda. Dievo akimis, visų mūsų nuopelnų šaltinis yra mūsų meilė Kristui.¹⁴⁵

Kai Dievas apsireiškia žmogui ir jį pašaukia, tinkamai atsiliepti į Dievo meilę vien savo jėgų žmogui nepakanka. Jis turi viltis, kad Dievas jam suteiks gebėjimą atsiliepti meile už meilę ir elgtis, kaip reikalauja meilės įsakymai. Viltis – su pasitikėjimu laukti Dievo palaimos ir laimės regėti Dievą. Viltį taip pat lydi baimė įžeisti Dievo meilę ir užsitraukti bausmę.¹⁴⁶

¹⁴² Šv. *Fulgencijus Ruspietis*. *Contra gesta Fabiani*, 28, 16–19 / KBK, 1394.

¹⁴³ Plg. KBK, 1709.

¹⁴⁴ Plg. GS, 27.

¹⁴⁵ Plg. KBK, 2010–2011.

¹⁴⁶ Plg. ten pat, 2090.

Į klausimą, koks yra pirmasis įsakymas, Jėzus atsakė: „Pirmasis yra šis: *Klausyk, Izraeli, – Viešpats, mūsų Dievas, yra vienintelis Viešpats; tad mylėk Viešpatį, savo Dievą, visa širdimi, visa siela, visu protu ir visomis jėgomis*. Antrasis: *Mylėk savo artimą kaip save patį*. Nėra įsakymo, didesnio už šiuodu“ (Mk 12, 29–31). Apaštalas Paulius tai primena: „Kas myli, tas įvykdo įstatymą. Juk įsakymai: *Nesvetimauk, nežudyk, nevok, negeisk* ir kiti gali būti sutraukti į tą vieną posakį: *Mylėk savo artimą kaip save patį*. Meilė nedaro nieko pikta artimui. Taigi meilė – įstatymo pilnatvė“ (Rom 13, 8–10). Kasdienė malda ir Dievo žodžio skaitymas stiprina meilę.

Meilė yra visų dorybių forma. Jos veikiamas skaistumas tampa savo asmens dovanojimo mokykla. Susitvardymas krypta į savęs dovanojimą. Skaisčiai gyvenantis žmogus tampa Dievo ištikimybės ir švelnios meilės liudytoju artimui.¹⁴⁷

Kankinystė yra iškiliausias tikėjimo tiesos liudijimas; liudijimas pačia mirtimi. Kankinys liudija mirusį ir prisikėlusį Kristų, su kuriuo jį vienija meilė; liudija tikėjimo tiesą ir krikščioniškąjį mokslą. Jis tvirtai pakelia prievartinę mirtį.¹⁴⁸

1.5. Meilės dorybės raiška kankinystėje – atlaidumas priešams

Įsakymas mylėti savo priešus yra įpareigojantis ir esminis Kristaus išganymo ekonomijoje. Šv. vyskupas Ignotas daugelyje laišku ragina romumu, švelnumu, malda ir tikėjimu parodyti broliškos meilės savo priešams pavyzdį, nes krikščionyje gyva atsivertimo viltis ir tai dera Viešpaties sekėjui. Euzebijus Cezarietis *Bažnyčios istorijoje* rašo, kad pirmųjų amžių kankiniai „net už savo kankintojus, panašiai kaip tobulas kankinys Steponas, meldėsi: *Viešpatie, neįskaityk jiems šios nuodėmės!*“¹⁴⁹ Meilė priešams yra meilės Dievui ir dėkingumo jam už atleidimą išbandymas: „O aš jums sakau: mylėkite savo priešus ir melskitės už savo persekiotojus, kad būtumėte savo dangiškojo Tėvo vaikai; jis juk leidžia savo saulei tekėti blogiesiems ir geriesiems, siunčia lietų ant teisiųjų ir neteisiųjų“ (Mt 5, 43–45). Galima teigti, jog dauguma kankinių, kurių kankinystės aprašymus aptinkame, šį Viešpaties nurodymą įvykdė ir tuo būdu parodė esą verti dieviškosios išūnystės.

Šv. Polikarpo kankinystės aprašyme minima, jog kareiviams atvykus suimti šv. Polikarpo, jis įsakė namiškiams gausiai juos pavaišinti. Išties rami ir atlaidumo kupina Polikarpo laikysena paveikė atvykusius suimti karius, nes jie, užuot vykdę įsakymą jį suimti, pajuto užuojautą Polikarpui ir gailėjosi atėję.¹⁵⁰ Polikarpas pasiėlgė kaip apaštalo Pauliaus buvo sakyta: „verčiau

¹⁴⁷ Plg. KBK, 2346.

¹⁴⁸ Plg. ten pat, 2473.

¹⁴⁹ *Euzebijus Cezarietis*. *Bažnyčios istorija*. Vilnius. 1993. P. 156.

¹⁵⁰ Šv. Polikarpo, Smirnos vyskupo, kankinystė / *Bažnyčios Tėvai nuo Apaštališkųjų Tėvų iki Nikėjos Susirinkimo*. Vilnius: Aidai. 2003. P. 70–71.

jei tavo priešininkas alksta, pavalgydink jį, jei trokšta, pagirdyk jį. Taip darydamas, tu krausi žarijas ant jo galvos. Nesiduok pikto nugalimas, bet nugalėk pikta gerumu“ (Rom 12, 20–21). Nors meilė priešams yra tyli, tačiau ji labai veržli ir veiksminga meilės galia.

Ispanijos pilietinio karo kankinys, jėzuitų provincijolas t. Juozapas Muralas, sužeistas šaudymo metu 1936 metais šalia Barselonos, vedamas su kitais dešimt bičiulių į kankinimo kalvą, kareiviams tarė: „Mirštame už Jėzų Kristų! Mes nelinkime jums nieko pikta, priešingai, visiems atleidžiame iš visos širdies!“¹⁵¹

Kankinys vyskupas V. Borisevičius prieš suimamas 1946 m. vasario 13 d. pokalbyje su ses. T. Kačiukaite sakė: „tie bičiuliai, kuriuos galėjau prie žaizdos dėti, man paruošė kelią į mirtį. Aš jiems atleidžiu, tegul ir Dievas jiems atleis“¹⁵². Krikščioniškas atlaidumas yra vienas iš palaiminimų, skirtų taikdarius (plg. Mt 5, 9). Atlaidimas ir susitaikymas sietinas su išganymu, nes tie, kurie parodo savo gailestingąją meilę, yra tikrai susitaikę su Dievu¹⁵³.

Šv. Tomas Moras savo veikale *Utopija* gailestingumą įvardija kaip žmogiškiausią prigimtinių jausmą.¹⁵⁴ Paskelbus mirties bausmę T. Morui, jis maldoje atsiprašė Dievo už tuos, kurie jį nuskriaudė, ir meldė suteikti jiems malonę susitikti drauge danguje.¹⁵⁵ Vienoje iš savo meditacijų Tauerio bokšte Moras meldžia malonės pikčiausius savo priešus laikyti geriausiais draugais. Meilės priešams pavyzdžiu jis laikė Juozapo ir jo brolių istoriją (plg. Pr 37, 15–36). Jo gyvenime gailestingoji meilė artimui ir priešui buvo akivaizdi. Teismo salėje paskutiniai Tomo Moro žodžiai jį nuteisusiems, papirktiems teisėjams buvo sklidini meilės: „Ponai, noriu pridurti tik tai, kad apaštalas Paulius, nepaisant to, kad pritarė šv. Stepono nužudymui ir net saugojo drabužius tų, kurie jį užmušė akmenimis, dabar yra kartu su juo danguje, ir danguje jie bus kartu amžinai. Iš tiesų ir aš viluosi (ir karštai to meldžiu), kad mes su jumis, mano ponai, kurie buvote mano teisėjai, pasmerkę mane mirčiai šioje žemėje, kartu džiūgaudami susitiktume danguje, pasiekę amžinąjį išganymą.“¹⁵⁶ Baigdamas paskutinį žodį jis dar kartą paprašė visų melstis už jį ir už karalių, o kalbą baigė skambiais žodžiais: „mirštu kaip ištikimas karaliaus tarnas, bet visų pirma kaip Dievo tarnas“¹⁵⁷.

Krikščionys kankiniai, būdami Dievo meilės apaštalai, drauge yra ir taikos dvasios gyvi pavyzdžiai. Atlaisdami savo persekiotojams, jie pelno Dievo ramybės karaliavimą širdyse ir

¹⁵¹ *Tylenda J. N.* Jėzuitai šventieji ir kankiniai. Vilnius-Roma- Čikaga. 1995. P. 470.

¹⁵² *Kačiukaitė T.* Atleiskim savo priešams. Vilnius. 1992. P. 52.

¹⁵³ Plg. *Håring B.* Free and faithful in Christ. Vol. 2. New York. 1978. P. 444–446.

¹⁵⁴ *Moras T.* Utopija. Prieiga per internetą: <http://www.ipc.lt>. 2007 08 25.

¹⁵⁵ *The Complete Works of St. Thomas More.* Yale University Press. New Haven and London. 1976. P. 231.

¹⁵⁶ *Roper W.* The Life of Sir Thomas More. P. 54–55. Prieiga per internetą: <http://www.thomasmoreresources.org/downloads/Roper.pdf>. 2007 08 25.

¹⁵⁷ *Dulskis R.* Tomas Moras – šventasis pasaulietis, valstybės veikėjų ir politikų globėjas. P. 133.

įgyja tam tikrą pasitikėjimą, kad ir jiems bus atleistos nuodėmės ir jie galės vadintis Jo vaikais (plg. Mt 6, 12–15).

Apibendrinant pirmąją dalį, būtina pabrėžti, jog Vatikano II Susirinkimo dokumentuose Lumen gentium ir Gaudium et spes atkreipiamas dėmesys, jos mūsų laikais itin svarbu išlaikyti gyvą tikėjimą. Susirinkimas moko, jog gyvo ir brandaus tikėjimo liudijimas yra tinkama ir veiksminga priemonė kovojant su netikėjimo ideologija. Šiuolaikinei kultūrai, persmelktai, anot Jono Pauliaus II, reliatyvizmo, pragmatizmo ir pozityvizmo, itin svarbūs krikščioniškosios moralės principai ir krikščioniškojo dvasingumo kertiniai klausimai. Vyskupui tenka ypatinga užduotis būti pranašu, liudytoju ir vilties tarnu. Jis turi žadinti pasitikėjimą ir pagrįsti krikščioniškąją viltį. Vyskupas yra vilties pranašas, liudytojas ir tarnas pirmiausia ten, kur vyrauja kultūra, stumianti šalin kiekvieną atsivėrimą transcendencijai. Teologinės dorybės glaudžiai tarpusavyje susijusios. Kur trūksta vilties, ten imama abejoti ir dėl paties tikėjimo. Nunykus šiai dorybei, įkandin jos nusilpsta ir meilė. Viltis, ypač didėjančio nepasitikėjimo ir abejingumo laikais, yra svarbi tikėjimo atspara ir veiksmingas akstinas meilei.¹⁵⁸

Krikščionių tikėjimas – tai žmogaus atsakas į Jėzaus asmenį, jo žodžius ir darbus. Tas atsakas remiasi žmogaus laisve, laisvu valios sprendimu atsakyti jį pašaukiančiam Dievui savo mintimis, gyvenimo sprendimais. Todėl galima teigti, jog tikėjimas yra rėmimasis Kristumi ir atsidavimas jam, tikint jo žodžiais, tai savo gyvenimo prasmės matymas ir suvokimas, vadovaujantis Evangelija. Šis tikinčiojo rėmimasis Kristumi ir atsidavimas jam yra vienintelis teisingas atsakas į neišmatuojamą Dievo meilę mums ir mūsų saugumo laidas.

Šv. Tomas Akviniėtis tikėjimą įvardijo kaip dieviškajai tiesai pritariančio proto, kuriam įsako Dievo malonės skatinama valia, aktą. Gyvenantis tikėjimo dvasia tikintysis dėmesingai skaito Šventąjį Raštą, yra laimingas sekdamas Jėzumi, laikosi jo įsakymų, nes Jėzus tampa jo minčių centru. Jis tikėdamas trokšta geriau pažinti Jėzų, kad galėtų jį labiau mylėti. Visus dalykus vertina tikėjimo požiūriu. Kūrėjo ranką įžvelgia visuose Jo kūriniuose. Visi gyvenimo įvykiai, kurie netikintiesiems yra kliūtys ar nesėkmės, tikinčiųjų yra priimami kaip Dievo Apvaizdos leisti bei išganymui naudingi. Tikinčiojo veiksmai vis labiau panašėja į Kristaus veiksmus, nes Jėzus tampa pavyzdžiu. Krikščionis siekia sleisti savo tikėjimą. Pirma, maldos gyvenimu, antra, savo asmeniniu pavyzdžiu, kuo geriau vykdydamas savo pareigas, trečia, žodžiais siekdamas perteikti savo tikėjime atrastą jėgą išverti sunkumus ir daryti gera. Ketvirta, darbais – stengdamasis aukotis, dalytis moraliniais pamokymais su artimu. Išganomasis tikėjimas apima visą žmogų, ne tik jo protą, bet ir jo širdį bei valią. Toks tikėjimas yra visiškas asmens atsidavimas Dievui. Dėl to tikintysis stengiasi pažinti Dievo valią ir ją vykdyti.

¹⁵⁸ Plg. PG, 3.

Antgamtinė vilties dorybė trokšta pasiekti Kristaus laimėtą išganymą ir jo šventumą. Vilties objektas yra pats Dievas, amžinasis gyvenimas ir priemonės jam pasiekti. Vilties dorybei būdinga, pirma, meilė ir troškimas antgamtinio gėrio, kuriame slypi žmogaus laimė, t. y. Dievo. Mes mylime jį kaip mūsų laimės šaltinį. Antra, viltis remiasi ne žmogaus jėgomis pasiekti vilties objektą, bet Dievo pagalba. Trečia, gyvenant vilties dorybe svarbu žmogui bendradarbiauti su malone, reikia pastangų, vedančių Dievo link.

Anot A. Tanqueray, vilties dorybė skatina mūsų šventėjimą trejopai: suvienija su Dievu, Nukreipia dėmesį nuo žemiškųjų rūpesčių, tam, kas remiasi gyvu tikėjimu, parodo, kad žemiškieji džiaugsmas stokoja tobulumo ir amžinumo. Viltis yra mūsų vaisingo veikimo pagrindas. Viltis vienija su Dievu per nuolankumo dorybę, darančią maldą veiksmingą. Kančios akivaizdoje krikščionišką viltį atskleidžia humoro jausmas, drauge liudijantis apie gyvenimą Dievo artumoje. Džiugi kankinio viltis yra ir drąsus, priverčiantis suglumi priešus atsakas.¹⁵⁹

Kai Dievas apsireiškia žmogui ir jį pašaukia, tinkamai atsiliepti į Dievo meilę vien savo jėgų žmogui nepakanka. Jis turi viltis, kad Dievas jam suteiks gebėjimą atsiliepti meile už meilę ir elgtis, kaip reikalauja meilės įsakymai. Dievo meilės dorybės esminis bruožas – aukščiausia pagarba Dievui ir jo valiai. Dievo meilei svarbiausias valios atsakas, o ne jausminis aspektas. Meilės dorybės būdingiausia apraiška – malda, prašant, kad būtų gerbiamas Dievo vardas, trokštant Dievo karalystės atėjimo, meldžiant, kad įvyktų jo valia. Drauge svarbi yra pagarbi baimė nežeisti savo nuodėmėmis Dievo, gailestis dėl nuodėmių, atgaila.

Įsakymas mylėti savo priešus yra įpareigojantis ir esminis Kristaus išganymo ekonomijoje. Meilė kiekviename žmoguje mato „artimą“, savo brolių ar seserį. Meilės dorybė skatina kiekvieną žmogų, neišskiriant nė vieno, laikyti „antruoju savimi“. Meilės dorybės apraiškos yra malda ir artimo meilės darbai. Ypač iškalbingas meilės dorybės įrodymas – Dievo šlovinimas sunkiomis kalinimo ar tremties sąlygomis. Meilės dorybė ypač išryškėja būtent kankinystėje. Krikščionis kankinys iš meilės Dievui drąsiai parodo, jog aukščiausi Dievo reikalavimai jam yra brangesni už gyvybę. Sekdami kankinių pavyzdžiu krikščionys turi drąsiai išpažinti Kristų žmonių akivaizdoje ir nebijoti juo sekti netgi persekiojami.

¹⁵⁹ Plg. Tanqueray A. The Spiritual Life. A Treatise on Ascetical and Mystical Theology. TAN Books. An Imprint of Saint Benedict Press. 2000. P. 561.

2. KANKINYSTĖ BAŽNYČIOS ISTORIJOJE

Jėzaus paaukota „gyvybė už draugus“ (plg. Jn 15, 13) krikščionių bendruomenei tapo tobulos meilės išraiška. Mirštančio Jėzaus meilė buvo nesuskaičiuojamų kankinių tvirtybės šaltinis, kuris ir šiandien skatina krikščionių įkvėpimą, susižavėjimą, tvirtybę gyvenimo lūžio akimirkomis.

Antrojo amžiaus pradžios kankinys vyskupas Ignotas Antiochietis (+110 m.) yra plačiai žinomas dėl išlikusių septynių laiškų, kuriuos parašė kelionėje į savo kankinystės vietą Romą. Kelionėje, bendraudamas su krikščionių bendruomenėmis, Ignotas atskleidė ypatingą kankinystės ilgesį ir troškimą.¹⁶⁰ Jo kaip kankinio tapatybė atsiskleidžia laiškuose. Būsimi kankinio mirtis teikė vyskupui Ignotui daug vidinio džiaugsmo. Jis tai įvardijo „noru stotis prieš žvėris“, troškimu priklausyti Dievui¹⁶¹, būti Dievo kančios sekėju.¹⁶² Laiške efeziečiams Ignotas kankinystę laiko sekimu Kristumi, bendradarbiavimu Kristaus atperkamojoje aukoje.¹⁶³

Patarimuose Smirnos bažnyčiai Ignotas nusako motyvuotos kantrybės, kuri veda į laukiamą susitikimą su Kristumi, svarbą.¹⁶⁴ Išties Vatikano II Susirinkimas pareiškia, kad kankinystėje tvirtumo aktu ir kraujo praliejimo dėka mokinys supanašėja su Mokytoju ir taip tampa tikėjimo ir meilės liudytoju.¹⁶⁵

Taigi galima teigti, jog Ignotas buvo tvirtas ir drąsiai didžiavosi savo kankinyste. „Būti prie kalavijo – tai būti prie Dievo, būti tarp žvėrių – tai būti su Dievu, kad tik su Jėzaus Kristaus vardu! Tam, kad su juo kentėčiau, aš visa pakeliu; jėgų man duoda jis, tapusis tobulu žmogumi.“¹⁶⁶ Ignoto meilė ir pasitikėjimas Dievo ištikimybe leidžia jam būti įsitikinusiam, jog, nepaisant visų priešingų potyrių, jo gyvenimas turi prasmę ir pasiekiamą tikslą. Kankinio žmogiškoji ištikimybė pagrįsta valingu pasirengimu laisvai ir ilgalaikiškai susisaistyti aukščiausios meilės ryšiu su Dievu bei paklusti Jo valiai.

Ignoto Antiochiečio amžininko Smirnos vyskupo Polikarpo, sudeginto 156 m. vasario 23 dieną, kankinystė yra pirmoji aprašytoji. Iš aprašymo žinoma, kad Polikarpo rami ir tvirta laikysena, kančios akivaizdoje išpažįstant savo tikėjimą į Kristų, padarė neišdildomą įspūdį net atėjusiems suimti jį persekiotojams. Euzebijus Cezarietis pateiktame Polikarpo kankinystės aprašyme itin išskiria vyskupo ramybę ir rimumą.¹⁶⁷ Leonard L. Tompson, analizuodamas Polikarpo mirties aplinkybes, pastebi, jog Polikarpas egzekucijos pradžioje nevengia

¹⁶⁰ *Euzebijus Cezarietis*. Bažnyčios istorija. Vilnius. 1993. P. 106–108.

¹⁶¹ Šv. kankinio Ignoto Antiochiečio laiškas Traliečiams // Katalikų kalendorius žinynas. Vilnius- Kaunas. 1987. P. 260.

¹⁶² Šv. kankinio Ignoto Antiochiečio laiškas Romiečiams. P. 263.

¹⁶³ Šv. kankinio Ignoto Antiochiečio laiškas Efeziečiams. P. 254.

¹⁶⁴ Šv. kankinio Ignoto Antiochiečio laiškas Smirniečiams. P. 270.

¹⁶⁵ Šventojo kankinio Ignoto Antiochiečio laiškas Smirniečiams. P. 269.

¹⁶⁶ LG, 42.

¹⁶⁷ Cezarietis Euzebijus. P. 125-132.

pajuokavimo. Jis su ironija atsakydamas prokonsului pavartoja tą patį siūlomą posakį „šalin bedievius!“¹⁶⁸, tačiau apžvelgęs susirinkusiuosius oriai peradresavo šūksnį miniai stadione: „Šalin bedievius!“¹⁶⁸ Prokonsulo įtikinėjimus Polikarpas mandagiai atremia, kol galiausiai įtikina nedelsti įvykdyti bausmės: „Grasini ugnimi, kuri valandą liepsnoja ir tuoj užgęsta. Matyt, nežinai apie būsimą teismą ir amžintąją kančių ugnį, skirtą nedorėliams. Bet ko delsi, – liepk, ką norėjęs!“ Aprašyta, jog ištarus šiuos žodžius, Polikarpo veide atsispindėjo tokia kankinio drąsa, malonė ir džiaugsmas, kad prokonsulas buvo abstulbintas ir negalėjo ištarti nė žodžio.¹⁶⁹ Tai, kad miršta kankinio mirtimi, Polikarpas puikiai suvokė ir patvirtino, paprašęs nekalti prie deginimui skirto stulpo, sakydamas: „Tasai, kuris siunčia ugnies kentėjimus, taip pat suteiks pagalbos iškentėti vinių žaizdas, kad išstovėčiau vietoje ant laužo.“¹⁷⁰

Tvirtą ryžtą neišsizadėti krikščioniškojo tikėjimo mirties akivaizdoje liudija ir viduramžiais gyvenęs Anglijos šventasis pasaulietis teisininkas Tomas Moras (1478–1535). Nuteistas mirties bausme už nepritarimą karaliaus Henriko VIII antrajai santuokai, jis paskutiniame laiške iš kalėjimo vyriausiajai dukrai Margaritai rašo: „Rytoj šv. Tomo vigilija bei Šv. Petro oktavos diena, todėl labai norėčiau rytoj eiti pas Dievą. Man tai būtų tinkama diena.“¹⁷¹ Viename kalėjime rašytų pamokymų teigia, jog persekiojimai yra skirti žmogaus ištvermei bei kantrybei ištirti. Savo išgyvenamoje kančioje krikščionis turėtų prisiminti, kad dėl savo kančios būdamas Kristaus skausmų bei kančios dalininku gali ir džiaugtis, nes kančios baigmėje dalyvaus Dievo šlovės apsišėkime.¹⁷² Paskutinėje savo užrašytoje maldoje jis kreipiasi: „Viešpatie, suteik ištvermės išmėginime bei malonės paklusti tavajai valiai, kad galėčiau nuoširdžiai pasakyti: *Tebūnie Tavo valia, kaip danguje, taip ir žemėje.*“¹⁷³ Realistiškai žvelgdamas į žemiškų džiaugsmų trapumą, šv. Moras ilgėjosi amžinybės. Tai paaiškėja skaitant Tomo Moro ir jo žmonos pokalbį kalėjime. Žmona su ašaromis prašo, kad Tomas, pasigailėdamas šeimos, prisiektų karaliui. Tačiau vyras ją paklausė: *Kaip manai, kiek aš dar galėčiau gyventi?* Žmona atsakė, kad mažiausiai apie dvidešimt metų. Tuomet Moras sako: *Ką reiškia tie dvidešimt metų žemėje prieš galimybę gyventi amžinai?*¹⁷⁴ Net vedamas egzekucijos vieton, pribėgusiai

¹⁶⁸ Thompson L. L. The Martyrdom of Polycarp: Death in the Roman Games// The Journal of Religion. Chicago. 2002. Vol. 82. No. 1. P. 39.

¹⁶⁹ Šv. Polikarpo, Smirnos vyskupo, kankinystė // Bažnyčios Tėvai nuo Apaštališkųjų Tėvų iki Nikėjos Susirinkimo. P. 73.

¹⁷⁰ Cezarietis Euzebijus. P. 130.

¹⁷¹ Dulskis R. Tomas Moras-šventasis pasaulietis, valstybės veikėjų ir politikų globėjas// SOTER. Kaunas. Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. 2001. Nr 5 (33). P. 132.

¹⁷² The Complete Works of St. Thomas More. Ed. G. E. Haupt. Vol. 13. Yale University Press. New Haven and London. 1976. P. 212.

¹⁷³ Ten pat. P. 231.

¹⁷⁴ Šapalas K. Mokslo ir valstybės vyras, kuriam ištikimybė sąžinei buvo brangesnė už gyvybę// Rūpintojėlis. Judex. Kaunas. 2000. P. 199.

paskutinį kartą atsisveikinti su tėvu dukrai Moras be jokio susijaudinimo veide primena seniai širdyje puoselėtus troškimus.¹⁷⁵

Palaimintasis Petras Paulius Novara, nukankintas 1622 m. už misionierišką veiklą Japonijoje, rašo priešmirtiniame laiške savo provincijolui, jog daugybę metų meldęsis kankinystės malonės. Likus iki sudeginimo keletui valandų, jis rašo: „Pagaliau gailėstingasis Tėvas man suteikė taip ilgai trokštąją malonę.“ Krikščionio giliai suvokta tapatybė kankinį apipila džiūgavimu. Pal. Petro Pauliaus Novaros ir dar trijų bičiulių kankinių eisena į bausmės vietą stebina džiūgiai giedama Švč. M. Marijos litanija.¹⁷⁶ Labai iškalbingas tvirtumo kančios akivaizdoje yra ir kito jėzuito Japonijos kankinio šv. Pauliaus Mikio (1564–1597) ir dvidešimt keturių jo bičiulių pavyzdys. Atėję į kančios vietą ir pamatę paruoštus kryžius, jie sutartinai užgiedojo himną „Tave, Dieve, garbiname“, pribėgo, apkabino, bučiavo savo kryžius ir mielai ant jų gulėsi. Maža to, būdamas nukryžiuotas šv. Paulius Mikis nepabūgsta traagiškos ir fiziškai skausmingos akimirkos, bet sukaupęs jėgas ištaria žodžius susirinkusiai miniai, kviesdamas priimti krikščionybę, už kurią mielai aukoja gyvybę.¹⁷⁷

Minėtų kankinių išgyvenimuose neaptinkame baimės, įtampos, nevilties. Veikiu, Dievo malonės remiami ir ilgėdamiesi amžinojo atlygio, jie pamilo savo patiriamus sunkumus, gerai suvokė kankinystės esmę kaip tiesioginį sekimą Išganytojo keliu ir džiūgia širdimi, drąsiai bei tvirtai parodė savo meilę Dievui iki galo. Anot religijos psichologijos tyrėjo K. G. Jungo, šiandienos civilizacija yra pamiršusi, kad žmogaus gyvenimas gali būti paaukotas, tai yra paskirtas idėjai, pranokstančiai žmogų. Jis teigia, kad žmogus gali išgyventi stublinančius dalykus, jeigu tik jie turi jam prasmę. Sunku tą prasmę kažkaip dirbtinai sukurti, nes tai turi būti tvirtas įsitikinimas.¹⁷⁸ Kankinystės atvejis, tvirtas krikščionio tapatybės jausmas, būdingas visiems šventiesiems, pasiryžusiems iki mirties likti ištikimiems Kristui, ir yra tos stublinančios stiprybės priežastis. Tačiau būtų prasilenkta su objektyvumu, jeigu nepažvelgtume į kitus emocinius išgyvenimus neišvengiamos kančios akivaizdoje.

Skaitydami pirmųjų amžių kankinysčių aprašymus, turime prieš akis turėti tą faktą, kad rašytojų užfiksuoti kankinystės aprašymai buvo skirti likusiems gyviems krikščionims sustiprinti, jog iš anksčiau kentėjusiųjų būtų galima pasisemti stiprybės. Tačiau pažvelgę įdėmiau Bažnyčios istorijos aušroje, be tvirtumo, drąsos, džiūgeso, aptinkame kankinių ir kitokių jausmų. Žmogiškos asmenybės visuma padiktuoja gyvenimo situacijose išties kartais prieštarigus jausmus.

¹⁷⁵ *Basset B.* Born for Friendship. Sheed and Ward. New York. 1965. P. 209.

¹⁷⁶ *Tylenda J. N.* Jėzuitai šventieji ir kankiniai. Vilnius-Roma-Čikaga. 1995. P. 414-416.

¹⁷⁷ Ten pat. P. 41.

¹⁷⁸ *Jung C. G.* Psichologija ir religija. Aidai. 1998. P. 79.

2.1. Tikėjimas patiriant nelaisvę

Dažnai kančios valandą kankinys puola ant kelių pagarbinti Kūrėjo, sužadina savyje gailestį. Tokiu metu krikščionis tarsi paskęsta savo negalios, nevertumo bedugnėje. Jis suvokia savo bejėgiškumą bei silpnumą ir pasiveda Dievo globai. Taigi kančios akivaizdoje kankinių nuolanki laikysena padeda jiems išlikti nuoširdžiai sąžiningiems prieš Dievą ir pelnyti Dievo paramą bei malonę ištvirti kankinystės skausmus.

Jau šv. Ignoto laišku kalboje apie dvasinę būseną aptinkame labai neįprastai nuskambančias savęs nuvertinimo gaides. Laiške romiečiams jis rašo, jog jam yra gėda save laikyti Bažnyčios nariu. W. R. Schoedel daro prielaidą, jog vyskupo netikėtas suėmimas ir ištrėmimas iš Sirijos tikinčiųjų bendruomenės galėjęs būti ganytojo vidinės krizės priežastis.¹⁷⁹ Euzebijus taip pat pabrėžia pirmųjų amžių kankinių nuolankumą, sakydamas: „Jei kuris mūsų laiške ar kalboje juos pavadindavome kankiniais, jie griežtai tokį bardavo. Jie noriai šį titulą palikdavo Kristui – ištikimajam ir tikrajam kankiniui <...>. Save veikiau laikė paprastais ir mažais išpažinėjais.“¹⁸⁰

Šv. Tomas Moras kalėjime sukurtoje maldoje prašo Dievo malonės visiškai nevertinti visko, kas yra iš pasaulio, nesizavėti žmonių kalba, nesiiilgėti pasaulietinių malonumų, pamažu visiškai atsikratyti pasaulio ir visų jo teikiamų reikalų. Tomas vietoj pasaulietinių dalykų trokšta tik mąstyti apie Dievą, nuolat mąstyti apie Kristaus Kančią, kurią Jis iškentėjo dėl jo. Prašo malonės pasitenkinti, jog yra įkalintas vienutėje, nuolat Kristui dėkoti už patirtas malones, nevertinti nieko, kas turi pasaulietinį turinį: draugų, laisvės, gyvenimo, – ir visa vardan to, kad tik laimėtų Kristų. Šie Tomo prašymai atskleidžia jo dvasinio gyvenimo gelmes. Siekdamas būti tobulesnis, jis aiškiau mato ir jaučia žmogiškosios prigimties ligiškumą ir jos sugedimą. Gyvendamas gilų dvasinį gyvenimą, jis jaučia, kaip sunkina kūno reikalavimai. Štai kodėl Moras karštai meldžia: „Suteik man malonę, Gerasis Viešpatie, pamažu visiškai atsikratyti pasaulio ir išsivaduoti iš visų jo reikalų.“¹⁸¹ Šioje maldoje Moras nusizeminęs išpažįsta savo menkumą, o savo viltis ir norus sieja tik su amžiniais dalykais. Kuomet kančia priimama su nuolankiu pasitikėjimu, kančios patirtis pasitarnauja Dievo meilės tikrovei. Nuolankumo dėka viltis padeda rasti atsakymus, ir kančios akivaizdoje žmogus atranda Dievo raminantį buvimą.¹⁸²

2.2. Neviltis ir jos nugalėjimas

Tačiau viltinga džiugi laikysena anaip tol nebuvo būdinga visiems krikščionių kankiniams. Žmogaus kančia gali pastūmėti ir į desperatišką nusivylimą. Vyskupas Vincentas Borisevičius

¹⁷⁹ Schoedel W. R. *Epistles of Ignatius*//The Anchor Bible Dictionary. Ed. David Noel Freedman. New York. CD. 1997.1992.

¹⁸⁰ Cezarietis Euzebijus. P. 156.

¹⁸¹ Marius R. Thomas More. New York. 1985. P. 488.

¹⁸² Simundson D. J. *Suffering*// The Anchor Bible Dictionary. New York: Doubleday. CD. 1997. 1992.

sugrįžęs po aštuonių dienų, praleistų įkalinimo vietoje 1945 m. gruodžio mėn., ženkliai pasikeitė. Po daugybės apklausų suvokė, jog jį išdavė geriausias patarėjas ir dvasios vadas. Daugelis buvusių bičiulių nusigręžė nuo vyskupo ir vengė su juo bendrauti manydami, kad jis užverbuotas KGB, arba bijodami dėl savo asmeninio saugumo. Anot tuometinės Telšių vyskupo ekonomės T. Kačiukaitės, jis buvo susimąstęs, mažai kalbėjo, vengė žmonių draugijos. Kad neveltis ir vienišumas buvo sunkiai pakeliami, parodo vienas vyskupo pokalbis: „Visi manęs vengia, bėga nuo manęs. Suprantu, baimė juos užvaldė ir netikrumas dėl ateities. Niekas nenori man net patarti, o aš esu toks pavargęs.“¹⁸³ Psichologinis vienišumas ir socialinis atsitolinimas nuo žmonių, anot dr. A. Malcanaitės Grinienės, atsiliepia žmogaus sveikatai ir gerovei. Per bendravimą žmogus pajunta savo energiją, reikalingumą kitiems ir vertę, atpažįsta individualumą ir randa savo bendrumą su kitais.¹⁸⁴ Todėl galimybės praradimas bendrauti su kitais vyskupui kėlė liūdesį, desperaciją, prislėgtumą, niekam nereikalingumo jausmą.

Vyskupas V. Borisevičius šitą savųjų apleistumą labai skaudžiai išgyveno: tai buvo nelyginant Kristaus valanda Alyvų sode. Nors vienišas ir užkluptas neveltis, vyskupas Vincentas nesitaikstė su neteisybe, bet tikėjo gėrio pergale netgi tada, kai nebebuvo jokios vilties, ekstremaliomis sąlygomis patikėjo save Išganytojui. Taip jis pateikė savo meilės Dievui liudijimą „iki galo“ (Jn 13, 1), nes „nėra didesnės meilės, kaip gyvybę už draugus atiduoti“ (Jn 15, 13).

Taigi vyskupui Vincentui lieka viltis – tai glaudus ryšys su Dievu: „Man aišku, kas manęs laukia <...>, tačiau aš labiau rūpinuosi kitkuo: kaip į mane pažiūrės Viešpats, jei aš išsižadėsiu savo įsitikinimų ir išduosiu Tėvynę Lietuvą? Todėl manau, kad man vienas kelias – eiti į kalėjimą ir atsiduoti Dievo valiai, <...> geriau tegu dabar sušaudo, tai bent mirsiu ramus, kad nėjau prieš sąžinę.“¹⁸⁵ Pasiklovimas Dievo valia atneša laukimą ramybės ir aiškumą, kaip iš susidariusios situacijos išeiti, nes „Dievas nėra sumaištis, bet santarvės Dievas“ (1 Kor 14, 33). 1946 m. sausio 3 d. vyskupas V. Borisevičius parašė raštą LSSR NKGB vadovybei, atsisakydamas rašyti saugumo įsakytąjį laišką, kviečiantį partizanus palikti miškus bei smerkiantį tuos, kurie kenks sovietizacijai. Laiške atsispindi jo kaip kankinio savimonė, kuomet vyskupas Vincentas pateikia Evangelijos pagal Joną eilutes: „Gerasis ganytojas už avis guldo gyvybę“ (Jn 9, 11).¹⁸⁶ Išties, šiuo žingsniu vyskupas pasirašė sau nuosprendį. Jau vasario 5 d. suimamas, o mirties bausmė vyskupui įvykdyta 1946 m. lapkričio 18 d.

¹⁸³ *Kačiukaitė T.* Atleiskim savo priešams. Vilnius. 1992. P. 50-51.

¹⁸⁴ *Malcanaitė Grinienė A. A.* Vyresnio amžiaus psichologiniai išgyvenimai// Lietuvos katalikų mokslo akademija. Suvažiavimo darbai XII. Roma. 1987. P. 139-140.

¹⁸⁵ *Kačiukaitė T.* P. 51.

¹⁸⁶ *Spengla V.* Atlikę pareigą. Vilnius. 1997. P. 22.

Krikščionio branda kankinystės akivaizdoje tampa žmoniškosios pilnatvės atspindžiu bei padeda suprasti, kodėl ekstremalioje situacijoje tenka skubiai reaguoti ir veikti. Kankinystės atveju jausmai veiksmingai padeda, nes aktyvina žmogaus psichikoje sukauptą elgesio patyrimą. Iš pateiktų pavyzdžių matyti, jog mirties akivaizdoje kankiniai, meilės Dievui paskatinti, yra kupini drąsos ir troškimo šią savo meilę paliudyti nesigailint paaukoti net savo gyvybės.

Krikščioniškųjų dorybių puoselėjimas visą gyvenimą kankinystės akivaizdoje įgauna gailėstingos meilės savo priešams išraišką.

Nuolankumas, kai sąžiningai išpažįstamas žmogiškosios prigimties menkumas, skatina krikščionis ilgėtis amžinųjų dalykų ir drauge sustiprina asmeninį pasitikėjimą Dievu.

Krikščioniškas linksmumas mirties akivaizdoje yra ramios sąžinės požymis ir Dievą mylinčios širdies džiaugsmo išraiška. O humoro jausmas iškalbingai liudija pamaldžią ir brandžią asmenybę. Kančios akivaizdoje gebėjimas juokauti atskleidžia ir krikščionišką tvirtumą, kuris, būdamas Dievo artumo ženklas, yra kankinių drąsus atsakas kankintojams.

Ilgą laiką trunkantis psichologinis vienišumas ir įkalinimas turėtų atnešti gana liūdnus padarinius: liūdesį, vienišumo jausmą, prislėgtumą. Tačiau ši desperacija, būdama vidinio sielos skausmo priežastimi, iškenčiama tik dėl tvirto asmeninio tikėjimo ir pasiklovimo Dievo apvaizda. Kankinystės akivaizdoje brandžiai asmenybei ypač sudėtingi ir sukeliantys vidinę įtampą yra vidiniai doroviniai konfliktai, apsisprendžiant kuriai vertybei teiktina pirmenybė. Jų plėtotė ir pabaiga krikščionims kankiniams pasiekiamą remiantis Dievo žodžiu, ypač Kristaus elgesio mirties akivaizdoje pavyzdžio priėmimu.

Tvirtas ir drąsus elgesys kančios išvakarėse parodo kankinius esant tvirtų moralinių įsitikinimų. O tai atskleidžia brandų jų charakterį – atkaklumo, ryžtingumo, ištvermės ir savarankiškumo savybes. Kankinystės metu pasireiškiantys jausmai atspindi prasidėjusį žmogaus išstobulinimą, kurį Išganytojas savo pasiaukojančia mirtimi nupelnė. Savanoriškai ir laisvai priėmę mirtį, kankiniai, atsisakydami atlikti tikėjimui prieštaraujančius veiksmus, pateikia didžiausios meilės bei tvirto tikėjimo liudijimą visiems, bet ypač persekiotojams. Tai daro remdamiesi ne tiek savo žmogiškomis jėgomis, bet Dievo malone.¹⁸⁷

2.3. Sovietinės Rusijos požiūris į Katalikų Bažnyčią

Dar iki sovietinės Rusijos caro valdžios požiūris į Katalikų Bažnyčią buvo sąlygotas imperatorienės Jekaterinos II patvirtinto dar 1769 m. vasario 12 d. reglamento, kuris galiojo iki pat 1917 m. spalio mėn. revoliucijos. Jame buvo gausu apribojimų dvasininkų gyvenimui ir darbui. Buvo draudžiama naujų bažnyčių statyba, kryžių pakeleje ar sodyboje statymui buvo reikalingi valdžios pareigūnų patvirtinti leidimai. Katalikų tikėjimo sklaida, tuo metu vadinama

¹⁸⁷ *Poupard P.* Kankinystė vakar, šiandien, rytoj // Bažnyčios žinios. 1996 10 15. Nr. 19.

propaganda, Rusijos imperijoje buvo griežčiausiai draudžiama, o nesilaikantiems šio ir kitų reglamento nurodymų grėsė rūsčios bausmės, tremtis į Sibirą ir net kunigystės pareigų teisės praradimas. Anot Sankt Peterburgo istoriko kun. K. Požarskio, 19 a. pab. Rusijoje buvo uždaryta 2500 bažnyčių (katalikų ir unitų), panaikintos kai kurios vyskupijos ir uždaryti keli šimtai vienuolynų. Kiekvienam dvasininkui Užsienio tikybų dvasinių reikalų departamentas užvesdavo bylą ir, pasitelkę slaptuosius agentus ir anoniminių provokatorių skundus, rinko dvasininkus galėsiančią sukompromituoti informaciją. 1901-1911 m. už valdžios nurodymų nepaisymą ir neloyalumą „neteko šventimų“ daugiau nei 100 dvasininkų.¹⁸⁸ Rusijos imperijos teritorijoje katalikų kunigų pastoracijos eigą akylai stebinti tuometinė valdžia varžė katalikų dvasininkams darbą, siekdama veiklą bei evangelizacijos siekius visiškai kontroliuoti ar net apriboti.

Katalikų Bažnyčios persekiojimas dar labiau sustiprėjo po 1917 m. Bolševikų valdžios teigimu, visi dvasininkai buvo pavojingi politiniai priešai, darantys neigiamą įtaką tikintiesiems, todėl buvo siekiama griauti kunigų autoritetą ir kiek įmanoma sumažinti jų gretas.

Nuo 1920 m. Rusijoje pradėti ignoruoti kunigai kaip parapijų vadovai. Ruošiamasi nusavinti bažnytines vertybes, siekiama kontroliuoti pamokslų turinį, ketinama perduoti bažnyčių pastatus parapijų pasauliečių sudarytoms taryboms. Mohiliovo vyskupijos arkivyskupas J. Ceplak, kunigai pasipriešino naujai valdžios kontroliavimo tvarkai. Iš įvairių Petrogrado parapijų klebonai ėmė siųsti protesto pranešimus Petrogrado miesto valdybai. Taip brendo įtampa tarp miesto kunigų ir valdžios, kol viršūnę pasiekė Maskvoje 1923 m. kovo mėn. 21 – 25 d.¹⁸⁹ Viešajame teisme buvo teisiami arkivyskupas J. Ceplak ir dar 11 kunigų, kurių tarpe buvo ir arkiv. T. Matulionis¹⁹⁰. Po teismo mirties bausme buvo nubaustas Petrogrado dekanas K. Butkevič, kiti kunigai ir jų tarpe vysk. T. Matulionis buvo kalinami nuo trejų iki septynerių metų. Teismo metu Aukščiausiojo Rusijos teismo teisėjas Krylenko baigiamojoje kalboje išsakė tuometinės Rusijos valstybės kaip Krikščionių bažnyčios persekiotojo poziciją.¹⁹¹ Jo kalboje glaustai įvardinta bolševikinės Rusijos politika: „visais laikais bažnyčia buvo ryški reacinga jėga,[...] visa bažnyčios praeitis mums šaukia apie tai, kad dvasininkija yra mums užkeiktas priešas, tokia Tarybinės konstitucijos pozicija.“¹⁹² Sovietų valdžios teigimu, visi dvasininkai buvo pavojingi politiniai priešai, darantys neigiamą įtaką tikintiesiems. Maskvos teismo procesą stebėjęs Francis Mac Cullagh po metų Vakaruose išleistoje 1924 m. knygoje palygino ten

¹⁸⁸ *Пожарский К. История Римско Католической Церкви в Российской империи (18-20 в.) в документах Российского государственного исторического архива.* 2ч. Санкт Петербург-Варшава. 1999. С. 125-128.

¹⁸⁹ Plg. *Streikus A. Sovietų valdžios antibažnytinė politika Lietuvoje (1944–1990).* Vilnius. 2002. P. 36.

¹⁹⁰ Plg. *Streikus A. Vysk. Teofilus Matulionis – Bažnyčios karys ir kankinys.* LKMA. Metraštis. 2013. T. 34. P. 12.

¹⁹¹ Penkiolika dvasininkų buvo suimti 1923 m. kovo mėn. pradžioje Maskvoje, įkalinti Butyrkų kalėjime. Teismą pradėti buvo planuota kovo 14 d., tačiau vyko 23-25 dienomis.

¹⁹² Draugo Krylenko kalba/ Pravda. 1923 03 25.

sklendusią atmosferą su Nerono laikų dvasia. Jo žodžiais tariant, šis teismas buvo Tarybų Rusijos žygis prieš vieną šventą Katalikų Apaštalinę Bažnyčią, Antikristo žygis prieš Kristaus Bažnyčią.¹⁹³ Taigi, komunizmo režimas savo ideologija ir veiksmais siekė sunaikinti religiją – sunaikinant dvasininkus ir religines institucijas.¹⁹⁴

Laikmečiui būdinga kalba komunizmą įvardino Liverpulio arkivyskupas Downey. Jį prilygino Antikristo jėgų grėsmei. Arkivyskupas rašo, jog „komunizmas iš esmės yra ateistinis, griauanantis veiksnys. Ateizmas yra intensyvi ir nenumaldoma kova prieš Dievą, neapykanta panaši į tai, kuri dega piktųjų pragaro dvasiose.<...> Susiduriama su dar niekada nematyta pasaulio istorijoje tikrove: šėtoniškos karo vėliavos prieš Dievą ir prieš religiją laisvai plevėsuoja tautose ir visose pasaulio dalyse. <...> Vienas paprasčiausias jų kartojamas melas įrodinėti esą katalikų Bažnyčia yra darbo žmonių priešas ir kapitalistiškojo režimo rėmėja, nors pati Bažnyčia tai labiausiai smerkia.“¹⁹⁵

Arkivyskupas T. Matulionis, sugrįžęs iš Rusijos į Lietuvą, nepasakojo sunkaus gyvenimo. Tačiau iš 1929 m. vysk. T. Matulionio tardymo protokolų atsiskleidžia intensyvus Bažnyčios persekiojimo Rusijoje laikotarpis. Sugrįžę iš įkalinimo Maskvoje, Leningrado kunigai kiekvieną savaitę, trečiądienį, susirinkdavo pas vyskupą Anatolijų Maleckį pasitarimams. Jie svarstė valdžios politiką bažnyčios atžvilgiu, ieškojo būdų kaip vykdyti sielovadą itin sudėtingomis bažnyčios spaudimo sąlygomis: kur kuriam kunigui vyksti šv. Mišių aukoti, išpažinčių klausyti. Taip pat buvo keičiamasi nuomonėmis dėl antireliginių straipsnių laikraščiuose. Pasitarimų metu kunigai pareikštais tiesos žodžiais stiprino vieni kitus ir ieškojo būdų kaip priešintis sovietinės valdžios apribojimams. Tuo metu jau daugelyje parapijų pamaldos buvo aukojamos ir sakramentai teikiami privačiuose namuose. Taigi, kunigo T. Matulionio pastoracijos sąlygos Leningrade nuo 1925 m. prilygo pirmųjų krikščionybės amžių katakombų sąlygoms. Tačiau tikslai: mokyti ir skelbti Evangeliją, kad visi žmonės tikėjimu, krikštu ir įsakymų vykdymu pasiektų išganymą (LG 24), būvo vykdomi, nepaisant sunkių sąlygų.

Sovietų Lietuvoje antireliginė politika 1941 m. pavasarį pasireiškė įvairiais antireliginiais veikimo būdais: sovietų režimas siekė kontroliuoti bei suskaldyti Bažnyčią, uždaryti kunigų seminarias, riboti religinės spaudos leidybą, kūrė masinį ateistinį sąjūdį, represavo dvasininkus. Anot A. Streikaus, negalutiniais duomenimis, iki 1941 m. birželio mėn. 6 d. buvo įkalinami 47 dvasininkai, 35 – ištremti ar išvežti į lagerius 1941 m. birželio 14–18 d.¹⁹⁶

¹⁹³ *Василий Бурман фон*, диакон. Леонид Федоров. Жизнь и деятельность. Львів. 1993. С. 517.

¹⁹⁴ Plačiau: *Streikus A.* Sovietų valdžios antibažnytinė politika Lietuvoje (1944 – 1990). P. 23 – 36.

¹⁹⁵ Plg. J.E. Liverpulio arkivyskupo Downey prakalba. Bažnyčia Antikristo jėgų akivaizdoje / Tiesos kelias. 1937. Nr. 7– 8. P. 402.

¹⁹⁶ Plg. *Streikus A.* Sovietų valdžios antibažnytinė politika Lietuvoje (1944–1990). P. 55–58.

Lietuvos antrosios Sovietų okupacijos metu (1944 – 1953) tęsėsi sovietų antireliginis veikimas Katalikų Bažnyčios atžvilgiu. Prasidėjo ypač žiaurus fizinis tautos genocidas, palietęs daugybę Lietuvos žmonių, o ypač Katalikų Bažnyčios dvasininkiją. V. Spengla, remdamasis sovietų saugumo archyvų dokumentais, pateikia statistiką, kad antisovietine veikla buvo apkaltinti ir nuteisti 33 % Lietuvos kunigų. Ypač nukentėjo Bažnyčios episkopatas: arkivyskupas J. Skvireckas, vyskupai B. Brizgys ir V. Padolskis pasitraukė į Vakarų, vysk. A. Karosas mirė. Vyskupai V. Borisevičius, P. Ramanauskas, T. Matulionis ir arkivyskupas M. Reinys buvo represuoti. 1947 m. liko Lietuvoje tik vienas vyskupas – K. Paltarokas.¹⁹⁷ Dvasininkų gretas retino ir represijos, ir kliūtys naujų kunigų rengimui. Uždarytos Lietuvos kunigų seminarijos, kunigai izoliuojami nuo jaunimo auklėjimo, nacionalizuojami vyskupijų kurių pastatai, kunigai verbuojami bendradarbiauti su MGB tarnybomis. A. Streikus pažymi, jog prieš kunigus buvo taikomos represijos dviem etapais: 1) 1944 m. pabaiga – 1946 m. pradžia (118 nuteistųjų), 2) 1948 m. vidurys – 1949 m. (173 nuteistieji).¹⁹⁸

Arkivyskupas T. Matulionis kaip ir kiti Lietuvos vyskupai kankiniai buvo pirmojo etapo represijų auka. Pagrindinė represuotų dvasininkų priežastis buvo ta, kad jie nenorėjo susitaikyti su režimo nustatytais Bažnyčios veiklos ribojimais arba atsisakė dirbti sovietų saugumui.¹⁹⁹ Kaišiadorių vyskupas T. Matulionis siuntė įvairaus pobūdžio pareiškimus aukščiausiems LSSR valdžios atstovams, išsakydamas protestą prieš prievartinį mokinių įrašymą į ateistines organizacijas, išsakydamas protestą prieš grubią prievartą kunigų atžvilgiu, siekiant juos paversti sovietų valdžios įrankiais, protestuodamas prieš koplyčių, špitolių naikinimą. Vyskupas reikalavo iš sovietinių pareigūnų gerbti Bažnyčios teises, pagrįsdamas reikalavimus sovietinės teisės įstatymais. 1945 m. birželio 16 d. įvykusiame susitikime su LSSR LKT pirmininku M. Gedvilu ir po susitikimo surašytame memorandume vyskupas T. Matulionis aiškiai nurodė Bažnyčios poziciją santykiuose su sovietų valdžia. Jis pabrėžė, jog normaliam Bažnyčios gyvenimui turi būti garantuotos sąlygos: galimybė palaikyti ryšius su Šv. Sostu, laisvas religinis auklėjimas, galimybė švęsti religines šventes, nutraukimas teroro prieš dvasininkus, galimybė leisti religinę literatūrą ir aptarnauti tikinčiuosius ligoninėse, kalėjimuose bei kariniuose daliniuose.²⁰⁰ Dėl tokios drąsios pozicijos vyskupo likimas buvo 1946 m. nulemtas, o, surinkus reikiamus įkalčius sudaryta politinė byla, tų pačių metų pabaigoje areštuotas.

¹⁹⁷ Plg. *Spengla V.* Atlikę pareigą. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai. 1997. P. 9–10.

¹⁹⁸ Plg. *Streikus A.* Sovietų valdžios antibažnytinė politika Lietuvoje (1944–1990). P. 109–110.

¹⁹⁹ Plg. ten pat. P. 111.

²⁰⁰ Plg. Arkivyskupas Teofilus Matulionis laiškuose ir dokumentuose. LKMA. Vilnius. 2002. P. 120–127.

Nuo 1948 m. Katalikų Bažnyčios veiklą sovietinė valdžia priskyrė opozicinio režimo veiklai ir dar labiau ėmė riboti tikinčiųjų teises siekiant sunaikinti Lietuvos Katalikų Bažnyčią.²⁰¹

Nuo pat Bažnyčios įsteigimo Katalikų Bažnyčia yra persekiojama ir paženklinta kankinystės žyme. Per 2000 metų laikotarpį kankinystė yra iškiliausias tikėjimo tiesos liudijimas; liudijimas pačia mirtimi. Kankinys liudija Kristų, mirusį ir prisikėlusį, su kuriuo jį vienija meilė, liudija tikėjimo tiesą ir krikščioniškąjį mokslą. Jis tvirtai pakelia prievartinę mirtį. Vatikano II Susirinkimas pareiškia, kad kankinystėje tvirtumo aktu ir kraujo praliejimo dėka mokinys supanašėja su Mokytoju ir taip tampa tikėjimo ir meilės liudytojas.

Nuo pirmųjų krikščionybės gyvavimo amžių Katalikų Bažnyčia patiria persekiojimus. Ankstyvojoje Bažnyčioje kankinystė stipriai susieta savo tikėjimo liudijimu ir misija. Buvo laikoma savaimė suprantamu krikščioniškojo gyvenimo vaisiumi ir kiekvieno tikinčiojo pareiga, nepaisant, kad tai veda kankinio mirties link. Būti krikščioniu reiškė rizikuoti savo gyvybe ir tapti potencialiu kankiniu.

Bažnyčioje yra svarbi nuostata nesiekti kankinystės kaip tikslo, bet, jei rik yra galimybė, saugotis persekiojimų. Persekiojimo laiku išryškėja ir misijiškumo aspektas. Patys kankintojai būdavo nustebinti kankinių drąsos ir tikėjimo, o kai kurie iš jų kankinių dėka vėliau patys įtikėjo. Todėl ne veltui šv. Tertulijonas rašė, kad kankinių kraujas tampa naujų krikščionių sėkla.

Pirmųjų amžių kankinys šv. Ignatas buvo tvirtas ir drąsiai didžiavosi savo kankinyste. Jam būti prie kalavijo – tai būti prie Dievo, būti tarp žvėrių – tai būti su Dievu, kad tik su Jėzaus Kristaus vardu. Tam, kad su Kristumi kentėtų, jis gali visa pakelti, nes jėgų duoda Dievas, tapęs tobulu žmogumi. Kankinio pasitikėjimas Dievo ištikimybe leidžia jam būti įsitikinusiam, jog, nepaisant visų priešingų potyrių, jo gyvenimas turi prasmę ir pasiekiamą tikslą. Kankinio žmogiškoji ištikimybė pagrįsta valingu pasirengimu laisvai ir ilgalaikiškai susisaistyti aukščiausios meilės ryšiu su Dievu bei paklusti Jo valiai.

Tikėjimo kankinių svarba Bažnyčiai Romos imperijos laikais buvo aktuali tiek pat, kiek ir šiandien. XX a. bolševikinės revoliucijos perversmas Rusijoje pasireiškė nuožmiu tikinčiųjų teisių varžymu ir Bažnyčios naikinimu. Su sovietų okupacija Lietuvoje prasidėjo naujas kankinystės laikotarpis: šimtai tūkstančių nekaltų žmonių nukankinti Sibire, įvairiausiose koncentracijos stovyklose, saugumo rūsiuose. Kankinimo metodai, palyginti su ankstyvaisiais amžiais, tapo rafinuotesni: nuolatinis sekimas, moralinė priespauda, šantažas, „vaistų“ suleidimas, psichinės ir fizinės būklės išderinimas. Tikybos pamokų mokyklose, krikščioniškos spaudos draudimas, Bažnyčios turto nusavinimas, dvasininkų ir tikinčiųjų įkalinimai,

²⁰¹ Daugiau skaityti Streikus A. Sovietų valdžios antibažnytinė politika Lietuvoje (1944–1990). P. 105–154.

sušaudymai yra naujųjų laikų Bažnyčios kankinystės apraiškos. Visuomet Bažnyčios persekiojimų akivaizdoje subręsdavo iškilios asmenybės, kurių pavyzdys įkvėpdavo krikščionis gyvai tikėti, būti karštos meilės Dievui pavyzdžiais ir vilties pranašais savo aplinkoje.

Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, arkivyskupas T. Matulionis, santykiuose su sovietine sistema išliko ryžtingas Bažnyčios teisių gynėjas, sovietų valdžios nemėgtas dėl radikalių pareiškimų sovietų valdžios atstovams, reikalaujantis Bažnyčiai veikimo laisvės. Dėl tvirtos Bažnyčios hierarcho pozicijos, ginančios tikinčiųjų teises, sovietinių saugumo organų arkivyskupas buvo sekamas ir 1946 m. gruodžio 18 d. suimtas.

3. ARKIVYSKUPO TEOFILIAUS MATULIONIO SVARBIAUSI KANKINYSTĖS LAIKOTARPIAI

3.1. Dievo tarno Teofiliaus Matulionio kalinimo ir tremties kelias

Arkivyskupo Teofiliaus Matulionio gyvenime galima išskirti penkis ryškius veiklos apribojimus, kuriuos lėmė visų pirma Rusijos valstybės priešiška politika Katalikų Bažnyčios atžvilgiu. todėl arkivyskupo Teofiliaus Matulionio įkalinimai svarstomi, kaip Bažnyčios hierarcho pareigų varžymas. Arkivyskupas Teofilius į neteisėtus valdžios veiksmus pasipriešino ryžtingai, kas rodo jo tvirtą moralę ir karštą meilę.

Teofilius Matulionis gimė 1873 m. birželio 22 d. Jurgio ir Onos Juočepaitės Matulionių šeimoje Kudoriškių vienkiemyje, Alantos valsčiuje. Buvo pakrikštytas tų pačių metų liepos 1 d. Alantos bažnyčioje kunigo Adomo Rimavičiaus.²⁰² Mokėsi Antalieptės mokykloje, Daugpilio gimnazijoje, XIX a. pabaigoje mokėsi ir baigė Sankt Peterburgo kunigų seminariją ir 1900 m. kovo 4 d. vysk. A. Nedzialkovskio buvo išventintas į kunigus. Tų pačių metų birželio 26 d. Mohiliovo arkiv. metropolito Klopotovskio raštu Teofilius paskiriamas į Varaklianų parapiją vikaru, o po pusmečio jam pavedamos Bikavos (Latvija) klebono pareigos. 1901 m. lapkričio 13 d. atvykęs į Bikavą, pradeda administruoti pavestą parapiją, kurioje dirba iki pirmojo neklusnumo carinei valdžiai. Ėmėsis bažnyčios perstatymo darbų, ketino pagražinti ir padidinti šventovę. Tačiau 1909-aisiais caro policijos pareigūnai atkreipė dėmesį į aktyvų ir tikinčiųjų mylimą sielovadininką. Teofilius tų pačių metų pakrikštija mišrios santuokos sutuoktinių sergantį kūdikį ir šis krikštas slaptąjo agento, slapyvardžiu Misionierius (ortodoksų kunigas), apskundžiamas Rėzeknės (Latvija) apskrities teismui.²⁰³ Teismas nubaudė kunigą tris mėnesius kalėti vienuolyne, tačiau Teofilius pateikė apeliaciją. Petrapilio Teismo Rūmų 1909 m. balandžio 16 d. sprendimu Teofiliumi prie jau skirtosios trijų mėnesių nušalinimo nuo bažnytinių pareigų bausmės dar pridėta 50 rublių bauda. Bausmės atlikimas neskubamas įvykdyti ir iš Bikavos klebono pareigų atleidžiamas 1910 m. sausio 5 d. Teofilius nuvyko į civilinio teismo paskirtą bausmės vietą – šalia Peterburgo šv. Kotrynos bažnyčios įsikūrusį Dominikonų vienuolyną. Jauno kunigo Teofiliaus kankinystės istorijos pradžia susieta su Katalikų Bažnyčios dvasininko pareigų vykdymu carinės valdžios spaudimo sąlygomis.

Valstybiniame Rusijos Federacijos archyve tarp saugomų šimtų tūkstančių caro policijos vestų bylų kunigo Teofiliaus Matulionio byloje aptiktas kitas kunigo sekimo nuosprendis. Nedidelėje byloje yra Policijos departamentui siunčiamas 1909 m. rugsėjo mėn. 10 d. Vitebsko gubernijos nuovados viršininko slaptas pranešimas apie kunigų susirinkimą, įvykusį rugpjūčio 3

²⁰² Plg. T. Matulionio krikšto liudijimo išrašas. LVIA. F. 669. Ap. 19. B. 25. L. 225.

²⁰³ Plg. *Gaida P.* Nemarus mirtingasis. P.17.

d. Veliuonų bažnyčioje (Rickavos apskr., Latvija) vyko atleidai ir pas kun. Šimkevičių susirinko 15 Latgalos katalikų kunigų, kurių tarpe dalyvavo ir Bikavos parapijos klebonas Teofilius Matulionis bei svečias kunigas Trasunis iš Rygos, latvių laikraščio „Dryva“ redaktorius K. Skrynda iš Sankt Peterburgo ir kiti. Susirinkusieji pagrindiniu klausimu svarstė „išskirtinai lenkų tautinius klausimus, krašto sulenkinimą bei aptarė laikraščio leidybos perspektyvą. Kilo abejonės dėl laikraščio tolesnės leidybos, kadangi jis netarnauja kunigų idėjų sklaidai, o, priešingai, savo straipsniais sėja nepasitikėjimą lenkais kunigais ir stabdo sulenkinimo reikalą. Susirinkime buvo pasidžiaugta sėkmingai vykstančiu mokymu slaptose vaikų prieglaudose („prijury“), remiamose grafų Pliaterių, Zubovų ir Daugpilio kun. Gordevičiaus.²⁰⁴ Žinant to meto tarnybinių pranešimų terminologijos „krašto sulenkinimu“ įvardytą aktyvią katalikybės sklaidą, paaiškėja kunigo Teofiliaus Matulionio ir bičiulių kunigų aktyvus rūpestis ir karštas troškimas, kad Katalikų Bažnyčia gyvuotų ir vyktų katechizacija, nepaisant jokių carinės valdžios apribojimų. Svarbi dokumento pabaigoje Rėzeknės nuovados policijos viršininko pulkininko išvada, kurioje teigiama, kad nuo šiol visi dalyvavusieji susirinkime kunigai bus sekami... Taigi arkivyskupo Teofiliaus Matulionio kankinystės kelio pradžia turėtų būti laikoma 1909 m. balandžio mėn. 16 d.

Teofilius pirmąją bausmę atliko prie didžiausios Perterburgo Šv. Kotrynos katalikų bažnyčios dominikonų vienuolyne. Rusijos Katalikų Bažnyčios metropolito kanceliarijos fonde kunigo Teofiliaus byloje teigiama, kad kunigas nuo 1910 m. sausio 1 d. lieka reziduoti ir darbuotis Šv. Kotrynos parapijos sielovadoje, o tų pačių metų lapkričio 26 d. iki 1919 m. paskiriamas Šv. Kotrynos bažnyčios vikaru²⁰⁵ ir jam pavedama tęsti Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios statybą, pradėtą 1907 m. Šios parapijos tikintieji metropolito yra prašę skirti jų parapijai klebonu „nubaustąjį“ kunigą, nes jiems reikėjo tėviško, mokačio lenkų, latvių, lietuvių kalbas dvasios vadovo²⁰⁶. Nutolusi nuo miesto centro darbininkų parapija išgyveno nelengvus kūrimosi rūpesčius, tačiau darbštaus ir atsidavusio Bažnyčios tarnybai klebono pastangomis iškyla nauja neogotikinė šventovė, tiesa, dėl 1917 m. perversmo ir ekonominių sunkumų su nebaigtais statyti frontono bokštais²⁰⁷ (žr. 3, 10 prieduose).

Arkivyskupas T. Matulionis sovietiniuose kalėjimuose kalėjo tris kartus: 1923 – 1925 m. Butyrkų ir Sokolnikų kalėjimuose, 1929 – 1933 m. Leningrado, Solovkų ir Svirlag lageriuose, 1946 – 1956 m. Oršos, Vladimiro kalėjimuose ir sovietinio saugumo prižiūrimuose invalidų namuose Mordovijoje. 1958 – 1962 m. praleido tremtyje už Kaišiadorių vyskupijos ribų

²⁰⁴ Plg. GARF. F. DP – 102. Ap.4 D–va. B. 1206. L. 17-18.

²⁰⁵ Plg. RGIA. F. 826. Ap. 1. B. 1373.

²⁰⁶ Plg. P. Gaida. P. 19.

²⁰⁷ Arkiv. T. Matulionis laiške iš Maskvos kalėjimo 1924 12 24 M. Jočytei rašo, kad bažnyčia „dar ne visiškai užbaigta“ buvo konsekruota 1924 11 23. G. Masiulytės Burbienės šeimos archyvas.

(Šeduvoje). Taigi, iš viso sovietiniuose kalėjimuose ir lageriuose jis iškalėjo 15 metų bei paskutinius keturis gyvenimo metus praleido tremtyje, izoliuotas nuo savo vyskupijos tikinčiųjų ir dvasininkų.

Arkivyskupo Teofiliaus Matulionio kankinystės kelio stotelės ir laikotarpiai pavaizduoti 1 lentelėje. Arkivyskupo kankinystė prasidėjo carinės okupacijos metu, dirbant Latvijoje 1909 m., kai dėl pakrikštyto vaiko įvyko teismo procesas ir kunigas už savo pareigų vykdymą buvo nušalintas nuo kunigo pareigų trims mėnesiams. Pirmasis įkalinimas buvo sąlygotas kunigo nepaklusimo sovietinės valdžios reikalavimui atiduoti bažnyčios vertybes 1923 m. 1929 m. vysk. T. Matulionis apkaltintas žvalgyba Vatikanui ir nubaustas įkalinimu Solovkų lageryje dešimčiai metų. Trečiąjį kartą Kaišiadorių vyskupas 1946 m. nubaustas dėl esą antisovietinių ganytojiškų laiškų, dėl dalyvavimo 1943 m. vyskupų konferencijoje, kurioje buvo sprendžiamas II tautinio Eucharistinio kongreso organizavimas, dėl dalyvavimo 1944 m. vyskupų suvažiavime Ukmergėje, kuris sovietinių pareigūnų buvo inkriminuojamas nusikaltimas – bandymas sutelkti jėgas kovai prieš sovietų valdžią. Taip pat kaltinamas vysk. T. Matulionis buvo dėl draudimo kunigams agituoti, kad būtų nutrauktas partizaninis pasipriešinimas, kad jaunimas nedalyvautų komunistinės įtakos organizacijų veikloje, kad sudarė sąlygas pasislėpti ir nuo arešto apsaugojo sovietinės valdžios persekiojamus kunigus. Paskutinis kankinystės etapas susijęs su Kaišiadorių vyskupo ištrėmimu į tremties vietą Šeduvoje 1958 m.

Arkivyskupo T. Matulionio veikla buvo sąlygota jo kaip Bažnyčios ganytojo atsakomybės, meilės Dievui ir Bažnyčiai. Jo veiklos politizavimas buvo įprastas sovietinių represinių struktūrų oficialus pretekstas susidoroti su kunigais ir ganytojais. Kad arkiv. T. Matulioniui Bažnyčios reikalai buvo svarbiau už meilę Tėvynei, iliustruoja jo pasirinkimas 1933 m., kai buvo pasiūlyta iš kalėjimo grįžti į Lietuvą, likti Rusijoje.

1 lentelė. Arkivyskupo Teofiliaus Matulionio kankinystės kelias

Nr.	Baudiamojo kodekso straipsniai	Teismo, įkalinimo ar tremties data	Vieta, bausmės trukmė, atvykimo, išvykimo data	Pastabos
1.	Vitebsko gub. Teismo sprendimas už mišrios santuokos sutuoktinių kūdikio krikštijimą	Rėzeknės m. teismas – balandžio mėn. carinės policijos sekamas nuo 1909 m. rugsėjo mėn.	Išvyko iš Bikavos į Sankt Peterburgą 1910 02 05. ²⁰⁸ Nušalinimas nuo pareigų ir piniginė bausmė.	Nušalintas nuo kunigo pareigų 3 mėn. Gyvena Sankt Peterburge prie Šv. Kotrynos bažnyčios.
2.	Aukščiausiojo Teismo	Maskva 1923 m. kovo 21 d.	Nuteisiamas trejiems metams laisvės	Maskvos Sokolnikų kalėjime sveikata: miokardas su dažniais

²⁰⁸ Plg. Laiškas kun. J. Pilka / *Gaida P.* 309.

Nr.	Baudžiamojo kodekso straipsniai	Teismo, įkalinimo ar tremties data	Vieta, baismės trukmė, atvykimo, išvykimo data	Pastabos
	sprendimu nubaudžiamas pagal str. 68, 69/1; 119, 121 BK RSSR. ²⁰⁹		netekimu.	galvos skausmais. Aiški širdies aritmija. ²¹⁰ Iš 1924-10-09 kun. T. Matulionio laiško parapijietei M. Jočytei: „Įkryrėjo be prasmės gyvenimas. Prašau atsiduokėti prie Visagalio – aš kasdien pavedu Jus Jėzaus Širdies globai.“ ²¹¹
3.	Kolegijos OGPU baudžiamas pagal str. 58-6, 10, 12; 121; 122 BK RSSR. ²¹²	Leningradas Teismas: 1930-09-13 Areštas: 1929-11-24 Reabilitacija: 1997-12-29. ²¹³	Nuteistas 10 metų kalinimo Solovkų konclageryje su asmeninio turto konfiskavimu. Atvyko iš Leningrado DPZ 1930-10-06.	Medicininės apžiūros aktas: 1931-03-16. Išvada: tinkamas bendriems darbams. Diagnozė: dekompensuotas miokarditas, arterosklerozė, 2 laipsnis.
4.		1932-07-06. Išvežtas iš Solovkų į Leningrado kalėjimą.	Leningrado DPZ kalėjime nuo 1932-07-22. ²¹⁴	Tardymai truko nuo 1932 07 07 iki 1933 m.
5.	OGPU Kolegijos baudžiamas pagal str. 58-10, 11 BK RSSR	1933-05-27	Baudžiamas vieniems metams laisvės atėmimo. Iš Leningrado DPZ išsiunčiamas į OGPU lagerį Svirlag prie Lodenoje Pole. 1933-06-25.	Siunčiamoje su kaliniu pažymyje pastaba: „Sėkti pėsčiomis negali.“
6.		Siunčiamas į Maskvą, ruošiantis apsigėitimui kaliniais. 1933-08-14. Išvyko į Lietuvą 1933-10-19.	Butyrkų OGPU izoliatorius.	1933-08-14 Butyrkų OGPU izoliatoriaus viršininko sprendimu siunčiamas į liginę.
7.	MGB SSSR ypatingojo	Vilnius. Suėmimas:	MVD kalėjimas Vilniuje. Baudžiamas	

²⁰⁹ Plg. Teisingumo Liaudies komisariato V-ojo skyriaus pažymą Petrogrado miesto valdybai apie gautą katalikų tikinčiųjų prašymą išleisti anksčiau laiko kunigą T. Matulionį. 1923-11-13/ CGA SPb. F. 1001. Ap. 8. B. 6. L. 37.

²¹⁰ Plg. *Gaida P. P.* 31.

²¹¹ Kun. T. Matulionio laiškas M. Jočytei. 1924-10-09 / G. Burbienės šeimos archyvas.

²¹² Plg. Sankt Peterburgo ir Leningrado apskrities UFSB archyvo pažymą draugijai *Memorial*. Išduota 1996-02-28. Kopija autorės archyve.

²¹³ 1997 m. gruodžio 26 d. Leningrado karinės apygardos karinio prokuroro pažymyje, išduotoje Sankt Peterburge Katalikų kunigų seminarijai, patvirtintoje gen. O.J. Chlupin, tvirtinama, kad 1930-09-13 nubausti 47 asmenys yra reabilituoti, taip pat ir vyskupas T. Matulionis. AUFBSB RF SP. B. P-87328. T. 2. L. 290-315.

²¹⁴ Plg. AUFBSB SPb. B. P-87328. T. 3. L. 13.

Nr.	Baudžiamojo kodekso straipsniai	Teismo, įkalinimo ar tremties data	Vieta, bausmės trukmė, atvykimo, išvykimo data	Pastabos
	pasitarimo baudžiamas pagal str. 58-1, 10 BK RSSR. ²¹⁵	1946-12-18 Nuosprendis: 1947-09-29	7 metams laisvės atėmimo.	
8.			Nuo 1947-11-09 išvežamas į Oršos kalinių paskirstymo punktą.	1953 12 01 arkivyskupas T. Matulionis laiške rašo: „Paskutiniu metu turiu dusulį“. ²¹⁶
9.		1947-04-25 iš Oršos pervežamas į Vladimiro kalėjimą. Iki 1954-05-28.	Vladimiro kalėjime.	Iš laiško: „Aš visą laiką jaučiausi sveikas, bet maždaug nuo 1953 m. lapkričio 20 d. atsiguliau į ligoninę, kur pilna to žodžio prasme išgulėjau patale iki 1954 m. gegužės 28 d.: išsiderino širdis, ištino visas kūnas, kankina nemiga, netekau apetito.“ ²¹⁷
10.		1954-05-29 iki 1956-04-28 ²¹⁸	Mordovijos Zubovo Polianos ²¹⁹ lageryje.	Iš 1956 01 26 laiško: „Sveikata – ant „trejukės“ su minusu.“ ²²⁰
11.		Vidaus tremtis nuo 1958-10-17 iki 1962-08-20.	Išvežamas iš Birštono į Šeduvą, kur gyveno iki mirties.	Arkiv. T. Matulionis laiške rašo: „Esu sukliudytas.“

3.2. Sielovadinis rūpinimasis tikinčiaisiais

Arkivysk. Teofilus įvardydamas savo padėtį kalėjime nurodo jam itin svarbius dalykus. Pirmiausia jis pabrėžia šios padėties esmines savybes: tai yra pastoracijos pareigų sutrukdymas, sąžinės laisvės suvaržymas ir atribojimas nuo savo ganomųjų, pastoracijos vietos ir tėvynės. Vyskupas T. Matulionis vienam kunigui taip kalbėjo apie ganytojo pareigas: „Kunigas yra savo parapijos ganytojas, o ganytojas negali palikti likimo valiai savo ganomųjų. Kaip skaudžiai

²¹⁵ Apie 1930, 1933, 1947 m. teismo nutartis: Archyvinė GARF pažyma, siųsta Lietuvos užsienio reikalų ministerijai, pasirašyta archyvo direktoriaus pavaduotojos L. A. Rogovaja. Nr. 913. Išduota 2006-01-16. Kopija autorės archyve.

²¹⁶ Plg. Gaida P. P. 252.

²¹⁷ Kiškis S. Arkivyskupas Teofilus Matulionis. P. 120.

²¹⁸ Pagal vysk. T. Matulionio siųstą telegramą artimiesiems, kad jau yra laisvas.

²¹⁹ Plg. Kiškis S. knygoje „Arkivyskupas Teofilus Matulionis“ vadina Mordovijoje įkurtą politiniams kaliniams skirtą lagerį „invalidų namai Potmoje“. Zubovo Poliana yra tikslesni pavadinimas pagal vietovę. Potma yra artimiausios geležinkelio stotelės pavadinimas. Tiek asmeniniuose laiškuose, tiek biografinio pobūdžio literatūroje aptinkami abu pavadinimai.

²²⁰ Gaida P. P. 309.

moralškai išgyvens tikintieji palikti likimo valiai be ganytojo!²²¹ Šis pokalbis, vykęs Antrojo pasaulinio karo metais, liudija arkivyskupo patirtimi paremtą nuostatą. Jis kalbėjo tai patyręs du pirmuosius prievartinius nušalinimus nuo pastoracijos Peterburge. Itin svarbus šioje T. Matulionio ištarmėje kunigo tapatybės svarbos akcentavimas, atviras ir nuoširdus rūpinimasis tikinčiais. Žinome, kad šie žodžiai ištarti siekiant patarti kunigui neemigruoti karo metu iš Lietuvos į Vakarų, tačiau tai kartu parodo ir arkivyskupo supratimą apie dvasininko atsakingumą pareigas vykdyti bet kokiomis sąlygomis.

Ateizmo ideologijos siekinys neigti Dievą ir atimti iš asmenybės jos buvimo pagrindą, anot K. Kėvalo, pasiekė rezultatą, kai radosi visuomeninė tvarka, kuri visiškai ignoroja tokias pamatines žmogaus vertybes kaip garbingumas ir atsakingumas.²²² Kartais gali atrodyti, kad vyskupas kalinimo metu neatliko nieko nepaprasto, tik iš meilės Dievui ir artimui tobulai vykdė savo pašaukimo pareigas. Teofilijus per vieną tardymą prisipažįsta: „Skelbiau krikščionių tikėjimo tiesas ir moralę“²²³ Reikia pabrėžti, jog vysk. T. Matulionis mokė jaunimą tikėjimo tiesų, nepaisydamas valdžio draudimo. Tai iliustruoja nuotrauka Leningrado Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios grupė Pirmosios Komunijos vaikų su klebonu T. Matulioniu (žr. 1 priedą). Dėl gilaus tikėjimo ir radikalaus pamaldumo jis sugebėjo atidžiau pažvelgti į laikmečio aktualijas ir rasti sėkmingus tuometinių problemų sprendimus. Anot politinio kalinio J. Armonaičio, vyskupas savo giliomis įžvalgomis pasidalydavo su šalia kalinčiais ir dažnai tuo suteikdavo akstiną jiems permąstyti savo gyvenimą moralės požiūriu. Jis buvo realistas, tačiau giliai tikintis ir rimtai traktuojantis Evangeliją. Jis nešė Evangelijos vertybes ten, kur jam teko gyventi, – ar kalėjime, ar priverstinėje tremtyje.

Patekus į Peterburgą kaip į bausmės vietą, Teofilijui čia buvo patikėta naujos Švč. Jėzaus Širdies parapiinės bažnyčios statyba. Nuo 1910-ųjų iki 1914 m. intensyviai renkamos aukos statybai. Mohiliovo vyskupijos bažnyčiose per mėnesį vieno sekmadienio rinkliava skiriama šiam tikslui. Mohiliovo vyskupijos kurija nuolat remia jauną parapiją, tačiau ir parapijos klebonas kun. Matulionis aukoms pritraukti išleido statybų rėmimui pritraukti skirtą maldingą lapelį su Švč. Jėzaus Širdies paveikslu (žr. 18 priedą).

Grįžęs iš pirmojo kalinimo, kun. T. Matulionis porą kartų vyksta į Lietuvos atstovybę Maskvoje ir gauna iš J. Baltrušaičio paramą. P. Gaidos studijoje yra aprašytas labai jaudinantis vaizdas, liudijantis asmenišką kunigo lėšų rinkimą: „prie Vyborgo bažnyčios liepos mėnesį atlaidų metu prie vartų saule nudegusiu veidu, suskilusiomis nuo karščio lūpomis, apdulkėjusia

²²¹ K. Bronislovo Novelskio atsiminimai / KVKA. Arkiv. T. Matulionio beatifikacijos byla. T. 3. L. 76.

²²² Kėvalas K. P. 47.

²²³ Tardymo protokolas. 1946 12 27. Baudžiamosios bylos kopija. KVKA. Beatifikacijos b. T. 4. L. 28.

sutana jis kartkartėmis skardžiu balsu prakalbėdavo į judančią minią, maldaudamas aukų Švč. Jėzaus Širdies bažnyčiai užbaigti.²²⁴

Švč. Jėzaus Širdies parapija buvo tautine prasme labai įvairi. Ją lankė darbininkai, atvykę iš Lietuvos, Lenkijos, Latvijos, Baltarusijos ir dirbantys porceliano, stiklo ir kitose stambiose įmonėse. Klebonui ypač kėlė sunkumų lenkai savo pretenzijomis. Tačiau kun. T. Matulionis, mokėjęs ir patarnavęs lietuvių, latvių, lenkų kalbomis, taikiai valdė jam patikėtų tikinčiųjų parapiją. Vis dėlto grįžus iš pirmojo įkalinimo į Leningradą, 1925 m. lenkai parapijiečiai skundžia vyskupui kleboną, neva jis juos skriaudžia, tai yra laiko lygiais su lietuviais ir gudais, o lenkų esą daugiau. Sprendžiant skundą kun. Matulionis pasiūlė suorganizuoti parapijos surašymą: lenkams surašinėtojams pavesti surašyti lietuvius, lietuviams surašinėtojams – lenkus. Pasirodė, kad atvirksčiai – lietuvių parapijoje buvo daugiau nei lenkų. Taip saliamoniškai palaidotas lenkų skundas, kurio neteisingumas klebonui buvo neabejotinai skaudus.²²⁵ Mokėdamas krikščioniškai kentėti, vyskupas Teofilu, pasielgia pagal Keplerio raginimą. Žemą egoizmą nugalėti ir išlikti maloniam ir geram kitiems. Jis dažnai nusigali ir šypsosi valdymas savo valią, neištardamas šiurkštaus žodžio, kurį skausmai galėtų įdėti į lūpas.²²⁶

Tačiau sielovadinė vyskupo Matulionio meilė ragina jį nebūti tik mūrinės bažnyčios statytoju (žr. 11 priedą). Švč. Jėzaus Širdies parapijos klebonas Teofilus Matulionis ne kartą rašo protesto kupinus laiškus Leningrado vykdomajam komitetui, išreikšdamas nepasitenikinimą tikinčiųjų gyvenimui daromomis kliūtimis. 1922 m. kovo 7 d. Peterburgo vykdomajam komitetui Švč. Jėzaus Širdies parapijiečiai kartu su klebonu rašo pareiškimą, kuriame argumentuotai, remiantis Bažnyčios kanonų teise, kritikuojami vietos valdžios tikintiesiems daromi suvaržymai: bažnyčių uždarinėjimas, reikalavimas klebonams pateikti valdžios cenzūrai sekmadienio pamokslų tekstą, draudimas jaunimui iki 18 metų mokytis tikėjimo pažinimo, reikalavimas, kad parapijiečiai pasirašytų su valdžia naudojimosi bažnyčios pastatais sutartis. Tokį valdžios elgesį klebonas pavadina grubiausia tikinčiųjų sąžinėms taikoma prievarta, tikinčiųjų jausmų įžeidimu, keliančiu tarp žmonių sumaištį, ir pareiškia, kad panašių reikalavimų tikintieji nevykdys.²²⁷ Dėl šio pareiškimo ne sykį bandyta uždaryti Švč. Jėzaus Širdies bažnyčią: 1922 12 07 – 1923 m. liepos mėn.²²⁸ Yra išlikę Švč. Jėzaus Širdies parapijos tikinčiųjų susirinkimų protokolai su tvirtinimu apie atsisakymą pasirašyti bažnyčios naudojimo sutartį: 1920 sausio 1 d., 1922 m. liepos 23 d., 1922 m. rugpjūčio 6 d. Viename iš dokumentų

²²⁴ Plg. *Gaida P.* Nemas mirtingasis. P. 19.

²²⁵ *Gaidamavičius P.* Mirė Lietuvos Jobas/ Prieiga per internetą www.aidai.us. 2006-10-30.

²²⁶ Plg. *Kepleris P.* Kančios mokykla. Nr. 206. P. 105.

²²⁷ Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios kun. T. Matulionio pareiškimas Petrogrado vykdomajam komitetui. 1922 03 07. CG ASPb. F. 1001. Apr. 7. V. 1. L. 132- 135 rev.

²²⁸ *Шкваровский М. В. Черепнина Н.Шукер К.* История Римско-католической церкви на Северо-Западной России в 1917-1945 / С. Петербург-Варшава. 1998. P. 89.

kritikuojamas vietos valdžios nurodymas parapijos pastoracinei tarybai pristatyti kunigo Matulionio pamokslų konspektus²²⁹ (žr. 18 priedą).

Miesto valdybos skyriaus nurodymu Volodarskogo vykdomasis komitetas 1922 rugpjūčio 1 d. uždaro kunigo T. Matulionio aptarnaujamos parapijos Švč. Jėzaus Širdies bažnyčią dėl nepasirašytos su valdžios organais bažnyčios panaudos sutarties. Kunigas pastoracijai kviečia tikinčiuosius į savo butą, kviečiamas lanko ir teikia pataravimus parapijiečių namuose.

Taigi, nepaisant bažnyčios veikimo laisvės suvažymų, kunigas T. Matulionis ir toliau vykdė sielovadininko pareigą rūpintis parapijiečių tikėjimo ir moralės reikalais, taip pat drąsiai ginti savo parapijiečių ir drauge visų Peterburgo katalikų teisę į religijos išpažinimą. Dėl tokios drąsios ir sumanios savo kaip dvasininko veiklos Teofilus 1923 m. kovo mėn. 10 d. buvo iškviestas atvykti į Maskvą ir kovo 21–26 d. teisiamas garsiajame Peterburgo kunigų teisme. Didelės apimties baudžiamojoje byloje apkaltinti arkivyskupas J. Ciepliak, prel. K. Butkievič ir kt., tarp jų ir kun. T. Matulionis. Peterburgo dekanui K. Butkievič ir vyskupui J. Ciepliak skirta mirties bausmė sušaudant, tačiau arkiv. J. Ciepliak politinių kalinių keitimosi metu išleistas vykti į Lenkiją. Kiti kunigai nuteisti kalėti 3–10 metų. Kun. T. Matulioniumi paskirta trejų metų bausmė.²³⁰

Atlikęs dvejų metų bausmę Maskvos Sokolnikų kalėjime, Teofilus buvo išleistas ir grįžo į savo parapiją, kurios darbininkų delegacija buvo dariusi žygių į įstaigas dėl klebono susigražinimo. Švč. Išganytojo Širdies parapijos pastoracinis komitetas 1924-08-19 kreipėsi su prašymu anksčiau laiko išleisti jų kleboną iš kalėjimo, tačiau atsakymas buvo duotas neigiamas.

Būdamas dvasios tėvu Peterburge apie 8 tūkst. lenkų, lietuvių, latvių, baltarusių parapijiečių Teofilus vykdo savo pastoracinę misiją nepaisydamas kratų, kurios nuo 1925 iki 1929 m. dažno kunigo gyvenime tapo kasdienybe. Vyskupas Matulionis iki 1926 metų pats rengė vaikus sakramentinei praktikai.²³¹ Jis jautė, kaip svarbu ir reikalinga vaikams suteikti tikėjimo pagrindus vaikystėje. Pastoraciniuose laiškuose 1943–1946 m. arkivyskupas Teofilus prakalbės apie savo troškimą uždegti tikinčiuosius artimai bendrauti su Išganytoju, kad šie savo gyvenime vadovautųsi krikščioniškos moralės dėsniais.

Apie apsiprendimą likti su savo ganomaisiais kalėdamas Leningrado kalėjimo kameroje Matulionis kalbėjo su kun. V. Dainiu: „Ne kartą girdėjau, kad katalikai, netekę kunigų, nori juos turėti arti savęs, nors jie būtų ir kalėjime, bet ne užsienyje. Tikintieji jaustųsi turį dvasinį ryšį su savo ganytojais ir nebūtų našlaičiai.“²³² Šie arkivyskupo Teofiliaus samprotavimai kalėjimo

²²⁹ Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios kun. T. Matulionio pareiškimas. CG ASPb F. 1001. Apr. 7. B. 1. L. 132.

²³⁰ Liublino katalikiškame universiteto rankraščių skyriuje saugoma teismo nutartis. KUL. Rup 787. L. 266, 280, 282-285, 287, 288, 291.

²³¹ Apklauso protokolai 1929 11 29. AUFSB SPb. F. P-87328. T. 2. L. 22.

²³² *Gaidamavičius P.* Mirė Lietuvos Jobas/ Prieiga per internetą: <http://www.aidai.us>. 2010 04 12.

kameroje sako apie jo kunigišką savimonę ir meilę tikintiesiems. Jis bičiulį ragina save atiduoti kunigo tarnystei ten, kur labiausiai reikia, ten, kur jis yra paskirtas tarnauti. Jis negalvoja apie save, apie palankesnę bei saugesnę pastoracijai aplinką. Nesirenka daugeliui būdingo kelio vykti į Tėvynę. Šie T. Matulionio keli sakiniai atskleidžia beribę nuoširdžią sielovadininko meilės tikintiesiems poziciją, kuri drauge yra regimas viduje degančios meilės Viešpačiui atspindys.

Ryškus rūpestingo ganytojo eklesiologinis mąstymas atsispindi asmeniniuose laiškuose iš tremties, Potmos invalidų namų. Nors nutolęs nuo savo ganomųjų, tačiau ganytojo pareigos jam buvusios pačios brangiausios, taip pat vyskupą Teofilijų domina tikinčiųjų sakramentų praktikavimas ir Bažnyčios Lietuvoje bei kunigų gyvenimas. Net iki paskutinių savo gyvenimo metų arkivyskupo meilė savo ganomiesiems išliko. Jis rašė laiškus ir pasakojo apie savo gyvenimo džiaugsmus, rūpesčius, gyvai domėjosi parapijiečių gyvenimu. Tai atspindi arkivyskupo asmeninis laiškas iš Šeduvos parapijiečiui K. Šiker, kuris taip pat buvo kalinamas už aktyvų Bažnyčios gynimą Solovkų lageryje (žr. 24 priedą).

Arkivyskupo Teofiliaus Matulionio amžininkų, bendravusių su juo, atsiminimuose pabrėžiama, kad iš vyskupo „asmens dvelkia vidinis gyvenimas, galingas tikėjimas, sudrausmintas kančioje“.²³³ Šis pagirtinas jo tvirtumas popiežiaus Jono XXIII 1962 metais buvo įvertintas suteikiant vyskupui arkivyskupo (asmeninį) titulą. Tikėjimas arkivyskupui teikė stiprybę kančioje. Vyskupas Teofilius apie tai trumpai paminėjo 1945 m. birželio mėn. dokumente, skirtame Lietuvos TSR vyriausybei. Vėliau tai panaudota vyskupui suimti: „Žmogaus tikėjimas yra Dievo malonės dovana, tačiau tikėjimui reikia ir geros valios, pasiruošimo, auklėjimo, ištvermės. <...> Kol tikintis žmogus gyvas, jam rūpi religiniai-dvasiniai reikalai. Negana to: sunkesniais gyvenimo momentais tie reikalai žmogui yra didžiausia paguoda ir atrama, padedanti nugalėti sunkumus.“²³⁴ Išlikę arkivyskupo Matulionio atramos ženklai iš Vladimiro kalėjimo ir tremties Mordovijoje laikotarpio: medinis suneriamas kryželis, iš duonos nulipdytas rožinis, 1925 m. Leningrade pasigaminta rankraštinė kišeninė maldaknygė, liturginė tekstilė, tremties laikų ampulės liudija apie vyskupo kalėjimo ir tremties laikotarpiu brangintą stiprybės šaltinį – tikėjimo praktikavimą. Jo išraiška buvo šv. Mišių auka ir malda. Vladimiro kalėjimo kameros bičiulis prisimena, jog vyskupo „lūpos nuolat judėdavusios“, dažniausiai jis būdavo paniręs maldoje. Kameros draugai už tai jį gerbė.²³⁵ Būdamas Mordovijos specialios paskirties namuose, nepaisydamas savo sunkios sveikatos būklės, vyskupas naktimis savo kambaryje aukoja šv. Mišių auką.²³⁶ Ką reiškia toks savęs nugalėjimas ir per skausmus

²³³ *Kiškis S.* Arkivyskupas Teofilius Matulionis. Kaišiadorių vyskupijos leidykla. 1996. P. 158.

²³⁴ T. p. P. 101.

²³⁵ Juozo Armonaičio interviu. Kaunas. 2008 06 12. Darbo autorės archyvas.

²³⁶ Plg. *Gaida P.* Nemasus mirtingasis. P. 228.

vienyjimasis su Dievu jo Aukoje? Arba ką galvojo arkivyskupas, kai vykdamas į Saugumo rūmus apklausai užsivilkė liturginius drabužius?

Kaip elgiasi kunigas Teofilius naujomis sąlygomis? Kunigo pareiga skatina Teofilių, nepaisant nepalankios Bažnyčiai valstybinės politikos, rūpintis parapijos tikinčiųjų tikėjimo žadinimu. Dėl sielovadai pasikeitusių sąlygų Peterburgo kunigai nuo 1918 m. dažnai renkasi į susirinkimus pasidalyti naujausiomis žiniomis apie susidūrimus su valdžios atstovais, aptarti vaikų rengimo sakramentinei praktikai bažnyčiose tvarkos, kunigų seminarijos veikimo pagrindžio sąlygomis galimybių. Kun. Teofilius dalyvauja dekanų kun. K. Butkevičiaus inicijuotuose susirinkimuose ir drauge su kitais kunigais tariasi, kaip išvengti Bažnyčios panaudos sutarčių su valdžios institucijomis pasirašymo, kaip pasipriešinti sovietų valdžios įgyvendinamoms reformoms.²³⁷

Teofiliaus tikėjimo kankinystė buvo sąlygota priežasčių, padiktuotų politinio gyvenimo, tiksliau, išplaukiančių iš Rusijos valstybės ir Bažnyčios santykio XX a. pr. Kunigų kankinystės priežastys kiekvienam kito pagal kunigų apaštalavimo poelgius, tačiau savo esme glūdi tuometinės valdžios radikaliame priešiškume krikščionių tikėjimui.

Po 1917 m. bolševikų įvykdyto perversmo formalia katalikų persekiojimo Rusijoje priežastimi tapo 1918 m. sausio 23 d. išleistas dekretas „Apie Bažnyčios atskyrimą nuo valstybės“. Po šio dekreto tų pačių metų rugpjūtį buvo išleista speciali instrukcija, kurioje visos religinės organizacijos neteko juridinio asmens statuso, o jų turtas priskirtas liaudies nuosavybei. Valdžios atstovai siūlė parapijų klebonams „pasirašyti“ raštus apie savo sutikimą perduoti bažnytinį turtą. Bažnyčia Rusijoje, vadovaujama arkivyskupo E. Ropo, šį valdžios kišimąsi į Bažnyčios gyvenimą ryžtingai atmetė rugsėjo 9 d. parašydamas protestą, o vaikų katekizavimą atskiru potvarkiu pavedė parapijoms. Šiuo laiku buvo uždarytos Dvasinė Akademija ir Mohiliovo vyskupijos kunigų seminarija. 1919 m. kovo 27 d. Peterburgo dekanų prelado K. Butkevičiaus bute vyksta arkivyskupo Ropo ir kunigų pasitarimas, kurio metu arkivyskupas tuometinę Bažnyčios padėtį prilygino pirmųjų krikščionybės amžių gyvenimo situacijai. Ropas kritikavo valdžios potvarkį dėl parapijų valdymo organo – parapijos komiteto sudarymo.²³⁸ Dėl šios savo pozicijos Mohiliovo arkivyskupas E. Ropas 1919 m. balandžio 19 d. buvo suimtas ir dėl pasikeitimo politiniais kaliniais metų pabaigoje išsiųstas į Lenkiją. Arkivyskupas Jonas Ciepliakas, perėmęs valdymą, patyrė taip pat panašų likimą, tik 1923 m. Visi tuometinės Rusijos valdžios veiksmai siekė apriboti Bažnyčios laisvę. 1921–1922 m. išleisti dekretai įtvirtino pamokslų išankstinę cenzūrą bei uždraudė vaikų, jaunesnių nei 14 metų,

²³⁷ Plg. *Василий Бурман фон*. Леонид Фёдоров. Жизнь и деятельность. Львов. 1993. С. 516.

²³⁸ Plg. *Черепнина Н.* История Римско-католической церкви на Северо-Западной России в 1917-1945 / С. Петербург-Варшава. 2000. Т.2. С. 550.

katekizavimą. Dėl didesnio Bažnyčios spaudimo Rusijoje buvo sumanyta provokacinė bažnytinio turto nusavinimo akcija. Su pretekstu pagelbėti badaujantiems Pavolgio žmonėms pradėtos kratos bažnyčiose ir klebonijose, siekiant nusavinti liturginius indus ir kitas bažnyčiose esančias vertybes. Išleidus dekretą „Apie vertybių, kuriomis naudojasi tikintieji, nusavinimo tvarką“ 1922 m. vasario 23 d. L. Trockio vadovaujama slapta „brangenbių komisija“ ėmė forsuoti savo darbą.

Švč. Jėzaus Širdies parapijos klebono Teofiliaus Matulionio drauge su parapijiečiais 1922 m. Peterburgo miesto tarybai rašytas argumentuotas pareiškimas, kuriame kalbama apie grubiausių tikinčiųjų sąžinėms taikomą prievartą, tikinčiųjų jausmų įžeidimą, yra drąsus pasirašytas kunigo Matulionio ir 282 parapijiečių (žr. 19 priedą). Pamaldos buvo aukojamos ir sakramentai teikiami privačiuose namuose. Tuomet kunigo Teofilius Matulionio pastoracijos sąlygos prilygo pirmųjų krikščionybės amžių katakombų sąlygoms. Tačiau kunigo išsikelti pastoracijos tikslai: mokyti ir skelbti Evangeliją, kad visi žmonės tikėjimu, krikštu ir įsakymų vykdymu pasiektų išganymą (LG 24) buvo vykdomi nepaisant sunkių aplinkybių.

Reokupavus Lietuvą, 1945 m. sustiprėjo Bažnyčios vyskupų persekiojimas, vienuolių ir koplyčių uždarymai, MGB siekė užverbuoti kunigus ir panaudoti kaip autoritetus, galinčius daryti įtaką Bažnyčios hierarchijai. Anot Streikaus A. drąsiausiai Bažnyčios poziciją gynė viešais pareiškimais vyskupas T. Matulionis.²³⁹ Jis 1945 06 16 parašė išsamų memorandumą, kuriame teigiama, jog Bažnyčia nėra pasaulietinės valdžios įrankis bei įvardino ginkluotos pasipriešinimo kovos priežastį – valdžios nežabotas represijas.²⁴⁰ 1946 m. Kaišiadorių vyskupas T. Matulionis, gindamas tikinčiųjų teises išreiškia savo kaip ganytojo protestą, siųsdamas pareiškimus Lietuvos SSR Vidaus reikalų ministrui dėl Stakliškių špitolės nacionalizavimo²⁴¹, dėl Čiobiškio koplyčios savavališko išardymo²⁴² ir kitų Kaišiadorių vyskupijoje daromų agresyvių valdžios kišimosi į Bažnyčios gyvenimą veiksmy (žr. 22, 23 prieduose). Sovietų valdžiai labiausiai nepatiko vyskupo T. Matulionio aktyvumas, nes jo raštuose reikalavimai gerbti Bažnyčios teises buvo grindžiami sovietiniais įstatymais, išsakytos pozicijos teisingumu sovietinės sistemos ribose.²⁴³ Po tokio drąsaus vyskupo Bažnyčios teisių gynimo jo likimas buvo panašus į kitų Lietuvos hierarchų, atsisakiusių bendradarbiauti su sovietų valdžia. Nuo

²³⁹ Plg. Streikus A. Represijos prieš vyskopus – sudėtinė sovietų valdžios antireliginės politikos Lietuvoje dalis / Lietuvos vyskupai kankiniai sovietiniame teisme. P. 10.

²⁴⁰ Plg. Vyskupo Teofiliaus Matulionio memorandumas Lietuvos TSR Komisarų Tarybai / Arkivyskupas Teofilius Matulionis laiškuose ir dokumentuose. P. 120 – 127.

²⁴¹ Plg. Kaišiadorių vyskupo T. Matulionio pareiškimas Lietuvos SSR Vidaus reikalų ministrui. 1946 07 13. Kaišiadorys. LCVA. R-181. Ap. 1. B. 10 L. 114.

²⁴² Kaišiadorių vyskupo T. Matulionio pareiškimas Lietuvos SSR ministrui pirmininkui. 1946 11 13. LCVA. F. R-181 Ap. 1 B. 10 L. 176.

²⁴³ Plg. Streikus A. Represijos prieš vyskopus – sudėtinė sovietų valdžios antireliginės politikos Lietuvoje dalis. P. 14.

1945 m. renkami vyskupui T. Matulioniui įkalinti reikalingi įkalčiai, sudaroma politinė byla ir 1946 m. gruodžio 18 d. vyskupas T. Matulionis buvo areštuotas.

Savo atsiminimuose Teofilij mini anglų karys Frank Kelly „Private Kelly by Himself“, 1954 m. su vyskupu Matulioniu ir kitais sovietų kalėjime jis praleido keliolika mėnesių. Esą vysk. Matulionis buvo nepaprastai ramus, paslaugus, dosnus (dalydavęsis tabaku ir siuntiniais), guodžiantis. Kartą susirgo Kelly draugas Hunold ir labai blaškėsi. Atėjęs ir vyskupas. „Vyskupas ramiai sėdėjo ant apsiausto ir pradėjo kalbėti kažką panašaus į Mišias, labai tyliai, ir buvo ramu. Mes abu su juo budėjome visą naktį, ir aš tada pasiryžau būti su juo ir jį prižiūrėti.“ Tai tik maža skiautelė giliai krikščioniškos vysk. Matulionio laikysenos. Jei kada nors paaiškės daugiau faktų iš jo gyvenimo tuo laikotarpiu sovietų kalėjimuose, neabejotinai jie atskleis giliai kentėjusią ir mylėjusią sielą, iš kurios tryško: „Atleisk jiems, Viešpatie, nes jie nežino, ką daro.“ Tai ryšku, kad ir iš šio sakinio laiške, rašytame 1956 m. balandžio 19 d. iš Mordovskaja ASSR: „Kur mūsų brolių lietuvių nėra! Nemalonus likimas išblaškė po platų pasaulį. Bbelieka maldauti Viešpatį, kad duotų visiems malonę išverti, paguodą ir kuo greičiausiai grįžti į Tėvynę pas savuosius.“²⁴⁴

3.2.1. Įkalinimas 1923 metais

Po 1917 m. spalio mėn. valdžios perversmo Rusijoje bolševikai ima visaip trukdyti pastoracinei veiklai. V. Lenino 1918 m. išleisto dekreto „Apie bažnyčios atskyrimą nuo valstybės ir mokyklos nuo bažnyčios“ įgyvendinimas prasidėjo nuo Bažnyčios pastatų ir turto nacionalizavimo. 1923 m. kovo 21–25 d. Maskvos teisme kun. Teofilij drauge su arkivyskupu J. Ciepliu ir Petrapilio kunigais ryžtingai pasipriešino naujiems valdžios potvarkiams ir dėl to nuteisiamas trejiems metams laisvės atėmimo. Šį 15 dvasininkų ir vieno pasauliečio baudžiamąjį procesą plačiai aprašė komunistų spauda, tokiu būdu norėdama įbauginti nepaklusnius dvasininkus.

1918 m. L. Fiodorovas viename savo laiškų A. Šeptickiui apie katalikų Bažnyčios padėtį Rusijoje rašo: „Bažnyčiai atėjo Dioklezijaus laikai... Tai ne hiperbolė, o faktas! Dievui garbė už tai. Tai pelnyta dvasininkijai bausmė už tingėjimą, egoizmą ir nemeilę savo ganomiesiems. Mūsų avys nesijaudindamos stebi kaip Dievo bažnyčios patiria išvogimą. Gyvenu pasitikėdamas Dievu ir jūsų maldomis... Niekada negalvojau, kad prisieis nešti tokį kryžių.“²⁴⁵

Iš pirmojo kalinimo nedaug yra šaltinių, kuriuose galima būtų aptikti kunigo T. Matulionio autentišką nuotaiką, Bažnyčios gyvenimo vertinimą. Jau anksčiau minėtas egzarchas V.

²⁴⁴ *Gaidamavičius P.* Mirė Lietuvos Jobas. Arkivyskupą T. Matulionį palydint/ Prieiga per internetą: www.aidai.us Žiūr. 2008 08 25.

²⁴⁵ *Василий Бурман фон.* Леонид Фёдоров. С. 457.

Fiodorovas viename laišku 1923 m. kovo mėnesio pabaigoje, kalėdamas drauge su kunigu T. Matulioniu ir laukdamas teismo nuosprendžio rašo: „Aš įsitikinęs, kad jeigu bus pralietas kraujas ir dargi dideliu kiekiu, tai jis bus rusų katalikų Bažnyčios pats geriausias pamatas, nes kitaip mes negyvensime, o tik vegetuosime mūsų tamsioje neprašvintančioje „tarybinėje“ buityje! Tačiau ne kaip aš noriu... (plg. Mt 26, 39)“²⁴⁶. Betgi, kalėdamas Maskvos Sokolnikų ir Butyrkų kalėjimuose, arkivyskupas T. Matulionis siunčia laiškus, kalinio nuotrauką savo bičiuliams kunigams ir parapijiečiams (žr. 2, 19 priedus).

Teofilus teismo proceso Maskvoje metu laikosi nuosaikiai. Tuometinė Rusijos spauda plačiai aprašė teismo procesą, tačiau T. Matulionis paminimas tik kaip teisiųjų sąrašė esantis. Kiti kunigai aprašomi pagal jų pasisakymus ar drastiškus, anot kaltintojų, veiksmus uždarančios parapijos bažnyčią. Laikraštyje „Lietuva“ 1923 m. kovo 29 d. įdėta įdomi E. Leono informacija: apie parodomąjį J. Ciepliako ir Petrogrado kunigų teismą: „Chicago Tribune“ žiniomis, Krylenko pareikalavęs, kad vyskupas J. Ciepliakas ir dar trys prelatai būtų nuteisti mirties bausme, o kiti dešimt kunigų kalėti.“²⁴⁷

Kun. T. Matulionis buvo nuteistas trejų metų įkalinimo bausme. Iškalėjęs dvejus metus Maskvos Sokolnikų kalėjime, 1925 m. anksčiau laiko sugrįžta į Leningrado Švč. Jėzaus Širdies parapiją. Vyskupas Pijus Ežen Neve, buvęs Prancūzijos ambasados dvasininkas, išventintas į vyskopus slapta, 1926 m. atnaujina katalikų Bažnyčios Rusijoje hierarchinę struktūrą, išventindamas keletą naujų vyskupų. Tačiau gana greitai sovietinė valdžia sužino apie naujus Bažnyčios hierarchus. 1926 m. vysk. E. Neve rašytame laiške arkivysk. Mišeliui D’Erbinji nusako esančią Rusijoje atmosferą: „kovojuantis komunizmas pasibaigė 1922 metais, o tai, kas dabar vyksta, aš vadinu raudonuoju fašizmu.“²⁴⁸

Reikia mokėti atpažinti tikrą ir tobulą meilę iš to, ar labai pasikliaujama ir pasitikima Dievu, nes iš nieko kito negalima geriau atpažinti tobulos meilės, kaip iš pasitikėjimo. Juk kai kitas nuoširdžiai ir tobulai mylimas, tai sukelia jo pasitikėjimą, ir iš tiesų Dieve randame viską, ko iš jo drįstame tikėtis, ir tūkstantį kartų daugiau.

Tikroji ir geriausioji atgaila, dėl kurios žmogus labai ir neprilygstamai tobulėja, yra tai, kad jis visiškai ir absoliučiai nusigręžia nuo visko, kas nėra Dievas ar dieviška jame pačiame bei visuose kūriniuose, ir visiškai ir absoliučiai atsigręžia į savo mylimą Dievą su tvirta meile, ir jo pamaldumas bei Dievo troškimas tampa dideli. <...> Kuo daugiau šito esama, tuo tikresnė atgaila ir tuo labiau ji panaikina nuodėmę ir net visą bausmę. Žmogus turi įprasti kad ir ką darydamas visada būti Jėzaus Kristaus gyvenimo ir darbų, visko, ką jis darė, ką iškentėjo ir

²⁴⁶ *Василий Бурман фон*. С. 517.

²⁴⁷ *Leonas E.* Lietuva. Kaunas. Nr. 71. 1923 m. kovo 29 d.

²⁴⁸ Plg. *Osipova I.* P. 85.

išgyveno, dalininku, ir mes turime visuomet turėti jį prieš akis, kaip ir jis mus turėjo. „Aš esu su žmogumi kančioje“ (plg. Ps 90, 15). Apie tai šv. Bernardas taria: „Viešpatie, jei tu su mumis, kai kenčiame, leisk man nuolat kentėti, kad visada būtum su manimi, o aš tave visada turečiau.“²⁴⁹

Šv. Paulius sako, jog Dievas griežtai auklėja tuos, kuriuos jis priima į sūnus ir priglaudžia (plg. Žyd 12, 6). Norint būti sūnumi, reikia kentėti. Kadangi Dievo Sūnus Dievybėje ir amžinybėje negalėjo kentėti, dangiškasis Tėvas pasiuntė jį į laiką, kad jis taptų žmogumi ir galėtų kentėti. Tad jei nori būti Dievo sūnumi ir vis dėlto nenori kentėti, tada didžiai klysti. Išminties knygoje parašyta, kad Dievas tiria ir išmėgina, kas yra yra teisus, kaip lydant krosnyje tiriamas ir išmėginamas auksas (Išm 3, 5–6).

3.2.2. Solovkų koncentracijos lagerio kalnys

Bažnyčia Rusijoje bolševikų vis stipriau spaudžiama, todėl popiežius Pijus XI atsiunčia pasiuntinį vyskupą De Herbinji, kuris slapta įšventina keturis kunigus siekdamas išsaugoti Bažnyčios Rusijoje hierarchinę struktūrą. 1926 m. balandžio 21 d. De Herbinji SJ įšventina slapta vyskupu Pijų Ežen Neve, vysk. B. Sloskaną ir Aleksandrą Frizon gegužės 10 d., o rugpjūčio mėn. 13 d. įšventinamas vysk. A. Maleckis, kuris 1929 m. vasario 9 d. Leningrade slapta konsekruoja vyskupu kanauninką Teofilijų Matulionį Švč. M. Marijos Širdies koplyčioje.²⁵⁰ T. Matulionio įšventimo į vyskupus liudininkų kun. A. Pronckiečio ir t. Amoundriu OP apgalvotas santūrumas esamomis sąlygomis padėjo vieninteliems Leningrado vyskupų slaptiems šventimams išlikti paslapyje iki vyskupo Teofiliaus sugražinimo 1933 metais. Šis faktas ir šiandien Rusijos katalikų Bažnyčios istorijos tyrinėtojams, dr. prel. B. Čaplickij, kun. S. Požarskij, kelia nuostabą ir susižavėjimą. Visus slaptus vyskupų įšventinimo atvejus valdžia sužinojo ir pasėkmės buvo tragiškos: visi, išskyrus vysk. P. E. Neve, buvo areštuoti ir išsiųsti iš SSSR, o vysk. Frison 1937 m. sušaudytas. Vyskupas A. Maleckis, gresiant būti areštuotam, gavęs leidimą iš Apaštalų Sosto, 1929 m. vasario 9 d. slapta įšventino kun. T. Matulionį savo įpėdiniu²⁵¹ (žr. 4 priedą). Tačiau vyskupo A. Maleckio konsekruotas T. Matulionis tų pačių metų lapkričio 24 d. buvo suimtas. Vienuolika mėnesių tardytas Leningrado DPZ kalėjime ir 1930 m rugsėjo 13 d. OGPU kolegijos susirinkimo sprendimu nuteistas dešimčiai metų į patį griežčiausią to meto sovietų Solovkų lagerį (žr. 15 priedą). Kokios buvo įkalinimo priežastys? Rusijos FSB archyvo Sankt Peterburge išduotoje archyvinėje pažymoje teigiama: 1) Turėjo nelegalius špioninius ryšius su asmenimis, gyvenančiais

²⁴⁹ *Johann Eckhart*. Traktatai ir pamokslai. Vilnius. Pradai. 1998. P. 107-108.

²⁵⁰ Šioje koplyčioje klebonu darbavosi slapta įšventintasis vyskupas A. Maleckis. Ji buvo įsteigta A. Maleckio įkurtoje ir globojamoje vaikų amatų mokykloje, esančioje Kirilovskaja gatvėje.

²⁵¹ *Задворный В., Юдин А.* История католической церкви в России. Москва. 1995. С. 27.

užsienyje; 2) užsiiminėjo valiutos prekyba; 3) vadovavo pagrindinei nacionalinei latvių mokyklai; 4) pranešdavo kai kuriems asmenims neviešintinus slaptus duomenis apie GPU darbą (žr. 6 priede). Šiose kaltinamosiose išvadose labiausiai stebina ne pačios priežastys, kurios daugeliui kunigų buvo panašios, tačiau arkivyskupo T. Matulionio laikysena, kai jis sužinojo apie įkalinimą. Iškvieistas pareigūnų, pranešus jam apie suėmimą ir įkalinimą, vyskupas ištare: Ačiū.²⁵²

Vyskupas Teofilijus pateko į Solovkus 1930 m. gruodžio mėn. 8 d. Į Solovkų lagerį atgabentas kunigas suprato laikmečio sunkumą, bet viduje jautė džiugesį, jog Dievas pakvietė bendradarbiauti Kristaus atperkančioje kančioje. Kalintys katalikai Solovkuose stengėsi palaikyti vieni kitų dvasią ir palengvinti sunkias sąlygas. Išgyvendami kasdieną visas viltis dėjo į Dievo rankas. Tikintieji lagerio kentėjimus įprasmino kaip auką Išganytojui. Greitai lagerio vadovai suprato, kad katalikų požiūris į kalinimą Solovkuose tik stiprina jų dvasią. Nors morališkai palaužti tikinčius kalinius buvo labai sunku, tačiau kalėjimo vadovybė įdiegė kitus būdus, kaip sukelti įtampą ir morališkai juos gniuždyti. Kaskart buvo atsiunčiami gyventi specialūs slapti agentai, kurie rinko ir perdavinėdavo kalėjimo vadovybei informaciją apie kalinius.²⁵³

Atvykęs į Solovkų salas T. Matulionis buvo įkurdintas ne centrinėje saloje, bet „komandirovka Troickaja“ Anzer saloje, kur tuo metu kalėjo daugiau kaip trys dešimtys kunigų. Netrukus jam patikimos eiti gyvenančių kunigų bendrijos ūkvedžio pareigos. Šiuo laikotarpiu drauge kalintys kunigai pavadina Teofilijų „idealiu visais atžvilgiais kunigu“.²⁵⁴

Čia gyvenimo sąlygos buvo labai sunkios. Gyvenamasis būstas – maždaug 3–4 metrų ilgio ir 2 metrų pločio kambarys, kuriame gyveno 23 dvasininkai. Vieni miegodavo ant grindų, o kiti gultuose, kurie nuo žemės buvo 1 m aukštyje, ir gyveno jie „kaip silkės statinėje“.²⁵⁵ Solovkuose kalinami katalikai dirbo miško darbuose: pjovė medžius, nešiojo rąstus, ruošė medieną. Labai sunkus darbas šiose uolėtose salose buvo laikomas naujai atvykusiems nuteistiesiems – tai duobių žeminių pamatams ir numirusiems kaliniams laidoti kasimas, nes molinga žemė buvo akmenuota ir įšalusi.²⁵⁶

1932 m. kunigų skaičius išaugo iki trisdešimt dviejų žmonių. Kunigų pagrindinė problema Solovkų lageryje buvo ne tiek sunkus darbas, kuris, žinoma, sekino fizines jėgas, bet surasti tinkamą vietą, kur atnašauti šv. Mišias ir kokiu būdu gauti Mišioms reikalingų ostijų bei vyno. Šią problemą kunigai išsprendė suradę tinkamą plokščią akmenį miške, kuris jiems atstojo

²⁵² Plg. *Kiškis S.* Arkivyskupas Teofilijus Matulionis. P. 48.

²⁵³ *Василий [Бурман фон].* Леонид Фёдоров. С. 666-667.

²⁵⁴ *Василий [Бурман фон].* С. 667.

²⁵⁵ Plg. ten pat. P.670.

²⁵⁶ *Резникова И.* Католики на Соловках. Санкт-Петербург. 1997. С.4.

altolių. Kiek vėliau dėl didesnio saugumo šv. Mišias ėmė aukoti gyvenamojo barako palėpėje – ant kelių, nes patalpa buvo labai žema. Buvo sudarytas Mišių tvarkaraštis ir visi turėjo jiems paskirtas savaitės dienas pasikeisdami.²⁵⁷ Nedidelį kiekį vyno slapta gaudavo siuntiniuose, todėl kunigai nusprendė, kad tokioje situacijoje pakankamas liturgijai vyno kiekis yra 6–8 lašai. Kai vyno neturėjo, ėmė gamintis jį iš razinų pagal A. Tankeriejaus teologinį traktatą.²⁵⁸ Paprastai aukodavo šv. Mišias per naktį 4–6 kunigai. Sekmadienį ir per šventes – visi. Dienos išvakarėse kunigas, atsakingas už liturgiją, sudarydavo tvarkaraštį ir po du nuo 12 val. nakties pradėdavo aukoti. Ostijas iš baltos raugintos duonos liturgijai kepėsi patys kunigai.²⁵⁹

Solovkų lageryje buvusi kalinė O. B. Jafa-Sinakievič atsiminimuose rašo apie 1930 m. Solovkų salų lageryje vyravusią ekumenizmo dvasą. Ji pasakoja, kaip kalėjimo vadovybė panaudojo kunigus, tiek stačiatikius, tiek katalikų, ruošiantis Gegužės 1-osios šventei.

Kadangi prieš administracijos pastatą buvo gausu sniego, paskyrė Anzer salos Troickaja komandiruotės keturiolika dvasininkų nukasti nuo erdvios aikštės sniegą ir pabarstyti šviežiai atvežto smėlio. Tam darbui nebuvo paskirtas turimas stovyklos arklys, bet jį turėjo atlikti seni ir jaunesni aukšto rango stačiatikių ir katalikų dvasininkai. Mačiusiųjų moterų, kurios tuo metu dirbo žaislų, lagaminų ir kitokių daiktų dirbtuvėse, akys nesulaikė ašarų. Buvo Didžiojo ketvirtadienio diena, kai dvasininkai įprastomis sąlygomis bažnyčiose atlieka kojų plovimo apeigas. Čia, Solovkų lageryje, kunigai, „pasikinkę“ vietoje darbinių arklių, tempė karutį, pilną smėlio, kiti, prilaikydami iš šonų ir galo, sunkiai stūmė jį į kalną.²⁶⁰

Įvykio liudininkė sako supratusi, jog prieš jos akis vyksta ne simbolinis koks liturginis aktas, bet kur kas reikšmingesnis – tikrų tikriausias Bažnyčios hierarchų, atstovaujančių krikščioniškajai Bažnyčiai, nusizeminimo žygdarbis, pasiaukojant iki galo. Šis įvykis daugeliui jį mačiusiųjų priminė atgimusią pirmųjų amžių Bažnyčią, tvirtą ir gryną krikščionių bendruomenę, kurioje vyravo meilės, nuolankumo ir vienos minties vienybė. Katalikų ir stačiatikių vyskupų, besiaukojančių vardan Kristaus Bažnyčios, lageryje neskyrė dogminiai ginčai, jų veiduose švietė žmogaus dvasios ir tikėjimo pergalė. Toje situacijoje buvo svarbiau paliudyti, kad esi tikintis krikščionis. Krikštą, kaip ypatingą krikščionių vienybės sakramentą pabrėžė ir Vatikano II Susirinkimas dekretu dėl ekumenizmo.²⁶¹

Peterburgo ir Archangelsko saugumo archyvų bylose yra daug istorijų, kuriose apklausiami kaliniai pasakoja apie kunigų pastoraciją ir ūkinį gyvenimą. Iš apklausų sužinome išsamiau ir

²⁵⁷ *Василий [Бурман фон]. С.670-671.*

²⁵⁸ Ten pat.

²⁵⁹ Воспоминания свящ. Доната Новицкого. 1932. Prieiga per internetą: <http://vselenstvo.com>. Žiūr. 2008-10-21.

²⁶⁰ *Черепнина Н. История Римско-католической церкви на Северо-Западной России в 1917-1945. Петербург-Варшава. 2000. С. 60-61.*

²⁶¹ Plg. UR, 22.

apie vyskupo T. Matulionio gyvenimą Solovkų kunigų bendrijoje. Visus gaunamus siuntiniuose maisto daivinius, pinigus kunigai laikė bendrai ir išleisdavo pagal bendrą visų sutarimą. Ūkvedžiu, kai išvyko 1930 m. vysk. B. Sloskans, paskyrė vysk. Teofilijų Matulionį. Iš kun. Pržembelio apklausos sužinome, kad vysk. T. Matulionis dažnai dėl ligų vykdavo į centrinę Solovkų salą, vadinamąjį Kreml, kur vaistinėje dirbo Maskvos vyskupo Pijaus Neve ekonomė S. Pankevič. Ji parūpindavo šv. Mišių vynui pagaminti razinų, o neva vyksta įsigyti vaistų Teofilijus jas pargabendavo.²⁶²

Arkivyskupui T. Matulionui Solovkų lagerio sąlygomis buvo svarbūs dorybių puoselėjimo būdai: malda, sąžinės sąskaita, dažna išpažintis ir šv. Komunijos priėmimas. Iš kalinio Gasprinskio Š.T. apklausos sužinome, jog vyskupas Solovkų kunigų komunoje buvo atsakingas už „dvasinius patarnavimus“.²⁶³ Iš Čiužbinovo pranešimo lagerio vadovybei sužinome, jog Matulionis išklausė katalikės Romanovskos išpažinties. Ji savo apklausoje vėliau patvirtins, jog kunigas per išpažintį ją raginęs būti tvirta katalike.²⁶⁴ Diakonas Vasilij savo knygoje, remdamasis to laiko liudininkų pasakojimais, atskleidžia kitą 1931 m. kunigo pareigos istoriją, pavadindamas kunigą T. Matulionį „visais atžvilgiais pavyzdingu kunigu“. Pasakojama, kad kun. T. Matulionis užjaučia naujai atvykusį į Trojicką komandiruotą kalinį Tadž Chodynįaką, išklauso išpažinties ir visiškai slaptai prieš Šv. Velykų šventes jam vienam suteikia šv. Komuniją. Pasirodo, vyskupas Teofilijus nenujautė ir nežinojo, kad šis naujai atvykęs kalinys buvo slaptas kalėjimo valdybos agentas, kurio užduotis buvo informuoti kalėjimo vadovybę apie kunigų gyvenimą. Atsargumas reikalavo apie tokius sielovadinius patarnavimus net artimiausiems draugams nepasakoti. Taigi šio įvykio iš vyskupo Teofilijaus nesužinojo bičiuliai, bet agentas informavo lagerio vadovybę, o vėliau ši informacija buvo panaudota baudžiamajame procese.²⁶⁵ Drąsos tarnauti vyskupas Teofilijus nestokojo, nes jam visų pirma rūpėjo padėti artimui, kuriam tuo metu jo tarnavimas buvo reikalingas. Apie savo ryžtą tarnauti vyskupas Teofilijus 1943 m. savo pirmame Kaišiadorių ganytojo laiške tikintiesiems rašo:

Visa Bažnyčios hierarchija kartu su Šventuoju Tėvu, kartu su viso pasaulio vyskupais ir kunigais yra dėl jūsų ir jums Dievo pašaukiami ir skiriami. Mes vyskupai ir kunigai, esame jūsų tarnai. <...> Mums Kristus įsako teikti tikintiesiems šventus sakramentus, kurie yra įsteigti ne vien kunigams, bet ir visiems tikintiesiems, todėl lygiu griežtumu ir visiems tikintiesiems yra Kristaus

²⁶² Apklauso protokolai. AUKGB Arch. B. 547540. L. 168.

²⁶³ T. p. L. 6.

²⁶⁴ T. p. L. 143.

²⁶⁵ *Василий [Бурман фон]. С. 667.*

uždėta pareiga eiti šventųjų sakramentų, ypač šventos išpažinties ir priimti Švenčiausiąjį Sakramentą.²⁶⁶

Vyskupo T. Matulionio ryžtingas siekis net lageryje ar kalėjime vykdyti ganytojo tarnystę – vesti sielas „į amžinosios laimės dangaus karalystę“²⁶⁷ atsispindi tardymų dokumentų puslapiuose. Aptiktos kelios eilutės yra išties iškalbingos, kai vyskupas tardyme pasakoja:

Būdamas čia, kalėjime (*Solovkose*- aut. pastaba), aš slapta išklausiau išpažinties kalinių, kurie kreipiasi į mane, ir ateityje [tai darysiu], jeigu net bus man griežtas valdžios įspėjimas. Aš vis dėlto klausysiu išpažinčių, jei kas manęs prašys; šiuo atveju aš vykdysiu dvasininko pareigas ir jokie [*neįskaitomas žodis*] manęs neįtakos.²⁶⁸

Kokia ryžtinga ir valinga vyskupo Teofiliaus pozicija drąsiai išsakoma tardytojui! Iš šio apklausos teksto galima teigti, kad vyskupas turėjo herojiško tikėjimo ir meilės Bažnyčiai laikyseną, kuri nepaiso jokios baimės gresiant už tai mirties ar sunkaus ilgalaikio įkalinimo bausmei. Iš Archangelsko srities KGB archyve saugomų tardymo dokumentų (žr. 14 priedą) aiškėja, kad vyskupas Teofilius Solovkų lageryje buvo gerbiamas kalinių nuodėmklausys.

Solovkų Anzer saloje kalėdami kunigai rūpinosi šv. Mišių aukojimu. Net sudėtingomis sąlygomis teikė patarnavimus kitiems kaliniams, ruošė ir išventino į kunigus kelis slapta paruoštus kalinius. Iš kalinio, kadaise buvusio kun. T. Matulionio aptarnaujamos bažnyčios vargonininko, apklausos išryškėja drąsūs vyskupo Matulionio ir vysk. Sloskano kunigų ruošimo Solovkuose užmojai. Solovkų lageryje buvo išventintas vienas katalikų kunigas, buvęs Leningrado pagrindinės kunigų seminarijos klierikas, Tysovskis ir du unitų kunigai D. Novickis²⁶⁹ ir Styslo V.V.²⁷⁰ Panašu, kad pastarąjį išventino vyskupas Teofilius Matulionis.

Kunigas D. Novickis savo prisiminimuose pasakoja, kad nuo 1931 metų septyni kunigai kasdien aukodavo šv. Mišias Anzer saloje. Kiekvienas kunigas šv. Mišių aukai turėjo jam paskirtą vieną dieną per savaitę (kunigo D. Novickio diena buvo antradienis. Anot jo, per ketverius tarnystės metus jis aukojo šv. Mišias 1000 kartų). Šv. Mišių intencija buvo atsilyginti Viešpačiui Dievui už visą vykstantį Rusijoje blogį, meldžiant Rusijos atsivertimo.²⁷¹

²⁶⁶ T. Matulionio ganytojinis laiškas. 1943 05 12/Arkivvyskupas Teofilius Matulionis laiškuose ir dokumentuose. P. 10.

²⁶⁷ T. Matulionio ganytojinis laiškas. T. p. P. 10.

²⁶⁸ Protokol doprosa T. Matulianis. 1932 07 07/ Archiv upravlenija KGB pri SM SSSR po Archangelskoj obl. B. P-13721.1932-1933. T. 1. L. 148 b.

²⁶⁹ Vyskupas B. Sloskans 1928 m. rugsėjo 7 d. išventino Katalikų bažnyčios rytų apeigų kunigu. Ruoštas buvo Solovkuose nuo 1925 m.

²⁷⁰ AUKGB Arch. B. P – 13721. T. 2. L. 9.

²⁷¹ *Новицкий Д. Мои воспоминания. Машинопись. Архив Славянской библиотеки. Лион /Prieiga per internetą: <http://vselenstvo.com>. 2008 07 05.*

Solovkų kalėjimo vadovybė 1932 m. liepos 4–5 d. Trojickaja komandiruotės kunigų stovykloje atliko kratą ir prasidėjo dešimties dienų intensyvaus tardymo procedūros. 1932 m. liepos mėnesį tardymų metu tyrėjas pasakė, kad jau seniai yra žinoma apie kun. Tysovskio ir kitų kaliniių išpažintis.²⁷² T. Matulionio ir kitų kunigų pakartotinis teismas vyko jau pervežus juos į Kem miesto kalėjimą, bausmės vieta nurodant Leningrado kalėjimo baudžiamąjį izoliatorių (žr.15 priedą). 1932 m. liepos 14 d. kratos akte pažymima, kad iš kunigo T. Matulionio buvo atimta: juodos spalvos rožinis su kryželiu, Evangelijos knyga, laiškai, du diržai sutanai ir kepuraitė.²⁷³ Šie daiktai šiandien būtų patys gražiausi eksponatai arkivyskupo T. Matulionio muziejuje, o ką jie reiškė arkivyskupui lageryje? Evangelija – vilties, tikėjimo ir meilės šaltinis buvo ta pagrindinė priemonė ieškant vienybės su Dievu Solovkuose. Šv. Raštas – gyvas, kalbantis Dievo žodis buvo tarsi duona, kuri teikė dvasinių jėgų išverti nežmoniškai sunkias sąlygas ir išlikti žmogumi.

3.2.3. Kunigų komunos Solovkų stovykloje organizavimas ir pakartotinis teismas

Vyravusią Solovkuose dvasininkų savimonę padeda suprasti unitų egzarcho Leonido Fiodorovo, kalėjusio iki 1929 rugpjūčio 10 d. Solovkuose, žodžiai: „Mes esame auka už Rytų schizmą. Mes čia – trąša dvasiniam Rusijos atgimimui.<...> Mūsų Mišios Solovkuose, gali būti, kad yra vienintelės rusų katalikų dvasininkų, besimeldžiančių už Rusiją, aukojamos Mišios. Reikia neatidėliotinai siekti paaukoti nors vieną šv. Mišių auką per dieną...“ Solovkuose pataisos darbų stovykloje Rytų apeigų katalikai ir Romos katalikai dažnai meldėsi kartu, aukodavo šv. Mišių auką miške ant akmens arba gelbėjimo stoties palėpėje. Kaip simboliška, kad vienuolyno gelbėjimo stotyje buvo aukojama šv. Mišių auka, kur tikėjimo malonė aplankydavo tikinčiuosius kaip svarus inkaras skęstant beprasmiškoje kalnimo Solovkuose kasdienybėje. 1932 m. liepos 5 d. arkivyskupas Teofilius drauge su kunigais D. Novickiu, kan. Troiga, F. Bujalskiu, P. Chomičiu, M. Šavdinu ir vienuole S. Pankevič buvo areštuoti, tardomi Solovkų salyno Anzer saloje²⁷⁴ (žr 17 priedą). Liepos 13 d. septyni iš 32 kunigų bendruomenės buvo išsiųsti iš Solovkų į Leningrado kalėjimą: kan. I. Treigys, kun. V. Deinys, kan. T. Matulionis, kun. P. Chomič, kun. I. Savinskij, kun. F. Bujalskij ir kun. D. Novickis. Esą tardytojas Pauker pasakęs, kad šie žmonės buvo kunigų bendruomenės vadovais ir pernelyg drąsiai bei įžūliai vadovavo jų grupei.²⁷⁵ Kun. D. Novickis kunigų bendruomenės pakartotinio

²⁷² Василий [Бурман фон]. P. 667.

²⁷³ AUKGB Arch. B. P-13721. L. 83.

²⁷⁴ Trojickaja komandiruotė buvo Anzer saloje, kuri yra 5 km atstumu į šiaurės vakarus nuo pagrindinės Solovkų salos. Ši vietovė buvo parinkta kunigams izoliuoti nuo kitų kaliniių, kad pastariesiems dvasininkai negalėtų dvasiškai padėti.

²⁷⁵ Novickij Donat. Moji vospominanija. Prieiga per internetą: <http://www.krotov.info/acts/20/1930/1932noviz.htm>. 2009-01-15.

teismo priezastimi įvardijo nesėkmingą Trojickaja stovykloje GPU agentų darbą. Kai kurie iš jų skundėsi sunkiu kalinio darbu, kiti, kad kunigai juos atpažįsta ir kartais tai atvirai pabrėžia. Tų įvykių liudinininkui atrodė, jog labiausiai kalėjimo vadovybė supyko, kai vienas tokių agentų, buvęs ortodoksų Bažnyčios dvasininkas Jonas Bokolynskij, atsisakė savo „vaidmens“.²⁷⁶

Koks buvo to laikmečio kalinimo ir tardymo poveikis asmenybei, atskleidžia kunigo F. Andriuškevič papasakojimas kunigui D. Novickiui. Tardytojai kalinį tardymų metu stengėsi psichologiškai suluošinti. Šį kunigą GPU agentai 32 dienas be perstojo tardė, kol jis tapo psichiškai nesveikas ir ilgai nesveiko. Padėjo sugrįžti į realų gyvenimą ir padarė didelę dvasinę įtaką Jaroslavlį kalėjime tik trumpi, bet gilūs dvasiniai pokalbiai su A. V. Selenkova.²⁷⁷ Apie GPU agentų darbo pobūdį kunigas D. Novickis pasakoja, kad naudodamiesi devynerius metus kalinio kunigo nuovargiu, jam pasiūlė atsisakyti kunigo pareigų ir tapti tardytoju bažnytiniais klausimais GPU. Vyskupui T. Matulioniui tapti GPU bendradarbiu taip pat buvo siūloma ir ne kartą: 1929 m. vykusių susitikimų su GPU agentu, suėmimo bei tardymų metu. Tačiau radikalus jo atsisakymas bendradarbiauti buvo viena priežasčių jį įkalinti.

1932 m. liepos 10 d. 32 suimtiems Solovkų pataisos darbų stovyklos kaliniams kunigams pateiktas kaltinimas pagal 58 straipsnio 10 skyrių: „priklausymas antisovietinei grupei ir antisovietinė agitacija“. Septyni kunigų komunos kunigai buvo išsiųsti į Jaroslavlį izoliatorių, o iš ten išvyko į Lenkiją. Likusieji dvidešimt kunigų, gavę naują kaltinimo straipsnį, išsiųsti į skirtingas Solovkų salų stovyklas, jų gyvenimo ir darbo sąlygos buvo kur kas sunkesnės nei iki pakartotinio teismo.²⁷⁸ Vyskupas T. Matulionis drauge su aktyviausiais kunigų komunos nariais liepos 13 d. jau buvo išsiųstas iš Solovkų salos į Kem kalėjimo izoliatorių, iš kur po savaitės išvežtas į Leningrado kalėjimą. Iš archyvinių dokumentų sužinome, kad kelionėje kun. Troiga nuo kraujo išsiliejimo į smegenis mirė. Tikroji priežastis galėjo būti žiauraus elgesio su jokių teisių neturinčiu kaliniu padarinys. Taigi pati pervežamųjų kelionė buvo sunki kalintiesiems. Atvežtieji į griežto režimo Leningrado vidaus kalėjimą, buvo apgyvendinami kalėjimo vienutėse. Gyvenimo Leningrado kalėjime nuotaiką kun. D. Novickis nusako taip: vienutė, dieną ir naktį pastovus apšvietimas, naktiniai tardymai ir ypatingos „kultūringo“ poveikio psichikai priemonės: kapų tyla, sargybinių šalti veidai, specialūs pokalbiai prie kameros durų. Dėl šio režimo ir prasto maisto kaliniai fiziškai nusilpo, iškilo grėsmė jų psichinei pusiausvyrai.

²⁷⁶ *Novickij Donat*. Moji vospominanija. Prieiga per internetą: <http://www.krotov.info/acts/20/1930/1932noviz.htm>. 2009-01-15.

²⁷⁷ Domininkonė, vienuolinis vardas Jekaterina Riči, senosios Rusijos literatūros dėstytoja Maskvos universitete.

²⁷⁸ *Novickij Donat*. Moji vospominanija. Ten pat.

Kun. D. Novickis prisiminimuose nusako savo stiprybės šaltinį, kuris, galbūt stiprino ir kitus tuo pačiu metu kalinčius kunigus: „Visas mano ramstis buvo tikėjimo, vilties ir meilės aktai.“²⁷⁹

Kalinimas Leningrade arkivyskupui tikriausiai būtų pasibaigęs taip pat, kaip ir daugeliui kalinių – mirtimi sušaudant ar dėl ligos, jei ne 1933 m. įvykęs Rusijos ir Lietuvos valstybių pasikeitimas politiniais kaliniais (žr. 12 priedą). Be vyskupo, dar devyniems lietuviams kunigams ir trims pasauliečiams nušvito viltis išgyventi. Suvargę dvasininkai džiaugsmingai sutikti prie Latvijos pasienio, o T. Matulioniui Rygos vyskupas J. Rancans uždėjo pįjusę ant galvos ir tokiu būdu viešai Teofilius buvo pristatytas vyskupu. Matulionio išventimo į vyskupus liudininkų (vysk. A. Maleckio, kun. A. Pronckiečio ir t. Amoundriu OP) ir jo paties kuklumas, nuolankumas ir apgalvotas santūrumas esamomis sąlygomis padėjo vieninteliams Leningrado vyskupų slaptiems šventimams ilgam išlikti paslapyje.

Arkivyskupo Teofiliaus Matulionio apaštalavimo ir kalinimo Rusijoje patirti įspūdžiai buvo plačiai aprašyti katalikiškoje spaudoje. Marijonų leidžiamas laikraštis „Šaltinis“ rašo, jog iš Solovkų lagerio ir Leningrado kalėjimo 1933 m. vyskupas buvo išvežtas į šaltąją šiaurę – Svirskij lager, 246 kilometrai nuo Leningrado. Čia prie sunkių darbų išbuvo pusantro mėnesio. Ekscelencija sunkiai susirgo, sutino kojas, tada jį nusiuntė į Maskvos ligoninę. Lenkų Raudonojo Kryžiaus pagalba siųstame trumpame laiške, rašytame 1933-08-30 savo ekonomei E. K. Dobrovskajai, iš Maskvos Butyrkų kalėjimo ligoninės užsimena ir apie sveikatos būklę:

Didžiai gerbiama Jelena Konstantinovna! Skubu pranešti, kad aš šiuo metu esu ligoninėje prie Butyrkų izoliatoriaus OGPU Maskvoje. Beveik visai pasveikau ir tikiuosi, kad greitai išrašys iš ligoninės. Skauda kojas. Jeigu jūsų nesutrukdysiu, prašau atsiųsti pinigų ir duonos džiovėsių. Linkiu jums viso geriausio. Pasilieku su gilia pagarba. Teofil Matulianis. Mano adresas: Butyrkų izoliatoriaus OGPU ligoninė.²⁸⁰

Tų pačių metų laikraštis „Šaltinis“, rašydamas apie sugrįžusio į Lietuvą iš Rusijos lagerių vyskupo T. Matulionio sveikatą, „Pastabose apie vyskupą kankinį“ pažymi, jog ekscelencija sirgo reumatizmu, be lazdos nepaeidavo.²⁸¹

Iš Archangelsko srities FSB archyvo V. Deinio, T. Matulionio ir kitų baudžiamosios bylos tampa aišku, kad arkivyskupo T. Matulionio sveikatos būklė Solovkuose ir vėlesniame Ledianoje Pole lageryje smarkiai blogėjo iki visiškos negalios. Byloje yra dvi pažymos, kurių pirmoje, išduotoje 1931 m. kovo 16 d. Solovkuose, arkiv. T. Matulionis pripažįstamas kaip

²⁷⁹ *Novickij Donat*, *Moji vospominanija*. Prieiga per internetą: <http://www.krotov.info/acts/20/1930/1932noviz.htm>. 2009-01-15.

²⁸⁰ T. Matulionio laiškas E. K. Dombrovskajai. 1933 09 30/ GARF F. 8406 Ap. 2 B. 3155 L. 39-41.

²⁸¹ Plg. „Šaltinis“ 1933. Nr. 50. P. 2.

tinkamas dirbti bendruosius darbus, tačiau su nustatytais diagnozėmis: dekompensuotu miokarditu, 2 laipsnio arteoskleroze. Pažymyje, išduotoje Leningrado DPZ 1933 m. birželio 25 d., rašoma, vykstant į skiriamą bausmės vietą – Svirlag, Ledianoje Pole OGPU pataisos darbų lagerį, *sekti pėsčiomis negali*. Tokios sunkios būklės šešiasdešimties metų vyskupas, nepaisant medicinių ir pareigūnų išvadų, nusiunčiamas į itin sunkaus priverstinio darbo lagerį. Po dviejų mėnesių Svirskij lageryje vyskupas, t. y. 1933 m. rugpjūčio 14 d., rengiantis lietuvių kunigų ir vyskupo politiniam apsikeitimo procesui, pervežtas į Butyrkų izoliatorių. Tačiau dėl blogos sveikatos būklės tą pačią dieną kalėjimo viršininko sprendimu nusiunčiamas į kalėjimo ligoninę.²⁸²

Pakankamai aiškiai dokumentai liudija, jog arkivyskupo T. Matulionio kritiška sveikatos būklė buvo įkalinimo Leningrado kalėjime ir Solovkų bei Svirskij lageriuose padarinys. Keliant klausimą apie arkivyskupo kankinystės kelią, jau iš pirmųjų įkalinimų sąlygų, sveikatos būklės aprašymo ryškėja Rusijoje kalinto arkivyskupo kaip kankinio paveikslas. Daugelio amžininkų²⁸³ minima, jog apie savo patirtus lageriuose išgyvenimus pasakoti arkivyskupas T. Matulionis nemėgęs. Tačiau, 1934–1936 m. lankydamasis JAV lietuvių parapijose, arkivyskupas per susitikimus daugiausia kalbėdavęs apie kančios svarbą žmogui.²⁸⁴

Suprantama, kad arkivyskupas žvelgė į kankinystės patirtį per kataliko kunigo savimone. Pašauktas Kristaus ganyti sielas, kunigas turi dėl savo meilės Išganytojui eiti ten, kur jam Dievo Apvaizdos skirta. Kančia, drąsiai su kantrybe iškentėta lageriuose ir kalėjime, buvo ištikimo Dievo tarno bruožas. Arkivyskupas T. Matulionis prisiminė Kristaus paliktą pažadą: „Jei persekiojo mane, tai ir jus persekios“ (Jn 15, 20b). Kankinystė savo giliąja prasme yra kiekvieno krikščioniškojo gyvenimo paradigma. Šia tiesa arkivyskupas T. Matulionis gyveno, todėl iškentėtų savo fizinių sunkumų nematė reikalo akcentuoti, o patirti sunkumai jau buvo paaukoti Atpirkėjui.

3.2.4. Vyskupo Teofiliaus Matulionio suėmimas 1946 metais

Antrosios sovietinės okupacijos metais Kaišiadorių vyskupas T. Matulionis buvo suimtas 1946 m. gruodžio 18 d. LSSR Valstybės saugumo ministro pavaduotojo nutarimu. Lietuvos SSR KGB pareigūnai arkivyskupui baudžiamąją bylą ėmė formuoti 1945 m. kovo 28 d., kuomet buvo prašoma iš Rusijos saugumo fondų atsiųsti T. Matulionio bylą peržiūrėti (žr. 13 priedą).

Panašiai areštai rengti ir kankiniams vyskupams: vysk. V. Borisevičiui, M. Reiniui. Visiems ganytojams buvo keliamas kaltinimas dėl partizaninio judėjimo palaikymo ar rėmimo. Tardymų

²⁸² AUKGB Arch.B. P-13721. T. 1. L. 22.

²⁸³ Tai sutinkama prel. J. Jonio ir kan. S. Kiškio knygose, kurios cituojamos literatūros sąrašė.

²⁸⁴ Plg. *Miliauskaitė Harris B.* Archbishop Teofilius Matulionis: The Beatification of a Lithuanian Martyr. Bridges. Lithuanian American News Journal. Issue 9. Nov. 1998. Vol. 22.

metu buvo apklausiami dėl konkrečių veiksmų – paramos maistu ar liturginių patarnavimų teikimo. Tiek arkivyskupas T. Matulionis, tiek kiti Lietuvos vyskupai kankiniai tardymuose privalėjo aiškintis, kodėl nepritarė tuometinės okupacinės valdžios veiksams, nukreiptiems prieš partizaninį judėjimą. Jau nuo pačių pirmųjų tardymų²⁸⁵ vyskupas Teofilius Matulionis drąsiai įvardijo sovietų valdžios potvarkių nemoralumą, kalbėdamas apie atsišaukimo, smerkiančio partizanų veiklą, nepasirašymo motyvą. Vyskupas T. Matulionis turėjo racionalias ir pagrįstas artimo meile priežastis nesutikti su sovietų raginimu pasirašyti sovietinių pareigūnų rašte, prašant partizanus legalizuotis. Arkivyskupas T. Matulionis buvo įsitikinęs, jog valdžios geranoriškas taikaus gyvenimo pažadas yra nepatikimas, ir savo poelgį grindė atsakomybe partizaninio pasipriešinimo judėjimo dalyviams ir jų šeimų nariams. Tardytojams vyskupas T. Matulionis argumentavo sakydamas, kad tai nesiderina su kunigo pareigų atlikimu:

Tai nėra veiksminga priemonė <...>, aš daugiau nurodymus raštu ir žodžiu, kad jie (kunigai) nesikištų į politinių klausimų sprendimą ir nenaudotų bažnyčios kaip vienu ar kitu Tarybų valdžios priemonių tribūnos. <...> Radikalesnė priemonė, kurią gali naudoti kunigai, yra krikščioniškų tiesų ir moralės dėstymas.²⁸⁶

1946 m. gruodžio 27 d. Teofilius į jam teiktą kaltinimą, esą jis užsiėmė antitarybine veikla, palaikė ryšius su pogrindyje veikusiu partizanų judėjimu, atsako: „Ryšių su pogrindžiu nepalaikiau ir jam nepadėjau. Atvirksčiai, aš buvau ginkluotų gaujų, veikiančių Lietuvos teritorijoje, likvidavimo šalininkas... [*Dėl to nepadariau*] nieko, išskyrus krikščioniškų tikėjimo tiesų ir moralės tiesų išdėstymą.“²⁸⁷ Šiuo pareiškimu arkivyskupas Teofilius Matulionis išskiria du esminius vyskupo atsakomybės ribų elementus: krikščioniškąjį mokymą ir moralės ugdymą. Taip šiuo teiginiu vyskupas pareiškia savo kaip atsakingo ganytojo laikyseną. Bažnyčios dokumentai aiškiai nusako vyskupo svarbiausias pareigas – vykdyti mokymo pareigą, skelbti Kristaus evangeliją, kviesti žmones tikėjimui ir stiprinti juos gyvame tikėjime.²⁸⁸ Arkivyskupo Teofiliaus rūpinimasi krikščioniškojo mokymo dėstymu kunigų seminaruose, gimnazijose ir mokyklose, spaudos ir kitomis visuomenės komunikavimo priemonėmis liudija daugelis faktų. Ankstyviausi dokumentai, rodantys arkiv. T. Matulionio pastangas skleisti krikščioniškąsias tikėjimo tiesas, yra iš 1909 m. carinės Rusijos policijos slaptųjų dokumentų.²⁸⁹

²⁸⁵ Pirmasis tardymas įvyko 1946 m. gruodžio 27 d.

²⁸⁶ Tardymo protokolas. 1946 12 27 / KVKA. Beatifikacijos byla. T. 4. Baudžiamosios bylos kopija. L. 23-24.

²⁸⁷ T. Matulionio tardymo protokolas. 1946 12 27 / Lietuvos vyskupai kankiniai sovietiniame teisme. LKMA. Vilnius. 2000. P. 273.

²⁸⁸ CD, 12.

²⁸⁹ Bikavos (Latvija) klebonas T. Matulionis 1909 m. balandžio mėnesį buvo teisiamas Rezeknės apskrities teisme už mišrios santuokos kūdikio krikštą. Taigi kunigo tarnystė Latvijoje 1910 m. sausio 5 d. baigėsi. Iš Bikavos parapijos klebono pareigų atleistas ir išvyko į pirmosios baismės vietą vienuolyną prie Sankt Peterburgo šv. Kotrynos bažnyčios. Plg. Visiškai slaptai. Vitebsko gubernijos policijos departamento pranešimas Užsienio tikybos reikalų departamentui// GARF. F. 102. Ap. 1209. B. 10.9. L. 17-19.

Vyskupas T. Matulionis sovietinės valdžios institucijoms skirtame rašte 1945 m. birželio 16 d. rašė: „Žmogaus tikėjimas yra Dievo malonės dovana, tačiau iš žmogaus pusės reikalinga geros valios, pasiruošimo, auklėjimo ir ištvermės. Todėl religijos laisvė neįmanoma be religijos auklėjimo priemonių.“²⁹⁰ Kunigas Teofilius ir jo kolegos pirmą kartą susidūrė su Rusijos civilinės valdžios požiūriu į religinį auklėjimą 1923 m. Maskvoje vykusio teismo metu, kai buvo nuteistas trejų metų įkalinimo bausmei už vaikų katekizavimą.²⁹¹

1947 m. sausio 28 d. tardyme vyskupas Teofilius pareiškia, kad jis kunigams nurodo auklėti vaikus ir jaunimą, dėstant tikybą bažnyčiose bei svarsto apie draudimą tikintiems vaikams ir jaunimui stoti į pionierių ir komjaunimo organizacijas. Šie potvarkiai yra reikalingi, kad jaunimas neprarastų tikėjimo.²⁹² Taigi sielovados reikalai ir nuoširdus rūpinimasis ganomųjų tikėjimu buvo vyskupo pirmaeilis uždavinys carinės Rusijos okupuotoje Latvijoje, Leningrade ir sovietinės okupacijos sąlygomis Lietuvoje. Iš paties arkivyskupo pasakojimų sužinome apie vaikų rengimą pirmajai Komunijai, jis trukdavo dvejus metus. Kasmet po du mėnesius vasarą vaikai susirinkdavo tris kartus per savaitę. Iš viso mokydavosi apie 50 dienų, po to būdavo egzaminas. Vaikai laukdavę pirmosios Komunijos iškilmių, kurios baigdavosi vaišėmis pas kleboną.²⁹³

1947 m. vasario 1 d. tardymo metu buvo kalbama apie kurijoje surastą ir kratos metu paimtą rankraštinę knygą, kurioje pristatoma Tarybų valdžios organų veikla Kaišiadorių vyskupijoje. Kalbėdamas apie knygos tikslą, vyskupas Teofilius įvardino istorinių faktų įamžinimo reikalą kaip svarbų *tikėjimo stiprinimui* tarp tikinčiųjų.²⁹⁴ Šis drąsus ganytojo atsakymas liudija, jog vyskupas be baimės bendrauja su tardytoju ir jam parodo, jog jis yra atsakingas, siekiantis ugdyti savo tikinčiųjų tikėjimą vyskupas, kurį jaudina ne tik žmonių per karą patirti nuostoliai, bet ir ganomųjų tikėjimo stiprinimo reikalai.

Viename savo siunčiamų dokumentų Kaišiadorių vyskupijos kunigams 1945 m. gegužės 8 d. vyskupas įvardija per karą susidariusią situaciją, pasinaudodamas pranašo Jeremijo žodžiais „visas kraštas nuniokotas“ (Jer 12, 11). Toliau rašte vyskupas Teofilius prašo kunigus surengti

²⁹⁰ Vyskupo T. Matulionio memorandumas Lietuvos TSR Komisarų Tarybai/ Arkivyskupas Teofilius Matulionis Laiškuose ir dokumentuose. Lietuvos katalikų mokslo akademija. Vilnius. 2002. P. 121-122.

²⁹¹ 1923 m. kovo mėn. 23-25 d. vykusio vyskupo J. Ciepliaiko ir keturiolikos Peterburgo kunigų teisme Maskvoje vyriausias teisėjas Krylenko paklausė: „Kodėl katalikų kunigai yra tokie įtakingi... Ar ne mokyklos yra jūsų pagrindine priemone?“ Vyskupas J. Ciepliakas į tai atsakė: „Ne vien mokyklos, bet visų pirma, mes mokome Kristaus nurodytų tiesių ir moralės principų, tikėjimo ir dieviškos malonės įgalinti“. Žiūr. Christopher Lawrence Zugger. *The forgotten: Catholics of the Soviet empire from Lenin through Stalin*. 2001. Syracuse University Press, Syracuse, New York. P. 185.

²⁹² T. Matulionio tardymo protokolas. 1947 01 28 / Lietuvos vyskupai kankiniai sovietiniame teisme. P. 307.

²⁹³ Plg. P. Gaida. Arkivyskupas Teofilius Matulionis. P. 14.

²⁹⁴ Suimtojo T. Matulionio tardymo protokolas. 1947 02 01 / Lietuvos vyskupai kankiniai sovietiniame teisme. P. 325-329.

padėkos pamaldas už karo pabaigą ir prisiminti maldose visus žuvusiuosius.²⁹⁵ Situaciją nusakydamas santūriai, ganytojas rekomenduoja melstis Švč. Jėzaus ir Dievo Motinos Širdžiai, dėkojant Dievui už karo pabaigą ir užtariant visus žuvusiuosius.

Čia dera prisiminti vyskupo T. Matulionio ingreso į Kaišiadorių katedrą metu pasakytus žodžius:

„Dėl to ir tiek daug blogio pasaulyje, kad tiek maža maldos. <...> Vienas žymus konvertitas ir valstybininkas D. Cortas yra pasakęs: kas meldžiasi, padaro pasauliui daugiau gero, negu tie, kurie kovoja. Pasaulis eina blogyn, nes yra daugiau kovos, kaip maldų. O šv. Bernardas yra pasakęs: „Kas moka gerai melstis, tas moka gerai gyventi.“ <...> Nenusiminkite, brangūs broliai ir seserys Kristuje, nepraraskime pusiausvyros. Pasitikėkime Dievu, prisiminkime Kristaus įspėjimą „Prašykite ir bus jums duota, ieškokite ir rasite, belskite ir bus jums atidaryta (Lk 11, 9). <...> Taigi pirmiausia šaukimės Dievo gailėstingumo.“²⁹⁶

Iš tardymų medžiagos, apklausiant dėl Eucharistinio kongreso surengimo 1944 m. birželio mėn., tampa aišku, kad Kaišiadorių vyskupas buvo vienas pirmųjų Lietuvos vyskupų, parengęs ir išsiuntinęs ganytojišką laišką, raginantį pasirengti II Eucharistiniam Lietuvos kongresui, sudaryti komitetus parapijose, rinkti lėšas kongreso reikalams.²⁹⁷ Klausiamas apie Eucharistinio kongreso tikslus, vyskupas atsako, kad kongreso tikslas buvo grynai religinis, skirtas „sustiprinti lietuvių tautos moralę ir tikėjimą, kurie buvo itin susvyravę.“²⁹⁸ Pažvelgus į analogiško klausimo vyskupo Mečislavo Reinio atsakymą, yra aišku, kad jis yra identiškas. Pastarasis ganytojas taip pat tvirtina: „pakelti tautos moralę ir sustiprinti katalikų tikėjimą.“²⁹⁹

Tačiau išsiskiria vyskupų vertinimas dėl Ukmergėje 1943 m. vyskupų parengto popiežiui Pijui XII sveikinimo laiško. Vyskupas Teofilius Matulionis tardyme nurodo, jog sveikinime Lietuvos vyskupai išdėsto Lietuvos katalikų nuotakas sovietinės valdžios ir bolševikų atžvilgiu, kad informuoja popiežių apie sovietinės valdžios propaguojamą ateizmą.³⁰⁰ Vyskupas Teofilius šiuo klausimu reiškė nuomonę itin tiksliai ir drąsiai, o vyskupas M. Reinys tardymo metu sako, kad sveikinimo pobūdžiui jis nepritariąs, o būsimą kongreso religiniai - moraliniai klausimai „sumaišyti su politiniais“.³⁰¹ Nors pateiktų protokolų formulavime jaučiama tardytojų leksika ir redagavimas, tačiau vyskupo M. Reinio nuostata sveikinimo pop. Pijui XII teksto atžvilgiu yra priešinga nei arkiv. T. Matulionio ir išlieka atviras klausimas, kokiomis priemonėmis buvo

²⁹⁵ Arkivyskupas T. Matulionis laiškuose ir dokumentuose. P. 60.

²⁹⁶ Vyskupas Teofilius Matulionis. Rankraštinė knyga. Iš kun. B. Talačkos bibliotekos rinkinio. P. 62-63.

²⁹⁷ T. Matulionio tardymo protokolai. 1947 04 16/ Lietuvos vyskupai kankiniai sovietiniame teisme. P. 415.

²⁹⁸ Lietuvos vyskupai kankiniai sovietiniame teisme. P. 421.

²⁹⁹ M. Reinio tardymo protokolai 1947 07 10 // Lietuvos vyskupai kankiniai sovietiniame teisme. P. 643.

³⁰⁰ Plg. T. Matulionio tardymo protokolai 1947 04 16 // Lietuvos vyskupai kankiniai sovietiniame teisme. P. 419-421.

³⁰¹ Plg. M. Reinio tardymo protokolai 1947 07 10 // T. p. P. 647.

išgautas toks vyskupo M. Reinio vertinimas. Kelia įtarimą, ar vyskupas sava valia galėjo pakeisti savo nuomonę į radikaliai priešingą.

Visi lietuvių kankiniai vyskupai buvo tardomi dėl partizaninio judėjimo palaikymo ar rėmimo. Buvo klausiami dėl konkrečių paramos maistu atvejų ar liturginių patarnavimų teikimo. Lietuvos vyskupai kankiniai tardymuose privalėjo aiškintis, kodėl nepritarė tuometinės okupacinės valdžios veiksams, nukreiptiems prieš pagrindinį pasipriešinimo judėjimą.

Anot P. Keplerio, žmogui kenčiant, reikia šlietis prie Kristaus kančios ir iš jos imti jėgų. Žodžiais nuo Kryžiaus, jog esąs visų apleistas, Kristus davė pavyzdį visiems išgyvenantiems aštrų Dievo tolumos skausmą, kenčiantiems. Šį skausmą išsveriant, visų pirma krikščioniui turi rūpėti nusižeminti ir tirti, ar ne mes patys kalti dėl to, ir iš širdies gailėtis ir atgailauti. Kai siela kenčia, svarbu išlaikyti nuolankumą ir melstis pagal „Kristaus sekimą“: „Jei nori, kad būčiau tamsoj, būk pagarbintas; jei nori, kad būčiau šviesoje, būk pagarbintas; jei teikies mane paguosti, būk pagarbintas, ar jei nori, kad būčiau išgąsdintas, taipogi būk visad pagarbintas.“³⁰²

Kančių netrūko ir netruks ir gerais, taikos laikais, tačiau tik nuo žmogaus priklauso, kaip kančią žmogus panaudoja: ar tampa geresnis, ar blogesnis. Apaštalas Paulius moko, kad tikras Kristaus mokinys nenuleidžia rankų. Atvirkščiai, jei išorinis žmogus vis nyksta, tai vidinis diena iš dienos atsinaujina. Ištikęs vargas paruošia apaštalui neapsakomą, visa pranokstančią amžinąją garbę.³⁰³

Šv. Pranciškus Salezas, XVI–XVII a. sandūros šventasis, savo bičiuliams perteikė mokymą apie tikrąją laisvę, kuri išplaukia iš meilės tiesai. Jis rašo, jog kai ištinka kentėjimai, dvasinį gyvenimą garantuoja malda, sakramentai ir pasitikėjimas Dievu. Tokiu būdu sugrįžta sveikas stiprus dvasinis gyvenimas sieloje.³⁰⁴

Arkivyskupo Teofiliaus pavyzdys yra aktualus šiandienos kunigų formacijai. Lenkijos teologas W. Kalinowski [1995], atlikęs sociologinį pastoracinį tyrimą, nustatė, kad kunigas pabrėžia savo ryšio su Kristumi svarbą, pašaukimo stiprinimo būdų paiešką, kai jam gresia pavojus. Jaunesni dvasininkai yra sutrikę ir nepajėgiantys pasipriešinti laikmečio iššūkiams, bet turi viltį, kad taikomos ugdymo formos padės suformuoti tvirtos dvasios ir psichikos asmenybę. Dvasininkai sutinka, kad tinkamai pasirengus ir deramai švenčiama Eucharistija, asmeninė malda padeda vaisingai išgyventi pašaukimą ir kunigiškąją tarnystę. Tyrimo išvadose skelbiama, kad kunigui iš esmės yra svarbu praktikuoti asmeninę maldą, melstis brevijorių, dažnai švęsti Sutaikinimo sakramentą.³⁰⁵

³⁰² Kepleris P. Kančios mokykla. P. 206.

³⁰³ Plg. 2 Kor 4, 16-18.

³⁰⁴ Francisk de Sales. Introduction to devout life. P. 295 / Prieiga internete:

<http://archive.org/stream/introductiontode00franooft#page/294/mode/2up>. 2012-11-12.

³⁰⁵ Kalinowski W. Kunigų pastoracijos ateitis// Soter. Nr. 16. Kaunas: VDU leidykla. 2005. P. 216.

Šventasis Raštas Jėzų Kristų atskleidžia kaip vienintelį kunigo pavyzdį, o Bažnyčios dokumentai nurodo kunigiškojo pašaukimo realizacijos būdus ir motyvaciją. Po II Vatikano Susirinkimo kunigiškasis dvasingumas glaudžiai siejamas su tarnyste ir kunigišuoju gyvenimo būdu. Tik vienybėje su Dievu ir su kunigiškąja bendruomene yra galima tinkama ir vaisinga tarnystė bei broliškas gyvenimas. Kunigiškas dvasingumas kažkuo ypatingu neišsiskiria iš krikščioniškojo dvasingumo, tačiau skiriasi kunigo funkcijų specifiškumas pačioje Bažnyčioje. Tiesa, kad evangelinių patarimų laikymasis yra kunigiškojo dvasingumo ir kunigo kasdienės veiklos pagrindas.³⁰⁶

Peržvelgus trečiąjį skyrių, galima išskirti šiuos esminius arkivyskupo T. Matulionio kankinystėje slypinčius aspektus. Arkivyskupo T. Matulionio gyvenime labai ryški kova už Bažnyčios laisvę nuo civilinės valdžios kišimosi. Nuo pat krikščionybės pradžios iš pasaulietinės valdžios pusės buvo akivaizdus noras ne tik kontroliuoti, bet ir tiesiogiai vadovauti Bažnyčiai ir jos sprendimams. Nors Bažnyčiai pavyko išsilaisvinti nuo pasaulietinės valdžios gniaužtų, tačiau sovietmečiu vėl pasireiškė noras visapusiškai kontroliuoti Bažnyčią ir trikdyti jos veikimą visuomenėje. T. Matulionio gyvenime pasireiškė labai aiški laikysena pasaulietinės valdžios kišimosi į Bažnyčios vidaus reikalus atžvilgiu: arkivyskupas nesutiko su jokiais kompromisais ir netgi nebijojo pripažinti, jog sovietinės valdžios nurodymai prieštarauja bažnytinei kanonų teisei. Jis nepasiduoda jokiame spaudime ir teikia dvasinius pataravimus (lanko ligonius, klauso išpažinčių...) tikintiesiems netgi tuomet, kai valdžia tai draudžia. Tuo jis praktiškai parodė, kaip įgyvendinti Apaštalų darbuose randamą paraginimą: „Dievo reikia klausyti labiau negu žmonių“ (Apd 5,29). Arkivysk. T. Matulionis buvo pasiruošęs visuomet vykdyti dvasininko pareigas, nepaisydamas jokių draudimų ar grasinimų susidoroti.³⁰⁷ Tai rodo, jog kunigystė jam yra aukščiausias pašaukimas, pasireiškiantis meile žmonėms ir noru aukotis dėl jų dvasinių poreikių.

Kita svarbi tema Dievo tarno T. Matulionio gyvenime – santykis su politika. Gyvendamas politinių lūžių ir visuomenės santvarkų pasikeitimų laikotarpiu arkivyskupas nepasidavė jokios politinės ideologijos įtakai, bet visų pirma matė žmogų, o ne jo politines pažiūras. Tai atsiskleidė tuomet, kai valdžia spaudė arkivyskupą išleisti ganytojišką raštą ir paraginti partizanus pasiduoti. Suprasdamas šio žingsnio klasingumą, T. Matulionis kalbėjo ne apie vienos kurios nors karinės grupės pasidavimą, bet atkreipė kunigų dėmesį į tai, kad jie nesikištų į politinių klausimų sprendimą ir nenaudotų bažnyčios kaip valdžios priemonių tribūnos. Vietoje to arkivysk. T. Matulionis paragino kunigus taikyti radikalesnę, o tai reiškia ir geresnę bei

³⁰⁶ Kalinowski W. Kunigų pastoracijos ateitis. P. 216.

³⁰⁷ Plg. Protokol doprosa T. Matulianis. 1932 07 07/ AUKGB Arch. B. P-13721. T. 1. L. 148 rev.

tobulesnę priemonę – skelbti krikščioniškas tiesas ir mokyti krikščioniškos moralės.³⁰⁸ Či jis matė vienintelę prasmę, nes ne ginkluota kova ar politinės intrigos gali žmones išvesti iš susidariusios krizės, bet Dievo pažinimas ir krikščioniškas gyvenimas. Gal net ir persekiojimai jautė, jog Bažnyčios turimas „ginklas“ – Dievo Žodis, malda bei sakramentai – iš tiesų kelia realų pavojų sovietinei santvarkai, todėl visaip trukdė Bažnyčios veiklai.

Anot šv. Jono Pauliaus II, pasimokydami iš anų „blogio ideologijos“ (sovietinio komunizmo) valdymo metų ir iš kovos prieš ją, privalome išmokyti ieškoti šaknų.³⁰⁹ Bažnyčios istorijoje pastebėta, kad persekiojimai užgrūdina bei konsoliduoja Bažnyčios narius. Ne veltui T. Matulionis prasidejusius persekiojimus palygino su pirmųjų krikščionybės amžių Bažnyčios persekiojimais. Tuomet krikščionių kraują lygino su kitų krikščionių sėkla, o Rusijoje pralietas krikščionių kraujas buvo pavadintas geriausiu Bažnyčios pamatu.³¹⁰ Brutalaus persekiojimo metu tarp įvairioms krikščionių konfesijoms priklausančių įkalintų kunigų užsimezgė nuoširdus bendravimas ir tikro ekumenizmo dvasia. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog Katalikų Bažnyčioje oficialiai apie ekumenizmą buvo pradėta kalbėti tik Vatikano II Susirinkime, todėl toks autentiškas ir kalėjimo patirties nuspalvintas ekumeninio bendravimo proveržis buvo tikras būsimųjų dalykų Bažnyčioje pranašas

³⁰⁸ Plg. Tardymo protokolas. 1946 12 27 / KVKA. Arkiv. T. Matulionio betifikacijos b. T. 4. Baudžiamosios bylos kopija. L. 23-24.

³⁰⁹ Plg. *Jonas Paulius II. Atmintis ir tapatybė*. P. 58-60.

³¹⁰ Plg. *Василий Бурман фон. Леонид Федоров*. С. 517.

4. ARKIVYSKUPO TEOFILIAUS MATULIONIO KANKINYSTĖS KELYJE IŠRYŠKĖJUSIOS TEOLOGINĖS DORYBĖS

4.1. Tikėjimo dorybės vaidmuo arkivyskupo Teofiliaus Matulionio kankinystės kelyje

Tikėjimo dorybė buvo neišsenkančios ir nepalaužiamos Teofiliaus Matulionio stiprybės *versmė*. Kas buvo toji uola, į kurią rėmėsi šis žmogus ir jo tikėjimas sunkių išbandymų metais? Iš ko jis sėmėsi giedrios ramybės ir neišsenkančio ryžto nuolat susidurdamas su brutaliausia neteisybe? Pamaldumas Teofiliaus Matulionio gyvenime užėmė esminę vietą. Visomis gyvenimo aplinkybėmis jis gyvai atsiminė Dievą ir jo valią, o dieviškasis žmogaus egzistencijos tikslas niekuomet neišnykdavo iš jo sąmonės. Teofilius nuolat rūpinosi žmonių išganymu, atjausdamas tiek dvasinius, tiek medžiaginius žmonių vargus. Todėl latvių vyskupas B. Sloskans Teofilijų Matulionį apibūdino ne tik kaip pamaldų kunigą, bet ir kaip tikrą *homo Dei* (*Dievo žmogų*).³¹¹ Tikėjimo dorybei pažinti pažvelkime į vyskupo puoselėtą pamaldumą Išganytojui. Teofiliaus Matulionio gyvenime maldingumas reiškėsi trimis aspektais: Švenčiausiosios Jėzaus Širdies, Eucharistijos ir Kristaus kančios.

4.2. Arkivyskupo Teofiliaus Matulionio misijinis mąstymas

Bažnyčios misijų veiklą XX a. pirmoje pusėje Rusijoje vykdė įvairių tautybių kunigai. Arkivyskupo Teofiliaus Matulionio sielovadinė veikla prasidėjo Latvijoje. Vėliau apaštalavimas tęsėsi naujos parapijos būrimu ir mūrinės bažnyčios statymas buvo jo darbavimosi Peterburge pradžia – 1910 m. Čia jis patyrė gilų ir nuoširdų Rusijos tikinčiųjų troškimą turėti dvasininkų, kalbančių jų gimtąja kalba: lietuvių, lenkų, latvių, baltarusių, vokiečių.

Lankymosi Marijampolėje metu savaitraštis „Šaltinis“³¹² straipsnyje apie vyskupą aprašo tik sugrįžusio iš įkalinimo Rusijoje kankinio vyskupo Teofiliaus nuostatą grįžti dirbuotis į Rusiją. Jis su skausmu širdyje prisimena žūvančią tautą ir yra pasiryžęs vėl ten grįžti, kai tik bus galima, nors reiktų ir gyvybę paaukoti. Daugelyje pasisakymų ir laiškų, rašytų 1936–1943 m., matyti aiškus arkiv. T. Matulionio siekis vyksti apaštalauti į Rusiją.

1938 m. vasario 18 d. vyskupas T. Matulionis Šventosios kongregacijos *De Propaganda fide* paskiriamas Kunigų misijoms remti sąjungos pirmininku Lietuvoje. Jo misijinė veikla kilo iš stiprios vienybės su Dievu gyvenimo, reikalaujančio: liudyti žmonėms tikėjimą, tikint, kad kiekvienam žmogui reikalingas Jėzus Kristus. Savo pirmajame kreipimesi į dvasininkus T. Matulionis rašo: „Trokštu kuo arčiau prieiti prie Gerbiamųjų Konfratūrų širdies ir, jei joje jau

³¹¹ Plg. *Kiškis S.* Arkivyskupas Teofilius Matulionis 1873–1962. P. 187.

³¹² Marijonų vienuolijos savaitraštis „Šaltinis“ buvo leidžiamas Marijampolėje nuo 1906 m.

žiba misijų liepsnelė, tai noriu pasidžiaugti, jei dar tik rusena, tai atgaivinti, jei jos dar visai nėra, tai įžiebtį.“³¹³

Vyskupas Šventajam Tėvui 1941 m. rašo pridėdamas ir 23-jų anksčiau Rusijoje dirbusių lietuvių kunigų sąrašą³¹⁴: „Mano ir Lietuvoje gyvenančių kunigų iš Rusijos širdyse vėl kyla naujas troškimas Kristaus mokymą, Apaštalų Sosto vardu perduodamą, skleisti, apaštalauti.“³¹⁵ Sąraše minimi kunigai buvo 50–60 metų amžiaus, bet, anot vyskupo, „visi iš dalies tinkami sielų ganymui Rusijoje“. T. Matulionis teigia, kad metropolitas J. Skvireckas visiškai pritaria šiam darbui ir neabejoja, kad Lietuva teiks kunigus Rusijos katalikams: „Nors dėl kunigų trūkumo sielų ganymas nelengvas, tačiau, Dievo Apvaizdai padedant, rasis pašaukimų, kurie mūsų seminarijose išlavinti perims apaštalavimą Rusijai atversti.“ Išleistas maldos už Rusiją lapelis yra misijų troškimo ir šio troškimo sklaidos įrodymas (žr. 7 priedą).

1943 m. birželio 4 d. rašytame laiške Vatikano valstybės sekretoriui kardinolui A. Maglione Kaišiadorių vyskupas Teofilus Matulionis dėkoja, kad, iki paskiriant valdyti Kaišiadorių vyskupiją, buvo atsakingas už misijų veiklą Rusijoje. Po vyskupo A. Maleckio mirties³¹⁶ vyskupas T. Matulionis formaliai tapo jo įpėdiniu, Leningrado srities apaštalinio administratoriumi. Vatikano valstybės sekretorius kardinolas Luigi Maglione pritarė minėtam vyskupo T. Matulionio ketinimui vykti į misijas, ir vyskupas T. Matulionis gavo labai plačius sielovados administravimo įgaliojimus. Tačiau organizuodamas misijas vyskupas T. Matulionis atsidūrė Vilniaus arkivyskupo metropolito Romualdo Jalbžykovskio jurisdikcijoje. Metropolitas R. Jalbžykovskis surado išeitį – susisiekė su vyskupais T. Matulioniu ir Boleslovu Sloskanu, ragindamas juos pasirūpinti minėtoms vyskupijoms priklausančių kunigų sugražinimu. T. Matulionis kreipėsi į visus Lietuvos vyskopus, prašydamas informuoti Rusijos vyskupijoms pavaldžius kunigus apie apaštališkojo administratoriaus pageidavimą, taip pat išleisti į misijų darbus kitus kunigus, sutinkančius „nors laikinai pasidarbuoti išlaisvintose Rusijos srityse“³¹⁷.

Vokiečių okupacijos metu laiške Rytų krašto generalgubernatoriui vyskupas Teofilus dar tvirtčiau išreiškia savo troškimą vykti į misijas Rusijoje. Prašydamas leidimo išvykti į Vokietijos užkariautas Leningrado vyskupijos sritis, vyskupas rašo: „Už save ir už savo kunigus *aš galiu gyvybe užtikrinti, kad mes susirūpinę* esame ir būsime net tautiniais ar politiniais reikalais, bet

³¹³ *Matulionis T.* Carissime frater in Christo! 1938 03 19 / Arkivyskupas Teofilus Matulionis laiškuose ir dokumentuose. P. 80.

³¹⁴ 1941 m. rugpjūčio 21 d. raštas popiežiui Pijui XII / Arkivyskupas Teofilus Matulionis laiškuose ir dokumentuose. P. 69–70.

³¹⁵ Arkivyskupas Teofilus Matulionis laiškuose ir dokumentuose. P. 69.

³¹⁶ Vysk. A. Maleckis taip pat buvo išvykęs iš SSRS, 1935 m. mirė Varšuvoje. Arkivysk. T. Matulionis neturėjo jokių ryšių su juo ir net nežinojo apie jo mirtį.

³¹⁷ Plg. *Laukaitytė R.* Lietuvos Bažnyčių misijos okupuotose SSRS srityse 1941–1944 m. // *Lituanistica*. 2005. T. 63. Nr. 3. P. 1–14. Prieiga per internetą: http://mages.katalogas.lt/maleidykla/Lit53/Lit_001_014.pdf. 2013 10 30.

vien tik ir išimtinai *grynai religiniais uždaviniais*.³¹⁸ Deja, 1942 03 15 vyskupas gavo neigiamą atsakymą. Išsiuntė Lietuvos vyskupijų valdytojams užklausimus apie kunigus, kurie yra grįžę iš pastoracijos vietų Rusijoje. Vyskupas K. Paltarokas 1941 11 12 atsakė, jog Panevėžio vyskupijoje gyvena keturi kunigai, sugrįžę iš Rusijos. Vilkaviškio vyskupijos 1941 12 03 atsakyme pranešama, kad vienas kunigas nori vykti apaštalaui į Rusiją.³¹⁹

Ši misijų Rusijoje uždavinį vyskupas stengėsi kaip įmanydamas geriau atlikti. Jis ėmė rūpintis pasiruošimu. Kun. J. Stakauskas rašo, kad vyskupas T. Matulionis rinko senus arnotus, katekizmus, maldas rusų kalba.³²⁰ Iš kun. J. Bardišausko susirašinėjimo su vysk. T. Matulioniu, paaiškėja, kad yra savanorių kunigų vykti į misijas ir pats kunigas J. Bardišauskas renka bažnytiniam rūbams medžiagas, sidabrą. Taip pat yra ir pasauliečių, norinčių vyti į misijas.³²¹ 1941 m. gruodžio 31 d. Vyskupo Teofiliaus Matulionio išlaidų knygoje paminėtas įsigytų ir restauruotų reikmenų sąrašas: „nupirkta Cantinele (giesmynas), Jėzaus Širdies paveikslas, megzta kamža, trys skambučiai šv. Mišioms, tacele prie šv. Mišių, du balto metalo šviestuvai, septynios poros stiklo ampulių, 100 vnt. rožančių, 100 vnt. paveikslėlių, paaukuota šv. Mišių taurė su patena, 500 vnt. paveikslėlių, 200 vnt. paveikslų, „Didžioji savaitė“. Išleista 680 Vokietijos markių.“³²²

Kauno arkivyskupijos archyve saugomi tarpukariu Kaune veikusių liturginių indų dirbtuvių išduoti kvitai, pasirašyti vyskupo Teofiliaus Matulionio. 1942 05 02 A. Krupavičienės įmonės kvite rašoma, kad buvo pagaminta dešimt Vasculum indelių (po penkis katechumenų aliejams ir šv. krizmai), procesijų kryžius, monstrancija ir du kielikai su patenomis. Visa tai kainavo tūkstantį tris šimtus trisdešimt Vokietijos markių. 1942 07 03 Vlodo Merkio juvelyro dirbtuvėse buvo užsakyta pagaminti sidabro monstrancija, du sidabriniai paaukuoti kielikai su patenomis, keturiolika metalinių paaukuotų kielikų su patenomis, devynios metalinės paaukuotos komuninės. Visa tai įvertinta trylika tūkstančių keturiais šimtais Vokietijos markių.³²³

Kauno benediktinių vienuolyno seserys, paragintos vyskupo T. Matulionio, 1943 m. negalvodamos apie atlygį ėmė taisyti senuosius, siūti naujus liturginius drabužius, skirtus misijoms Rusijoje.³²⁴

Laiške kun. Vincentui Dainiui vyskupas T. Matulionis rašo: „apie išvažiavimą į Rusiją dabartiniu metu nėra jokios vilties – reikia laukti karo pabaigos. (...) renku kielikus, monstrancijas, arnotus ir kita, žodžiu – liturginius reikmenis. Juk ten viso to nebus ir gauti ten

³¹⁸ *Matulionis T.* Pro Memoria. Arkivyskupas Teofilius Matulionis laiškuose ir dokumentuose. P. 82.

³¹⁹ Arkivyskupas Teofilius Matulionis laiškuose ir dokumentuose. P. 102.

³²⁰ *Gaida P.* Nemas mirtingasis. P. 218.

³²¹ Plg. Arkivyskupas Teofilius Matulionis laiškuose ir dokumentuose. P. 114.

³²² KAKA. B. 477. Puslapiai nenumuoti.

³²³ KAKA. Ten pat.

³²⁴ Plg. Vienuolyno kapitulos protokolas. 1943 09 01. KBA. F.22 B. 51 L. 61–62.

nebus įmanoma, bent pradžioje. Kai kas iš indų ir drabužių jau yra. (...) Duok Dieve būsimus 1943 m. švęsti be karo ir jau savo senose vietose.³²⁵

Pastoraciniuose laiškuose 1943–1946 m. arkivyskupas Teofilius rašo apie savo troškimą *uždegti tikinčiuosius artimai bendrauti su Išganytoju*, kad šie savo gyvenime vadovautųsi krikščioniškos moralės dėsniais. Ryškus rūpestingo ganytojo ekleziologinis mąstymas atsispindi asmeniniuose laiškuose iš Potmos invalidų namų. Būdamas toli nuo savo Kaišiadorių vyskupijos tikinčiųjų, jis itin brangina savo kaip ganytojo pareigą, domisi, kaip tikintieji praktikuoja sakramentus, ir Lietuvos kunigų gyvenimu. Nuo 1954 m. rugsėjo mėn 3 d. vyskupas T. Matulionis gauna šv. Mišių aukai reikalingus reikmenis ir už juos dėkoja kunigui Jonui Pilkai.³²⁶ Nuo 1954 m. spalio 13 d. vyskupas pradėjo reguliariai aukoti šv. Mišias už Kaišiadoių vyskupiją ir kitomis intencijomis. Arkivyskupas prašo atsiųsti mirusių Kaišiadorių vyskupijos kunigų sąrašą, ketindamas aukoti šv. Mišias už juos.

Įšventintas vyskupu Rusijai, T. Matulionis nuolat veržėsi į Rusiją, kurią matė kaip didžiulį misijų lauką. Net ir įkalinti kunigai yra reikalingi, nes tokiu būdu patarnauja įkalintiems savo ganomiesiems. Labai nenoromis grįžęs į Lietuvą T. Matulionis visomis išgalėmis vėl ieškojo būdų, kaip grįžti į Rusiją: „Pirmas ir didžiausias mūsų noras yra grįžti Rusijon ir darbuotis ten tikinčiųjų tarpe (...). Tą savo pasižadėjimą mes tuoj pat ir įvykdysim, kai tik ten pasikeis aplinkybės.“³²⁷ Nors aplinkybės ir pasikeitė, tačiau dėl išorinių kliūčių ir dėl kunigų nenoro iš tariamai saugios Lietuvos vėl grįžti į tikintiesiems nesaugią Rusijos aplinką, šis misijų užmojis nedavė rezultatų. Nepaisant laikinų nesėkmių, arkiv. T. Matulionis vis judino Rusijos misijų klausimą ir visomis išgalėmis rėmė bet kokią Rusijos misijų iniciatyvą.

Misionieriška vyskupo savimonė yra labai novatoriška ir drąsi, apie tai kalba dabartinis popiežius Pranciškus, kviesdamas Bažnyčią išeiti iš patogaus būvio ir išdrįsti pasiekti visus pakraščius, nes Evangelija skelbiama išeinant iš savęs ieškoti gėrio visiems.³²⁸ T. Matulionis turėjo nepaprastai daug „iškeliamo“ iš savęs dvasios, kad galėtų Kristaus Evangeliją nešti kitiems.

4.3. Arkivyskupo apsisprendimas likti dirbti Rusijoje

„Lietuvos aidas“ žurnalistas pranešime apie sugrįžusius iš Rusijos politinius kalinius: vyskupą T. Matulionį ir kitus šalia publikuojamos nuotraukos rašo: „Stotyse vyskupas T. Matulionis teikė ganytojišką palaiminimą. (...) Pirmą kartą suimtas 1923 m. ir pasmerktas 3

³²⁵ 1942 12 15 Laiškas kun. V. Dainiui / *Gaida P.* Nemirtingas. P. 236–237.

³²⁶ 1954 09 03 Laiškas kun. Jonui Pilkai / *Gaida P.* Nemirtingas. P. 221–282.

³²⁷ JE vysk. T. Matulionio Marijampolėje lankymosi proga // Šaltinis. Nr 49. Marijampolė. 1933. P. 723.

³²⁸ Plg. EG, 39.

metus kalėti. Jau tada jis turėjo galimumo grįžti į Lietuvą. Bet jis atsisakė grįžti, tikėdamasis bausmę atlikęs galėsias vėl dirbti kunigo darbą.³²⁹

Stropus kunigiškas Teofilias Matulionio tarnavimas Rusijoje sudėtingu laikotarpiu buvo apvainikuotas vyskupo šventimais. 1928 m. gruodžio 28 d. Romoje popiežiškosios komisijos *Pro Russia* prezidentas kardinolas A. Sinsero pasirašo dekretą, kuris turi bulės galias, pareikšdamas, jog monsinjoras Teofilius Matulionis skiriamas Mogiliovo arkivyskupijos apaštalinio administratoriaus Anatolijaus Maleckio padėjėju su paveldėjimo teise. T. Matulionį vyskupas A. Maleckis 1929 02 09 slapta konsekraavo, o vasario 15 d. popiežiui Pijui XI nusiunčiamas Maskvoje reziduojančio vyskupo P. E. Neve laiškas: „Viešpaties valia išsipildė. Ačiū Dievui! Šiuo pareiškiu, kad dvasininką Teofilijų Matulionį aš iššventinau į vyskopus 1929 Viešpaties metais vasario 9 d. Leningrade.“³³⁰ Dokumentą pasirašė konsekravęs vyskupas A. Maleckis, naujai iššventintas vysk. T. Matulionis ir liudininkai: domininkonas J. B. Amoundriu ir kun. A. Pronckietis. Naujai iššventintasis vyskupas buvo rengiamas tam atvejui, jeigu vysk. A. Maleckis būtų įkalintas, tačiau pirmiau įkalintas buvo naujasis vyskupas. Vysk. A. Maleckis buvo suimtas ir ištremtas į Sibirą 1930 m., o vysk. T. Matulionis suimtas 1929 m. lapkričio 24 d.

Iššventintam vyskupiui T. Matulioniui neteko eiti Leningrado srities ganytojo pagalbininko pareigų, nes tuo metu prasidėjo dažni iškvietai į Saugumo rūmus, o aštuoniems mėnesiams praslinkus, Teofilius buvo suimtas. Buvo siekiama jį užverbuoti dirbti Saugumo tarnyboje. Laikomas aštuonis mėnesius tardymo izoliatoriuje, dažnai apklausiamas ir 1930 m. be teismo nuteisiamas dešimčiai metų į Solovkų priverstinių darbų stovyklą. Pateko į Solovkų lagerio Anzer saloje įkurtą vadinamąją Trojickąją komandiruotę. Būtent čia kalint sustiprėjo vyskupo ryžtas aukotis dėl Rusijos tikinčiųjų.

Dirbęs dvasios tėvu Peterburgo parapijoje, turinčioje apie 8 tūkst. lenkų, lietuvių, latvių, baltarusių parapijiečių, Teofilius savo pastoracinę misiją vykdė, nepaisydamas kratų ir arešto, dažnų nuo 1925 iki 1929 m. Iš 1929 m. apklausos sužinome, kad grįžęs iš Maskvos kalėjimo kunigas Teofilius Matulionis iki 1926 metų tęsė valdžios draudžiamą veiklą – vaikų katekizavimą.³³¹ Jis žinojo, kokios svarbos yra vaikystės metu suteikti tikėjimo pagrindai.

Po pirmojo kalinimo Maskvoje 1923–1925 m. dauguma iškalėjusių dvejus metus kunigų buvo amnestuoti ir išleisti vykti į Lenkiją, Lietuvą. Daug lenkų kilmės dvasininkų pasinaudojo pasiūlymu.³³² To laikotarpio lenkų spaudoje buvo gausu kunigų, sugrįžusių iš Rusijos, straipsnių, padėjusių „pasiteisinti“, kodėl šie dvasininkai paliko savo parapijas. Visi rašiusieji

³²⁹ Iš SSSR grįžo 1 vyskupas ir 10 kunigų ir 4 pasauliečiai // Lietuvos aidas. Nr. 238. 1933 10 20.

³³⁰ Plg. Венгер А. Рим и Москва. 1900–1950. Москва: Русский путь. 2000. С. 284–285.

³³¹ АУФСБ СПб. Ф. Р-87328. Т. 2. Л. 22.

³³² Vyskupas Teofilius Matulionis. Pagal jo paties pasakojimą. Rankraštis. P. 8.

tvirtino, kad jiems grėsė mirties pavojus ir kad jie išvyko nematydami prasmės pasilikti savo darbo vietose. Jie skundėsi savo psichine ir fizine būkle. Dvasininkai manė, kad pasilikti toliau gyventi ir dirbti Rusijoje jiems reišė savizudybę.³³³

Kanauninkas Teofilus Matulionis 1925 m. apsisprendė sugrįžti į aptarnaujamą Leningrado Švč. Jėzaus Širdies parapiją. Toks jo poelgis galėjo būti nulemtas ir atsakingo ganytojo požiūriu į patikėtą apaštalavimo darbą, ir paklusnumo savo vyskupui A. Maleckiui išraiška. Prisimintina, kad Mohiliovo metropolitas E. Ropas 1922 m. rugsėjo 8 d. kreipimesi į kunigiją išpėjo kunigus nesitraukti iš savo aptarnaujamų parapijų, nors ir grėstų areštas ar mirtis. Tų pačių metų kreipimesi gegužės mėn. 3 d. jis rašė, kad keletas jo dvasininkų, neištvėrė baisių persekiojimų, apskurę, visko netekę, rizikuodami savo gyvybe, pasiekė Lenkiją ir ten savo vyskupijose liko dirbti. Kadangi daugeliui kunigų grėsė pavojus, arkivyskupas negalėjo pasipriešinti jų sugrįžimui, tačiau kvietė visus kunigus didvyriškai dirbuoti parapijose ir, ištikus pavojui, nepalikti savo kaimenės.³³⁴

1933 m. spalio mėn. pradžioje Lietuvos ir Rusijos apsikeitimo politiniais kalniais metu Maskvoje Lietuvos pasiuntinybės atstovas J. Baltrušaitis, paklausęs vyskupo T. Matulionio, ar jis apsisprendęs vykti į Lietuvą, išgirdo drąsų ir ryžtingą norą pasilikti Rusijoje.³³⁵ Šis vyskupo, ką tik atvežto iš Svirskij lagerio, jau invalido, sergančio reumatizmu, ryžtingas troškimas buvo padiktuotas vyskupo pareigos tarnauti Rusijos tikintiesiems, t. y. būti ten, kur popiežius Pijus XI jį paskyrė *In partibus infidelium*. Vyskupas Teofilus Matulionis puikiai žinojo Rusijos tikinčiųjų padėtį, kurią laiške išdėstė Rygoje rezidavusiam vyriausiam Vokietijos Rytų krašte komisarui 1942 m. vasario 25 d.: „Visoje Rusijoje buvo smarkiai kovojama su religija, visi kunigai vienas po kito buvo išvaromi iš jų parapijų, areštuojami ir metami į kalėjimus ar koncentracijos stovyklas. Taip Rusijos katalikai liko be dvasinio aptarnavimo.“³³⁶ Vysk. Teofilus Matulionis kaip Leningrado apaštališkasis administratorius nori grįžti į Mohiliovo arkivyskupiją dirbti. Taip giliai jis suvokė ir priėmė savo kaip ganytojo pareigą ir įsipareigojimą.

Kokie motyvai skatino arkivyskupo poelgį? Leningrado kalėjime 1932 m. kalbėdamasis su kun. V. Dainiu arkiv. T. Matulionis išreiškė apsisprendimą likti Rusijoje. Kun. V. Dainys rašo: „Kiekvienas mūsų buvo nuvestas į paskirtą vienutę. Išbuvaу čia beveik 8 mėnesius kaip gyvas lavonas. Didžiausia izoliacija, badas, nuolatiniai naktiniai tardymai, grasinimai mirtimi padarė iš

³³³ *Дзонковский Роман*. Римско-католическая церковь в СССР 1917-1939. Люблин. 1997. С. 103.

³³⁴ Ten pat. P. 102–103.

³³⁵ Plg. *Gaidamavičius P.* Mirė Lietuvos Jobas. Plg. Pastabos apie vyskupą kankinį // Šaltinis. 1933. Nr. 50.

³³⁶ Vyskupo T. Matulionio laiškas Rygoje esančiam vyriausiam Vokietijos Rytų krašte komisarui 1942 m. vasario 25 d./ Arkivyskupas Teofilus Matulionis laiškuose ir dokumentuose. P. 105–106.

manęs tikrą lavoną.“³³⁷ Vėliau kunigas buvo perkeltas į T. Matulionio kamara, kunigai labai džiaugėsi ir daug diskutuodavo. Kunigas V. Dainys paklausė, ar vyktų į Lietuvą, jei būtų pasiūlyta, vyskupas T. Matulionis neabejodamas pastarajam atsakė, kad nevyktų. Vyskupas Teofilus Matulionis, slapta konsekruotas titulinis Matregos vyskupu, buvo pasiryžęs nepaisydamas jokių kliūčių toliau tarnauti Mohiliovo vyskupijos Leningrado katalikams.

Iš šio apsisprendimo likti tarnauti Rusijoje tikėjimo persekiojimo sąlygomis atsiskleidžia nepaprastai stipri T. Matulionio misionieriška savimonė ir meilė tikintiesiems, raginanti atsiduoti kunigo tarnystei net ir kalėjime. Jis negalvoja apie save, apie palankesnę bei saugesnę pastoracijai aplinką. Jo laikysena – misionieriaus laikysena, atspindinti tikrąją krikščioniškąją tapatybę, trokštanti stiprinti kitų tikėjimą, dvelkianti neblėstančiu entuziazmu, turint tik vieną tikslą: tarnauti žmogui, parodant jam Dievo meilę, kuri apsireiškė Jėzuje Kristuje.³³⁸

4.4. Arkivyskupo Teofiliaus Matulionio tikėjimo kristocentriškumas

Arkivyskupui T. Matulioniui kalinimo metu ir vėliau laimės šaltinis buvo Kristus. Šią išvadą padiktuoja išlikusio pamokslo nuorašas, kurį atliko Peterburgo Švč. Jėzaus Širdies parapijietė Marytė Jočytė-Masiulienė (žr. 8 priedą).³³⁹ Arkivyskupas T. Matulionis analizuoja žmogaus laimės siekį, plačiai nagrinėdamas įprastus kelius siekiant laimės: turtų kaupimą, geismų tenkinimą ir garbės troškimą. Pamokslo pasakojimo kertinė ašis remiasi Evangelija: „Ateikite pas mane visi, kurie vargstate ir esate prislėgti: aš jus atgaivinsiu. Imkite ant savo pečių mano jungą ir mokykitės iš manęs, nes aš romus ir nuolankios širdies, ir jūs rasite savo sieloms atilsio. Mano jungas švelnus, mano našta lengva“ (Mt 11, 28–30). Šis tekstas kalba apie stiprybės šaltinį – Išganytoją, kuris ragina juo sekti, už tai žadėdamas apdovanoti ramybe. Kunigystės teologijoje šis Dievo žodžio tekstas pritaikomas kunigystės pašaukimo sunkumams įveikti. „Tiktai Kristus tegali mums suteikti trokštamą ramybę ir laimę, – Ateikite pas mane visi, o aš jus atgaivinsiu.“ Ši Šventojo Rašto ištrauka Teofilui Matulioniui buvo itin prasminga. Ji išreiškė Eucharistijos sakramento – meilės, giliausios krikščionio vienybės su Kristumi, slėpinį. Anot šv. Augustino, žmogaus siela tik tada nurimsta, kai randa savo atilsį Dievuje. Neatsitiktinai arkivyskupas Teofilus, remontuodamas šv. Mikalojaus bažnyčią Kaune, pritaikydamas ją amžinajai Švč. Sakramento adoracijai, centrinio altoriaus antipedime užrašo šiuos Šventojo Rašto žodžius.

Šv. Bonaventūra sako, jog trokštame to, kas labiausiai traukia. Bet labiausiai traukia tai, ką labiausiai mylime. O labiausiai mylime savo palaimą. Bet palaimingu galima tapti tik per

³³⁷ *Gaidamavičius P.* Mirė Lietuvos Jobas // Aidai. Prieiga per internetą: http://www.aidai.us/index.php?option=com_content&task=view&id=3392&Itemid=268. 2008 08 20.

³³⁸ Plg. RM, 2.

³³⁹ Vyskupo T. Matulionio pamokslas. G. Masiulytės Burbienės šeimos archyvas.

„geriausia“ ir per galutinį tikslą. Vadinasi, žmogaus troškimas siekia tik aukščiausio gėrio, nes yra su juo susijęs arba nešioja tarsi jo paveikslą. Tad žiūrėk, kaip siela yra artima Dievui ir kaip savo veikimu atmintis veda prie amžinybės, supratimas prie Tiesos, pasirenkančioji galia – prie Aukščiausiojo Gėrio.³⁴⁰

Kad matytumei savyje Dievą ir džiaugtumeis Viešpatyje, reikia Kristaus pagalbos, kuris sako: „Aš esu vartai. Jei kas eis per mane, bus išgelbėtas. Jis įeis ir išeis, ir ganyklą sau ras“ (Jn 9, 10). Augustinas moko, kad prie šių vartų galime priartėti tikėdami, vildamiesi ir mylėdami. Tad jei norime tarsi į rojų sugrįžti į džiaugsmą, į jį žengiame per tikėjimą, viltį ir meilę Dievo ir žmonių tarpininkui Jėzui Kristui, kuris yra tarsi gyvybės medis sodo viduryje.

Anot šv. Bonaventūros, žmogaus siela, kaip Dievo paveikslas, turi apsigauti trimis sielą valančiomis, apšviečiančiomis ir tobulinančiomis teologinėmis dorybėmis. Šitaip šis paveikslas atgauna savo pavidalą ir darosi panašus į dangiškąją Jeruzalę, tampa kovojančios Bažnyčios dalimi. Tad siela, kai tikėjimu tiki į Kristų – nesukurtąjį Žodį, Tėvo Žodį ir atšvaitą (plg. Jn 1, 1; Žyd 1, 3), atgauna dvasinę klausą ir regą. Klausą, kad girdėtų Kristaus žodžius, regą, kad matytų anos šviesos spindesį. Kai siela viltimi viliasi priimti įkvėptąjį Žodį, trokšdama ir jaudindamasi atgauna dvasinę uoslę. Kai ji meile apkabina įsikūnijusį Žodį, tarsi gaudama iš Jo džiaugsmą ir tarsi pereidama į Jį meilės proveržyje, atgauna skonį ir lytėjimą. Kai, atgavusi šiuos pojūčius, siela mato ir girdi, uodžia, ragauja ir apkabina savo Sužadėtinį.³⁴¹

Grįžęs iš Solovkų, vyskupas Teofilius 1937–1942 m. pavaduoja arkivyskupą J. Skvirecką, vizituodamas Kauno arkivyskupijos parapijas ir teikdamas Sutvirtinimo sakramentą. Išlikę vizitacijų protokolai parodo vyskupo išsakytas mintis apie tikinčiojo ryšį su Jėzumi Kristumi kaip esminį sunkumų akivaizdoje. Vyskupas Teofilius pavadina Kristų žmogaus gyvenimo ir dvasinės kovos „atsparos tašku“. Būdamas Kaišiadorių vyskupas, jis ragina šauktis Švč. Jėzaus Širdies gailestingumo, giedoti bendruomeniškai psalmę Viešpaties gailestingumui – *Prieš tavo akis, Viešpatie*.³⁴² Pasidžiaugia kelmiškių dažna Švenčiausiojo Sakramento priėmimo praktika ir iškelia juos kaip pavyzdį kitiems tikintiesiems.³⁴³

Ingreso į Kaišiadorių vyskupijos katedrą kalboje 1943-05-12 vyskupas Teofilius atskleidžia savo stiprybės ir paguodos kalinamam šaltinį. Jis sako:

Nenusiminkime, brangūs broliai ir seserys Kristuje, nepraraskime pusiausvyros.
Pasitiekėkime Dievu, prisiminkime Kristaus įspėjimą: „Prašykite ir jums bus duota, ieškokite ir rasite, belskite, ir jums bus atidaryta“ (Lk 9, 11) ir „jei tik prašysite

³⁴⁰ Plg. *Bonaventūra*. Sielos vadovas į Dievą. Vilnius. Aidai. 2009. P. 79–81.

³⁴¹ Plg. Ten pat. P. 85.

³⁴² Bendraraštis Kaišiadorių vyskupijos dvasiškijai. 1943-09-24 / Arkivyskupas Teofilius Matulionis laiškuose ir dokumentuose. P. 35.

³⁴³ Vyskupo T. Matulionio Kelmės parapijos vizitacijos ataskaita. 1937-07-09. LVIA. F. 1671. Ap. 5. B. 486. L. 79.

Tėvą mano vardu, jis duos tai jums“ (Jn 16, 23), nes „nuo manęs atsiskyre, jūs negalite nieko nuveikti“ (Jn 15, 5). Taigi, pirmučiausia *šaukimės Dievo gailėstingumo*. Bet atmintime, kad būtina *sqlyga* laimėti Dievo gailėstingumą – pirma *susitaikinti su Dievu per atgailos sakramentą*.³⁴⁴

Toliau vyskupas dar išsamiau moko, kreiptis į Švč. Jėzaus Širdį ir Švč. M. Mariją, vyskupijos globėją šv. Juozapą, Lietuvos globėją šv. Kazimierą. Šie raginimai sako apie tai, kas pačiam vyskupui yra svarbu.

Vyskupas Teofilus savo vyskupijos tikinčiuosius kančios akivaizdoje moko nuolankumo ir pasitikėjimo Dievu ir nuoširdaus sakramentinio atsiprašymo. Nuolankumas Dievo atžvilgiu yra ne tik žmogaus priklausomumas nuo Dievo, bet jis grindžiamas ir ta tiesa, kad esame nepastovūs gerame, labiau palinkę į piktą kaip į gerą ir kad dažnai nusidedame. Be Dievo malonės nieko antgamtiniu atžvilgiu vertingo, nuopelningo patys iš savęs padaryti negalime. Anot šv. Tomo Akviniečio, nuolankumas yra dorybė, kuri apvaldo dvasią, kad netvarkingai nesiektume didybės; tai savęs, savo ribotumo, bet ir savo vertybės pažinimas; tai nusilenkimas Dievo didybei, bet taip pat ir žmogaus – Dievo kūrinio didybei.³⁴⁵ Vyskupui Teofilui tremtyje nuolankumo pavyzdys buvo Jobas. Jis laiške rašo: „Nėra ko liūdėti, o su teisiuoju Jobu sakyti: Dievas davė kryžių, Dievas duos ir jėgų nešti jį; atėjus laikui, paims jį, ar dar trumpiau: būk valia tavo.“³⁴⁶

Šv. Alfonsas Liquori, kurio traktatų nuostatos arkivyskupui buvo artimos, rašo, kad turime tikėti, jog vargai, skausmas, kurie mus ištinka, yra Dievo valioje. Tas, kuris atsiduoda Dievo valiai ir priima visus dalykus, palankius ar priešiškus, kaip ateinančius iš Dievo rankos, *yra laimingiausias žmogus pasaulyje*. Teisus žmogaus neištinka jokia žala, o nedorėliai yra nelaimių priblokšti (plg. Pat 12, 21). Vaizdumo dėlei šv. A. Liquori žmogų, kuris visada pasitiki Dievo valia, prilygina saulei, kuri šviečia visuomet vienodai, kad ir kas ištiktų. Toks žmogus turi sielos ramybę, nes jis, vienydamasis su Dievo valia, mėgaujasi nesuyrančia ramybe: viskas išeina į gera mylintiems Dievą, būtent jo valia pašauktiesiems (plg. Rom 8, 28). Pasak šv. A. Liquori, tie, kurie myli Dievą, yra visuomet laimingi, nes jų laimė – vykdyti Dievo valią nežiūrint jokių sunkumų.³⁴⁷

³⁴⁴ T. Matulionio ganytojinis laiškas. Kaišiadorys. 1943 05 12 / Arkivyskupas Teofilus Matulionis laiškuose ir dokumentuose. P. 11.

³⁴⁵ *Grauslys A.* Nuolankumas tikėjimą ugdo // Laiškai lietuviams. 1968 05 05. Prieiga per internetą: <http://www.laiskailietuviams.lt/index.php/1968m-5-geguzis/2795-nuolankumas-tikejima-ugdo>. 2011 10 20.

³⁴⁶ T. Matulionio laiškas kun. Jonui Pilkai. 1954-11-10 / Arkivyskupas Teofilus Matulionis laiškuose ir dokumentuose. P. 285–287.

³⁴⁷ Plg. *Liquori A.* Uniformity with God's Will and the Practice of the Love of Jesus Christ. Ed. P. A. Boer. Veritatis Spondor publications. 2012. P. 19–23.

Popiežius Pranciškus sako, jog kryžius suteikia lobyną, kurio niekas negali duoti: nesvyruojančios Dievo meilės mums tikrumą. Meilė tokia didi, kad įeina į mūsų nuodėmę ir ją atleidžia, įeina į mūsų kentėjimus ir suteikia jėgų išverti juos. Meilė įeina į mirtį ir nugali ją, kad mus išgelbėtų. Kristaus kryžius apima visą Dievo meilę, jo begalinį gailestingumą. Toje meilėje mes galime visa savo pasitikėjimą sudėti. Tik per nukryžiuotą ir prisikėlusį Kristų mes randame išgelbėjimą ir atpirkimą. Su Juo blogis, kančia ir mirtis neturi paskutinio žodžio, nes Jis mums duoda viltį ir gyvenimą: jis perkeitė kryžių iš neapykantos, pralaimėjimo, mirties įrankio į meilės, pergalės ir gyvenimo įrankį.³⁴⁸

Atgailos sakramento svarbą vyskupas pabrėžė kalinimo Solovkuose metu. Kad įsitikintume, susipažinkime su 1932 07 07 vysk. T. Matulionio apklausos protokolo medžiaga.

„Nuo 1930 metų gruodžio mėnesio aš gyvenau komandiruotėje Trojickaja. Paskutiniu metu mūsų kunigų ten buvo 32 žmonės, gyvenome mes draugiškai, vieningai. Mus jungė religiniai įsitikinimai, kuriuose *mes buvome tvirti*. Aš buvau mūsų bendruomenės prievaizdu [zavchoz]. [*neįskaitomas žodis*] gaudavome siuntinius iš savo parapijiečių, o taip pat iš Lenkijos ir tarptautinio Raudonojo Kryžiaus.

Aš asmeniškai iš Leningrado retkarčiais gaudavau siuntinių ir pinigų iš pilietės Pranciškos Nedveckos, kuri gyvena už Nevos zastava, ir Elenos Konstantinovnos Dombrovskos, gyv. Spalio 25 prospekte, 32/34 b. 21. Tiksliau aš iš Nedveckos nieko negavau, nes ji išsiuntė siuntinį, tačiau jį sugrąžino, greičiausiai dėl mano persiuntimo į kitą vietą. Su vietos lenkais kaliniais buvau pažįstamas: su Chodynaku, Eničiu, Čekanu, kurie buvo Trojickaja.

Aš pažįstu Kremliaus vaistinėje Stanislavą Pankevič, ji man žinoma iš susitikimų vienos Maskvos klebonijoje. Aš eidavau pas ją į vaistinę akinių. Žinau taip pat kataliką Suchdovskį, buvusį vargonininką. Dar aš pažįstu Čiužbinov, kuris kalbėjo lenkų kalba, bet jo tautybės aš nežinau, žinau kalinį Kajetoną Šikerį³⁴⁹. Aš kategoriškai tvirtinu, kad niekada nei saloje, nei žemyne su niekuo nelegaliu būdu nesusirašinėjau. Pridedu, kad keletą kartų gavau pinigų iš užsienio Lenkų ir tarptautinio Raudonojo Kryžiaus 15–20 rublių. Užrašyta pagal mano žodžius, supažindinta ir pasirašau. (kun. T. Matulionio parašas)³⁵⁰

³⁴⁸ Plg. Popiežiaus Pranciškaus kalba per Jaunimo dienas Brazilijoje 2013 m. Prieiga per internetą: <http://www.romereports.com/palio/pope-leads-way-of-the-cross-what-does-the-cross-teach-us-much-more-than-sacrifice-english-10661.html#UgnlipLJRqU>. 2013-07-27.

³⁴⁹ Buvo vienos Leningrado Katalikų bažnyčios zakristijonas.

³⁵⁰ T. Matulionio apklausos protokolas. 1932 07 07 / AUKGB Arch. B. P-13721. T. 1. L. 147–148.

„Man yra žinoma, kada kunigas Markuševskij praeitų metų vasarą susirašinėjo su kitais kunigais, kurie buvo komandiruotėje Trojickaja, per [neįskaitomas žodis] Mirovičių. Kokių būdu pervežami laišakai į Anzer salą, man nežinoma. Kas asmeniškai iš kunigų gaudavo laiškus, aš nežinau. Man lyg tai rašė Markuševskis, bet aš laiškų negaudavau. Apie mano vardu atsiųstą laišką Markuševskis klausė. (T. Matulionio parašas)“³⁵¹

„Būdamas čia, kalėjime, aš slapta *išklausau išpažintis kalinių*, kurie kreipiasi į mane, ir ateityje [tai darysiu], jeigu net bus man griežtas valdžios įspėjimas. *Aš vis dėlto klausysiu išpažinčių, jei kas manęs prašys*; šiuo atveju aš *vykdysiu dvasininko pareigas* ir jokie [neįskaitomas žodis] manęs neįtakos.

Kieno išklausiau išpažinties, aš kategoriškai atsisakau įvardyti, nes neturiu tokios teisės. Atsisakau taip pat atsakyti, kas Solovkuose buvo įšventintas į kunigus. (T. Matulionio parašas)“³⁵²

Taigi vyskupas Teofilus Matulionis tardymo metu atsiskleidžia kaip ryžtingai ir tvirtai vykantis kunigybės pareigas, nepaisant, kad kalėjimo taisyklės tai draudė. Tokia pozicija atvirai parodo herojišką vyskupo Matulionio laikyseną ginant tikėjimą ir tikinčiųjų teises Rusijoje. Jis, be abejo, žinojo, kad prisipažinęs teikęs liturginius patarnavimus kalėjime kalės ilgiau. Anot kun. V. Dainio, tardymas truko apie 10 dienų, vysk. T. Matulionį ir kitus kunigus tardė garsusis Anna Pauker, sadistiškai žiaurus tardytojas. Į tardymus ir iš tardymų vyskupas buvo lydimas revolveriu ginkluoto GPU agento kaip tikras nusikaltėlis. Vysk. T. Matulionį tardymų metu užgauliojo, iš jo tyčiojosi, reikalavo aiškinti šv. Alfonso Liquori moralinės teologijos kai kuriuos klausimus, paskui šv. Tomo Akviniečio; bandė diskutuoti ir ypač suniekinti. Kartais siūlė atsisakyti kunigybės, tapti bendradarbiu ir išeiti laisvėn tapus civiliniu žmogumi „statyti komunizmo“. Po tardymų grupė kunigų buvo nugabenti į Leningrado kalėjimą. Kelionės metu dėl kraujo išsiliejimo į smegenis staiga mirė vienas kunigas. Tikėtina, kad tai buvo žiaurus elgesio tardymų ar kelionės metu pasekmė.

Krikščionio kova su ydomis, nuodėmėmis ir aistromis yra kova už savo žmogiškąją tapatybę, už sėkmingą asmenybės raidą ir savojo pašaukimo išsiskleidimą. Nes nuodėmė sutrukdo pašaukimo skleidimosi dinamiką ir stabdo dvasinę žmogaus brandą. Todėl kova su nuodėmėmis ir ydomis yra laisvės kelias. „Dievo pasaulis yra tarsi milžiniška katedra, – sako Pavel Evdokimov, – kurioje kiekvienas yra pašauktas būti savo gyvenimo kunigu: visą savo

³⁵¹ Plg. ten pat.

³⁵² T. Matulionio apklausos protokolas. 1932 07 07 / AUKGB Arch. B. P-13721. T. 1. L. 148 rev.

žmogiškumą perkeisti į auką ir šlovinimą.³⁵³ Pažintas ir patirtas Dievo gerumas yra neišsenkanti žmogaus stiprybės ir džiaugsmo versmė jo pašaukimo kelyje.

Popiežius Benediktas XVI sako, kad tikra, didelė ir visuose nusivylimuose žmogų remianti viltis gali būti tik Dievas – Dievas, mylėjęs mus „iki galo“, iki „atlikta“ (plg. Jn 13, 1 ir 19, 30).³⁵⁴ Palytėtas meilės žmogus ima suvokti, kad gyvenimas tikrąja šio žodžio prasme surandamas ne savyje ir ne savo išgalėmis: tai – santykis su tuo, kuris yra gyvenimo versmė. Jei asmenį sieja santykis su tuo, kuris nemiršta, kuris pats yra gyvenimas ir meilė, toks tikintysis išlika gyvas. Tada „gyvena“.³⁵⁵ Arkivyskupo T. Matulionio ir kitų tikėjimo liudytojų išlikimo nežmoniškomis kalinimo sąlygomis slėpinys kyla iš tokio glaudaus santykio, kuris yra viltingas pasitikėjimas Dievu. Turintysis glaudų santykį su Išganytoju turi galingą stiprybės priemonę.

Dievo tarno arkivysk. Teofilias Matulionio asmenybė kaip anksčiau, taip ir šiandien žavi visus, ja besidominčius. Vienas pagrindinių T. Matulionio biografų – prel. P. Gaidamavičius pavadino jį *Lietuvos Jobu*.³⁵⁶ Tai kreipia mus į Senojo Testamento Jobo knygą, kurioje aprašytos teisiojo Jobo kančios. Nors ir kęsdamas įvairiausių išmėginimus, Jobas lieka ištikimas Viešpačiui. Viename laiške Teofilias rašo: „Nėra ko liūdėti, o su teisiuoju Jobu sakyti: Dievas davė kryžių, Dievas duos ir jėgų nešti jį; atėjus laikui, paims jį, ar dar trumpiau: būk valia tavo.“³⁵⁷ Turint prieš akis Jobo istoriją negalima pamiršti, jog ji baigėsi Jobui laimingai: pasitraukė ligos, liovėsi kančios, grįžo tai, kas prarasta. Jobo pasirinkimas sau nuolankumo ir kantrumo pavyzdžiu slepia laimingą pabaigą. Krikščionims tokia pabaiga yra gyvenimas be pabaigos. 1990 m. Kaišiadorių vyskupijoje pradėtas Dievo tarno T. Matulionio beatifikacijos procesas rodo Bažnyčios tikėjimą arkiv. Teofilias Matulionio dorybėmis ir gyvenimo šventumu, o proceso eiga siekiama, kad tai būtų oficialiai pripažinta ir skleidžiama.

Kitas Teofilias Matulionio titulas, kuriuo jį pavadino latvių vyskupas B. Sloskans, tai – *Dievo žmogus (homo Dei)*.³⁵⁸ Ne kiekvienas galėtų pakelti tokius išbandymus ir parodyti tokią pasiaukojimą dėl Dievo ir Bažnyčios, jei jo nestiprintų Aukščiausiojo malonė. Pasaulietiniu požiūriu žvelgdami į arkiv. T. Matulionio gyvenimą jame atrastume daug patirto brutalumo, patyčių ir kančios, tačiau tikėjimo žvilgsnis suteikia kiek kitokią perspektyvą: Dievo tarnas tampa panašus į pranašo Izaijo aprašytą Viešpaties tarną, kenčiantį dėl tautos (plg. Iz 52).

³⁵³ Kėvalas K. Laisvosios rinkos tema pop. Jono Pauliaus II enc. „Centesimus annus“. P. 47.

³⁵⁴ SS, 27.

³⁵⁵ Plg. Kepleris P. Kančios mokykla. Kaunas. Caritas. 1994. P. 107–110.

³⁵⁶ Plg. Gaidamavičius P., Mirė Lietuvos Jobas // Prieiga per internetą www.aidai.us. 2006-10-30.

³⁵⁷ T. Matulionio laiškas kun. Jonui Pilkaui. 1954-11-10 / Arkivyskupas Teofilias Matulionis laiškuose ir dokumentuose. P. 285–287.

³⁵⁸ Plg. Kiškis S. Arkivyskupas Teofilias Matulionis 1873–1962. P. 187.

Tiek Jobas, tiek Viešpaties tarnas yra Viešpaties Jėzaus Kristaus provaizdžiai, todėl ir arkiv. T. Matulionio kaip *Lietuvos Jobo* ir kaip *Dievo žmogaus* gyvenimo kelias turi daug paralelių su Kryžiaus keliu, per pažeminimus ir kančią vedančiu į garbingą pergalę.

4.5. Meilės dorybės svarba arkivyskupo Teofiliaus Matulionio kankinytėje

4.5.1. Pamaldumas Švenčiausiajai Jėzaus Širdžiai

Arkivyskupo T. Matulionio pamaldumas Švč. Jėzaus Širdžiai buvo ugdomas dar vaikystėje. Su ypatingu dėkingumu jis prisimindavo motinos priešmirtinį trijų savo sūnų pavedimą Švenčiausiosios Jėzaus Širdies globai. Šią globą arkivyskupas liudijo akivaizdžiai jautęs visame gyvenime.³⁵⁹ Jau pačioje pirmoje parapijoje, Varaklianoose, kunigas T. Matulionis uoliai aiškino Švč. Jėzaus Širdies maldingumo svarbą ir skiepijo savo parapijiečiams meilę bei atsidavimą Jėzaus Širdžiai.³⁶⁰ Antraisiais savo kunigavimo metais T. Matulionis pradėjo dirbti Bykavos (Latvija) Švč. Jėzaus Širdies bažnyčioje, o nuo 1911 m. tarnavo Petrapilio Švč. Jėzaus Širdies bažnyčioje už Nevos vartų. T. Matulionis buvo šios bažnyčios statytojas bei klebonas iki antrojo suėmimo ir įkalinimo 1929 m.

Teofiliaus Matulionio maldos gyvenime meilė Išganytojui buvusi itin svarbi, tai iliustruoja 1926 m. Leningrade pasigaminta rankraštinė maldaknygė. Be liturginių lotyniškųjų maldų, kunigas T. Matulionis užrašęs ir asmeninę maldą Švč. Jėzaus Širdžiai: „Dieviškoji Jėzaus Širdie, vienydamasis su Tavimi kryžiaus ir mūsų altorių aukoje, / pavedu Tau šios dienos maldas, darbus, kentėjimus. / Aukoju Tau juos už šventąją Bažnyčią, prašydamas... / ir to, kas šios dienos intencijoje pažymėta. / Trokštu pelnyti atlaidus, kokius šiandien galiu apturėti / ir aukoju juos už skastyklos vėles.“³⁶¹

Maldos turinys atskleidžia kun. T. Matulionio širdies troškimą vienytis su Išganytoju ir melsti Dievo malonės tiek gyviesiems, tiek mirusiesiems. Be to, šis jo pamaldumo Švč. Jėzaus Širdžiai aktas rodo sielovadinį uolumą. Stropus kunigiškas Teofiliaus Matulionio tarnavimas Rusijoje ypač sunkiu laikotarpiu 1910–1929 metais buvo apvainikuotas vyskupo šventimais. 1929 m. popiežius Pijus XI nominavo Teofilijų Matulionį titulinio Matregos vyskupu Mogiliovo arkivyskupijos pagalbininku. T. Matulionis vyskupo A. Maleckio 1929 02 09 slapta konsekruojamas,³⁶² tačiau dar tais pačiais metais, prabėgus vos aštuoniems mėnesiams, suimamas ir kalinamas Leningrado Špalernos, o vėliau Solovkų kalėjimuose. Po ketverių metų

³⁵⁹ Pilka J. Atsiminimai apie arkivyskupą 1994 02 09 / Rankraštis. Birštono sakralinio muziejaus rinkinys. P. 2–3.

³⁶⁰ Plg. Kiškis S. P. 35.

³⁶¹ Birštono sakralinio muziejaus rinkinys.

³⁶² Komisijos *Pro Russia* laiškas dėl kan. T. Matulionio paskyrimo titulinu Matregos vyskupu. Vatikano slaptasis archyvas. F. 19. B. 57. L. 4.

Lietuvos vyriausybei susitarus su Sovietų Sąjunga pasikeisti kaliniais, vyskupas T. Matulionis drauge su dešimtimi Rusijoje kalintų kunigų iškeičiami į Lietuvoje įkalintus komunistus.

1933 m. sugrįžęs iš Rusijos, vyskupas T. Matulionis laikraštyje „Žvaigždė“ ragino Lietuvoje plėsti pamaldumą Švč. Jėzaus Širdžiai, kviesdamas kitų Europos valstybių pavyzdžiu visą Lietuvą pasiaukoti Išganytojo Širdies globai.³⁶³ Šis kvietimas buvo įgyvendintas I Eucharistiniame Lietuvos kongrese 1934 m. liepos 1 d., kai metropolitas Juozapas Skvireckas drauge su kitais vyskupais, Respublikos Prezidentu, vyriausybe, universiteto profesūra ir visais kongreso dalyviais atliko tautos pasiaukojimo Švenčiausiajai Jėzaus Širdžiai aktą. 1943 metų gruodžio 9 d. ganytojiškame laiške vysk. Teofilius Matulionis rašė: „Nuo pasiaukojimo dienos mūsų valstybė yra Geriausios Jėzaus Širdies nuosavybė: mes visi esame Jo, o Jis – mūsų. Iki šiam laikui Lietuva buvo vadinama „Marijos žeme“, nuo 1934 m. liepos 1 d. mes galime vadintis ir Jėzaus Širdies tauta.“³⁶⁴ Šį maldingumą vyskupas vadina šiuolaikiška tvirto tikėjimo, prisirišimo prie Jėzaus išraiška. 2006 m. popiežius Benediktas XVI tokį pamaldumą pavadino aktuali visais laikais, ypač šiuo metu, nes per Jėzaus Širdį pačiu tobuliausiu būdu apreiškiama Dievo meilė žmonijai.³⁶⁵

1936 m. Teofilius Matulionis atliko piligriminę kelionę į Šventąją Žemę, kurios metu turėjo progos dar labiau sustiprinti atsidavimą ir meilę Išganytojui. Šios kelionės prisiminimas – parsivežtas sieninis kryžius. Apsigyvenęs Kaune, Benediktinių vienuolyne, vyskupas T. Matulionis arkivyskupo metropolito J. Skvirecko įgaliotas vizitavo Kauno arkivyskupijos dekanatus ir parapijas. Vizitacijų metu jis ragino tikinčiuosius siekti didesnio atsidavimo ir glaudesnio asmeninio ryšio su Išganytoju. 1937 m. liepos 31 d., vizituodamas Tytuvėnų parapiją, vyskupas T. Matulionis *pabrėžė gyvo tikėjimo reikalingumą, kvietė liudyti savo tikėjimą aplinkiniams bei iškelė Šventosios Dvasios vaidmenį tikinčiojo gyvenime.*³⁶⁶ Tais pačiais metais lankydamasis Skirsnemunėje, Matulionis pasidžiaugė aktyviu parapijos tikinčiųjų dalyvavimu brolijų veikloje. Ataskaitoje išvardijama visos brolijos ir jose dalyvaujančiųjų skaičius: gausiausia buvusi Švč. Jėzaus Širdies Brolija.³⁶⁷ Kelmės parapijoje vyskupas Teofilius kalbėjo apie Jėzų Kristų, vadindamas Jį žmogaus gyvenimo ir dvasinės kovos „atsparos tašku“. Teofilius pagyrė kelmiškius dėl dažno Švenčiausiojo Sakramento priėmimo, sakydamas, kad šiuo atžvilgiu jie galintys būti kitiems tikintiesiems pavyzdžiu.³⁶⁸

³⁶³ Arkivyskupas Teofilius Matulionis laiškuose ir dokumentuose. P. 157.

³⁶⁴ Ten pat. P. 16.

³⁶⁵ *Benediktas XVI*. Laiškas enciklikos *Haurietis aquas* 50-ųjų metinių proga Jėzaus Draugijos generolui Peter Hans Kolvenbach. Roma. 2006 / Prieiga per internetą: www.jesuit.lt. 2006 06 07.

³⁶⁶ Vyskupo T. Matulionio Tytuvėnų parapijos vizitacijos ataskaita. 1937-07-31. LVIA. F 1671. Ap. 5. B. 486. L. 106.

³⁶⁷ Vyskupo T. Matulionio Skirsnemunės parapijos vizitacijos ataskaita. 1937-07-30. LVIA. F 1671. Ap. 5. B. 486. L. 88.

³⁶⁸ Vyskupo T. Matulionio Kelmės parapijos vizitacijos ataskaita. LVIA. F 1671. Ap. 5. B. 486. L. 79.

Vis dėlto daugiausia pamaldumo Švč. Jėzaus Širdžiai apraiškų randame T. Matulionio ganytojiškuose laiškuose. 1943 05 12 pirmajame ganytojiškame laiške Kaišiadorių vyskupijos tikintiesiems T. Matulionis, įvardijęs karo metų negandas ir moralinio žmonių gyvenimo nuosmukį, išskėlė pasitikėjimo Dievu bei maldos svarbą. Ypač pabrėždamas dažną Atgailos ir Eucharistijos sakramentų praktikavimą, rašė: „Širdis, kuri iš meilės žmonijai praliejo savo kraują iki paskutinio lašo, kuri Švenčiausiąjame Sakramente ta pačia meile mums plaka, ji laukia mūsų maldų ir nori mus išklaudyti, mūsų maldavimus patenkinti.“³⁶⁹ Taigi pamaldumas Išganytojui T. Matulionio laiške atsiskleidžia kaip pats svarbiausias malonių šaltinis, turintis apčiuopiamą sakramentinę išraišką. Šiame pirmajame laiške arkivyskupas Teofilius atsiskleidžia kaip atsakingas ganytojas, siekiantis uždegti tikinčiuosius artimam bendravimui su Išganytoju. 1943 09 16 ganytojiškame laiške vyskupas tęsia raginimus „sujaudinti Dieviškąją Jo Širdį, kad ji meilingai pažvelgtų“, kviesdamas surengti Atgailos dieną parapijose, su specialiomis pamaldomis ir šv. Mišių auka.

1943 12 09 ganytojiškame laiške ypač išplėtojama tautos pasiaukojimo Švenčiausiajai Širdžiai tema. Šis maldingumas vyskupo vadinamas šiuolaikiška tvirto tikėjimo ir prisirišimo prie Jėzaus išraiška.³⁷⁰ T. Matulionis ne kartą ganytojiškuose laiškuose ragino visus tikinčiuosius tiek šeimose, tiek įstaigose iškilmingai pasiaukoti Švč. Jėzaus Širdžiai: „Tegul kunigai savo parapijas, kapelionai ir mokytojai – mokyklas, tėvai ir motinos – savo šeimas, viršininkai ir valdininkai – savo įstaigas iškilmingai aukoja Jėzaus Širdžiai.“³⁷¹

Arkivyskupą Matulionį pažinoję žmonės liudija jo dažną raginimą mylėti Dievą, Švč. Jėzaus Širdį. Tačiau tai ypač akivaizdu skaitant Dievo Tarno Teofiliaus asmeninius laiškus. Laiške iš Vladimiro kalėjimo 1954 01 31 vyskupas visus artimuosius paveda Švč. Išganytojo Širdžiai.³⁷² Iš Potmos invalidų namų 1954 08 09 rašytame laiške savo sunkiai sergančiam broliui Juozui vyskupas tvirtina, kad kasdien meldžiasi Švenčiausiajai Jėzaus Širdžiai: „prašau ir prašysiu Jėzaus širdį per Marijos užtarimą, kad sustiprėtų brolio sveikata. (...) Atsiduokime Dievo valiai ir pasitikėkime Dievo gailestingumu. Dievo gailestingumui nėra galo – jis beribis ir galingas.“³⁷³ Laiške iš Mordovijos, rašydamas apie Tėvynės ilgesį ir viltį būti bent palaidotam Lietuvoje, prašo artimuosius melstis Švč. Jėzaus Širdžiai, kad jo svajonės išsipildytų.³⁷⁴

³⁶⁹ Arkivyskupas Teofilius Matulionis laiškuose ir dokumentuose. P. 11.

³⁷⁰ Ganytojiškame laiške T. Matulionis pakvietė greta tuo metu jau paplitusios pamaldumo praktikos – pirmųjų mėnesio penktadienių Jėzaus Širdies garbei, pradėti švęsti pirmuosius mėnesio šeštadienius Nekalčiausios Marijos Širdies garbei. 1944 02 02. Plg. KAKA. B. 477. Lapai nenumuoti.

³⁷¹ Arkivyskupas Teofilius Matulionis laiškuose ir dokumentuose. P. 15–17. Plg. *Gaida P.* P. 245. 252.

³⁷² Ten pat. P. 253.

³⁷³ Ten pat. P. 263, 266.

³⁷⁴ Plg. *Kiškis S.* P. 187.

Šis arkivyskupo T. Matulionio švč. Jėzaus Širdies maldingumas puoselėtas iki gyvenimo paskutiniųjų gyvenimo metų. Tai atsispindi iš 1960 06 17 laiško bičiuliui kunigui J. Pilkai. Jame kaip daugumoje asmeninių laiškų išreikštas T. Matulionio maldos kreipinys į švč. Jėzaus Širdį, prašant vardinių proga bičiuliui palaimos darbams, sveikatos ir kita (žr. 21 priede).

Arkivyskupo bičiulis Dievo tarnas vyskupas B. Skloskans taip apibūdino Teofiliaus pamaldumą: „jo dvasinis gyvenimas sruveno iš šios misterijos [Švč. Jėzaus Širdies]. Pastatydino jis šventovę, dedikuotą Švenčiausiajai Širdžiai, bet kartu pastatydino daug dvasinių Švenčiausios Širdies šventovių žmonių sielose. Aš pažįstu sielas [t. y. žmones], kurios jo dėka atsivertė iš kasdienio gyvenimo į tikrą šventumą. Tos sielos man tvirtino, kad už savo atsivertimą ir meilę Švenčiausiajai Širdžiai jie esą dėkingi vyskupui Teofiliumi Matulioniui.“³⁷⁵

Tačiau ne vien maldingumą Švč. Jėzaus Širdžiai praktikavo vyskupas Teofilius. Dievo artumą patyręs nelaisvės ir priespaudos metu Rusijoje, grįžęs į Lietuvą ėmė rūpintis derama dievogarba, ypač Švenčiausiojo Sakramento garbinimu.

4.5.2. Eucharistinis arkivyskupo Teofiliaus Matulionio pamaldumas

1936 m. vyskupas Teofilius apsigyveno Kaune ir rūpinosi jam patikėta Šv. Mikalojaus bažnyčia bei seserų benediktinių vienuolynu. Čia ypač atsiskleidė jo eucharistinis pamaldumas. Anot amžininkų, jis labai pamaldžiai aukodavo šv. Mišias, rūpinosi bažnyčios švara ir tvarka.³⁷⁶ Arkivyskupui J. Skvireckui ir vyskupui T. Matulioniui kilo sumanymas Šv. Mikalojaus benediktinių bažnyčioje, esančioje „arti miesto centro ir toli nuo miesto triukšmo“,³⁷⁷ įsteigti amžinąją Švenčiausiojo Sakramento adoraciją ir taip paminėti krikščionybės Lietuvoje 550 metų jubiliejų ir Lietuvos nepriklausomybės 20-metį.³⁷⁸ Kauno metropolijos kurija išleido įsakymą dėl Švč. Sakramento adoracijai skirto remonto šv. Mikalojaus benediktinių vienuolyno bažnyčioje.³⁷⁹

Rengdamasis įsteigti nuolatinę adoraciją T. Matulionis subūrė komitetą, pasitelkė Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus specialistus ir suorganizavo konkursą Šv. Mikalojaus šventovės interjerui atnaujinti. Konkurso laimėtojas dailininkas Liudas Truikys (1904–1987) savuosius interjero sprendimus derino su vyskupu. Buvo nuspręsta atsisakyti trijų altorių presbiterijoje ir įrengti vieną centrinį altorių, o už jo – kryžių su Nukryžiuotojo skulptūra. Taip Eucharistijos garbinimas turėjo sietis su Išganytojo auka ant kryžiaus. Viešpaties kančia akcentuojama dar

³⁷⁵ Gaida P. P. 205.

³⁷⁶ Plg. Kiškis S. P. 71.

³⁷⁷ Amžinosios adoracijos įsteigimo dekretas // Šaltinis. 1938 04 09.

³⁷⁸ Plg. Susirinkimo protokolas dėl Amžinosios Švč. Sakramento adoracijos įsteigimo. 1938 05 05. KBA. F. 22 Ap. 5 L. 27–28.

³⁷⁹ Plg. Kauno metropolijos kurijos įsakymas dėl Kauno benediktinių vienuolyno Šv. Mikalojaus bažnyčios remonto. 1938 06 18. KBA. F. 1 Ap. 3 B. 4 L. 325.

kartą altoriaus antipediumo centre skulptūriniu Išganytojo veidu.³⁸⁰ Galima spėti, kad virš presbiterijos arkos suprojektuotas Švč. Sakramento reljefinis simbolis su įterptu Švč. Jėzaus Širdies atvaizdu vyskupo Teofiliaus patarimo dėka.

1940 m. Kauno Šv. Mikalojaus bažnyčia buvo pritaikyta nuolatinei Švenčiausiojo Sakramento adoracijai ir liepos 19 d. adoracija pradėta.³⁸¹ Vyskupo rūpinimasis šventovės interjero atnaujinimu rodo subtilų jo širdies jautrumą ir pagarbą Švenčiausiajam Sakramentui. Viename savo laiškų bičiuliui dvasininkui vyskupas yra išreiškęs nuomonę, jog kunigo atliktas bažnyčios remontas liudija gyvą jo dvasinį gyvenimą.³⁸² Ši mintis gali būti taikoma ir jos autoriui. Žvelgiant iš istorinės perspektyvos, galima tvirtinti, kad krikščionybės įvedimo jubiliejaus paminėjimas, įsteigiant Kauno Šv. Mikalojaus bažnyčioje nuolatinę adoraciją, buvo drąsi ir vertinga iniciatyva, skirta ugdyti ir iš tikrųjų ugdžiusi Kauno visuomenės dvasinį gyvenimą.

1938 m. vyskupas T. Matulionis vadovavo lietuvių delegacijai, vykstančiai į tarptautinį Eucharistijos kongresą Budapešte. Ruošiantis kelionei, jis parašė aplinkraštį parapijų klebonams. Juo ragino žadinti pamaldumą Eucharistiniam Jėzui, kongreso dienomis Lietuvos parapijose sakyti pamokslus apie Eucharistiją, šv. Mišias aukoti prie išstatyto Švč. Sakramento ir išlydėti į kongresą išvykstančius parapijiečius.³⁸³

Nuoširdžią pagarbą Eucharistiniam Jėzui T. Matulionis parodė Kaišiadorių vyskupijos kurijoje 1943 m. Įsikūręs vyskupo rūmuose, vienu pirmųjų sprendimų jis pakeitė kurijos koplyčios vietą, perkeldamas ją į patį erdviausią – svetainės kambarį, buvusį šalia jo buto.³⁸⁴ Gilią pagarbą Eucharistiniam Jėzui vyskupas rodė ir kalinamas. Kalėdamas Potmos invalidų namuose T. Matulionis, rūpindamasis Švenčiausiojo Sakramento saugumu, nešiodavęs jį su savimi.³⁸⁵

T. Matulionio nuostata dėl Eucharistinio pamaldumo išsakyta 1943 05 12 pirmame ganytojiškame laiške Kaišiadorių vyskupijos tikintiesiems: „kad Eucharistijoje esąs Jėzus būtų tikinčiųjų karštai mylimas, per šv. Komuniją į širdis kuo dažniausiai kviečiamas, altoriaus tabernakulyje nuolat gyvenąs dažnai lankomas“³⁸⁶. Šiame laiške Teofilius išryškina esminius

³⁸⁰ Šinkūnaitė L. Liudo Truikio sakralinė kūryba Kauno bažnyčiose. Liudui Truikiui-100. Kaunas. 2005. P. 82–83.

³⁸¹ Amžinosios adoracijos įsteigimą T. Matulionis panoro įamžinti dviejose Mišių taurėse, įrašydamas vienoje lotyniškai, kitoje lietuviškai: „Pro memoria in itii Perpetuae Adorationis in ecl. S. Nikolai Kaunas 1940 m. 19. VII“ ir „Amžinos Švenč. Sakramento Adoracijos š. Mikalojaus bažn. Kaune pradžia prisiminti 1940 m. 19. VII“. Šios taurės turėjo būti skirtos misijoms Rusijoje. KAKA. Byla Nr. 477. Lapai nenumuoti.

³⁸² Plg. Gaida P. P. 275.

³⁸³ Plg. Kaišiadorių vyskupo T. Matulionio raštas kunigams / KAKA. B. 476. Lapai nenumuoti.

³⁸⁴ Iš mons. V. Sidaro prisiminimų. Birštono sakralinio muziejaus rinkinys. 2006-10-15.

³⁸⁵ Kiškis S. P. 161.

³⁸⁶ Arkivyskupas Teofilius Matulionis laiškuose ir dokumentuose. P. 9.

Eucharistinio pamaldumo elementus: mylintis Dievas ragina tikintį atsiliesti į jo meilę rimta maldos praktika, dažnu Komunijos priėmimu ir tyliu Švenčiausiojo Sakramento pagarbinimu.

Lietuvos Vyskupų Konferencija, nutarusi surengti Lietuvos II Eucharistinį Kongresą 1944 m. vasarą,³⁸⁷ jo organizatoriumi išrinko vyskupą T. Matulionį. Teofilijus rengiamo kongreso proga 1943 12 09 parašė ganytojišką laišką ir pakvietė kunigus bei pasauliečius stropiai rengtis kongresui. Šiame laiške Teofilijus išryškino glaudžią Jėzaus Širdies pamaldumo ir Eucharistinio pamaldumo vienybę. Vyskupas aiškino, jog meilė Švč. Jėzaus Širdžiai sužadina meilę Eucharistijoje esančiam Išganytojui, pagilina tikėjimą ir pasitikėjimą Juo.³⁸⁸ Iš laiško matyti, kad Matulioniu Eucharistinis kongresas buvo įvykis, kuris turėjo giliai paliesti ne tik religinę praktiką, bet ir kitas žmonių gyvenimo sritis. Kaip tik dėl to, kad kongresas siekė pažadinti pozityvias etines ir pilietines visuomenės nuostatas, po karo vyskupas sovietinių pareigūnų buvo apkaltintas, neva rengiamas Eucharistinis kongresas buvo nukreiptas prieš sovietų valdžią.³⁸⁹

Eucharistijos adoracija Teofilijui buvo krikščioniškojo gyvenimo versmė. Anot benediktinės s. Agnietės, pats vyskupas savo pavyzdžiu geriausiai liudijo meilę Išganytojui, dažnai adoruodamas Švenčiausiąjį Sakramentą Kauno Šv. Mikalojaus bažnyčioje. Jo gili bei rami laikysena adoracijos metu leido aplinkiniams suprasti jį esant laimingiausią šalia Dievo altoriaus, o bažnyčioje esančius tikinčiuosius skatino gilesnei maldai.³⁹⁰

Todėl, kalbant apie Dievo tarno eucharistinį pamaldumą, pažymėtinas išskirtinis jo dėmesys maldos praktikai. Malda, būdama žmogaus ir Dievo ryšys, stiprina tikėjimą ir ugdo žmogų. Matulionis paliudijo savo patirtį, jog malda teikia ryžto ir stiprina lemtingų apsisprendimų akivaizdoje. 1944 m., artėjant antrajai sovietų okupacijai, vyskupas turėjo galimybę emigruoti iš Lietuvos, tačiau sąmoningai apsisprendė likti Tėvynėje su savo ganomaisiais, sakydamas: „Aš nebijau persekiojimo. Kai meldžiuosi, aš nieko nebijau.“³⁹¹ Laiške kun. Jonui Kaušylai maldą ir jos priemones: rožinį ir brevijorių įsmenina ir pavadina gražiais draugais.³⁹² Pirmajame ganytojiškame laiške 1943 05 12, pasiremdamas Šventojo Rašto mokymu apie maldą (plg. Lk 11, 9; Jn 16, 23; Jn 15, 5), cituodamas šv. Bernardą Klervietį, T. Matulionis maldą apibūdino ir kaip svarbią laimingo visuomenės gyvenimo sąlygą: „Jei jūsų šeimos bus pamaldžios, šventos, skaisčios, blaivios – tai ir vyskupija bus pamaldi, šventa, blaivi. Maža to, net ir mūsų Tėvynės graži, didinga ir laiminga ateitis priklauso taip pat nuo šeimos, juk šeimos sudaro tautas ir

³⁸⁷ Kadangi 1944 m. vasarą ėjo karo frontas, Eucharistinis kongresas neįvyko.

³⁸⁸ Plg. Lietuvių katalikų mokslo akademija. P. 16–17.

³⁸⁹ Plg. Lietuvos vyskupai kankiniai sovietiniame teisme. P. 365–369.

³⁹⁰ Plg. *Kiškis S. P.* 194–195.

³⁹¹ Kun. *Celiešius P.* Archbishop Teofilijus Matulionis (1873–1962). Lituanus. 1963 // http://www.lituanus.org/1963/63_1_04.htm. 2010 02 12.

³⁹² Plg. Vyskupo T. Matulionio laiškas kun. J. Kaušylai. KVKA. Beatifikacijos byla. T. 2. L. 87.

valstybes; kokios šeimos – tokia ir tauta.³⁹³ Maldos, Atgailos sakramento, pasninko temos vyskupo ypač dažnai gvildenamos karo metų ganytojiškuose laiškuose.

Arkivyskupo skiepytas pamaldumas Eucharistiniam Jėzui neprarado aktualumo, praslinkus ir šešiams dešimtmečiams po jo mirties. Vatikano II Susirinkimas ir povatikaninė teologija apie Eucharistijos adoravimą, Švenčiausiojo Sakramento slėpinio kontempliavimą drauge su šv. Mišių šventimu kalba kaip apie Bažnyčios gyvenimo viršūnę ir versmę.³⁹⁴ Popiežiai Jonas Paulius II ir Benediktas XVI ne kartą pabrėžė eucharistinio pamaldumo reikšmę žmogaus gyvenime, skatindami adoracijai, kurios dėka mūsų širdžių gelmėje vyksta susitikimas su Eucharistijoje įsikūnijusiu Viešpačiu, trokštančiu atsiduoti mums ir kviečiančiu mus visu savo gyvenimu vienytis su Juo.³⁹⁵

4.5.3. Meilė Išganytojui – *Per crucem*

Dievo tarno gyvenime ir mokyme svarbią vietą užėmė pagarbi meilė Kryžiui. Šventasis Kryžiaus Jonas į kančią ir sunkumus žvelgė kaip į Dievo meilės priemonę. Jis cituoja Jėzaus žodžius kaip didingą Išganytojo priesaką, skirtą dvasiniams dalykams atsidėjusiems asmenims: „Jei kas nori eiti paskui mane, teišsižada pats savęs, teima savo kryžių ir teseka manimi. Kas nori išgelbėti savo gyvybę, tas ją praras; o kas pražudys savo gyvybę dėl manęs ir dėl Evangelijos, tas ją išgelbės (Mk 8, 34–35). Šv. Kryžiaus Jonas rašo, kad čia esame raginami suvokti, kad tikrasis savęs atsižadėjimo kelias yra malonumų atsisakymas, tarnaujant Dievui ir patiriant sausrą, dirbant atstumiančius darbus ir gaunant išbandymus. Tai yra tikras dvasinis kryžius ir Kristaus dvasios neturtas. Tarnaudama Dievui, dvasinga siela labiau ieško Dieve to, kas be skonio, o ne to, kas skanu jos prigimčiai. Ji labiau linksta į kančią, nei į paguodas, yra linkusi geriau netekti visų gėrybių iš meilės Dievui, nei jas turėti, labiau linkusi į sausras ir širdgėlą nei į saldžias malones. Ji žino, kad tikrai seka Kristumi ir išsižada savęs, kai ieško Dievo savyje. Tai ne tik trokšti netekti visko iš meilės Dievui, bet ir iš meilės Kristui norėti rinktis tai, kas nemaloniausia, labiausiai atstumia – būtent tai yra Dievo meilė.³⁹⁶

Arkivyskupas Teofilus Matulionis, būdamas tvirto bei gilaus tikėjimo, kryžių suvokė kaip kančios simbolį ir ryžtingumo bei pergalės ženklą.³⁹⁷ Šiandienos žmogus dažnai nesugeba suvokti, kaip mirtis ant kryžiaus gali būti gyvybės ir meilės šaltinis, tačiau Dievas pasirinko

³⁹³ Kaišiadorių vyskupo T. Matulionio ganytojinis laiškas. 1943 05 12 / Arkivyskupas Teofilus Matulionis laiškuose ir dokumentuose. P. 10–11.

³⁹⁴ SC, 10–12.

³⁹⁵ Plg. *Benedict XVI. Meeting with the Members of the Roman Clergy*, 02 03 2006 // http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2006/march/documents/hf_ben-xvi_spe_20060302_roman-clergy_en.html. 2013 01 12.

³⁹⁶ Plg. *Šv. Kryžiaus Jonas*. Kopimas į Karmelio kalną / Gyvoji duona. Palendrių šv. Benedikto vienuolynas. 2005. P. 483.

³⁹⁷ Plg. *Gaida P. Undying Mortal*. Toronto. 1997. P. 5.

apreikšti savo išganomojo plano slėpinį kaip tik per kryžių, išreiškiantį laisvą ir nepelnytą jo meilės slėpinį. Jonas Paulius II pabrėžė, kad kryžius atskleidžia Dievo galybę (plg. 1 Kor 1, 24), kuri skiriasi nuo žmogaus, ir meilę. Dievas pasitelkia kelius ir priemones, mums atrodančius silpnus, tačiau „Dievo kvailybė išmintingesnė už žmones ir Dievo silpnybė galingesnė už žmones“ (1 Kor 1, 25).³⁹⁸

Anot teologo R. Šnakenburgo, apaštalo Pauliaus kristologija yra orientuota į soteriologinį aspektą.³⁹⁹ Jis sako, kad žmogiška negalia, prisiimta Jėzaus Kristaus, aptinkama nukryžiuojant, bet kartu su tuo atsiskleidžia Dievo jėga, kurioje jis gyvena po Prisikėlimo (plg. 2 Kor 13, 4). Anot apaštalo Pauliaus, krikščionis įžengia į Kryžiaus ir Prisikėlimo slėpinį nuo Krikšto momento ir jame jis mato krikščioniškojo gyvenimo esmę. Kryžius ir Prisikėlimas apaštalui Pauliui turi savą soteriologinį aspektą, kryžius jam tampa atperkamosios aukos atnešimo vieta (plg. Gal 3, 13; 2 Kor 5, 14. 19. 21), o Prisikėlimas – naujo dieviškojo gyvenimo gimimu (plg. 1 Kor 15, 45; 2 Kor 3, 17; Rom 8, 9–11). Kas yra Kristuje, tas yra naujas kūrinys (plg. 2 Kor 5, 14. 17). Šv. Pauliaus save artimai tapatino su Kristumi, atskleidamas, kad patyrė daugybę savo kentėjimų (plg. 2 Kor 11, 23–29) tačiau gyveno Dievo Sūnaus tikėjimu, prisimindamas Dievo meilę (plg. Gal 1, 4; 2, 20). Benediktas XVI sako, jog šis apaštalo Pauliaus autobiografijos faktas tampa paradigma visiems krikščionims – priimti Kristaus kryžių kaip bendrystę kelyje su Dievu, tuo pačiu yra gilaus atsivertimo išraiška.⁴⁰⁰

Kaišiadorių vyskupas Teofilus Matulionis, paskirtas ganytojo pareigoms, pasirenka vyskupo herbo apipavidalinimą pagal tai, kas jam kaip ganytojui yra svarbiausia. Vyskupo herbo skyde vaizduojami trys graikiški kryžiai: vienas didesnis centre ir du mažesni (žr. 5 priede). Veikiausiai taip pavaizduota neatsitiktinai. Graikiškasis kryžius buvo pradėtas naudoti krikščionybėje gana anksti, o tai vėl tampa savotiška nuoroda į Katakombų Bažnyčią. Pagal arkivyskupo T. Matulionio pasakojimą, trys kryžiai įprasmina tris svarbiausius gyvenimo etapus: mokslo, kunigystės ir vyskupavimo metus. Vyskupas Teofilus Potmos invalidų namuose rašytame laiške 1954 m. aiškina patirtimi pagrįstą herbo prasmę: „Tačiau gyvenimas parodė ir kitą kryžių reikšmę: tris kartus savo gyvenime sėdėjau kalėjime: pirmą kartą 1923 m. Maskvoje, vyr. teismas nuteisė trejus metus kalėti, sėdėjau dvejus ir grįžau į Leningradą; antrą kartą gavau 10 metų į Solovkus, atsėdėjau ketverius, ir 1933 metais grįžau į Lietuvą; trečią kartą gavau septynerius metus, sėdėjau Vladimiro kalėjime ir dabar baigiu jau aštuntuosius sėdėti...

³⁹⁸ Plg. FR, 23. Prieiga per internetą: http://www.lcn.lt/b_dokkorumentai/enciklikos/fides-et-ratio.html. 2013 10 28.

³⁹⁹ P. Шнакенбург. Новозаветная христология. Т. 3. Москва: Паoline. 2000. С. 133–134.

⁴⁰⁰ Plg. *Benedict XVI*. General Audience. The Importance of Christology. The theology of Cross. 2008 10 29 / Prieiga per internetą: www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/audiences/2008/documents/hf_ben_xvi_aud_20081029_en.html. 2009 01 13.

Du mažesni ir vienas didesnis.⁴⁰¹ 1961 m. viename pokalbyje vyskupas T. Matulionis, laikydamas rankoje pektoralą, pasakė, jog šis jo kryžius yra pats sunkiausias.⁴⁰²

Herbe po didžiuoju kryžiumi skydo apačioje vaizduojamas avinėlis, gulintis ant Apokalipsės „gyvenimo knygos“. Ką sako toks vyskupo herbo ikonografinis planas? Herbo skydo apačioje – avinėlis. Kai Jonas Krikštytojas pamatė ateinantį Jėzų krikštytis, sušuko: „Štai Dievo Avinėlis, kuris naikina pasaulio nuodėmę“ (Jn 1, 29). Tie patys žodžiai kartojami per kiekvienas šventąsias Mišias, kai kunigas kviečia pažvelgti į altorių: „Štai Dievo Avinėlis, kuris naikina pasaulio nuodėmes, laimingi, kurie pakviesti į Avinėlio puotą.“ Anot Benedikto XVI, Jėzus yra tikrasis velykinis Avinėlis, kuris laisvai padovanojo save kaip auką už žmogų, tokiu būdu sudarė su juo naują ir amžiną sandorą.⁴⁰³

Arkivyskupas T. Matulionis savo kaip ganytojo apaštalavimo pamatiniu ir esminiu raktu laikė Kristaus Atpirkimo įvykį. Arkivyskupas brangino Gerąją Naujieną: „esame atpirkti brangiuoju krauju Kristaus, to avinėlio be kliaudos ir dėmės. (...) Per jį įtikėjusiems Dievą, kuris jį prikėlė iš numirusių ir suteikė jam garbę; todėl ir jūsų tikėjimas bei viltis kyla į Dievą.“⁴⁰⁴ Iš parapijietės M. Jočytės užrašyto vyskupo T. Matulionio pamokslo matyti, kad T. Matulionis žmogaus laimės pamatu laikė gyvenimą drauge su Dievu (žr. 7 priedą). Kalbėjęs drauge su arkivyskupu T. Matulioniu Vladimiro kalėjime J. Armonaitis interviu metu papasakojo, kad Jo Ekselencija kameros bičiuliams kaliniams dažnai kalbėdavo apie Kristaus kančią, kad Dievas labai daug kentėjo, ir apie Dievo gailestingumą (žr. 8 priedą).

Laiškuose iš įkalinimo vietos Mordovijoje 1954–1956 m. vyskupas kryžių įvardija kaip kančios atitikmenį. Rašydamas iš Mordovijos invalidų namų savo bičiuliui, taip pat tremtiniui, buvusiam Pivašiūnų klebonui kun. J. Kaušylai, 1955 04 19 laiške išreiškia viltį, kad Dievo Motina „išmels jam malonę gyvam ir sveikam *ištrėmimo kryžių* nešti“.⁴⁰⁵ Šie arkivyskupo žodžiai kun. J. Kaušylai (1911–1994) buvo pranašiški, nes po kelių mėnesių jis buvo amnestuotas ir grįžo į Lietuvą.⁴⁰⁶ Kitame laiške 1954 09 10 atsiskleidžia vyskupo nuostata kančios akivaizdoje – pavesti save Dievo Apvaizdos globai. Nurodęs Jobo knygą, rašo: „Dievas davė kryžių, Dievas duos ir jėgų nešti jį; atėjus laikui, paims jį, ar dar trumpiau: būk valia Tavo.“⁴⁰⁷

⁴⁰¹ *Kiškis S.* P. 123.

⁴⁰² T. y. 1929–1962 m. vyskupavimo laikotarpis. Plg. *Gaida P.* Nemarus mirtingasis. P. 154.

⁴⁰³ SCar. 9.

⁴⁰⁴ Plg. 1 Pt 1, 18–21.

⁴⁰⁵ Vysk. T. Matulionio laiškas kun. J. Kaušylai. 1955 04 19. Kaišiadorių kurijos archyvas. Beatifikacijos byla. T. 2. L. 76.

⁴⁰⁶ Plg. Jonas Kaušyla. Prieiga per internetą: http://lt.wikipedia.org/wiki/Jonas_Kau%C5%A1yla. 2014 07 20.

⁴⁰⁷ *Gaida P.* P. 286.

Šį vyskupo Teofiliaus atsidavimą Dievo valiai galima vertinti ir kaip jo visiško pasitikėjimo ir atsidavimo Dievui išraišką. Kun. M. Sopočko pasitikėjimą Dievu glaudžiai susiejo su Atgailos sakramentu. Žinome, kad arkivyskupas T. Matulionis visais gyvenimo etapais šiam sakramentui teikė ypatingą reikšmę – tiek asmeninio tobulėjimo, tiek pastoracijos darbo plotmėse. Pasitikėjimas Dievo gailėstingumu yra ne tik sudėtinė gailėsčio už nuodėmes dalis, bet ir Kūrėjo visagalybės, gerumo ir dosnumo pripažinimas. Tokiu pripažinimu atiduodama Dievui didžiausia garbė ir sielai suteikianti daug Dievo malonių. Todėl psalmininkas sako: „Tą, kuris Viešpačiu pasikliauja, lydės ištikima meilė“ (Ps 32, 10). Be to, pasitikėjimas suteikia vyriškumo ir jėgų išverti sunkiausiomis gyvenimo aplinkybėmis. Todėl šv. Jonas Auksaburnis pasitikėjimą vadina šalmu, saugančiu sielą nuo priešų smūgių. Pasitikėjimas pašalina liūdesį bei prislėgtumą ir įlieja sielon antgamtinės paguodos ir džiaugsmo, kuris prikelia iškankintą sielą ir padaro lengvesnį bei malonesnį gyvenimo kryžių. Todėl šv. Paulius džiaugiasi apaštalavimo vargais: „Dabar aš džiaugiuosi savo kentėjimais už jus“ (Kol 1, 24).⁴⁰⁸

Kaišiadorių vyskupo pasirinktas šūkis atskleidžia vyskupo esminį pagrindą gyvenime, kuris atspindi jo dvasingumo ir net viso apaštalavimo tikslą, kryptį. Šūkis primena vieną iki šių dienų populiarių šūkių *Per aspera ad astra* (per kančias į žvaigždes). Tai pasaulio akademinų bendruomenių itin mėgstamas moto. Vien Jungtinėse Amerikos Valstijose 14 universitetų jį pasirinko savo šūkiu. Lotyniškos frazės „*Ad astra – į žvaigždes*“ iniciatoriumi yra laikomas I a. prieš Kristų senovės Romos poetas Virgilijus, kuris rašė „Eneidos“ devintoje giesmėje: „Tau, sūnau, už šią drąsą šlovė! Taip pasieki žvaigždynus, aini dievų, gimdysias dievus. Lig žvaigždžių pakyla narsumas.“⁴⁰⁹ Seneka Jaunesnysis rašė: „Nėra lengvas kelias iš žemės link žvaigždžių“.⁴¹⁰

Kelionė iš žemės žvaigždžių link jaudino arkivyskupą T. Matulionį. Jis žvaigždėmis galbūt vadino dangaus ilgesį, susitikimo su Išganytoju laukimą. Šiuo atveju įdomus arkivyskupo T. Matulionio beatifikacijos byloje aprašytas vilnietės dukterėčios apsilankymas pas vyskupą Kaune 1938 m. Kaip rašo įvykio liudininkė B. Verkelytė Federavičienė, vyskupas T. Matulionis jai bei kartu atvykusiai giminaitei padovanojo A. Dantės poemos „Dieviškoji komedija“ tomelius. Pateikė ją rašo, jog toks vyskupo dėmesingumas paprastam žmogui rodo didelę artimo meilę.⁴¹¹ Taip pat manytina, jog A. Dantės kūrinys vyskupui buvo vertingas dėl jame slypinčio moralinio turinio, o susitikimas tapo puikia proga per grožinės literatūros kūrinį prasmingai

⁴⁰⁸ Plg. *Sopočka M.* Pasitikėjimo poreikis. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/-/8042>. 2008-03-30.

⁴⁰⁹ *Vergilijus.* Eneida. Vert. A. Dambrauskas. Vilnius: Vaga. P. 188.

⁴¹⁰ *Seneka.* Hercules Furens. 437 eilutė. Prieiga per internetą: <http://www.theoi.com/Text/SenecaHerculesFurens.html>. 2013-05-10.

⁴¹¹ Plg. *Verkelytė Federavičienė B.* Amžinos ir šviesios pagarbos nuspelnęs JE arkivyskupas T. Matulionis mano atmintyje. KVKA. Beatifikacijos byla. T. 3. L. 53.

prašnekinti jaunuoles. Pastebėtina, kad vyskupas T. Matulionis brangino šį kūrinį, atspindintį sunkų žmonijos kelią iš nuodėmių ir aistrų pasaulio ligi žvaigždžių, kur pasiekia Rojuje Visatos Kūrėjo akivaizdą. Taigi, galima numanyti, jog žvaigždžių motyvas arkivyskupui T. Matulioniui buvo egzistencinio amžinybės palaimos Rojuje ilgesio išraiška.

Prisimintina, jog apaštalas Paulius moko žvilgsnį nukreipti nuo žemiškųjų dalykų į antgamtinį. Jis ragino siekti to, kas aukštybėse, nes ten yra pats Išganytojas: „Jeigu esate su Kristumi prikelti, siekite to, kas aukštybėse, kur Kristus sėdi Dievo dešinėje. Rūpinkitės tuo, kas aukštybėse, o ne tuo, kas žemėje“ (Kol 3, 1–2). Panašiai šv. Ignacą Lojolą žvaigždėtas dangus įkvėpdavo su didžiuliu užsidegimu tarnauti Viešpačiui.⁴¹² Šventojo Kūdikėlio Jėzaus ir šv. Viešpaties Veido Teresei žvaigždėtas dangus simbolizavo susitikimo su Dievu laukimą. Ji rašo: „Žvelgdama į spindinčias žvaigždes, galvoju, kad štai netrukus mano nustebusioms akims atsivers gražusis Danguis ir aš galėsiu susivienyti su savo Sužadėtiniu, amžinojo džiaugsmo apsupta.“⁴¹³ Palaimintojo Jurgio Matulaičio vienoje maldoje pats Jėzus tampa šviečiančia žvaigžde, malonių šaltiniu sunkumuose: „Tu vis mane stiprinai, Viešpatie. Tamsybėms mane apnikus, Tu vis man šviete Tavo Sūnaus Viešpaties Jėzaus pavyzdžiu kaip skaisčių skaisčiausia žvaigždė. Tu vis gaivinai mane ir linksminai didžiųjų didžiausiomis malonėmis.“⁴¹⁴

Apibendrinant galima teigti, jog arkivyskupui T. Matulioniui žvaigždžių motyvas buvo artimas ir savas kaip įvairių laikmečių šventiesiems: šv. Ignacui Lojolai, Kūdikėlio Jėzaus Teresei, pal. arkiv. J. Matulaičiui ir kitiems. Vyskupo šūkio dėmeniu „į žvaigždes“ arkivyskupas T. Matulionis išsakė savo asmeninį Viešpaties artumos ilgesį ir šventumo siekį. Šis siekis Kaišiadorių vyskupo šūkyje rodo, jog šventumo troškimas buvo ir arkiv. T. Matulionio apaštalavimo Kaišiadorių vyskupijoje tikslas. Vyskupas degė troškimu paskatinti tikinčiuosius ilgtis Viešpaties visose savo gyvenimo situacijose, sunkumuose kantriai įžvelgti artimą ir šviesų Viešpaties artumos horizontą.

Ypač svarbus šūkyje yra žodžių *per aspera* pakeitimas į *per crucem – per kančias* ir *per kryžius*. Toks akcento paslinkimas iš kančios į kryžiaus slėpinį rodo, kad jis į kančią žvelgė per kryžiaus perspektyvą. Laiške kun. Jonai Pilkaui, rašydamas apie sergančią kunigo motiną, sako, kad meldžiasi už ją prašydamas Aukščiausiąjį, kad „po vargų – kryžių kryželių leistų susitikti pas save“.⁴¹⁵ Šio laiško ištraukoje atsiskleidžia arkivyskupo požiūris, kad ne pati kančia ir kentėjimai yra svarbūs kelyje į išganymą, bet kančios akivaizdoje sutiktas Kristus, kuris taip pat savo žemiškame kelyje kentėjo ir savo brangiuoju krauju atpirko žmoniją (plg. 1 Pt 1, 18). Tai,

⁴¹² Plg. *Dhotel J. C. Ignaciškasis dvasingumas. Krikščioniškojo gyvenimo bendruomenė.* 2006. P. 47.

⁴¹³ *Šventojo Kūdikėlio Jėzaus ir šv. Viešpaties Veido Teresė.* Vienos sielos istorija. Vilnius. Katalikų pasaulis. 1995. P. 187.

⁴¹⁴ Plg. Pal. J. Matulaičio maldos. Prieiga per internetą: <http://www.vitaconsecrata.lt/pal-j-matulaicio-maldos>. 2014-02-21.

⁴¹⁵ Plg. Vyskupo T. Matulionio laiškas kun. J. Pilkaui. Potmos invalidų namai. 1955-02-04 / *P. Gaida.* P. 292.

jog arkivyskupas T. Matulionis dažną žmogaus žemiškos egzistencijos palydovą – kentėjimus prilygina kryžiui, rodo, jog arkivyskupui buvo būdingas jo gyvenamojo laikmečio krikščioniškas dvasingumas. Apie vargus buvo įprasta sakyti: „šis vargas man yra kryžius“. Tomo Kempiečio „Kristaus sekimą“ arkivyskupas gerai žinojo, jo mintys jam buvo artimos. Tomas Kempietis palygina tikinčiojo gyvenimo sunkumus su Jėzaus gyvenimo vargais iki pačios mirties ant kryžiaus. Jis rašo, jog Jėzus nužengė iš dangaus dėl žmogaus išganymo, vargo taip pat kaip žmogus, kad savo pavyzdžiu išmokytų kantrybės, kad be murmėjimo neštume šio gyvenimo vargus.⁴¹⁶ Kantrybę kentėjimuose taip pat arkivyskupas pabrėžė laiškuose iš Mordovijos. Panašu, kad slinktis nuo kančios iki kryžiaus arkivyskupui buvo svarbi dėl esminio požiūrio į kančią kaip iš esmės būdingą Kristaus sekėjui ir mokiniui, kaip panašėjimo į Kristų per sąmoningą kentėjimų pakėlimą ir priėmimą.

Anot teologo J. Dupuis, savo žemiškajame gyvenime Jėzus buvo ne garbės, bet kenozės būsenoje. Jėzus pakeliui pas Tėvą suvokė kančias kaip Sūnus, kuris turi kentėti, net ir būdamas Sūnus (plg. Žyd 5, 8). Tačiau, jausdamasis Tėvo apleistas, jis anaipol nebuvo vienas. Priešingai, Tėvas užjautė, kentėjo drauge bei dalyvavo Sūnaus kentėjimuose ir mirtyje. Todėl kryžiaus slėpinyje yra apreiškama begalinė Dievo meilės gelmė. Kryžiuje, anot J. Dupuis, atskleidžiamas Dievas, kuris kenčia kartu, ne priverstinai, bet iš begalinio gerumo. Dievas parodė žmonijai savo meilę Sūnaus kentėjimais ir mirtimi.⁴¹⁷ Be to, tragiškiausią ant kryžiaus akimirką Jėzus įveikia Tėvo apleistumo jausmą, visiškai atsiduodamas į Tėvo rankas su pasitikėjimu ir viltimi. Kristaus kryžius tampa Dievo vargu dėl žmogaus, dėl jo tikėjimo ir pasitikėjimo Dievu. Ši Evangelijos tiesa pabrėžia tikėjimo svarbą kentėjimuose ir viso gyvenimo metu: „Kas jūsų klauso, mane klauso. Kas jus niekina, mane niekina“ (Lk 10, 13–16). Šv. Tomas Kempietis teigia, kad tas, kuris myli Dievą visa širdimi, nebijo nei mirties, nei bausmės, nei teismo, (...) nes tobula meilė patikrina priėjimą prie Dievo.⁴¹⁸ Arkivyskupas per karo bombardavimus Kaišiadoryse pasakė įsibauginusiame kunigui: „Aš nieko nebijau. Kai aš meldžiuosi, man niekas nebaisu.“

Arkivyskupas T. Matulionis Mordovijos tremtyje rašė: „reikia kantrybės ir atsidavimo Dievo valiai, Jo pasivedimams. Duos Dievas, ateis eilė ir tokiems“ (turima mintyje vyskupo išvykimas iš tremties vietos).⁴¹⁹ Taigi čia aiškiai galima pamatyti, kad arkivyskupui buvo būdingas kančioje Jėzaus pavyzdžiu visiškas pasitikėjimas Dievu. Gyvenime, tarnystėje ir kankinystės kelionėje arkivyskupo T. Matulionio tikėjimo ašis buvo Nukryžiuotasis ir Prisikėlusysis, kuris nukryžiuavimo akivaizdoje pats karštai meldėsi ieškodamas Tėvo valios.

⁴¹⁶ Plg. *Kempietis T.* Kristus sekimas, 28, 1.

⁴¹⁷ Plg. *Dupuis J.* O kuo jūs mane laikote? Kristologijos įvadas. Vilnius. Katalikų pasaulio leidiniai. 2004. P. 211–214.

⁴¹⁸ Plg. *Tomas Kempietis.* Kristaus sekimas, 24.7.

⁴¹⁹ Vysk. T. Matulionio laiškas kun. J. Pilkaui. 1954-12-28 / *Gaida P.* Nemas mirtingasis. P. 289.

Kristaus prisikėlimas yra tikinčiojo prisikėlimo pagrindas ir šaltinis. „Kristus tikrai yra prikeltas iš numirusių kaip užmigusiųjų pirmgimis (...). Kaip Adome visi miršta, taip Kristuje visi bus atgaivinti“ (1 Kor 15, 20–22). Laukiant, kol tai įvyks, prisikėlęs Kristus gyvena į Jį tikinčiųjų širdyse. Jame krikščionys „patyrė būsimojo amžiaus galybę“ (Žyd 6, 5), o jų gyvenimą Kristus paslėpė dieviškajame gyvenime, „kad gyvieji nebe sau gyventų, bet tam, kuris už juos numirė ir buvo prikeltas“ (2 Kor 5, 15).⁴²⁰ Dieviškojo gyvenimo teikiama malonė, kuri plūsta iš Dieviškojo šaltinio, suteikia kenčiančiam begalinę viltį.

Popiežius Pranciškus enciklikoje *Lumen fidei* rašo, jog tikėjimo logika remiasi Kristumi. Tikėjimas į Kristų mus išgelbėja, nes Jame gyvenimas visiškai atsiveria meilei, kuri eina pirma mūsų ir mus perkeičia iš vidaus, veikia mumyse ir su mumis. Kristus aprėpė visą žmonijos kelią ir per šventąją Dvasią gyvena mūsų širdyse. Tikėjimu žinome, kad Dievas prie mūsų visiškai priartėjo. Taigi, Kristus mums duotas kaip didžiulė dovana, keičianti mus iš vidaus, gyvenanti mumyse ir taip dovanojanti mums šviesą, kuri apšviečia visą žmogaus gyvenimą.⁴²¹

Patyręs šešiolika metų kalinimo ir ketverius metus tremties Dievo Tarnas suvokė, kad kančia nėra tik fizinis išbandymas ar moralinis sukrėtimas, bet dieviškojo prado skleidimasis, ėjimas Kryžiaus keliu. Iš 1955 m. laiško sužinome, jog vyskupas savo vargus aukodamas Dievui, dėkoja Jam už galimybę dvasiniu būdu vienytis su savo ganomaisiais net ir kalinimo vietoje: „Ačiū Dievui, susidarė aplinkybės, ir aš į pabaigą aštuntų metų *atnašauju savo vargus*. Kai pamanai, koks geras ir gailestingas yra Viešpats: savuosius suranda miškuose, tundrose, vidurnaktį. Širdingai dėkui Jam! Gerai sutvarkė Apvaizda, kad ir *nos fratres sacerdotes* (mus brolius kunigus) atsiuntė ten, kur *fideles* (tikintieji). Kur avys, ten ir ganytojai!⁴²² Taigi, arkivyskupas savo vargus aukoja Išganytojui, dėkodamas net už vargus, ramiai suprasdamas, kad Dievas suteikia galimybę apaštalausti ir kalinimo vietoje. Panašu, kad arkivyskupas žvelgia į savo situaciją iš ganytojo, kuriam patikėta skleisti Gerąją naujieną laiku ir nelaiku, pozicijos. Toks arkivyskupo supratimas rodo jį brandaus krikščioniško tikėjimo asmeniu, kuriam labiau nei asmeninis gerbūvis rūpi Motinos Bažnyčios reikalas.⁴²³

Visų pirma, šūkis savyje yra kupinas vilties, ragindamas siekti aukštesnių tikslų, keisti savo mąstymą ir tai ragina esminis Išganytojo įvykis - Kristaus Prisikėlimas. Jėzus mirė ir prisikėlė, suteikdamas žmogui nuodėmių atleidimą ir amžinąjį gyvenimą. Tai yra didžiausia Dievo dovana tikinčiajam, tačiau Kristaus mirtis ir prisikėlimas krikščionims duoda dar daugiau. Jėzus išlaisvina naujam gyvenimui tam, kad tikintysis džiaugtųsi ir liudytų tai savo gyvenime. Kad ir

⁴²⁰ Plg. KBK, 655.

⁴²¹ Plg. LF, 20.

⁴²² Iš T. Matulionio laiško kunigui S. Kiškiui / *Kiškis* S. P. 124.

⁴²³ Vysk. T. Matulionio laiškas kun. J. Pilkaui. 1955-02-04 / *Gaida P. Nemasus mirtingasis*. P. 291.

kokia sunki bei nepakeliama kančia ištiktų žmogų, jis nori, kad žmogus priartėtų prie amžinybės grožio ir džiaugsmo.

Pagarba kryžiui arkivyskupui buvo būdinga ir kita prasme. Jį drąsiai galima laikyti kryždirbystės tradicijos skatintoju. Arkivyskupas T. Matulionis sovietų valdžios okupacijos metu kryžių šalinimą iš įstaigų vadino tautos moralinio naikinimo apraiška.⁴²⁴ Jis dažnai ragino Kaišiadorių vyskupijos tikinčiuosius statyti meniškus lietuviškus kryžius sodybose, prie kryžkelių, miestelių aikštėse.⁴²⁵ Kauno benediktinių vienuolyno kieme 1937 m. vyskupo T. Matulionio iniciatyva pastatytas kryžius, skirtas įamžinti Lietuvos krikšto 550 metų jubiliejų.⁴²⁶ Jis stovi savo vietoje iki šios dienos.

Vyskupas Teofilus Matulionis ketvirtajame dešimtmetyje giminaičiams siūlė pastatyti kryžių, kad būtų proga susitikti giminei, o jis galėtų atvykti pašventinti kryžiaus. Ir išties, 1938 m. vasarą vyskupas Teofilus Matulionis aplankė ne vieną giminaičių šeimą, kurios savo sodybose pastatė kryžius. Vyskupas pamoksluose ne kartą ragino mylėti Kryžių ir kvietė rengti procesijas kryžiaus išaukštinimo dienomis.⁴²⁷ Jis ne tik mokė, bet ir pats rodė pagarbą Kristaus kančiai, pavyzdžiui, jau būdamas Kaišiadorių vyskupas, keliavo pėsčiomis į Vilniaus Kalvarijas,⁴²⁸ šeštojo dešimtmečio pabaigoje lankė Kryžių kalną, mėgo Kryžiaus Kelio maldos praktiką.

Pamaldumas Išganytojui, išsiskleidęs Teofilus Matulionis gyvenime pamaldumu Kristaus kančiai, subrandino T. Matulionį kaip asmenybę. Jėzus jam tapo tikruoju jo gyvenimo Mokytoju, iš kurio Teofilus sėmėsi išminties ir nenuilstamo didžiadvasiškumo. Visu savo gyvenimu adoruodamas Eucharistinį Jėzų ir dažnai atsidėdamas Jėzaus Širdies troškimų apmąstymams, T. Matulionis išmoko į pasaulį žvelgti Jėzaus akimis ir mylėti kiekvieną žmogų Jėzaus širdimi. Įsteigęs amžinąją adoraciją anuometinėje laikinojoje sostinėje T. Matulionis gali būti laikomas nuolatinės Švenčiausiojo Sakramento adoracijos pradininku Lietuvoje.

„Martyrium maxime demonstrat perfectionem caritatis“⁴²⁹ – „Kankinystė labiausiai atskleidžia meilės tobulumą“. T. Matulionio tvirtumas, akivaizdžiai matomas visame jo gyvenime, bet ypač atsiskleidęs trijų įkalinimų metu, rėmėsi meile Dievui ir iš šios meilės kylančiu atsakomybės bei pareigos jausmu. Kristaus kančia dėl žmonių išganymo įkvėpė Teofilų išlikti romų, ryžtingą ir tvirtą visuose išbandymuose.

⁴²⁴ Plg. Kaišiadorių vyskupo T. Matulionio ganytojinis laiškas. 1943 05 12 / Arkivyskupas Teofilus Matulionis laiškuose ir dokumentuose. P. 8.

⁴²⁵ Plg. Ten pat. P. 17.

⁴²⁶ Plg. Vyresniosios ses. A. Čyžaitės įrašas vienuolyno metraštyje. 1937 09 08. KBA. F. 22 B. 2 L. 117.

⁴²⁷ Kun. J. Pilkos atsiminimai. 1994 02 09. KVKA. Beatifikacijos byla. T. 3. L. 153.

⁴²⁸ G. Kisielytės atsiminimai 1991 04 04. T. p. L. 112.

⁴²⁹ S. *Thomas de Aquino*. *Summa Theologiae*. Roma. 1962. II, II, 124, 3.

Teofilius Matulionis nėra tik istorinė praeities asmenybė. Nors jis gyveno sovietų valdymo laikais ir patyrė totalitarinės ateistinės valstybės persekiojimus, kurie šiandienos žmonėms atrodo visiškai neaktualūs, klaidinga būtų jį matyti vien kaip kovotoją prieš anuometinės valdžios neteisėtas. Kiekvienas bet kurio laikmečio žmogus, siekdamas teisingesnio ir tobulesnio gyvenimo būdo, susiduria tiek su išorinėmis, tiek ir su vidinėmis kliūtimis. Nors tyrinėjant Matulionio gyvenimą, visų pirma krenta į akis tai, kad jam teko grumtis su išoriniais sunkumais, tačiau tam, kad pajėgtų grumtis su jais, Matulionis turėjo būti tvirtas viduje. Išorinis jo ryžtas byloja apie vidines pergales, ne visada matomas pašaliečiui. Juk gyvenime vidinės problemos neretai virsta išorinėmis kliūtimis, o išorinės kliūtys, ataidėdamos baimėmis, neryžtingumu ar nusivylimu žmogaus sieloje, dažnai virsta vidiniais barjeriais, suvaržančiais asmens veiksmus.

4.6. Arkivyskupo Teofiliaus Matulionio meilės Dievui raiška per meilę artimui

Ganytojo pareiga rūpintis pačiais mažiausiais arkivyskupui Teofiliumi buvo artima ir laisvės dienomis, ir kalnimo metu. Vladimiro kalėjime vyskupas T. Matulionis kaliniui, kalinčiam toje pačioje kameroje, atidavė savo šilčiausią megztinį. Kai kamerą vėdindavo, vyskupas šalia atviros orlaidės šaldavo, tačiau paskolinto šilto drabužio nepaprašė gąžinti.⁴³⁰

Arkivyskupo tarnas S. Skopas savo atsiminimuose apie vyskupą T. Matulionį rašo, kad sugrižęs iš Amerikos (1936 m.) Šv. Mikalojaus bažnyčios rektorius vysk. T. Matulionis prisiėmė „pareigą kiekvieną penktadienį duoti išmaldą apie ketvirtą valandą po pietų. Prisirinko didžiulė eilė kaip sakoma elgetų. Vyskupas dalina vieną penktadienį pinigų ir kitą penktadienį ir vis eilė nesibaigia (ubagų) pavargėlių. Mat pasirodė, kad eina po du, tris, keturis kartus išmaldos tie patys.“⁴³¹ Vyskupas tai sužinojęs davė išmaldą antrąkart atėjusiam, tačiau nusijuokęs pasakė kitą kartą po du kartus neiti. Iš šių aplinkybių išryškėja meilė vargstantiems žmonėms ir atlaidumas suklydusiems. Vis dėlto vyskupas pamoko gero elgesio taisyklių norintį jį apgauti. Šių labdaros dalijimo penktadienių praktika, anot S. Skopo, truko neilgai, nes jais ėmė naudotis ne tik katalikai, bet ir žydų tikėjimo žmonės. Vyskupas tuomet įvedė praktiką – ateiti išmaldos su savo klebono rekomendacija. Užeidavo žmonės pasiskolinti ir pinigų, kuriuos ne visada grąžindavo.⁴³²

Vienam užsukusiam vargo prispaustam žmogui jis pasiūlė savo drabužių, net savo seną sutaną, kad stokojantis pasisiūdintų šiltą rūbą. Vyskupas Teofilius gailėjo karo ir kitų nepriteklių išsvargintų žmonių. Anot seselės A. Misiūnaitės, ilgametės vyskupo šeimininkės, vyskupas

⁴³⁰ Juozo Armonaičio interviu. Kaunas. 2008 06 12. Darbo autorės archyvas.

⁴³¹ Skopas S. Apie vyskupą T. Matulionį. Atsiminimai. 1965 03 16. Londonas / KVKA. Beatifikacijos byla. T. 3. Rankraštis. L. 3.

⁴³² Plg. Ten. pat.

nepaprastai kuklus, labai geros širdies: kaliniams siūsdavo maisto, šelpdavo pinigais visus elgetas, kurie tik kreipdavosi.⁴³³

Ypatingas arkivyskupo Teofiliaus Matulionio meilės artimui veiksmas buvo paslėpta ir išgelbėta iš žydų geto Estera Elinaitė.⁴³⁴ Ji tapo viena iš likusių gyvų 300 vaikų buvusiam Kauno gete, kur gyveno apie 5000 vaikų. 1943 m. spalio 26 d. šią trejų metų amžiaus mergaitę mama išvedė iš geto ir iš pradžių nuvedė į S. Čiurlionienės namus, bet po kurio laiko mergaitė buvo atvesta į Benediktinių vienuolyną. Arkivyskupo T. Matulionio nurodymu buvo nuspręsta ją iš pradžių paslėpti Kauno bendiktinių vienuolyne, bet vėliau vardan saugumo, kad vokiečiai tikrindami vienuolyną nesurastų, mergaitę pervežė į Čiobiškio vaikų namus, kurio auklėtojomis dirbo taip pat benediktinės. Kiek vėliau ir iš vaikų namų ji buvo pervežta ir paslėpta Kaišiadorių bažnyčios varpinėje. Tokiu drąsiu elgesiu vyskupas T. Matulionis ir benediktinių vienuolyno vyresnioji sesuo Liucina (Rozalija Rimšaitė) išsaugojo penkis žydų kilmės vaikus. Šioje vaiko išgelbėjimo istorijoje yra dar vienas svarbus epizodas. Kap pasakoja pati Estera, pasiimti vaiko atvykusiai motinai vyskupas T. Matulionis rūpestingai pasiūlė nakvynę vienuolyne, o kitą dieną išleido vykti į Čiobiškį, kuriame augo mergaitė. Vyskupas ypač pabrėžė Esteros gabumus muzikai, ragindamas juos ugdyti. Motina pažadą leisti mokyti muzikos įvykdė, ir Estera nuo 5 metų ėmė mokytis Kauno aukštesniojoje muzikos mokykloje. Debiutas įvyko devynerių metų. 1973 m. Estera emigravo į Izraelį, šiuo metu ji yra žymi pianistė ir gyvena Šveicarijoje.⁴³⁵

Gėrio darymas artimui yra Dievo meilės pasekmė. „Tikras maldingumas yra lankyti našlaičius ir našles jų sielvarte ir sergėti save nesuteptą šiuo pasauliu“ (Jok 1, 27).

Savo atsiminimuose 1954 m. anglas Frank Kelly, kalėjęs Vladimiro kalėjime su vyskupu T. Matulioniu, aprašė jaudinantį įvykį, atskleidžiantį jo meilę artimui. Kartą susirgęs Kelly draugas Hunold kalėjimo kameroje labai blaškėsi. Vyskupas Teofilius priėjo prie ligonio, atsisėdo ir pradėjo melstis, labai tyliai, ir buvo ramu. Abu taip praleido prie sergančiojo budėdami visą naktį. Šis įvykis paskatino Frank Kelly artimai bendrauti su vyskupu T. Matulioniu ir jį prižiūrėti.⁴³⁶

Vyskupo Teofiliaus Matulionio puoselėta artimo meilė ryški ir jo kaip Kaišiadorių vyskupo veikloje. 1946 m. vasario 26 d. Kaišiadorių vyskupas T. Matulionis, siunčiamame laiške Saugumo liaudies komisarui išvardijęs sovietinių pareigūnų savivaliavimo bažnyčiose, klebonijose atvejus, pareikalauja išsiaiškinti aplinkybes, apsaugoti Bažnyčią ir tikinčiuosius,

⁴³³ Plg. *Gaida P. P.* 155.

⁴³⁴ Plg. *Smuggled in Potato Sacks: Fifty stories of the Hidden Children of the Kaunas Ghetto.* Yad Vashem. 2011. P. 189.

⁴³⁵ Plg. ten pat. P. 192–193.

⁴³⁶ Plg. *Gaidamavičius P.* Arkivyskupą T. Matulionį palydint. Mirė Lietuvos Jobas. Prieiga per internetą: www.aidai.us. 2008 08 25.

sugražinti areštuotus 7 kunigus ir leisti grįžti prie ramaus pastoracijos darbo.⁴³⁷ Vyskupas ragina tikinčiuosius remti suimtus ir nuteistus kunigus, paskiriant iš buvusių jų parapijiečių rinklavių 2/3 lėšų. Ši meilės artimui iniciatyva buvo paskatinta laikmečio sąlygų ir susidariusios situacijos.

Vysk. T. Matulionis buvo nepaprastai ramus, paslaugus, dosnus (dalydavęsis tabaku ir siuntiniais). Iš arkivyskupo artimo meilės darbų neabejotinai atsiskleidžia giliai kentėjusi ir mylėjusi artimą siela. Tai matyti, kad ir iš šio sakinio laiške, rašytame 1956 m. balandžio 19 d. iš Potmos invalidų namų: „Kur mūsų brolių lietuvių nėra! Nemalonus likimas išblaškė po platų pasaulį. Belieka maldauti Viešpatį, kad duotų visiems malonę ištvirti, paguodą ir kuo greičiausiai grįžti į Tėvynę pas savuosius.“⁴³⁸

4.7. Arkivyskupas Teofilus Matulionis – laisvas kalinys

Kalinamam ar ištremtam žmogui itin svarbu surasti savąjį „aš“. Norint atsikratyti baimės ir pažeidžiamumo jausmų, reikia nuolat atkurti savąją tapatybę. Ši tapatybė kaliniui tampa atramos tašku, įgalinančiu orientuotis laike ir erdvėje.⁴³⁹ 1946 m. vyskupas Teofilus Matulionis, turėdamas įkalinimo patirties, suvokė kunigo savimonės reikšmę kalint. Kun. S. Kiškis savo knygoje rašo, jog vyskupas T. Matulionis 1946 m. eidavo į tardymus su sutana ir kamža, kaip prie altoriaus.⁴⁴⁰ Šis kun. S. Kiškio liudijimas tikriausiai remiasi pavieniais atvejais dar iki įkalinimo, nes įkalinus vyskupą iš jo buvo atimti ne tik liturginiai drabužiai, bet ir vyskupo sutana. Kunigo drąsi laikysena kalėjime svarbi ne tik jo paties vidinei stiprybei, bet dar labiau šalia kalinčių bendražygių dvasiai palaikyti. Kitas čia svarbus aspektas, tai vyskupo pasiaukojimo prasmės suvokimas. Šiuo savo elgesiu vyskupas Teofilus veikiausiai išreiškė savo dalininkavimą Kristaus nekruvinoje aukoje. Nors kankinimai ir kitos fizinio smurto formos išnaikino saugumo jausmą, vertė nutraukti visus socialinius ryšius, tačiau dvasininko tapatybė vienybėje su Nukryžiuotuoju padėjo nugalėti skausmą ir įveikti kančią. R. J. Schreiter rašo, kad kančia tampa išganinga ir kilni, kai ja pasipriešinama ardančioms jėgoms ir atkuriami asmenybė, nes kančia yra prasmės erozija.⁴⁴¹ Taigi galima teigti, kad vyskupas Teofilus Matulionis kalinimo ar tremties metu visiškai suvokė įkalinimo priežastis, kalėjimo prasmingumą, todėl jo asmenybės integralumas ir vidinė darba kalinimo metu išliko nepakitusi.

Nelaisvės sąlygomis arkivyskupas Teofilus kunigystės pašaukimo pareigas vykdė net tuomet, kai tai daryti buvo visiškai neįmanoma. Būdamas tremtyje, jis dėkoja Dievui už tai, kad

⁴³⁷ Kaišiadorių vyskupo raštas Saugumo liaudies komisarui. 1946-02-26 / Arkivyskupas Teofilus Matulionis laiškuose ir dokumentuose. P. 142–143.

⁴³⁸ Plg. *Gaida P.* Nemas mirtingasis. P. 327.

⁴³⁹ Plg. *Schreiter R. J.* Susitaikymas. Vilnius. Versus aureus. 2004. P. 37.

⁴⁴⁰ Plg. *Kiškis S.* Arkivyskupas. P. 116.

⁴⁴¹ Plg. *Schreiter R. J.* Susitaikymas. P. 39.

jam teko ši kančia. Savo laiške jis rašo apie džiaugimąsi Dievu, kurio buvimas šalia džiugina kalint: „Kai pamatai, koks geras ir gailėstingas yra Viešpats: savuosius suranda miškuose, tundrose, vidurnaktį. Širdingai dėkui jam!“⁴⁴²

Apie Solovkų lageryje aukotas šv. Mišias sužinome iš arkivyskupo apklausų protokolų. 1932 m. liepos 7 d. apklausoje Teofilius pasakoja: „Nuo 1930 m. aš buvau „Trojickaja“ komandiruotėje. Per pastarąjį laiką mūsų buvo 32 kunigai, gyvenome draugiškai, apsijungę, mus vienija religiniai įsitikinimai, kuriais mes tikime. Aš buvau mūsų komunos ūkvedžiu. Kunigai gaudavo siuntinius iš savo parapijiečių ir iš Lenkijos bei tarptautinio Raudonojo kryžiaus draugijos. (...) Būdamas čia įkalintas aš slapta išklausiu kitų prašiusiųjų kalinių išpažinčių ir ateityje, jeigu net valdžia griežčiau mane (baus), vis tiek klausysiu, jeigu kas į mane kreipsis, tokiu būdu atliksiu dvasininko pareigą ir jokie (apribojimai) negali mane įtakoti. Kieno klausiau išpažinties, nurodyti atsisakau, nes neturiu, tokios teisės. Atsisakau taip pat atsakyti, kas buvo Solovkuose įšventintas į kunigus“⁴⁴³ (žr. 16 priedą).

Teofiliaus vidinė laisvė nelaisvės sąlygomis kyla iš jo suprasto laisvės ir tiesos santykio. Kad arkivyskupas puikiai suprato laisvės vertę, rodo tai, jog jis iš Potmos invalidų namų siunčiamoje nuotraukoje save pavadino „laisvas-kalinys“ (žr. 14 priedą). Labai panašu, kad arkivyskupas T. Matulionis suvokė, jog krikščionio laisvė savo pagrindą turi Jėzujė Kristujė. Ši laisvė yra Kristaus dovanojama, išlaisvinanti laisvė: „Kristus mus išvadavo, kad būtume laisvi. Tad stovėkite tvirtai (...). Jūs esate pašaukti laisvei. Tikrai dėl šios laisvės nepataikaukite kūnui, bet stenkitės vieni kitiems su meile tarnauti. Evangelistas Jonas sako: „Jūs pažinsite tiesą, ir tiesa padarys jus laisvus“ (Jn 8, 32). Apaštalas Paulius Korinto bendruomenei rašo: „Viskas man valia. Bet ne viskas naudinga! Bet ne viskas ugdo“ (plg. 1 Kor 6, 12; 10, 23).

Žinome, kad žmogus gali siekti gėrio tik būdamas laisvas, kadangi laisvė yra žmogaus, sukurto pagal Dievo paveikslą, ypatingu ženklas.⁴⁴⁴ „Pradžioje sukūręs žmogų, Dievas davė jam galią laisvai rinktis. Jei pasirenki, tai pajėgi laikytis jo įsakymų ir ištikimai vykdyti jo valią“ (Sir 15, 14). Vatikano II Susirinkimo dokumentai pažymi, kad ieškantis Kūrėjo ir laisvai jo besilaikantis žmogus pasiekia visišką tobulumą ir tobulą laimę. Tačiau šiam tikslui pasiekti visuomet išlieka sąlygos – veikti sąmoningai, laisvai rinktis, atsisakant aistrų nelaisvės, kruopščiu darbu pasirūpinant tinkamomis priemonėmis ir padedant Dievo malonei.⁴⁴⁵ Taigi arkiv. Teofilias Matulionis teigia, kad ir kalėjimo ar tremties sąlygomis žmogus gali būti laisvas. Šiuo antitezės teiginiu arkiv. Teofilius Matulionis siekia sustiprinti loginį ir emocinį savo

⁴⁴² Plg. *Kiškis S.* Arkivyskupas. P. 124.

⁴⁴³ Kun. T. Matulionio tardymo protokolas. 1932 07 07. AUFBS Arch. B. P-13721. T. 1. L. 147–148.

⁴⁴⁴ Plg. KBK, 1705; GS, 17.

⁴⁴⁵ Plg. GS 17.

padėties įspūdį. Teiginys paskatina ieškoti paties pasakymo „laisvas-kalinys“ gelmės. Tad pažvelkime į keletą ši pasakymą mums padėsiančių išgvildenti teiginių:

a) Arkiv. Teofilias Matulionio vidinė laisvė nelaisvės sąlygomis kyla iš suprasto laisvės ir tiesos santykio. Autentiška laisvė yra žmogaus rinkimasis daryti tai, kas atitinka jo žmogiškosios prigimties moralinius reikalavimus, ir vengimas daryti tai, kas šiuos reikalavimus neigia. Žmoguje susijungia dvi tikrovės: paties žmogaus laisvės ir Dievo, kuris kalba žmogaus širdyje apreikšdamas savo įstatymą. Anot Jono Pauliaus II, Dievo įstatymas ir žmogaus laisvė susijungia ir yra pašaukti susipinti, t. y. žmogus savotiškai paklūsta Dievui, o Dievas yra nesavanaudiškai geras žmogui. Šios įžvalgos atskleidžia autentiškos laisvės tikrovę žmoguje.⁴⁴⁶ Panašiai svarsto teologas V. Kasperis sakydamas, jog krikščioniška laisvė yra visada išlaisvinanti laisvė – Dievu išlaisvinanti. Kristus atnešė laisvę ir gyveno Dievo vaikų laisve, kurie išlieka vaikai ir laisvi, kol laiko savo Viešpatį Tėvu.⁴⁴⁷

b) Svarbus pats arkivyskupo Teofilias teiginys, jog jis yra laisvas. Laisvė jam brangi, Teofilias jos aistringai ilgisi. Tuo deklaruojama, kad nežiūrint jo kalinio statuso ir Potmos invalidų namų įkalinimo sąlygų, jis vidujai vykdo savo moralinę pareigą ieškoti tiesos ir jos laikytis, todėl nėra grėsmės jo laisvei.⁴⁴⁸ Jis žino Kristaus pažadą savo tikintiesiems: „Jūs pažinsite tiesą, ir tiesa padarys jus laisvus“ (Jn 8, 32). Pažindamas Dievo duotus įsakymus ir jų laikydamasis, žmogus galutinai ir tikrai įgyvendina savo laisvę.⁴⁴⁹

c) Tikroji laisvė išryškina nuostabią tikinčiojo *dalyvavimo Dievo viešpatavime* gelmę, kuriai žmogus pašauktas. Čia laisvė turi tam tikrą karaliavimo formą. Kūrėjas suteikė laisvę žmogui, nes tik jos dėka jis pasiekia tobulumo. Pasiėkti reiškia pačiam savyje sukurti šį tobulumą.⁴⁵⁰ Galima teigti, jog nuolat derindamas savo valią prie Dievo valios, arkivyskupas Teofilias Matulionis pats siekė tobulumo, kūrė šį tobulumą, kurio dėka galėjo teigti antitezinį teiginį: esu nelaisvėje, tačiau aš laisvas. Ir tikriausiai galima būtų pratęsti – esu dėkingas Dievui. Iš esmės čia slypi arkivyskupo Teofilias vidinės ramybės priežastis.

Patvirtinimų šioms įžvalgoms randama kartu kalėjusių ar artimų arkivyskupo bičiulių atsiminimų tekstuose. Kalinio tapatybė Teofilui Matulioniui buvo svarbi iš esmės. Arkiv. T. Matulionio kartojami žodžiai: „Aš dėkoju Dievui, kad galėjau kentėti už Kristų“⁴⁵¹ rodo, kad arkivyskupas suvokė savo kentėjimų esmę – būti tikru Kristaus mokiniu, sekėju,

⁴⁴⁶ Plg. *Kėvalas K.* Laisvosios rinkos tema pop. Jono Pauliaus II enc. „Centesimus annus“ // Soter. 2005. Nr. 16. Kaunas. VDU. P. 50–51.

⁴⁴⁷ Plg. *Каспер В.* Иисус Христос. Москва. Библиейско-богословский институт св. Апостола Андрея. 2005. С. 138.

⁴⁴⁸ Plg. VS, 34.

⁴⁴⁹ Plg. ten pat, 35–36.

⁴⁵⁰ Plg. ten pat, 39.

⁴⁵¹ Kun. Hilaro Misiūno atsiminimai. Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyvas. Arkiv. T. Matulionio beatifikacijos byla. T. 3. L. 96.

kunigu, ne tik kad nebijant sunkumų persekiojimų, bet ir džiaugiantis ir dėkojant už šiuos Dievo skirtus išbandymus.

Tad Matulionis prieš mūsų akis iškyla kaip žmogus, kuris įveikė ne tik išorines, bet ir vidines kliūtis. Todėl nūdien, kai tam tikrose viešojo ir privataus gyvenimo srityse viešpatauja vertybių sąmyšis, T. Matulionio gyvenimo pozicija iškalbingai drąsina mus atsigręžti į Kristų ir apsispręsti už tikrąsias vertybes. Benediktas XVI sako, kad tikra, didelė ir visuose nusivylimuose žmogų remianti viltis gali būti tik Dievas – Dievas, mylėjęs mus „iki galo“, iki „atlikta“ (plg. Jn 13, 1 ir 19, 30). Palytėtas meilės, žmogus ima nuvokti, kas iš tiesų yra gyvenimas. Gyvenimas tikrąja šio žodžio prasme surandamas ne savyje ir ne savo išgalėmis – tai santykis. O gyvenimas kaip visuma yra santykis su tuo, kuris yra gyvenimo versmė. Jei mus sieja santykis su tuo, kuris ne miršta, kuris pats yra gyvenimas ir meilė, tada esame gyvi. Tada gyvename.⁴⁵²

Teofiliaus ir kitų tikėjimo liudytojų išlikimo nežmoniškais kalinimo sąlygomis slėpinį atskleidžia šios popiežiaus mintys. Turintysis artimą glaudų santykį su Išganytoju turi galingą priemonę semtis stiprybės. Žmogui kenčiant, anot Pauliaus Keplerio, reikia šlietis prie Kristaus kančios ir iš jos imti jėgų. Žodžiais nuo Kryžiaus, jog esąs visų apleistas, Kristus davė pavyzdį visiems išgyvenantiems aštrų Dievo tolumos skausmą, kenčiantiems. Šį skausmą tveriant, visų pirma krikščioniui turi rūpėti nusižeminti ir tirti, ar ne mes patys kalti dėl to ir iš širdies gailėtis ir atgailauti. Kai siela kenčia, svarbu išlaikyti nuolankumą ir pasitikėjimą Viešpačiu

4.8. Dievo tarno Teofiliaus Matulionio vilties dorybės samprata

4.8.1. Kunigo askezė nelaisvės vietose

Kalinimo ar tremties patirtyse žmogui itin svarbu surasti savąjį „aš“. Norint atsikratyti baimės ir pažeidžiamumo jausmų, reikia nuolat atkurti savąją tapatybę. Ši tapatybė kaliniui tampa tuo atramos tašku, įgalinančiu orientuotis laike ir erdvėje. 1946 m. vyskupas Teofilius Matulionis, jau turėdamas kalinimo patirties, suvokė kunigo savimonės reikšmę kalint. Kitas čia svarbus aspektas – tai vyskupo pasiaukojimo prasmės suvokimas. Nors kankinimai ir kitos fizinio smurto formos sistemingai siekė pakenkti asmeniniam saugumo jausmui ar nutraukti socialinius ryšius, tačiau vyskupo kaip dvasininko tapatybė vienybėje su Nukryžiuotuoju padėjo nugalėti skausmą ir įveikti kančią.

Arkivyskupui T. Matulioniui buvo būdingas XX a. 4 deš. misionieriškas Rusijoje dirbančių ar besiruošiančiųjų darbai Rusijoje katalikų kunigų dvasingumas. Askezėje dominavo pasirengimo aukoti savo gyvenimą Dievui ir Bažnyčiai, nebijant kankinio mirties, nuostata.

⁴⁵² SS, 27.

Ypač buvo akcentuojamas pasiruošimas kankinystei per apsimarinimus ir savo valios išsižadėjimą. Kasdienės maldos ir savanoriškas savęs apribojimas buvo suvokiami kaip Dievui skiriama auka už religijos persekiotojų Rusijoje nuodėmes.⁴⁵³

Arkivyskupas Teofilus Matulionis kalinimo metu Atgailos sakramentą praktikavo dažnai, o paskutiniaisiais gyvenimo metais kas savaitę. Anot mistiko J. P. Eckcarto, per atgailą su nepalaužiama valia prisiekiami atsižadėti visų nuodėmių ir pasitikėti Dievu, įgyjamas stiprus tikrumo jausmas, dvasinis džiaugsmas, pakeliantis sielą iš kančios ir sielvarto ir tvirtai susiejantis ją su Dievu.⁴⁵⁴ Anot kun. J. Jonio, arkiv. T. Matulionis mėgo dažnai kartoti: „Dieve, būk man gailestingas.“⁴⁵⁵ Tokia savo laikysena arkivyskupas parodo, kad jis puoselėjo nusizeminimo, kuklumo dorybes bei išreiškė savo troškimą vienytis su Dievu.

Solovkų salos lageryje vyskupo Neve šeimininkė S. Pankevič, dirbdama kalėjimo vaistinėje, padėdavo susitikti su kun. T. Matulioniu tiems kaliniams, kurie prašė išklausti jų išpažinties.

Arkivyskupas Teofilus Matulionis viename laišku 1954 m. iš Potmos invalidų namų kunigui S. Kiškiui rašo: „Jūsų ir gerų žmonių maldų dėka *Viešpats pakėlė* mane iš mirties patalo ir grąžino pakrypusią sveikatą... Savo nevertose maldose atmenu visus – tamstą, prelatą Juozą, prelatą Bernardą, kan. Cijūnaitį su seserim...“⁴⁵⁶ Maldoje arkivyskupas kreipiasi į Kūrėją, pripažindamas jo nuolat teikiamas malones, ir tuo būdu siekia pats aktyviai dalyvauti dieviškajame gyvenime bei tokiu būdu padėti savo bičiuliams. Malda – tai ne tik mūsų veiksmas, kuriuo mes įsipareigojame, tačiau jos metu artėjama prie Dievo, prie begalinės Jo didybės ir gerumo. Per maldą žmogus deda pastangas, eina prie jo. Tačiau ir Dievas ima kalbėtis su žmogumi, nes nori suteikti tą energiją, kurios dėka žmogaus gyvenimas tampa dieviškas.⁴⁵⁷

Kunigas Vincentas Dainys, kartu kalėjęs su vyskupu Matulioniu Solovkuose ir Leningrade, rašo: „jis buvo ypatingai kilnaus charakterio, gilaus pamaldumo, nepaprastai draugiško nuoširdumo ir kunigiško solidarumo. Toks jis išliko ir toliau iki kankinio mirties, kuria jis pabrėžė savo ištikimybę didžiajai kunigystės idėjai. (...) Tokiu jį darė ypač gilus dvasinis gyvenimas, kurį netrukus visi patyrė, taurumas ir amžius.“⁴⁵⁸ Anot vyskupo tarno S. Skopo, grįžęs iš Solovkų lagerio vyskupas nešiojo *tonzūrą*.⁴⁵⁹ Vyskupas Teofilus pasninkaudavo net ir būdamas tremtyje Potmos invalidų namuose 1954 m. Atvykęs į invalidų namus prel. Pukys,

⁴⁵³ Plg. Чаплицкий Б. Миссия Папского коллегияума „Руссикум“ в 1929 – 2009 г.

Prieiga per internetą: http://catherine.spb.ru/index.php/blog/comments/Russicum_1929_2009. 2013 01 12.

⁴⁵⁴ Plg. Eckcart J. P. 32.

⁴⁵⁵ Plg. Jonys J. Apie arkivyskupą Teofilų Matulionį klausimai liudininkams. KVKA. Beatifikacijos byla. T. 2. L. 19.

⁴⁵⁶ Kiškis S. Aš padarysiu jus žmonių žvejais. Kaišiadorių vyskupijos kurijos leidykla. 1994. P. 105.

⁴⁵⁷ Plg. Jono Pauliaus II kreipimasis į sutuoktinių porų susitikimą // L'Osservatore Romano. 1989 m. spalio 30–31 d. P. 7.

⁴⁵⁸ Dainys V. Didvyriškas vyskupas / Gaida P. P. 186.

⁴⁵⁹ Plg. Skopas S. Mano atsiminimai apie vyskupą Teofilų Matulionį. 1965-03-22. KVKA. Beatifikacijos byla. T. 3. L. 2.

tapęs dvasiniu vyskupo vadovu, pasninką šeštadieniais jam uždraudė, nes buvo labai silpnos sveikatos.⁴⁶⁰

Arkivyskupo Teofiliaus Matulionio amžininkų, bendravusių su juo, atsiminimuose pažymima, kad iš vyskupo „asmens dvelkia vidinis gyvenimas, galingas tikėjimas, sudrausmintas kančioje“.⁴⁶¹ Vyskupas Teofilius rašė iš Potmos invalidų namų: „Vienintelis spindulys mano gyvenime tai, kad galima, ačiū Dievui, atnašauti brevijorių ir šv. Rožančių kalbėti. (...) Vienatinis dalykas padėti jam [*sergančiam broliui Juozui*] bepalieka melstis – malda prašyti kantrybės, sveikatos, ką kasdien ir darau.“⁴⁶²

Tikėjimas ir pasitikėjimas Viešpačiu arkivyskupui, ypač kankinystės metu, suteikė stiprybę ir vidinę ramybę. Arkivyskupas taip troško, kad įvyktų Dievo valia, jog priėmė viską, ką Dievas teikėsi jam siųsti. Patirdamas net kalinimo skausmą ir kentėjimus dėl jų nesisielėjo ir nesibaimino, bet noriai juos priėmė. Įsimintina kunigo Teofiliaus laikysena suėmimo Leningrade metu 1929 11 25. Kai jam buvo pranešta apie suėmimą ir įkalinimą Leningrade, jis trumpai padėkojo: „Spasibo!“ – Dėkoju!⁴⁶³ Šis atsakas gali būti suprantamas ir kaip padėka už galimybę kentėti dėl Bažnyčios, ir kaip savita vyskupo humoro išraiška.

4.8.2. Arkivyskupo Teofiliaus Matulionio humoro jausmas kaip vilties dorybės atspindys

Apie tai, kad Dievo tarnui T. Matulioniui buvo būdingas humoro jausmas, liudija arkivyskupo pasakojimai bei posakiai, perteikti žodžiu ir užrašyti liudininkų. Apie rafinuotą arkivyskupo humorą atskleidžia vienas sakinytis arkivyskupo T. Matulionio laiške. Jis 1942 m. kunigui V. Dainiui rašo apie vieną bičiulį kunigą Godlevskį, kuris „išvažiavo į kurortą, kaip ir mes su jumis važiavome“.⁴⁶⁴ Tikslindamas žodį „kurortas“, parašėte arkivyskupas prirašė, kad kurortu jis vadina kalėjimą. Taigi rafinuoto humoro jausmą turinčiam palyginimas „kalėjimas–kurortas“ nusako žmogaus sveiką požiūrį, kai žvelgiama neįsitraukiant į sunkumų sukūrį, bet svarstant iš laiko perspektyvos ir gerai suprantant to laikmečio kunigų kalinimo priežastis. Daugelyje arkivyskupo laiškų ir atsiminimų yra išsakytas arkivyskupo požiūris, kad gyvenimas kalėjime yra pilkas, vienodas, neįdomus. Viename laiškų apie kalinio gyvenimą Zubovo Polianos invalidų namuose arkivyskupas T. Matulionis rašo vaizdžiai palygindamas žmogaus gyvenimą su degančios žvakės įvaizdžiu: „smilkstu po senovei“⁴⁶⁵. Čia prisimintina palaimintojo Jurgio Matulaičio malda, kurioje jis prašo: „duok, kad sudegčiau kaip ta žvakė ant

⁴⁶⁰ Plg. *Pilka J.* Atsiminimai apie arkivyskupą Teofilijų Matulionį. 1994-02-09. Kaišiadorių kurijos archyvas. Beatifikacijos byla. T. 3. L. 9.

⁴⁶¹ *Kiškis S.* Arkivyskupas Teofilius Matulionis. P. 158.

⁴⁶² 1955 01 07 T. Matulionio laiškas kun. Jonui Pilkai / *Gaida P.* Nemarus mirtingasis arkivyskupas Teofilius Matulionis. P. 289–290.

⁴⁶³ Plg. Ten pat. P. 39.

⁴⁶⁴ Plg. Vysk. T. Matulionio laiškas kun. V. Dainiui. 1942 02 24 / Ten pat. P. 237–238.

⁴⁶⁵ Plg. Vysk. T. Matulionio laiškas kun. J. Pilkai. 1956 02 24 / Ten pat. P. 310.

altoriaus nuo darbo kaitros ir meilės ugnies dėl Tavęs ir Tavo Bažnyčios⁴⁶⁶. Uolusis jaučiasi tarsi žvakė, kuri yra sukurta sudegti Viešpaties garbei, ir džiaugiasi, kad daro tai, ko Viešpats iš jo nori. Manytina, kad iš meilės artimui, atsiradus galimybei rašyti laiškus bičiuliams, kalintiems ir esantiems tremtyje, arkivyskupas T. Matulionis gausiai juos rašė. Vadovaudamasis savo patirtimi jis žinojo, kad laišškai stiprina jo kaip vyskupo savimonę ir dvasiškai palaiko vienybę su Bažnyčia, suteikia galimybę aukoti savo sunkumus vardan Kristaus Bažnyčios ir galų gale praskaidrina vienodą ir nykią kalinčiojo kasdienybę, o tai suteikia sveiką požiūrį į ištikusius sunkumus ir stiprina viltį.

Vladimiro kalėjime drauge su vyskupu T. Matulioniu kalėjęs Juozas Armonaitis pasakojo, kad vyskupas T. Matulionis būdavo labai patenkintas, jei p. Juozas papasakodavo kokią juokingą istoriją ar „fokusą“ parodydavo. „Kai parodydavau kokį fokusą, – sako Juozas Armonaitis, – vakare pasiruošęs, tai Matulionis sakydavo, kad vakaras „praėjo gerai“, nuo to man irgi darydavosi geriau, kad ir vyskupui patinka.“⁴⁶⁷ To linksmumo reikėjo, kad nebūtų kalėjimo kameroje slogios atmosferos (žr. 8 priedą).

Sesuo Kolumba OSB, vyskupo gyvenimo Kaune metu buvusi Benediktinių vienuolyno naujokė pasakoja, kad vyskupas T. Matulionis mėgo juokauti: „Ekscelencijos šposai buvo kaip ir nešposai. Vieną kartą per grabnyčias šv. Mišių metu turbūt neturėjau žvakės atsinešusi. Tai vakare vyskupas man sako: „Sesuo, kai tu mirsi, aš tau balaną uždegsiu.“ O aš neatsimenu, ar aš buvau pasiėmus, ar ne žvakę per grabnyčių šventę.“⁴⁶⁸ Juokaudamas vyskupas pamokė jauną vienuolę didesnio atsakingumo. Panašiai vyskupas humoru pamokydavo ir patarnaujančius šv. Mišioms vaikus. „Vieną kartą vyskupas pamatė, kad vaikų panagės juodos. Sako: Kam tą gedulą nešioji? [Paprashė] tam vaikui tuojau išsivalyt panages.“⁴⁶⁹

Kun. J. Jonys savo atsiminimuose rašo: „Vyskupas nebijojo prastų kelių, mėgdavo greit važiuoti. Automobilyje turėdavo pakabinęs Kristoforą. Vieną kartą žiemą važiuojant pasitaikė lijudra, kelias pasidarė slidus. Važiuojame į Aluntą, vyskupo tėviškę. Ukmergėje automobilis paslydo ir atrodė, kad užkabins šalikelėje esantį cementinį stulpelį. Aš vairuodamas išsigandau, o vyskupas nė kiek. Klausiu Ekscelencijos, ar neišsigando. O jis parodė man Kristoforą ir pasakė: „O ko jis čia sėdi, jei ne tam, kad mes saugiai važiuotume?“ Vyskupas juokaudamas sakydavo: „Gazuok, nebijok, pakratys, tai bus sveikiau, geresnė bus kraujo cirkuliacija.“⁴⁷⁰

⁴⁶⁶ Plg. Pal. Jurgio Matulaičio maldos iš knygos „Užrašai“. Prieiga per internetą: www.vitaconsecrata.lt/pal-j-matulaicio-maldos. 2013-08-21.

⁴⁶⁷ Plg. Juozo Armonaičio interviu. Autorės archyvas.

⁴⁶⁸ Ses. Kolumbos OSB atsiminimai. 2009-04-25 / Autorės archyvas.

⁴⁶⁹ Plg. Skopo S. atsiminimai. 1965-03-22 / KVKA. Beatifikacijos byla. T. 3. L. 3.

⁴⁷⁰ Plg. Jonio J. atsiminimai. 1992 / KVKA. Beatifikacijos byla. T. 2 L. 3.

Arkivyskupas juokaudamas prisimindavo, kad jis 1929 m. Leningrade buvo kalinamas kameroje, kurioje buvo kalintas V. Leninas.⁴⁷¹ Vyskupas interpretavo tokios kameros paskyrimą jam kaip tam tikrą pagerbimą.

Popiežius Pranciškus sako, kad džiaugsmas yra „krikščionio anspaudas net skausme, varge ir persekiojimų metu“ ir, kad „krikščionis be džiaugsmo yra arba ne krikščionis, arba sergąs.“ Jis primena krikščionių pamirštą maldą Šventajai Dvasiai, kuri yra Dvana, Dvana, duodanti mums ramybę, mokanti mus mylėti ir pripildanti mus džiaugsmo.⁴⁷²

Ši popiežiaus Pranciškaus nuostata buvo būdinga arkivyskupui Teofilui. 1937 m. vyskupas T. Matulionis Kauno vyskupijos parapijų vizitacijos ataskaitoje rašo: „pabrėžem Šv. Dvasios stiprinamąją malonę tikėjimo persekiojimų ir abejojimo metu, ragindami Šv. Dvasią pažinti, pagerbti, pamilti. (...) Kėlėme Šv. Dvasios vaidmenį tikinčiojo gyvenime.“⁴⁷³

4.8.3. Klusnumas Dievo valiai – išskirtinis arkivyskupo bruožas kalint

Šv. Tomas Akvinietis į Dievą kreipdavosi nuostabia malda: „Mano Dieve, duok man šviesos, kad pažinčiau Tavo šventą valią ir duok man jėgų, kad ją išpildyčiau.“⁴⁷⁴ Anot M. Buberio, jeigu žmogus vadovaujasi Dievo valia, tuomet aptinkame išreikštą jo tikėjimą, kitaip sakant, tikintysis *veikia Dievo tempu*.⁴⁷⁵ Didysis Bizantijos teologas Maksimas Išpažinėjas (+ 662 m.) teigia, kad žmogiškoji valia surkurta linkti link sinergijos su Dievo valia. Žmogus, kurio valia derinama prie Dievo valios, pasiekia pilnatvę.⁴⁷⁶ „Tokia gi Dievo valia – jūsų šventėjimas“ (1 Tes 4, 3). Pabrėžti Dievą ir jo valią pasaulio ir jo galybių atžvilgiu yra tolygus veiksmas kaip liudyti tiesą. Žmogus tampa *tiesa*, tampa savimi, kai tampa atitinkančiu Dievą. Tada jis pasiekia savo tikrąją esmę.⁴⁷⁷

Vyskupas savo laiškuose iš tremties vietų dažnai rašo: „Būk valia Tavo!“ Tokia vyskupo Teofiliaus nuostata kankinystės akivaizdoje parodo, kad tremtyje jis buvo pasiekęs krikščioniško gyvenimo pilnatvę, suprato, kad tokiu būdu per savo klusnumą bendradarbiauja Kristaus kryžiaus klusnume.

Arkivyskupo Teofiliaus Matulionio asmeniniuose laiškuose dažnas pasakymas: *Tebūnie Jo šventa valia*. „Mat tokia yra Dievo valia, kad gerais darbais nutildytumėte neprotingus ir neišmanančius žmones“ (1 Pt 2, 15). „Nebūkite neprotingi, bet supraskite, kokia yra Viešpaties

⁴⁷¹ Plg. *Spengla V. P.* 101; plg. Vyskupas Teofilus Matulionis. Pagal jo paties pasakojimą. Rankraštis. P. 11.

⁴⁷² Plg. Excerpt of the pope's homily source: Vatican radio. 2014-05-22 / Prieiga per internetą: <http://www.romereports.com/pg156909-pope-s-mass-a-sad-christian-is-a-sick-christian-en>. 2014-05-24.

⁴⁷³ Plg. Vyskupo T. Matulionio Šiluvos ir Tytuvėnų parapijų vizitacijos ataskaitos / LVIA. F. 1671 Ap. 5 B. 486 L. 104. 106.

⁴⁷⁴ Plg. *Поль аббат*. Замысел Божий и чудеса Его милосердной любви. Брюссель. 1990. С. 12.

⁴⁷⁵ *Бубер М.* Два образа веры. С. 243.

⁴⁷⁶ *Ratzinger J. / Benediktas XVI.* Jėzus iš Nazareto. Vilnius. 2011. P. 131.

⁴⁷⁷ Plg. ten pat. P. 155.

valia“ (Ef 5, 17). „Visuomet dėliaukitės, be paliovos melskitės! Visokiomis aplinkybėmis dėkokite, nes to Dievas nori iš jūšų Kristuje Jėzuje“ (1 Tes 5, 16–18). Visišku pasivedimu Dievo valios vykdymui išreiškiaama priklausomybė Dievui, o tai yra nuolankumo dorybės ryškiausias bruožas.⁴⁷⁸ Arkivyskupas T. Matulionis, anot amžininkų, ramybės dovana priskyrė Dievo gailestingumo malonei.⁴⁷⁹ Pasivedimas Dievo valiai rodo, kad arkivyskupas T. Matulionis visiškai pasitiki Dievu ir priima visus gyvenimo iššūkius kaip Dievo jam skirtus ir naudingus išganymo kelius.

Mistikas J. Eckhartas sako, kad tik tie, kurie geriausiai įvaldę savo protą ir juo pasinaudoja, pažįsta tikrąją ramybę ir iš tiesų turi širdyje Dangaus karalystę. Kas tikrai nori tai pasiekti, pirmiausia turi gerai pasirūpinti Dievo pagalba, tai yra tvirtai įdiegti jį į savo širdį ir sujungti su juo visus savo siekius, mintis, troškimus ir gebėjimus, kad niekas kitas žmoguje negalėtų įsigalėti. Valia yra tobula ir teisinga tada, kai ji nė kiek nesusijusi su tavuoju „Aš“, yra išėjusi iš pačios savęs, įimta ir perkeista į Dievo valią. Su tokia valia tu gali viską, ar tai būtų meilė, ar kas tik nori.⁴⁸⁰ Didžioji paguoda Dievo draugams, – rašo J. Eckhartas, – yra tai, ko nori Dievas. Reikia siekti mylimiausios Dievo valios. Nors šventasis Paulius daug kalbėjosi su mūsų Viešpačiu ir mūsų Viešpats su juo, tai jam nieko nedavė, kol jis neatsisakė savo valios ir netarė: „Viešpatie, ko tu nori, kad aš daryčiau?“ (plg. Apd 9, 6). Kai angelas apsireiškė Dievo Motinai, ji atsisakė savo valios ir tą pačią akimirką tapo tikrąja Amžinojo Žodžio Motina ir nedelsdama priėmė Dievą į savo iščias. Iš tiesų neatsisakę savo valios visuose dalykuose mes negalime nieko pasiekti Dievo labui. Tobula ir teisinga valia gali būti tik tada, kai esame visiškai įsilieję į Dievo valią ir nebeturime savo valios. Ir juo labiau kas nors tai pasiekia, juo labiau ir tikriau jis įsišaknija Dieve.⁴⁸¹

1945 m. arkivyskupas T. Matulionis rašė apie Dievo teikiamą paguodą sunkumuose Lietuvos TSR vyriausybei skirtame memorandume: „žmogaus tikėjimas yra Dievo malonės dovana, tačiau tikėjimui reikia ir geros valios, pasiruošimo, auklėjimo, ištvermės. (...) Kol tikintis žmogus gyvas, jam rūpi religiniai - dvasiniai reikalai. Negana to: *sunkesniais gyvenimo momentais tie reikalai žmogui yra didžiausia paguoda ir atrama, padedanti nugalėti sunkumus.*“⁴⁸²

Arkivyskupo T. Matulionio bičiuliai mini jo raginimą mylėti Dievą, Švč. Jėzaus Širdį. Ši meilė buvusi svarbi ir asmeninėje maldingumo praktikoje, bet akivaizdžiausia vyskupo Teofiliaus laiškuose. Laiške iš Vladimiro kalėjimo 1948 m. vyskupas visus artimuosius paveda

⁴⁷⁸ Plg. *Matulaitis K.* Dorybės. P. 108.

⁴⁷⁹ *Cicognani A. G.* Šventas žmogus ir tikėjimo kankinys / *Gaida P.* Nemas mirtingasis. P. 221.

⁴⁸⁰ Plg. *Eckhart J.* Traktatai ir pamokslai. Vilnius. Pradai. 1998. P. 19–20, 23.

⁴⁸¹ Plg. ten pat. P. 26–27.

⁴⁸² Arkivyskupas Teofilius Matulionis laiškuose ir dokumentuose. P. 123.

Švč. Išganytojo Širdžiai.⁴⁸³ Iš Potmos invalidų namų 1954 m. laiške savo sunkiai sergančiam broliui Juozui vyskupas rašo: „prašau ir prašysiu Jėzaus širdį per Marijos užtarimą, kad sustiprėtų brolio sveikata“.⁴⁸⁴ Rašydamas iš tremties Mordovijoje ir ilgdamasis Tėvynės, prašo artimuosius melstis Švč. Jėzaus Širdžiai, kad jo svajonė būti palaidotam Lietuvoje išsipildytų.⁴⁸⁵

Vidinės jėgos gali nusilpti, kai žmogus patenka į nežinomas sąlygas, tarp nepažįstamų žmonių. Tuomet tikėjimas ir malda kartu įveikia iškilusius sunkumus, nes tikėjimas nėra jausmas ar potyris, bet tiltas tarp tikinčiojo ir Dievo, o jo viena svarbiausių savy „pergalė, nugalinti pasaulį“ (1 Jn 5, 4).

Kadangi Eucharistija sudabartina atperkamąją kryžiaus auką, ją sakramentiškai įamžindama, iš jos savaime plaukia nuolatinis atsivertimo, asmeninio atsiliepimo į šventojo Pauliaus Korinto krikščionims skirtą raginimą poreikis: „Kristaus vardu maldaujame: Susitaikinkite su Dievu!“ (2 Kor 5, 20).⁴⁸⁶

Benediktas XVI apaštališkame paraginame *Sacramentum caritatis* rašo, jog tikėjimą, pažadintą skelbiamo Dievo žodžio, maitina bei ugdo maloningas susitikimas su prisikėlusiu Viešpačiu per sakramentus: „Tikėjimas reiškiasi apeigomis, o apeigos stiprina tikėjimą“. Todėl altoriaus sakramentas visada yra Bažnyčios gyvenimo centre; „Eucharistijos dėka Bažnyčia vis iš naujo gimsta“⁴⁸⁷. Juo gyvesnis Dievo tautoje eucharistinis tikėjimas, juo karščiau ji dalyvauja Bažnyčios gyvenime sąmoningai laikydamosi Kristaus savo mokiniams patikėtosios misijos.

2 lentelė. Arkivyskupo Teofiliaus Matulionio teologinių dorybių raiškos suvestinė

TEOLOGINĖS DORYBĖS	POŽYMIAI		
	1	2	3
TIKĖJIMAS	<i>Šv. Mišių aukos poreikis kalint, Eucharistijos svarba kankinystėje</i>	<i>Vidinė laisvė per pamaldumą, suteikianti kankiniui kaliniui drąsos ir jėgų</i>	<i>Tikėjimo gynimas</i>
	Sustiprinti asmeninę savo ir visų kalinių vienybę su Kristumi. Vyno gamyba iš razinų ir šv. Mišios palėpėje Solovkuose, Mordovijoje invalidų namuose	1955 m. iš Mordovijos Zubovo Polianos invalidų namų užrašas po nuotrauka „Laisvas kalinys“. 1945 m. posakis Kaišiadoryse: „Kai aš meldžiuosi, nieko nebijau.“ Pamaldumas Švč. Jėzaus ir Švč. M. Marijos Širdžiai, Eucharistinis	Yra vyskupo pagrindinis rūpestis ir tapo kankinystės gyvenimo priežastimi. Peterburge 1922 m. pareiškimai miesto valdžiai, Lietuvos KP CK pirmininkui protestuojant prieš pastatų nacionalizavimą, vysk. V. Borisevičiaus

⁴⁸³ KVKA. T. Matulionio beatifikacijos byla. T. 2. L. 263. 266.

⁴⁸⁴ Ten pat. P. 253.

⁴⁸⁵ *Kiškis S. P.* 187.

⁴⁸⁶ EE, 37.

⁴⁸⁷ SCar, 15.

TEOLOGINĖS DORYBĖS	POŽYMAI		
	1	2	3
		pamaldumas. Piligrimystės pamėgimas.	suėmimą ir kt.
VILTIS	<i>Pasitiki Dievo išgelbstinčiu veikimu</i>	<i>Viltis, kad Dievas padeda sunkiomis aplinkybėmis</i>	<i>Humoro jausmas</i>
	„Mūsų tauta yra patekusi į tokį sukurį, iš kurio ją gali išvesti tik Dievo Apvaizda.“ Vyskupo T. Matulionio memorandumas Lietuvos TSR Komisarų Tarybai PRO MEMORIA	Leningrado kalėjime pokalbio 1932–1933 m. su kun. V. Dainiu mintis: „Nesielok dėl nieko, Šventoji Dvasia suteiks žodžius, kurių tau reikės.“	Net tardymo metu. Tardytojo klausiamas, kodėl sėdi, vyskupas atsako: „Pasodinot, tai ir sėdžiu.“ Pasakojimai kalėjime apie Negyvąją jūrą – „kad ir kaip stengiesi, bet išspjauna tave“. 1933 m. Kaune eidamas gatve, pamatęs katiną, sako: „Toks storas ir dar nesuvalgytas?“ Vladimire pageidavo kokių linksmų istorijų, sakydavo: „vakaras praėjo gerai“ (J. Armonaičio interviu).
MEILĖ	<i>Meilė Nukryžiuotajam</i>	<i>Dažnas Švč. Sakramento garbinimas</i>	<i>Meilė Rusijos tikintiesiems</i>
	Vyskupas Teofilius transformuoja šūkį į kristologinį: Per kryžių į žvaigždes. Kristaus kančios kaip Dievo Meilės žmogui meditavimas padėjo drąsiai ir kantriai kančią pakelti ir paaukoti. Į tardymus 1946 m. Vilniuje vyskupas eidavo vilkėdamas liturginiais rūbais	Kaune įsteigia amžinąją adoraciją ir aktyviai joje dalyvauja	Misijų veiklos troškimas. Altorius Mordovijoje su šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės, misijų globėjos, paveikslu, Kaune renka senus liturginius indus, rūbus, juos ruošia, atnaujina.
		<i>Pastovus ir tvirtas pasiryžimas visada vykdyti Dievo valią</i>	
		Nuolankumas	<i>Gailestingoji artimo meilė</i>
		<i>Priešų meilė</i>	Rašo laiškus iš kalėjimų bičiuliams, parapijiečiams, siunčia siuntinius į nelaisvės vietas, kas savaitę dalija labdarą Kaune, vienuolyne
	Užuojautos santykis tardymo metu su tardytoju (maždaug 1929–1930 m.)		

Peržvelgus ketvirtojo skyriaus teologinių dorybių sklaidos raiškas, galima daryti šias išvadas:

Arkivyskupo Teofiliaus Matulionio kankinystės kelyje reikėsi visos trys dieviškosios dorybės – tikėjimas, viltis ir meilė. Nagrinėjant atskirus arkivyskupo kankinystės kelio etapus

išryškėja dinamiškas teologinių dorybių augimas ir stiprėjimas, vedantis į šventumo pilnatvę, į visišką supanašėjimą su Nukryžiuotuoju Viešpačiu ir susivienijimą su Juo. Nors kiekviena iš šių trijų dorybių turi savitą raišką ir kai kuriomis gyvenimo aplinkybėmis stipriau pasireiškia viena ar kita, iš esmės visos trys veikia ir auga drauge, rišamos meilės dorybės, kuri yra tobulo raištis (plg. Kol 3, 14) ir visų dorybių ugdytoja. Arkiv. Teofiliaus Matulionio kankinystės kelias rodo, kad stiprėjanti meilės dorybė augina tikėjimą ir viltį, o šios savo ruožtu padeda dar labiau išsiskleisti meilei, visą žmogaus gyvenimą panardinančiai Dieve.

Arkiv. T. Matulionio kankinystės kelias atskleidžia, kad gyventi dieviškosiomis dorybėmis – tai ne priklausyti sustingusiai tikrovei, o nuolat judėti, keliauti, kopti Dievop, bręsti. Kankinystė – veikiau ne akimirkos apsisprendimas, o šio visų gyvenimų trunkančio brendimo vyksmo išskaidrinimas, sustiprinimas, tikrove paverčiantis pačius neįtikimiausius paradoksus: arkiv. T. Matulionis iš kalėjimo siunčia savo nuotrauką su užrašu „laisvas kalinys“.

Arkivyskupas Teofilius Matulionis visas dorybes praktikavo su Dievo vaiko laisve, pasitikėjimu ir džiaugsmingu paprastumu. Jis gyveno vidine ramybe, nes savo laimę suvokė kaip Dievo valios vykdymą, ypač ištikus sunkumams (dažni žodžiai jo laiškuose: „Būk valia Tavo!“). Arkiv. T. Matulionio tikėjimo dorybė ypač raiškiai atsiskleisdavo visa – net kančias ir vargus – klusniai priimant kaip Dievo meilės ženklus ir dėkojant už tai („Aš dėkoju Dievui, kad galėjau kentėti už Kristų.“).

Tarp įsimintinų vilties dorybės raiškos ženklų paminėtinas puikus arkiv. T. Matulionio humoro jausmas, reiškėsis net itin beviltiškomis aplinkybėmis ir praskaidrindavęs drauge su juo kalėjusių žmonių mintis, kreipęs jas į Dievo pažadą, kad viskas išeina į gera mylintiems Dievą, būtent jo valia pašauktiesiems (plg. Rom 8, 28). Drauge jo humoras atskleidė jo asmenybės pilnatviškumą, sveiką nuovoką. 1929 m. kalėdamas toje pačioje kalėjimo kameroje, kurioje kalėjo Leninas, juokaudamas tai pavadino valdžios „pagerbimu“.

Arkiv. T. Matulionio dieviškųjų dorybių sklaida labai glaudžiai susijusi su jo giliu sąveikavimu kaip ganytojo pagal Kristaus pavyzdį suvokimu. Jis, nepaisydamas persekiojimų, pasilieka su savo ganomaisiais. Kur avys, ten ir ganytojai! Nepaisydamas baisių sąlygų, persekiojimų ir gresiančios mirties apsisprendžia likti tarnauti Rusijoje ir trokšta čia grįžti. Ypatingas Kristaus liudijimas ir nepaprastai raiškus vienijimasis su Kristumi Kunigu – arkiv. T. Matulionio ėjimas į tardymus Vilniaus kalėjime 1946–1947 m. dėvint liturginius kunigo drabužius. Arkiv. T. Matulionis netgi tardomas ir kalinamas išlaikė Ganytojo širdį. Asmeniniuose laiškuose atsispindi jo vienybė su kenčiančia Bažnyčia, jam rūpėjo, kad tikintieji nesijaustų našlaičiai.

Arkivyskupo Teofiliaus Matulionio karšta meilė Dievui, kliovimasis juo reiškėsi intensyviu maldos gyvenimu: gilinimusi į Dievo žodį, vienijimasi su Dievu Eucharistijoje, rožinio malda, užtarimo malda už savo ganomuosius, už Bažnyčios Lietuvoje ir Rusijoje reikalus. Arkivyskupo

malda ne tik atspindi jo meilę Dievui, bet ir vis intensyvėjantį su kiekvienu įkalinimu arkivyskupo atvirumą Dievo veikimui. Valingas pastangas šią bendrystę su Dievu stiprinti arkivyskupas išsako kaip didžiausią savo džiaugsmą: „Vienintelis spindulys mano gyvenime tai, kad galima, ačiū Dievui, atnašauti, brevijorių ir šv. Rožančių kalbėti. <...> bepalieka melstis – malda prašyti kantrybės.“

Arkivyskupo Teofiliaus Matulionio nesavanaudišką meilę žmonėms, netgi priešams, atspindi jo elgesys tardymo, kalinimo metu. Jis dalydavosi gaunamais siuntiniais, atidavė šiltus drabužius kameros bičiuliui, budėjo per naktį melddamasis prie sergančio, slapta teikdavo sakramentus kaliniams, ir būdamas laisvėje, ir kalėdamas rašydavo ramybės ir paguodos sklidinus laiškus kunigams, artimiesiems ir netgi mažai pažįstamiems žmonėms.

Visas arkivyskupo Teofiliaus Matulionio gyvenimas – tarsi tankus audinys, kuriame kaip nenutrūkstanti gija žėri visos trys dieviškosios dorybės.

IŠVADOS

1. Teologinės dorybės – tikėjimas, viltis ir meilė – tarpusavyje itin glaudžiai susijusios. Vilties stoka daro poveikį pačiam tikėjimui, o nunykus šiai dorybei įkandin nusilpsta ir meilė. Viltis, ypač didėjančio nepasitikėjimo ir abejingumo laikais, yra svarbi tikėjimo atspara ir veiksmingas akstinas meilei.

Tikėjimas – tai žmogaus atsakas į Jėzaus asmenį, jo žodžius ir darbus. Tas atsakas remiasi žmogaus laisve, laisvu valios sprendimu atsakyti jį pašaukiančiam Dievui savo mintimis, gyvenimo sprendimais. Todėl galima teigti, jog tikėjimas yra rėmimasis Kristumi ir atsidavimas jam, tikint jo žodžiais, tai savo gyvenimo prasmės matymas ir suvokimas, vadovaujantis Evangelija. Šis tikinčiojo rėmimasis Kristumi ir atsidavimas Jam yra vienintelis teisingas atsakas į neišmatuojamą Dievo meilę mums ir mūsų saugumo laidas. Kai tikėjimas tampa pasiaukojimu, toks tikėjimas yra kunigiškos širdies centras.

Vilties dorybė reiškiasi per troškimus ir jausmus. Antgamtinė vilties dorybė trokšta Kristaus laimėto išganymo ir šventumo. Vilties objektas yra Dievas, amžinasis gyvenimas ir priemonės jį pasiekti. Vilties dorybei būdingi trys pamatiniai bruožai. Pirma ja trokštama antgamtinio gėrio, kuriame slypi žmogaus laimė, tai yra Dievo –žmogaus laimės šaltinio. Antra, viltis remiasi ne žmogaus jėgomis pasiekti vilties objektą, bet Dievu, iš kurio laukiame būtinų malonių pasiekti šiame gyvenime tobulumą ir išganymą būsimajame. Trečia, vilties dorybės praktikoje svarbus žmogaus bendradarbiavimas su malone, tai yra reikia pastangų, vedančių Dievo link ir leidžiančių naudotis išganymo priemonėmis. Kančios akivaizdoje krikščionišką viltį atskleidžia humoro jausmas, kartu liudijantis apie gyvenimą Dievo artumoje. Kankinio džiugi viltis yra ir drąsus, priverčiantis priešus suglumti atsakas.

Meilės dorybės esminis bruožas – aukščiausia pagarba Dievui ir jo valiai. Todėl Dievas yra vertinamas labiau už visas kitas gėrybes ir jokia kita meilė negali pranokti meilės Dievui. Dievo meilėje akcentuojamas valios atsakas, o ne jausminis aspektas. Meilės dorybės būdingiausia apraiška – malda, prašant, kad būtų gerbiamas Dievo vardas, trokštant Dievo karalystės atėjimo ir jo valios išsipildymo. Drauge svarbi yra pagarbi baimė neižeisti savo nuodėmėmis Dievo, gailėtis dėl galimo pareigų apleidimo, rūpinimasis neįskaudinti Švč. Išganytojo širdies, atgaila. Įsakymas mylėti savo priešus yra įpareigojantis ir esminis. Meilė kiekviename žmoguje mato artimą, savo brolių ar seserį. Meilės dorybė skatina kiekvieną laikyti savo artimu, neišskiriant nė vieno. Meilės dorybė yra atsidavimas Dievo Apvaizdai ir visiškas klusnumas Dievo valiai.

2. Nuo pirmųjų amžių Bažnyčia patiria persekiojimus. Nuo pat pirmųjų amžių kankinystė glaudžiai susieta su tikėjimo liudijimu. Bažnyčios istorijoje pastebėta, kad persekiojimai

užgrūdina bei sutelkia Bažnyčios narius. Ne veltui T. Matulionis prasidėjusius persekiojimus palygino su pirmųjų krikščionybės amžių Bažnyčios persekiojimais. Pralietas krikščionių kraujas buvo lyginamas su kitų krikščionių sėkla, o Rusijoje pralietas krikščionių kraujas buvo pavadintas geriausiu Bažnyčios pamatu.

Carinėje Rusijoje ir jos okupuotuose kraštuose daugiausia buvo varžoma Katalikų Bažnyčia, sovietinės Rusijos laikotarpiu persekioti visų konfesijų krikščionys. Komunistinė diktatūra visiškai uždraudė tikėjimo skleidimą, socialinę Bažnyčios veiklą, nusavino katalikiškas įstaigas, vienuolynų, bažnyčių, klebonijų statinius. Pirmaisiais amžiais krikščionių kankinimo būdai buvo drastiški ir žiaurūs: sudeginimas, nukryžiuavimas, galvos nukirtimas, o komunistinio laikotarpio kankinimai savo žiaurumu juos net pranoko: kalinimas kalėjimuose, koncentracijos stovyklose, marinimas badu, sekimas sunkiu fiziniu darbu, prievartine nemiga. Kankinimo metodai buvo ir nuolatinis sekimas, moralinė priespauda, šantažas, „vaistų“ suleidimas, psichinės ir fizinės žmogaus sveikatos žalojimas ir kiti.

3. Išanalizavus arkivyskupo Teofiliaus Matulionio kankinystės laikotarpius, pažymėtina, kad arkivyskupo kankinystė prasidėjo carinės okupacijos metu, dirbant Latvijoje 1909 m., kai dėl pakrikštyto vaiko įvyko teismo procesas ir kunigas už savo pareigų vykdymą buvo nušalintas nuo pareigų trims mėnesiams. 1918 m. bolševikinės Rusijos pradėtas Bažnyčios naikinimas ir persekiojimas arkivyskupą palietė asmeniškai – 1923 m. jis buvo įkalintas trejiems metams Maskvoje, o 1929 m. dešimčiai metų Solovkų lageryje. 1933 m. Lietuvai su Rusija apsikeitus politiniais kaliniais, arkivyskupas T. Matulionis sugrįžo į Lietuvą. Sovietų Rusijai okupavus Lietuvos valstybę, arkivyskupas T. Matulionis vėl patyrė kankinio dalią. 1946 m. jis buvo įkalintas septyneriems metams Vladimiro kalėjime ir trejiems metams Mordovijoje. Paskutinį kankinystės kelio etapą nukeliavo Lietuvoje. Jis truko nuo ištrėmimo į Šeduvą 1958 m. iki mirties.

Arkivyskupo Teofiliaus Matulionio kankinystėje išryškėjo keli aspektai:

a) Kunigystė T. Matulioniui yra aukščiausias pašaukimas, pasireiškiantis meile žmonėms ir noru aukotis dėl jų dvasinių poreikių. Arkivyskupo T. Matulionio gyvenime labai ryški kova už Bažnyčios laisvę. Ji pasireiškė labai aiškia laikysena pasaulietinės valdžios kišimosi į Bažnyčios vidaus reikalus atžvilgiu: arkivyskupas nesutiko su jokiais kompromisais ir netgi nebijojo pripažinti, jog sovietinės valdžios nurodymai prieštarauja bažnytinei kanonų teisei. Jis nepasiduoda jokiai spaudimui ir teikia dvasinius patarnavimus tikintiesiems netgi valdžiai uždraudus tai daryti. Arkiv. T. Matulionis buvo pasirengęs visuomet vykdyti dvasininko pareigas, nepaisydamas jokių draudimų ar grasinimų susidoroti.

b) Arkiv. T. Matulionio santykis su politika. Gyvendamas politinių lūžių ir visuomenės santvarkų pasikeitimų laikotarpiu arkivyskupas nepasidavė jokios politinės ideologijos įtakai,

bet visų pirma matė žmogų, o ne jo politines pažiūras. Tai parodo jo bekompromisinis poelgis spaudžiant valdžiai išleisti ganytojišką raštą ir paraginti partizanus pasiduoti. Suprasdamas šio žingsnio klasingumą, T. Matulionis rašė ne apie vienos kurios nors grupės pasidavimą, bet atkreipė kunigų dėmesį į tai, kad jie nesikištų į politinių klausimų sprendimą ir nenaudotų Bažnyčios kaip valdžios priemonių tribūnos, bet skelbtų krikščioniškas tiesas ir mokytų krikščioniškos moralės.

c) Brutalaus persekiojimo metu tarp įvairioms krikščionių konfesijoms priklausančių įkalintų kunigų užsimezgė nuoširdus bendravimas ir tikro ekumenizmo dvasia. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog Katalikų Bažnyčioje oficialiai apie ekumenizmą buvo pradėta kalbėti tik Vatikano II Susirinkime, todėl toks autentiškas ir kalėjimo patirties nuspalvintas ekumeninio bendravimo proveržis buvo tikras būsimųjų dalykų Bažnyčioje pranašas.

4. Arkivyskupo Teofiliaus Matulionio kankinystės kelyje reikėsi visos trys dieviškosios dorybės – tikėjimas, viltis ir meilė. Nagrinėjant atskirus arkivyskupo kankinystės kelio etapus išryškėja dinamiškas teologinių dorybių augimas ir stiprėjimas, vedantis į šventumo pilnatvę, į visišką supanašėjimą su Nukryžiuotuoju Viešpačiu ir susivienijimą su Juo. Nors kiekviena iš šių trijų dorybių turi savitą raišką ir kai kuriomis gyvenimo aplinkybėmis stipriau pasireiškia viena ar kita, iš esmės visos trys veikia ir auga drauge, rišamos meilės dorybės, kuri yra tobulumo raištis (plg. Kol 3, 14) ir visų dorybių ugdytoja.

Arkiv. T. Matulionio kankinystės kelias atskleidžia, kad gyventi dieviškosiomis dorybėmis – tai ne priklausyti sustingusiai tikrovei, o nuolat judėti, keliauti, kopti Dievop, bręsti. Kankinystė – veikiau ne akimirkos apsisprendimas, o šio visą gyvenimą trunkančio brendimo vyksmo išskaidrinimas, sustiprinimas, tikrove paverčiantis pačius neįtikimiausius paradoksus: arkiv. T. Matulionis iš kalėjimo siunčia savo nuotrauką su užrašu „laisvas kalinys“.

Arkivyskupas Teofilius Matulionis visas dorybes praktikavo su Dievo vaiko laisve, pasitikėjimu ir džiaugsmingu paprastumu. Jis gyveno vidine ramybe, nes savo laimę suvokė kaip Dievo valios vykdymą, ypač ištikus sunkumams (dažni žodžiai jo laiškuose: „Būk valia Tavo!“). Arkiv. T. Matulionio tikėjimo dorybė ypač raiškiai atsiskleisdavo visa – net kančias ir vargus – klusniai priimant kaip Dievo meilės ženklus ir dėkojant už tai („Aš dėkoju Dievui, kad galėjau kentėti už Kristų.“).

REKOMENDACIJOS

Remiantis atliktu darbu siūloma:

Kaišiadorių vyskupijos kurijai rekomenduoti papildyti savo archyvą autentiškų dokumentų paiešką ir sugrąžinimą į Lietuvą. Ieškoti galimybių, atsiradus sąlygoms, kuo plačiau ištirti 1923 m. baudžiamosios bylos dokumentus, Vladimiro kalėjimo archyve saugomą arkiv. T. Matulionio bylą ir kitus dokumentus. Iki galo surinkta medžiaga papildys arkivyskupo T. Matulionio teologinių dorybių vaizdą naujais faktais bei įžvalgomis. Rekomenduojama tyrėjams kreiptis į Rusijos Federacijos Prezidento archyvą, kuriame saugomose bylose yra 1923 m. teismo dokumentai.

Kunigų seminarijų auklėtinių dvasingumo ugdymą plėtoti remiantis arkivyskupo Teofiliaus Matulionio pavyzdžiu, nes kunigystė T. Matulioniui yra aukščiausias pašaukimas, pasireiškiantis meile žmonėms ir noru aukotis dėl jų dvasinių poreikių. Tikrojo ganytojo tikslas – patraukti ganomuosius ne prie savęs, bet prie Viešpaties, uždegti juos troškimu artimai bendrauti su Išganytoju.

Tikybės mokytojams, katechetams remtis arkivyskupo T. Matulionio, drauge ir kitų krikščionių kankinių, dvasinio gyvenimo pavyzdžiais atskleidžiant teologinių dorybių prasmę, ištikimybės savo pašaukimui svarbą.

Kitų krikščioniškų konfesijų atstovams arkiv. T. Matulionį parodyti kaip autentiško krikščioniško gyvenimo asmenybę, juolab kad arkiv. Teofilius Matulionis buvo vienas pirmųjų ekumenizmo pranašų Lietuvoje. T. Matulionio misijinio užmojo pavyzdys turi paskatinti vykdyti visuomenės naująją evangelizaciją, apaštalaujant savo artimiausioje aplinkoje per kasdienybės veiklas gyvu asmeniniu pavyzdžiu.

Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakulteto mokslo ir akademiniam darbuotojams specialiosios moralinės teologijos kursą papildyti nuodugnesniu teologinių dorybių nagrinėjimu. Akademiniam jaunimui svarbu perteikti arkivyskupo puoselėto dvasinio džiaugsmo šaltinius ir priežastis. Dėstant Katalikų Bažnyčios istoriją pabrėžti XX a. tikėjimo liudytojų ir kankinių dvasinį paveldą, naujai atskleidžiantį dabartiniams krikščionims Evangelijos ir jos skelbimo esmę, Bažnyčios persekiojimų prasmę amžinybės perspektyvoje.

Beatifikacijos bylos postulatoriui – atkreipti dėmesį į tikėjimo liudytojo arkivyskupo T. Matulionio teologinių dorybių dinamišką raišką ir augimą iki herojiško lygmens. Ramybė patiriant sunkumus ir kančią Dievo tarnui buvo Viešpaties duota per malonę. Teologinė tikėjimo dorybė ryškiausiai pasireiškė klusniai atsiduodant Dievo valiai, su užmoju angažuojantis misijai ir pastoracijai. Teologinė vilties dorybė pasireiškė visų gyvenimo sunkumų priėmimu, pasiklovimu Dievo Apvaizda, susitikimo su Dievu laukimu amžinybėje. Meilės dorybė reiškėsi

meile Išganytojui, atsiskleidžiančia pamaldumu Švč. Jėzaus Širdžiai, Nukryžiuotajam, Eucharistiniu pamaldumu. Teologinė meilės dorybė reiškėsi ir besąlygiška meile artimui: meile menkai pažįstamiems žmonėms – kalėjimo bičiuliams, parapijiečiams, meile priešams, pavyzdžiui, tardytojams.

Birštono sakraliniam muziejui ir kitoms institucijoms, dirbančioms su įvairių konfesijų ir netikinčiais asmenimis, panaudoti arkivyskupo T. Matulionio dvasingumo pavyzdį, patraukiant Dievop ir pažadinant žmoguje slypintį Dievo ilgesį ir Jo meilės troškimą. Remiantis arkivyskupo kankinystės pavyzdžiu išskelti maldos svarbą tikėjime ir gyvenime.

Caritas ir sielovadinių institucijų darbuotojams savo veikloje remtis arkivyskupo Teofiliaus Matulionio kaip autentiško tikinčiojo, gyvenime kentėjusio, bet nepraradusio tikėjimo, vilties ir meilės, pavyzdžiu. Gilintis į dvasinių vertybių, ypač teologinių dorybių, temą. Akcentuoti Atgailos sakramento praktikos ir artimo meilės darbų svarbą ramiai ir taikiai laikysenai. Pabrėžti krikščioniškam dvasingumui būdingą viltingą amžinybės laukimą. Vilties stokojančioje, linkusioje į savižudybes visuomenėje išskelti humorą kaip gyvo tikėjimo ir džiugios vilties ženklą.

Dvasininkams ir kitiems sielovadininkams arkivyskupo Teofiliaus Matulionio pavyzdžiu remtis gyvenime ir darbuose, atkreipiant dėmesį į jo atsidavimą Dievo valiai, pasitikėjimą Dievu, maldos intensyvumą, meilę Išganytojui.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Nepublikuoti šaltiniai

1. Kauno arkivyskupijos Kurijos archyvas. Kaišiadorių vyskupo T. Matulionio asmeniniai raštai. 1873-1943. B. 476; Vyskupo T. Matulionio dėl amžinai Švč. Sakramento adoracijai. 1927-1945. B. 477.
2. Kauno metropolito kurijos įsakymas Kauno benediktinių vienuolyno vyresniajai. KBA. F. 1 Ap. 3 b. 4 L. 329.
3. KGB ataskaitos apie arkivyskupo T. Matulionio veiklą 1956–1958 m. LYA. F. K-1. Ap. 45. B. 98.
4. Sovietų Rusijos VCIK Pranešimas Maskvos Sokolnikų kalėjimo valdytojui. 1923 04 12. RGIA. F. 826. Ap. 1. B. 1373. L. 70.
5. Mogiliovo kurijos raštas kun. T. Matulioniu. 1925-03-09. RGIA. F. 826. Ap. 1. B. 1373. Nuorašas.
6. Leningrado švč. Jėzaus Širdies parapijiečių skundas Mogiliovo arkivyskupui. 1925 04 26. RGIA. F. 826. Ap. 1. B. 1373.
7. Vitebsko gub. žandarmerijos viršininko Pranešmas Dvasinių reikalų departamentui. Visiškai slaptai. 1909 09 10. GARF. F. DP 102. Ap. 1209. B. 10/9. L. 17- 18rev.
8. Dombrovskos E. laiškas Lenkų Raudonojo kryžiaus vadovei E. Peškovai. 1932-09-05. GARF. F. P-8406. Ap. 2. B. 3155. L. 2.
9. Kun. T. Matulionio laiškas E. Dombrovskai. 1933-09-23. GARF. F. P-8406. Ap. 2. B. 3155. L.37- 41.
10. Kun. T. Matulionio laiškas E. Dombrovskai. 1933-08-30. GARF. F. P-8406. Ap. 2. B. 3155. L. 39.
11. Dombrovskos E. laiškas Raudonajam kryžiui. 1933-10-27. GARF. F. P-8406. Ap. 2. B. 3155. L. 53.
12. Kun. Teofil Matulianis. Policijos departamento fondas. 1909-09-10. GARF. F. DP 102. Ap. 1209. B. 10/9.
13. Vysk. Matulianis Feofil (Teofilis) Jurjevič, prelat Jurjevič Boleslav Kazimirovič, kun. Pržirembel Stanislav Bronislavovič, o taip pat pasauliečiai, viso 47 žmonės. UFSB RF SPb. B. P- 547540. T. 2.
14. Tardymo protokolas. 1946 12 27. KVKA. Beatifikacijos byla. T. 4. Baudžiamosios bylos Nr. 43357/3 kopija.
15. Kun. T. Matulionio pareiškimas Petrogrado miesto vykdomajam komitetui. RGIA. F. 1001. Ap. 7. B. 1. L. 132-133 rev.

16. Архив Санкт-Петербурга научно-информационного центра „Мемориал“. Папка В. Дейнис.
17. Kunigo T. Matulionio laiškas parapijietei M. Jočytei. Maskvos kalėjimas. 1924 04 12. G. Masiulytės Burbienės šeimos archyvas.
18. Kaišiadorių arkivyskupo T. Matulionio laiškas Kajetonui Šiker. Šeduva. 1962 02 13. Kopija darbo autorės archyve.
19. Kaišiadorių vyskupo T. Matulionio pareiškimas Lietuvos SSR Vidaus reikalų ministrui. Dėl Stakliškių špitolės nacionalizavimo. 1946 07 13. LCVA. F. R-181 Ap. 1 B. 10 L. 114.
20. Kaišiadorių vyskupo T. Matulionio pareiškimas Lietuvos SSR Ministrui Pirmininkui dėl Čiobiškio koplyčios išardymo. 1946 11 11. LCVA. F. R-181 Ap. 1 B. 10 L. 176.
21. Labdaros lapelis Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios statybai paremti ir parapijos anspaudas. Petrogradas. XX a. 2 deš. Darbo autorės archyvas.
22. Arkiv. T. Matulionio apklausos protokolas. Solovkai. 1932 07 07. AUFBSB Arch. B. P – 13721. T. 1. L. 147-148b.
23. Operatyvinio pasitarimo apie sekimo rezultatus protokolas apie agentūrinę veiklą *Brityje*. Visiškai slaptai. 1932 07 09. AUFBSB Arch. B. P – 13721. T. 1. L. 74 – 77.
24. Vyskupas Teofilus Matulionis. Rankraštis. Anykščių sakralinio meno centras. Kun. B. Talačkos bibliotekos rinkinys.
25. Monsinjoro Vytauto Sidaro prisiminimai. 2006 10 15. Darbo autorės archyvas.
26. Juozo Armonaičio interviu. Kaunas. 2008 06 12. Darbo autorės archyvas.
27. Ses. Kolumbos OSB atsiminimai. 2009 04 25. Darbo autorės archyvas.
28. Vyskupo T. Matulionio laiškas Dievo tarnaitėi Marijai Kaupaitei. 1937 10 13. KVKA. Beatifikacijos byla. T. 2. L. 129. 129a.
29. T. Matulionio apklausos protokolas. 1932 07 07 / AUKGB Arch. B. P-13721. T. 1. L. 148 – 148 rev.
30. Komisijos *Pro Russia* pažyma dėl kan. T. Matulionio paskyrimo titulinio Matregos vyskupu. Vatikano slaptasis archyvas. Šventosios Kongregacijos konsistorijos fondas. Vyskupų paskyrimai. F. 19. B. 57.
31. T. Matulionio pareiškimas Petrogrado Vykdomajam komitetui. 1922 m. CGASPB. F. 1001. Ap. 7 B. 1 L. 132–133.
32. Vienuolyno vyresniosios ses. A. Čyžaitės įrašas metraštyje. 1937 09 08. KBA. F. 22 B. 2 L. 117.
33. Liaudies teisingumo komisariato kolegijos V skyriaus vedėjo Krasikovo pažyma. 1923 11 13. CGASPB. F. 1001 Ap. 8 B. 6 L. 37.

34. Vitebsko gubernijos nuovados viršininko slaptas pranešimas Policijos departamentui. 1909 09 10. GARF. F. DP – 102. Ap. 4 D–va. B. 1206. L.17-18.
35. Arkiv. T. Matulionio laiškas kun J. Bulaičiui. 1958 04 18. KVKA. Beatifikacijos byla. T. 2. L. 133. 133a.
36. T. Matulionio krikšto liudijimo išrašas. LVIA. F. 669. Ap. 19. B. 25. L. 225.
37. Susirinkimo protokolai dėl Amžinosios Švč. Sakramento adoracijos įsteigimo. 1938 05 05. KBA. F. 22 Ap. 5 L. 27– 28.
38. Kauno metropolijos kurijos įsakymas dėl Kauno seserų benediktinių vienuolyno Šv. Mikalojaus bažnyčios. 1938 06 18. KBA. F. 1 Ap. 3 B. 4 L. 325.
39. Kauno kurijos archyvas. Byla Nr. 477. Puslapiai nenumeruoti.
40. Laiškas kun. J. Pilkaui. 1956-01-06 / KVKA. Beatifikacijos byla. T. 2. P. 85– 85 rev.
41. Vyskupo T. Matulionio Tytuvėnų parapijos vizitacijos ataskaita. 1937-07-31 / LVIA. F. 1671. Ap. 5 B. 486. L. 106.
42. Vyskupo T. Matulionio Skirsnemunės parapijos vizitacijos ataskaita. 1937-07-30. LVIA, F 1671. Ap. 5 B. 486. P. 88.
43. Vyskupo T. Matulionio Šiluvos parapijos vizitacijos ataskaita. 1937-07-09 / LVIA. F. 1671. Ap. 5 B. 486. L. 104.
44. Vyskupo T. Matulionio Kelmės parapijos vizitacijos ataskaita. 1937-07-09 / LVIA. F. 1671. Ap. 5. B. 486. L. 79.
45. Vyskupo T. Matulionio pamokslas. Giedrės Masiulytės Burbienės šeimos archyvas.
46. Kun. T. Matulionio laiškas M. Jočytei. Maskvos kalėjimas.1924-10-09/ G. Burbienės šeimos archyvas.
47. Kunigo T. Matulionio laiškas parapijietei M. Jočytei. Maskvos kalėjimas. 1924 04 12. G. Burbienės šeimos archyvas.
48. Vysk. T. Matulionio laiškas kun. J. Kaušylai. 1955 04 19. KVKA. Beatifikacijos byla. T. 2. L. 76.
49. Kun. B. Novelskio atsiminimai. KVKA. Arkiv. T. Matulionio beatifikacijos byla. T. 3. L. 76.
50. Laiškas kun. J. Pilkaui. 1956-01-06. KVKA. Beatifikacijos byla. T. 2. L. 85, 85a.
51. Kun. J. Pilkos atsiminimai. 1994 02 09. KVKA. Beatifikacijos byla. T. 3. L.153.
52. G. Kisielytės atsiminimai 1991 04 04/ KVKA. Beatifikacijos byla. T. 3. P.153.
53. *Verkelytė Federavičienė B.* Amžinos ir šviesios pagarbos nusipelnęs JE arkivyskupas T. Matulionis mano atmintyje. KVKA. Beatifikacijos byla. T. 3. L. 53

54. Policijos departamentui siunčiamas 1909 m. rugsėjo mėn. 10 d. Vitebsko gubernijos nuovados viršininko slaptas pranešimas. GARF. F. DP – 102. Ap.4 D–va. B. 1206. L.17-18.
55. Sankt Peterburgo ir Leningrado apskrities FSB archyvo pažyma mokslo informaciniam centrui Sankt Peterburge *Memorial*. Išduota 1996-02-28.
56. Novelskio B. atsiminimai. KVKA. Arkiv. T. Matulionio beatifikacijos byla. T. 3. P. 76.
57. GARF pažyma Lietuvos užsienio reikalų ministerijai dėl 1930m., 1933m., 1947 m. teismo nutarčių. Nr. 913. 2006-01-16. Kopija.
58. Vysk. T. Matulionio apklausos protokolas. 1929 11 29. AUFSB. F. P-87328. T. 2. P. 22.
59. Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios kun. T. Matulionio pareiškimas Petrogrado vykdomajam komitetui. 1922 03 07. CG ASPb Sankt Peterburgo archyvas. F. 1001. Apr. 7. B. 1. P. 132- 135 rev.
60. Liaudies Teisingumo komisariato V-ojo skyriaus pažyma Petrogrado miesto valdybai. 1923-11-13. CGA SPb. F. 1001. Ap. 8. B. 6. L.
61. Leningrado karinės apygardos karinio prokuroro pažyma Sankt Peterburgo dėl 1930-09-13 nubaustų 47 asmenų reabilitacijos Sankt Peterburgo kunigų seminarijai. 1997 12 26. AUFSB SP. B. P-87328. T. 3. L. 290-315.

Literatūra

62. *Anušauskas A.* Teroras 1940–1958 m. Vilnius: Versus aureus. 2012
63. Amžinosios adoracijos įsteigimo dekretas // Šaltinis. 1938 04 09.
64. Arkivyskupas Teofilius Matulionis laiškuose ir dokumentuose. Vilnius. Lietuvių katalikų mokslo akademija. 2002.
65. *Augustinas.* Tradicijos, kontekstai, interpretacijos. Sud. D. Alekna. Vilnius. Vilniaus universiteto leidykla. 2006.
66. Bažnyčios Tėvai nuo Apaštališkųjų Tėvų iki Nikėjos Susirinkimo. Aidai. 2003.
67. *Balčius V.* Virtue opzione fondamentale: una riflessione partire dal contributo di S. Pinckarse J. Fucks. Roma. 2007.
68. *Balthasar H. U.* Love alone is credible. San Francisco. 2004.
69. *Balthasar H. U.* Theo-Drama. Vol. 3. San Francisco. 1992.
70. *Barry W. A.* Rasti Dievą visur. Vilnius. 2005.
71. *Bars H.* Faith, Hope and Charity. New York. 1961.
72. *Basset B.* Born for Friendship. Sheed and Ward. New York. 1965.

73. *Bastianel S.* Vita morale nella fede in Gesu Cristo. Milano. 2005.
74. Bažnyčios Tėvai nuo Apaštališkųjų Tėvų iki Nikėjos Susirinkimo. Vilnius. Aidai. 2003.
75. *Benedict XVI.* Benedict XVI, Meeting with the Members of the Roman Clergy, 02 03 2006. Prieiga per internetą: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2006/march/documents/hf_b-en-xvi_spe_20060302_roman-clergy_en.html. 2014 02 15.
76. Pranciškaus kalba Jaunimo dienomis Brazilijoje 2013 m. Prieiga per internetą: <http://www.romereports.com/palio/pope-leads-way-of-the-cross-what-does-the-cross-teach-us-much-more-than-sacrifice-english-10661.html#UgnlipLJRqU>. 2013-07-27.
77. Benediktas XVI. Laiškas enciklikos „Haurietis aquas“ 50-ųjų metinių proga Jėzaus Draugijos generolui Peter Hans Kolvenbach. Roma. 2006 / Prieiga per internetą: www.jesuit.it. 2006 06 07.
78. *Benediktas XVI.* Enciklika *Deus Caritas est*. Kaunas. Katalikų interneto tarnyba. 2006.
79. *Benediktas XVI.* Enciklika *Spe salvi*. Kaunas. Katalikų interneto tarnyba. 2007.
80. *Benediktas XVI.* Posinodinė apaštališkoji adhortacija *Sacramentum Caritatis*. Katalikų interneto tarnyba // Prieiga per internetą: http://lcn.lt/b_dokumentai/ap_parginimai/sacramentum-caritatis.html. 2007 12 19.
81. *Bengšas.* Apie dieviškąją meilės dorybę / Rūpintojėlis. Kaunas. 2000.
82. *Boros L.* Meeting God in man. New York. 1971.
83. *Bonaventūra.* Sielos vadovas į Dievą. Vilnius: Aidai. 2009.
84. *Celiešius P.* Archbishop Teofilus Matulionis (1873–1962). Lituanus. 1963. Prieiga per internetą: http://www.lituanus.org/1963/63_1_04.htm.
85. *Cessario R.* The Moral Virtues and Theological Ethics. London. 1991.
86. *Ciardi F.* Koinonia. New York Press. 2001.
87. *Dajczer T.* Tikėjimo išvalgos. Dvasingumo teologijos klausimai. Vilnius. Katalikų pasaulio leidiniai. 2010.
88. Dekretas dėl ekumenizmo *Unitatis redintegratio* / Vatikano II Susirinkimo nutarimai. Vilnius. Aidai. 2001.
89. *Dhotel J. C.* Ignaciškasis dvasingumas. Krikščioniškojo gyvenimo bendruomenė. 2006.
90. *Dulskis R.* Maldos teologija ir pašaukimai. Kaunas. 2007.
91. *Dulskis R.* Tomas Moras – šventasis pasaulietis, valstybės veikėjų ir politikų globėjas // *Soter*. Kaunas. Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. 2001. Nr. 5 (33).

92. *Dulskis R.* Žmogaus pašaukimas stačiatikybėje // Soter. Kaunas. Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. 2005. Nr. 16.
93. *Eckhart Johann.* Traktatai ir pamokslai. Vilnius. Pradai. 1998.
94. *Elinaitė Estera.* Will you Be my Mother? / Smuggled in POtato Sacks: Fifty stories of the Hidden Children of Kaunas Ghetto. Yad Vashem. 2011.
95. *Euzebijus Cezarietis.* Bažnyčios istorija. Vilnius. Lumen. 1993.
96. *Francis de Sales.* Introduction to devout life. Prieiga internete: <http://archive.org/stream/introductiontode00franuoft#page/294/mode/2up>. 2012-11-12.
97. *Gaida P.* Nemarusis mirtingasis arkivyskupas Teofilius Matulionis. Roma. 1981.
98. *Gaida P.* Undying Mortal archbishop Teofilius Matulionis – Shepherd, Prisoner, Martyr. Toronto. 1997.
99. *Gaidamavičius Gaida P.* Didysis nerimas / Raštai. Vilnius. Mintis. 1996.
100. *Gaidamavičius Gaida P.* Išblokštasis žmogus / Raštai. T. 1
101. *Gaidamavičius P.* Mirė Lietuvos Jobas: a. a arkivyskupą T. Matulionį palydint // Aidai. 1962. Nr. 8.
102. *Grigas R.* Guldę gyvybę už ganuomuosius / *Spengla V.* Atlikę pareigą. Vilnius. Katalikų pasaulio leidykla. 1997.
103. *Guardini R.* The Life of Faith. New York. Paulist Press. 1961.
104. *Häring B.* Free and faithful in Christ. Vol. 2. New York. 1978.
105. *Jonas Paulius II.* Enciklika *Fides and ratio*. Vilnius. Aidai. 2000.
106. *Jonas Paulius II.* Posinodinis apaštališkasis paraginimas *Pastores gregi* // Bažnyčios žinios. 2003 11 14. Nr. 21; 2003 11 28. Nr. 22; 2003 12 10. Nr. 23; 2003 12 22. Nr. 24.
107. *Jonas Paulius II.* Enciklika *Ecclesia de Eucharistia*. Katalikų interneto tarnyba. 2004.
108. *Jonas Paulius II.* Apaštališkasis paraginimas *Familiaris consortio*. Prieiga per internetą: http://www.lcn.lt/b_dokumentai/ap_paraginimai/familiaris_consortio.html. 2010-02-25.
109. *Jonas Paulius II.* Enciklika. *Redemptoris missio* // Logos. Nr. 6. 1993.
110. *Jonas Paulius II.* Enciklika. *Veritatis splendor*. Vilnius. Aidai. 1994.
111. *Jonas Paulius II.* Enciklika *Fides et ratio*. Vilnius. Aidai. 2000.
112. *Jonas Paulius II.* Laiškas *Dominicae cenae* apie Eucharistijos slėpinį ir kultą. Kaunas. Katalikų interneto tarnyba. 2000.
113. *Jonas Paulius II.* Apaštališkasis laiškas *Tertio millennio adveniente*. Vilnius. Katalikų pasaulio leidiniai. 1996.

114. *Jonas Paulius II*. Liudykime Kristų. Popiežiaus Jono Pauliaus II kalbos, pasakytos Lietuvoje 1993 m. rugsėjo 4–8 d. Vilnius. 1994.
115. *Jonas Paulius II*. Apaštališkasis laiškas *Novo millennio ineunte* Didžiojo 2000 metų jubiliejaus pabaigos proga. Kaunas. Katalikų interneto tarnyba. 2001.
116. *Jonas Paulius II*. Pamokslas šv. Mišiose Kryžių kalne. 1993 m. rugsėjo 7 d. Preiga per internetą: http://lt.radiovaticana.va/news/2013/09/06/jonas_paulius_ii_lietuvoje._ketvirtoji_diena_%E2%80%93_1993/lit-726294. 2010-02-12.
117. *Jonys J.* Iš mano atsiminimų. Gija. 2002.
118. *Jung C. G.* Psichologija ir religija. Vilnius. Aidai. 1998.
119. *Kačiukaitė T.* Atleiskim savo priešams. Vilnius. 1992.
120. Katalikų Bažnyčios katekizmas. Lietuvos vyskupų konferencija. Kaunas. Tarpdiecezinė katechetikos komisijos leidykla. 1996.
121. *Kempietis T.* Kristaus sekimas. Marijampolė. Ardor. 1994.
122. *Kepleris P.* Kančios mokykla. Kaunas. Caritas. 1994.
123. *Kiškis S.* Arkivyskupas Teofilus Matulionis 1873–1962. Kaišiadorys. 1996.
124. *Kreeft P.* Grįžti prie dorybių. Vilnius. Katalikų pasaulio leidiniai. 2011.
125. Krikščionybės Lietuvoje istorija. Sud. V. Ališauskas. Vilnius. 2006.
126. *Kryžiaus Jonas*. Kopimas į Karmelio kalną / Gyvoji duona. Palendrių Šv. Benedikto vienuolynas. 2005.
127. *Šinkūnaitė L.* Liudo Truikio sakralinė kūryba Kauno bažnyčiose / *Liudui Truikiui-100*. Kaunas. 2005.
128. *Laukaitytė R.* Lietuvos Bažnyčios vokiečių okupacijos metais (1941–1944). Vilnius. 2010.
129. *Laukaitytė R.* Lietuvos Bažnyčių misijos okupuotose SSRS srityse 1941–1944 m. // *Lituanistica*. 2005. T. 63. Nr. 3.
130. *Leemans J.* More than a Memory: The Discourse of Martyrdom and the Construction of Christian Identity. Leuven. 2005.
131. Lietuvos vyskupai kankiniai sovietiniame teisme. Sud. A. Streikus. Vilnius. LKMA. 2000.
132. *Linnane B. F.* Dying with Christ: Rahner's Ethics of Discipleship // *The Journal of Religion* 81. 2001. N. 2.
133. *Liquori A.* Uniformity with God's Will and the Practice of the Love of Jesus Christ. Ed. P. A. Boer. Veritatis Spondor publications. 2012.
134. *Maceina A.* Filosofijos kilmė ir prasmė / Raštai. T. 6. Vilnius. Mintis. 1994.
135. *Maceina A.* Jobo drama / Raštai. T. 3. Vilnius. Mintis. 1990.

136. *Maceina A.* Filosofijos kilmė ir prasmė / Raštai. T. 6. Vilnius. Mintis. 1994.
137. *Malcenaitė Grininė A. A.* Vyresnio amžiaus psichologiniai išgyvenimai // LKMA. Suvažiavimo darbai. XII. Roma. 1987.
138. *Marius R.* Thomas More. New York. 1985.
139. *Martin J.* Pats tikriausias ženklas. Prieiga per internetą: <http://www.jesuit.lt>. 2009 01 10.
140. *Martyrs and martyrologies.* Ed. Diana Wood. Cambridge. Blackwell. 1993.
141. *Matulaitis K. A.* Meilės ugnis. Chicago. 1961.
142. *Matulaitis K.* Dorybės. Chicago. 1932.
143. *Meilus A.* Gyvenimas be poilsio // Vilnis. 1993 balandžio 27; birželio 8, 11, 22, 25; liepos. 2; rugpjūčio 13 31; rugsėjo 3, 14, 21; spalio 12; lapkričio 23.
144. *Merton T.* Gyvenimas ir šventumas. Vilnius. Katalikų pasaulis. 1997.
145. *Moltmann J.* Theology of Hope. Prieiga per internetą: <http://www.pubtheo.com/page.asp?pid=1036>. 2012 12 10.
146. *Mongillo D.* Virtu teologali / Nuovo Dizionario di teologia morale. Milano. 1990.
147. *Moras T.* Utopija. Prieiga per internetą: <http://www.ipc.lt>. 2007 08 25.
148. *More T.* Prayers. Prieiga per internetą: <http://www.apostles.com/moreprayer.html>. 2010 11 15.
149. Nenugalėtoji Lietuva. Antisovietinis pogrindis. Kalba dokumentai. Nr. 2. Sud. A. Liekis. Vilnius. 1993.
150. *Novickij Donat.* Moji vospominanija. Prieiga per internetą: <http://www.krotov.info/acts/20/1930/1932noviz.htm>. 2008 01 12.
151. *O'Keefe M.* Priestly Virtues: reflections on Moral Virtues in the Life of the Priest, St. Meinrad. 2000.
152. *Paškus A.* Kunigo meilė. Vilnius: Valstiečių laikraštis. 1996.
153. *Peschke K. H.* Etica cristiana. Roma. 1989. T. 2. P. 80.
154. *Petkevičius M.* Arkivyskupas Teofilus Matulionis / Rūpintojėlis. Kaunas. 2000.
155. Popiežiaus Benedikto XVI laiškas Enciklikos „Haurietis aquas“ 50-ųjų metinių proga Jėzaus draugijos generolui Peter Hans Kolvenbach SJ. Roma. 2006. Prieiga per internetą: www.jesuit.lt. 2006 06 07.
156. *Poupard P.* Kankinystė vakar, šiandien ir rytoj // Bažnyčios žinios. 1996. Nr. 19.
157. *Pranciškus.* Enciklika *Lumen fidei*. Kaunas. Katalikų interneto tarnyba. 2013.
158. *Pranciškus.* Apaštališkasis paraginimas *Evangelii gaudium*. Katalikų interneto tarnyba. 2014.

159. *Ratzinger J. / Benediktas XVI.* Jėzus iš Nazareto. Vilnius. Katalikų pasaulio leidiniai 2011.
160. *Ratzinger J.* Jūsų džiaugsmo tarnas. Vilnius. Katalikų pasaulio leidiniai. 2006.
161. *Ratzinger J.* To Look on Christ. Exercises in Faith, Hope and Love. New York. Crossroad. 2005.
162. *Rauda P.* Nesuprantami mums Tavo, Viešpatie, keliai. Atsiminimai. Vilnius: LKMA. 2000.
163. *Remeikis T.* Opposition to Soviet Rule in Lithuania 1945–1980. Chicago: The Institute of Lithuanian Studies. 1980.
164. *Roper W.* The Life of Sir Thomas More. Prieiga per internetą: <http://www.thomasmorestudies.org/downloads/Roper.pdf>. 2007 08 25.
165. *Rouet de Journal M. J.* Enchiridion Patristicum. Friburgi Brisgoviae. Typographus editor pontificius. 1909.
166. Rūpintojėlis. Kaunas. 2000.
167. *Savasis J.* Kova prieš Dievą Lietuvoje. Putnam. 1963.
168. *Schoedel W. R.* Epistles of Ignatius/ The Anchor Bible Dictionary. New York. Doubleday. CD. 1997.
169. *Schrijvers J.* Meilės praktika. Putnam. 1955.
170. *Simundson D. J.* Suffering / The Anchor Bible Dictionary. New York. Doubleday. CD. 1997. 1992.
171. *Seneka.* Hercules Furens. 437 eilutė. Prieiga per internetą: <http://www.theoi.com/Text/SenecaHerculesFurens.html>. 2013-05-10.
172. *Sopočka M.* Pasitikėjimo poreikis. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2008-03-30-mykolas-sopocka-pasitikejimo-poreikis/8042> 2010 02 10.
173. *Spengla V.* Atlikę pareigą. Vilnius. 1997.
174. *Steck C.,* The Ethical Thought of Hans Urs von Balthasar. New York. 2001.
175. *Streikus A.* Lietuvos katalikų Bažnyčia 1940–1990 m. / LKMA Metraštis. T. 12. Vilnius. 1998.
176. *Streikus A.* Vysk. Teofilus Matulionis – Bažnyčios karys ir kankinys. / LKMA. Metraštis. T. 34. 2013.
177. *Streikus A.* Sovietų valdžios antibažnytinė politika Lietuvoje (1944–1990 m.). Vilnius. 2002.
178. *Svilans J., Budže A.* Latvijas Romas katolu privesteri. Rezekne. 2008.

179. *Šapalas K.* Mokslo ir valstybės vyras, kuriam ištikimybė sąžinei buvo brangesnė už gyvybę / Rūpintojėlis. Kaunas. 2000.
180. *Šinkūnaitė L.* Liudo Truikio sakralinė kūryba Kauno bažnyčiose / Liudui Truikiui-100. Kaunas. 2005.
181. *Šimkūnas V.* Martyrija – kankinystė – tikėjimo liudijimas. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/-/3614>. 2008-09-12.
182. Šv. Polikarpo, Smirnos vyskupo, kankinystė / Bažnyčios Tėvai nuo Apaštališkųjų Tėvų iki Nikėjos Susirinkimo. Vilnius. Aidai. 2003.
183. Šventojo kankinio Ignoto Antiochiečio laišakai / Katalikų kalendorius žinynas. Kaunas-Vilnius. 1987.
184. *Tanqueray A.* The Spiritual Life. A Treatise on Ascetical and Mystical Theology. TAN Books. An Imprint of Saint Benedict Press. 2000.
185. The Complete Works of St. Thomas More. Ed. G. E. Haupt. Vol. 13. New Haven and London. Yale University Press. 1976.
186. *Tylenda J. N.* Jėzuitai šventieji ir kankiniai. Vilnius-Roma- Čikaga. 1995.
187. *Vardys V.* *Stainly.* The Catholic Church, Dissent and Nationality in Soviet Lithuania. New York. 1978.
188. Vatikano II Susirinkimo nutarimai. Lietuvos vyskupų konferencija. 2001.
189. *Vergilijus.* Eneida. Vert. A. Dambrauskas. Vilnius: Vaga. 1989.
190. Vienos sielos istorija. Šventojo Kūdikėlio Jėzaus ir šv. Viešpaties Veido Teresė. Katalikų pasaulis. 1995.
191. *Virbalas L.* Katalikų dvasinė patirtis ateistinio persekiojimo metais Lietuvoje / LKMA Metraštis Nr. 9. Vilnius. 1995.
192. *Vitali Dario.* Esistenza christiana. Fede, speranza e carità. Brescia: Queriniana, 2001.
193. Vysk. A. Poniškaitis Sinodo asamblėjoje: reikia daugiau šventųjų, tokių kaip Jurgis Matulaitis // Vatikano radijas. Prieiga per internetą: <http://lt.radiovaticana.va/Articolo.asp?c=631141>. 2012-10-18.
194. *Voityla K.* Meilė ir atsakomybė. Vilnius. 1994.
195. *Wenger A.* Rim i Moskva. 1900–1950. Moskva. Ruskij put: 2000.
196. *Witek S.* Duszpasterstwo w konfesjonale. Poznan. 1988.
197. *Zaleski C.* Life of the World to Come. Near-Death Experience and Christian Hope. Oxford. Oxford Univ. Press. 1996.
198. *Zdebskis J.* Kančia, kuri yra meilės įrodymas / Rūpintojėlis. Kaunas. 2000.
199. *Zugger Christopher Lawrence.* The forgotten: Catholics of the Soviet empire from Lenin through Stalin. Syracuse, New York. Syracuse University Press. 2001.

200. *Žemaitis K.* Tarp tėvynės ir nežinomybės: Lietuvos dvasininkija Antrojo pasaulinio karo pabaigoje. Prieiga per internetą: <http://www.paneveziomuziejus.lt/get.php?f.186>. 2012-12-10.
201. *Бубер М.* Два образа веры. Изд. Республика. 1995.
202. *Василий [Бурман фон].* Леонид Федоров. Жизнь и деятельность. Львів. 1993.
203. *Венгер А.* Рим и Москва. 1900-1950. Москва: Руський путь. 2000.
204. Воспоминания свящ. Доната Новицкого. 1932. Prieiga per internetą: <http://vselenstvo.com>. 2013 05 12.
205. *Чаплицкий Б.* Миссия Папского коллегіума „Руссикум” в 1929 – 2009 г. Prieiga per internetą: http://catherine.spb.ru/index.php/blog/comments/Russicum_1929_2009. 2013 04 12.
206. *Чаплицкий Б. Осипова И. И.* Книга памяти. Мартиролог Католической Церкви в СССР. М. 2000.
207. *Гвардини Р.* Когда молиться трудно/ Призвание 2008/2009 г. Но.3.
208. *Дзонковский Роман.* Римско-католическая церковь в СССР 1917-1939. Люблин. 1997.
209. *Задворный В., Юдин А.* История католической церкви в России. Москва. 1995.
210. *Каспер В.* Иисус Христос. Москва. Библейско-богословский институт св. Апостола Андрея. 2005.
211. *Ледуховска У.* Как цветок к солнцу. Санкт-Петербург. Варшава. 2007.
212. *Новицкий Д.* Мои воспоминания. Машинопись. Архив Славянской библиотеки. Лион /Prieiga per internetą: vselenstvo.narod.ru/library/novitsky1932.htm. 2008 07 05.
213. *Пожарский К.* История Римско Католической Церкви в Российской империи (18-20 в.) в документах Российского государственного исторического архива. 2ч. Санкт Петербург-Варшава. 1999.
214. *Поль аббат.* Замысел Божий и чудеса Его милосердной любви. Брюсель. 1990.
215. *Шкваровский М. В., Черепинина Н., Шикер К.* История Римско-католической церкви на Северо-Западной России в 1917-1945. Петербург-Варшава. 1998.
216. *Р. Шнакенбург.* Новозаветная христология. Т. 3. Москва: Паолине. 2000.

Periodika

217. *Celiešius P.* Archbishop Teofilus Matulionis (1873-1962) // *Lituanus*. 1963. Vol. 9. No. 1.

218. *Miliauskaite Harris B.* Archbishop Teofilus Matulionis: The Beatification of a Lithuanian Martyr. Bridges. Lithuanian American News Journal. Issue 9. 1998. Vol. 22.
219. *Šimkūnas V.* Martyrija – kankinystė – tikėjimo liudijimas. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/-/3614>. 2008-09-12.
220. *Sopočka M.* Pasitikėjimo poreikis. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/-/8042>. Žiūr. 2013-10-12.
221. Šaltinis. Nr. 50. Marijampolė. 1933.
222. *Ratzinger J.* Kunigų tarnystė ir gyvenimas // Bažnyčios žinios. 2005. Nr. 18.
223. Garbingas Rusijos kankinys // Šaltinis. 1933. Nr. 49.
224. Bolševikų rojus be kaukės // Šaltinis. Nr. 48. 1933.
225. Jo Ekscelencijos vysk. T. Matulionio Marijampolėje lankymosi proga // Šaltinis. Nr. 49. 1933.
226. *Jonys J.* Jo akys spindėjo gėrių // Šaltinis. 1996. Nr.1/2.
227. *Jurevičius A.* Kankinystė ir tikėjimo liudijimas neatskiriami // Naujasis Židinyš-Aidai. 2004. Nr. 4.
228. Amžinosios adoracijos įsteigimo dekretas. Šaltinis. 1938 04 09.
229. *Figura M.*, Martyrdom and the Following of Jesus // *Communio*. 1996. No. 23.
230. Lietuva. Nr. 71. Kaunas. 1923 03 29.
231. Lietuvos aidas. Nr. 238. 1933 10 20; Nr. 246. 1933 10 30.
232. *Kėvalas K.* Laisvosios rinkos tema popiežiaus Jono Pauliaus II enciklikoje Centesimus annus // *Soter*. Kaunas. VDU. 2005. Nr. 16.
233. J.E. Liverpulio arkivyskupo Downey prakalba. Bažnyčia Antikristo jėgų akivaizdoje // Tiesos kelias. 1937. Nr. 7-8.
234. *Kašauskienė V.* Jūs manęs neišbauginsit [apie arkivysk. T. Matulionį, su archyv. dokumentų tektais] // *Pozicija*. 1993. Nr. 38.
235. *O'Meara T. F.* Virtues in the theology of Thomas Aquinas // *Theological Studies*. Vol. 58. No. 2. 1997.
236. *Silva Alvaro de*. Martyrdom and Christian Morality // *Communio*. 1994. No.21.
237. *Kalinowski W.* Kunigų pastoracijos ateitis // *Soter*. Kaunas. VDU leidykla. Nr. 16. 2005.
238. *Thompson L. L.* The Martyrdom of Polycarp: Death in the Roman Games/ *The Journal of Religion*. Chicago. 2002. Vol. 82. No. 1
239. *Гвардини P.* Когда молиться трудно / *Призвание* 2008/2009 г. No. 3 (32).
240. Процесс католической контр. революции // *Правда*. № 6. 1923 03 25.
241. Пожарский К. История католической церкви в России / *Наш край*. No.29. 2008.

PRIEDAI

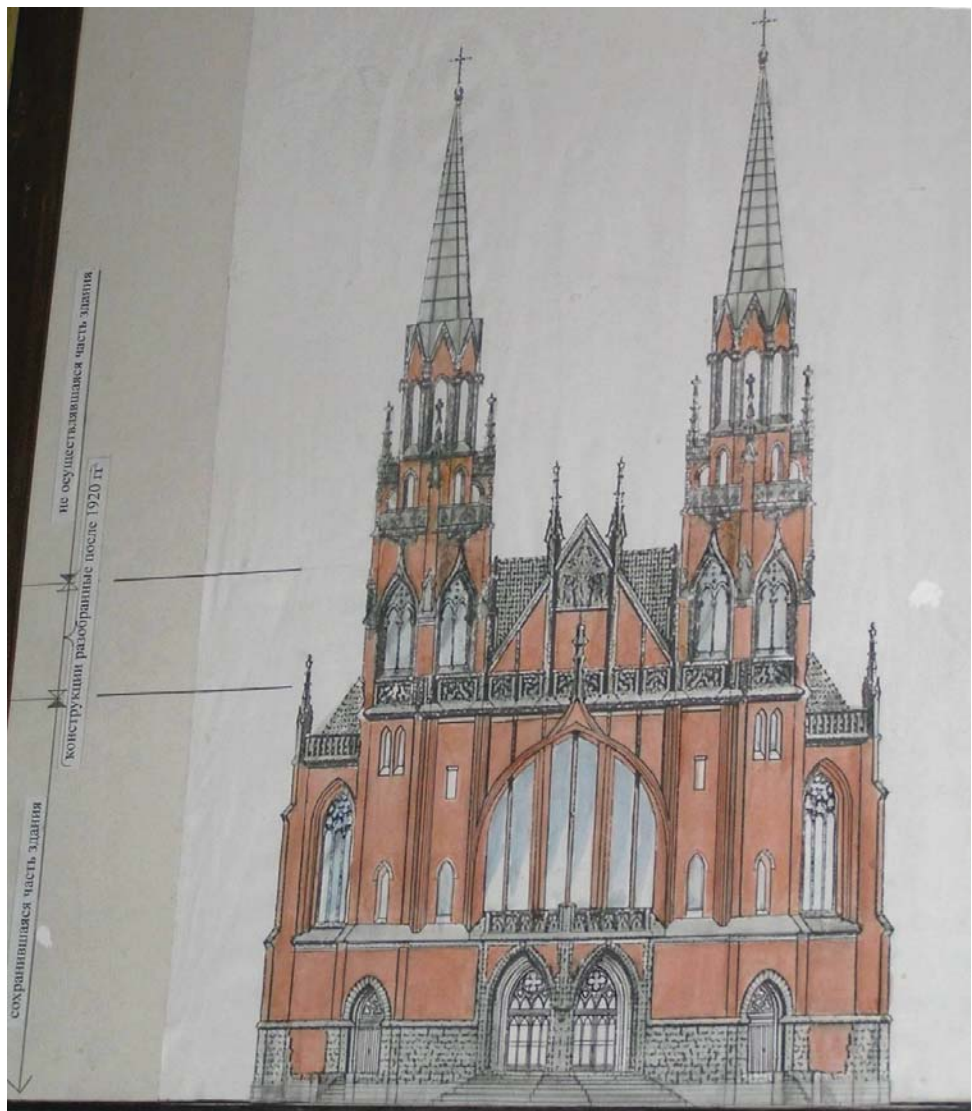

1 priedas. Fotografija. Kan. Teofilus Matulionis prie statomos Leningrado Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios su parapijos vaikais jų Pirmosios Komunijos dieną. Apie 1926 m. G. Burbienės šeimos archyvas.⁴⁸⁸

⁴⁸⁸ Nuotrauka viešai publikuojama pirmą kartą.

2 priedas. Fotografija. Kunigas T. Matulionis Maskvos kalėjime. 1924 m. G. Burbienės šeimos archyvas

3 priedas. Piešinys. Sankt Peterburgo Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia. Pastatyta kunigo T. Matulionio iki 1917 m. iki antrosios žymos. Darbo autorės archyvas

Roma, li 7 Marzo 1929.

4

Prot. N. 733/28.

Oggetto:

E.mo e Rev.mo Signor Mio Oss.mo,

Mi reco a doverosa premura comunicare all'Eminenza Vostra Rev.ma che alla Chiesa Titolare di Matrega (Provincia di Zechia o Chersoneso Taurico) è stato provvisto colla nomina di Monsignor Teofilo Matulonis, il quale ha ricevuto la consecrazione episcopale a Leningrado il 9 Febbraio dell'anno corrente.

Tale provvista però dovrà restare ancora segreta.

Mentre partecipo quanto sopra a Vostra Eminenza, mi valgo volentieri dell'incontro per rinnovarLe i sensi della profonda venerazione con la quale, baciandoLe umilissimamente le mani, mi onoro raffermarmi

dell'Eminenza Vostra Rev.ma

Firma, unita in altra cartolina verso
L. Card. Sincero, Presidente.

A Sua Eminenza Reverendissima
Il Sig. Cardinale CARLO FEROSI
Segretario della S. Congregazione Consistoriale

4 priedas. Komisijos „Pro Russia” laiškas apie vyskupo T. Matulionio konsekraciją 1929 m. vasario 9 d. tituliniu Matregos vyskupu. 1929-03-07. Roma / Vatikano slaptasis archyvas. Vyskupų Kongregacijos fondas Nr. 19. B. 57. L. 4.

5 priedas. Piešinys. Kaišiadorių vyskupo Teofiliaus Matulionio herbas. Birštono sakralinio muziejaus rinkinys

Remiantis archyviniais Rusijos federacijos Valstybės Saugumo Tarnybos (VST) Sankt Peterburgo skyriaus duomenimis, nustatyta, kad Matulianis Teofil Jurjevič buvo areštuotas 1929 m. lapkričio 24 d. Kaltinamas už nusikaltimus, numatytus Rusijos Baudžiamajame kodekse (1926 m. laida) 58 str.6, 10, 12 pastraipas, 121 ir 122 straipsnius:

- 1. Turėjo nelegalius špioninius ryšius su asmenimis, gyvenančiais užsienyje per Lietuvos ambasadorių Maskvoje ir už špioninius duomenų pateikimą gaudavo atlygį.*
- 2. Užsiiminėjo valiutos prekyba.*
- 3. Vadovavo pagrindinei nacionalinei šovinistinei latvių mokyklai stotelėje „Novinka“.*
- 4. Kai kuriems asmenims pranešdavo neviešintinus slaptus duomenis apie GPU darbą. 1930 m. rugsėjo 13 d. OGPU kolegijos susirinkimo sprendimu Matulianis T. J. nuteistas dešimčiai metų konclagerio su asmens turto konfiskavimu.*

Duomenų apie rehabilitaciją neturime.

Sankt Peterburgo ir jo srities valstybės Saugumo

tarnybos darbuotoja

(parašas)

O.B. Nikolajeva

6 priedas. Pažyma, išduota Rusijos valstybinio saugumo tarnybos Peterburge mokslo informacijos centrui „Memorial“ dėl T. Matulionio 1930 m. kaltinimo išvadų. 1996 02 28. Kopija darbo autorės archyve

7 priedas. Paveikslas. Pasaulio Gelbėtojai, išgelbėk pasaulį. G. Masiulytės Burbienės šeimos archyvas

Reverse: MALDA UŽ RUSIJĄ ŠV. TERESĖ KŪDIKIO JĖZAUS

Mylimoji ir užjaučiančioji šventoji, teikis palengvinti mūsų broliams rusams, ilgo ir žiauraus prieš krikščioniškojo persekiojimo aukoms: išgauti jiems ištvėrmę tikėjime, pažangą Dievo bei artimo meilėje ir pasitikėjime Švenčiausioje Dievo Motinoje; paruošk jiems šventų kunigų, atitaisytojų daromų prieš šventą Eucharistiją išniekinimų ir piktžodžiavimų; padaryk, kad pražydėtų, ypač jaunime, angeliškoji skaistybė ir krikščioniškosios dorybės, kad ta tauri tauta, išsiliuosavusi iš visų vergijų ir gera valia sugrįžusi į vienatinę aviją, kurią mylinčioji prisikėlusiojo Kristaus Širdis pavedė visai visą Šv. Petruį ir jo įpėdiniams, pagaliau paragautų gėrio garbinime bendrai su šventąja Katalikų Bažnyčia Tėvo ir Sūnaus ir Šv. Dvasios. Amen. – 300 d.; pilni syki mėnesy. Sąlygos paprastos. Rugpjūčio 19 d. 1929.

UŽ ATSIVERTIMĄ RUSIJOS

Pasaulio Išganytojau, gelbėk Rusiją – 300 d. Lapkričio 24 d. 1924.

Apačioje prierašas vyskupo T. Matulionio ranka: “Atminčiai, ponei Marytei Jočytei Rudaitienei, b. mokynei ir parapijetei. + vysk. Teofilius Matulionis. Kaunas. 1934 m. liepos 15 d.”

8 priedas. Vyskupo Teofiliaus Matulionio pamokslas⁴⁸⁹

*Ateikite pas mane visi, kurie vargstate ir esate apkrauti ir aš jus atgaivinsiu. Imkite ant savo pečių mano jungą ir mokykitės iš manęs, nes aš romus ir nuolankios širdies. Taip jūs rasite savo sieloms atilsio. Nes mano jungas saldus ir mano našta lengva. (Mt 11, 28–30)*⁴⁹⁰

Žmonės nuolatos ieško sau laimės, jai įgyti dažnai pašvenčia ramumą ir sveikatą, jos ieškodami stato save didžiausiam pavojun. Bet kurgi tie, kurie laimę rado? Vos vos kai kurie tik, po ilgų ir sunkių darbų, sugebėjo ją atrasti. Kodėl taip?

Todėl, jog ne ten ieško jos, kur jinai yra, ne ten eina jos ieškoti, kur jinai gyvena. Žmonės ieško laimės žemiškoje linksmybėse, ieškodami garbės, bet ar vėliau, ar anksčiau turi įsitikinti, jog tai nepatenkina jų širdis.

Pažvelkite į žmogų, kursai visą savo gyvenimą padėjo, kad turtingas taptų. Mintis apie laimę, kokią tie turtai jam turėjo atnešti, padėdavo jam jo darbuose ir užmanymuose. Jis labai jau džiaugiasi savo darbuose ir užmanymuose. Jis labai jau džiaugiasi savo darbo vaisiais, yra turtingas, visa ko turi. Nieko, rodos, jam nestinga! Pasakysite, jog yra laimingas ir patenkintas. Deja. Jis pats pamato, jog tie turtai yra menkesni už jį patį, ir jog ne jiems jis yra sukurtas.

Jaučiu, jog tie turtai ne tik, kad neduoda jam laimės, bet yra priežastimi nesuskaitomų rūpesčių ir neramumų. Rodos, lyg jau nieko nestinga, tuo tarpu atsiradę jo širdyje nauji troškimai jį kankina; norėtų jau pailsėti ir ramumo paragauti, o turtai nuolatos jį judėjimam varo. Nelaimingas! Taip sunkiai pasidarbavo tuos turtus įgydamas, o šitą dabar supranta, jog juos valdo su baime, kad gali jų greitai nustoti.

Paleistuvis vartaliojasi bjauriausiuose kūno patogumuose, patenkindamas visus blogus geidulius. Ten jis ieško laimės. Ir koks jo nusižeminimas! Ten, kur jis manė rasti rožių, vien tik erškėčių atrado. Pageidimai vis daugiau ir daugiau savo maisto ieško. Nelaimingas vis patenkina, bet paskui įsitikina, jog savo širdies tuštumos nesugebės pripildyti, nes iš jos girdi balsą, kursai nesustoja šaukti: duok dar, duok dar. Klausiu dabar, ar nėra laimės kūniškuose smagumuose? Ir girdžiu išsilepinusį balsą, kurs man atsako: nėra. Jis, ieškojęs juose laimės, jis manęs laimės rasti, bet įsitikino, jog kūniški malonumai tiktai valandėlei tarnauja, o sąžinės graužimai tęsiasi ilgai ir galo neturi.

Išdidus žmogus visą žemę pajudintų (šv. Bernardas), kad garbės sau įgytų. Atrodo jis pasitenkina ja. Visi skelbia jo laimę ir jam pavydi. Bet jis nėra laimingas, nes norėtų atrasti tai,

⁴⁸⁹ G. Masiulytės Burbienės archyvas.

⁴⁹⁰ Plg. „Ateikite pas mane visi, kurie vargstate ir esate prislėgti; aš jus atgaivinsiu! Imkite ant savo pečių mano jungą ir mokykitės iš manęs, nes aš romus ir nuolankios širdies, ir jūs rasite savo sieloms atgaivą. Mano jungas švelnus, mano našta lengva.“! (Mt 11, 28–30).

kas glostydamas jo puikybę kartu ir jo sąžinės tuštumą užpildytų. Ir čia pamato, nors jau per vėlai, kad vien tuščių dūmų yra pagavęs.

Mokslo vyras kasdieną vis naujų ir naujų naujybių bando atrasti ir atranda, o pasakykite, ar jis yra laimingas? Deja, jo širdis, kaip buvo, taip ir paliko tuščia, jeigu jis mokslą tyrinėja, kad Dievui garbę sumažintų, tuokart jis pradeda suprasti, jog mokslas be Dievo palaimos yra tuščias ir laimės jam neduos.

O kurgi tad yra laimė? Ir kur jos ieškoti? Į klausimą atsako Viešpats Jėzus. Ateikite pas mane visi, o aš jus atgaivinsiu. Taip, tikrai Kristus tegali mums suteikti ramybės ir laimės, kurios trokštame ir be kurios gyventi negalime. Veltui jos ieškotume turtuose, garbėj. Be abejo, nepasirinkdamas tikslo be Kristaus, nerastų suraminimo ir pasitenkinimo.⁴⁹¹

⁴⁹¹ Marytės Jočytės Masiulienės Rudaitienės, buvusios mokinės ir Leningrado parapijietės užsirašytas ir saugotas šeimos archyve. Dukros Giedrės Burbienės pateiktas rankraštis.

9 priedas. Juozo Armonaičio interviu. 2008-06-12. Kaunas.⁴⁹²

1. Vardas, pavardė, data, gimimo vieta, ir adresas.

Juozas Armonaitis, pensininkas, gimęs 1923 m. Birželio 2 d. Griškabūdyje, Šakių raj. Dabar gyv. Geležinio Vilko g. 1-27, Kaunas.⁴⁹³

2. Ar pažinojote arkivyskupą Teofilijų Matulionį?

Puikiai. Mes gyvenę turbūt du metai Vladimiro kalėjime.

3. Kada ir kokiomis sąlygomis susipažinote su vyskupu?

1947 m. sausio naktį iš 28 į 29 mane iš „Raudonojo Kryžiaus“ ligoninės kaip vištą vanagai sugavo ir išvežė. Po dviejų metų buvau atvežtas į Vladimiro kalėjimą. Vladimiro kalėjime kai pervedė mane į kitą kamerą, ten jau buvo du lietuviai. Tai buvo didelė kamera. Lovos buvo geležinės dviaukštės. Įmūrytos į žemę, kad neišjudintum. Kameroje buvo apie 10 žmonių. Visi buvo aprenkti dryžuotai: balta – juoda. Duris, tą geležį, kai trenkia, geležis subraška, po to trakst užrakina, tai kaip gyvąjį į mirusiųjų karalystę...

Valgyti duodavo tokios pažliugusios sriubos su kilkėmis. Tai pakabini šaukštą, palauki, kol apdžiūna, ir valgai. Matulionis irgi dalindavosi tomis kilkėmis.

Kai suminėjo pavardes, išgirdau, kad čia Matulionis. Žiūriu – tai tas senukas! Iš pažiūros jis buvo aukštas, tvirtų pečių, kaip „starcas“ rusiškai, o lietuviškai net nerandu žodžio. Atrodė, kaip „protėvis“, atstovaujantis lietuvių tautai, didelis, petingas, aukštas, tarpus, veidas orus, lėtai, aiškiai kalbantis. Kai išsirengdavom nuogi, tai vyskupas neatrodė visai sudžiūvęs. Tiesiog veidas savotiškas.

Su juo dar buvo Betygalos klebonas Janulaitis, jo vardo neprisimenu, Jonas Meškauskas, pasienio policininkas ir dar buvęs partizanas, Antanas Vingrys. Be lietuvių toje pačioje kameroje buvo japonas M. Nagasaki, korėjietis, anglas žvalgybininkas Frank Kelly.

Maldoje mes, lietuviai, susiburdavome ir kiekvieną vakarą kalbėdavome rožančių. Gerai neprisimenu, ar aš vesdavau, ar vyskupas Matulionis. Greičiausiai, kad aš. Kodėl aš vesdavau? Juk aš ne koks kunigas ar šviesuolis, tik savamokslis aš, bet naujos žinios man teikdavo džiaugsmą. Rožančių aš vesdavau savo partizanams. Tai ir čia vesdavau.

Šventes visas švėsdavome. Jis pats padengdavo stalą, nes gaudavo daug siuntinių. Vyskupas dalindavosi su visais savo daviniu.

⁴⁹² Darbo autorės archyve.

⁴⁹³ J. Armonaitis mirė Kaune 2010 05 15.

4. Kiek laiko buvote kartu?

Su seneliu vyskupu gal buvau tris metus, nors tiksliai neatsimenu.

5. Kuris rūpestis Teofilui buvo didžiausias: Bažnyčia ar tautos laisvė?

Tikėjimo nė neminėdavome, nes jį turėjome visi. O svarbiausia buvo Lietuvos laisvė - ta pačia liga sirgome visi. Turėjome aiškią viltį. Juk ir bloga išeina į gera.

6. Kaip jis elgėsi sunkiu jam metu: kai kas nepasisekdavo, ar konfliktų metu, ar pan.?

Buvo keli konfliktai. Tarp mūsų jau antrą kartą buvau susipykęs su vengru Filler Laslo. Jis beveik išmoko lietuviškai, nes sėdėjo kartu su kun. Mironu ir su vysk. M. Reiniu. Jis save įdavė kaipo seimo narį. Ir su vyskupu Matulioniu jie ypatingai susibroliaavę buvo. Mokėsi ir vengrų kalbos. Jis vyskupo T. Matulionio buvo pirmas draugas, o aš, kaip partizanas, antras. Ir aš bendravau su tuo vengru. Tuo laiku padėjau anglų kalbą ir mokiausi vengrų. Biblioteka tai didelė buvo, atnešdavo knygų, kokių panorėdavai. Kameroje buvo toks langelis maistui paduoti ir tame langelyje akutė. Kas dešimt dienų prie tos akutės prieidavo ir sakydavo „knigi“. Atnešdavo knygas pagal pasirinktas iš duoto sąrašo.

Tai aš skaitydavau. Net naktį kokį žodį atsimenu, tai pasiskaitau, nes šviesų neišjungdavo naktį. Naktimis dažnai neužmiegu. Langas tik viršuje, dažniausiai atidarytas. Tai aš pro tą pravirą plyšiuką į žvaigždes žiūrėdavau.

Mes visi kartais gaudavom siuntinius ir būdavo galima nusipirkti ko reikia iš „larioko“. Vyskupas pastebėjo, kad jo daiktai dažnai dingsta. Buvo toksai Popper. Vieną naktį aš nemiegojau ir matau, kad jis kažko vaikšto. Aš jo paklausiau: „ko nemiegi?“ Ar aš jį paklausiau, ar jis, neatsiminau. Tai jis turbūt norėjo apvogti.

Tai aš viską pasakiau vyskupui. Tai jis pasakė prižiūrėtojams ir šie tardė tą Popper. Kadangi jis pasakė: „jakobi ja vzial“, tai jie jį nubaudė.

Kai mano akys nuo skaitymo visai užgeso, tai aš nebegalėjau skaityti. Tada Laslo skaito, nes jis rusiškai mokėjo, o aš klausau. Bet man pasirodė, kad jisai ne visai taip skaito, kaip ten yra. Kai aš pasakiau apie tai, jis užpyko. Gal ir man trūko kantrybės... Tai aš nutariau: „jei neskaitai, tai ir neskaityk“, man kas nors kitas paskaitys. Tas Popper guli ant lovos ir skaito. Stalas per visą kamerą, kad tilptų visi. Tai aš kitoj pusėj stalo sėdžiu ir klausau. Bet tas vengras guli ant lovos ir kažką sako. Supratau, kad jis tarsi nenori, kad man skaitytų, nes gal jį erzina.

Jis vėl kažką man sako, o aš nuduodu, kad nesuprantu. Tai Laslo atsistojo, vaikšto aplinkui, o aš nekreipiu dėmesio. Tai jis priėjo ir kaip trenkė su nykščiu man į akį ir iššoko obuolys. Tada kiti puolė ant jo, partėškė jį ant žemės ir pradėjo mušti. Tada vyskupas priėjo prie langelio ir pabeldė. Tai prižiūrėtojai pagriebė tą vengrą ir išvedė, kad apsaugotų nuo dar didesnio

sumušimo. Kai vengras grįžo, vėliau dar pasakė man: „žalko, što ja tebe glaz nevykolo!“ Bet per ilgesnį laiką aš jam dovanojau.

O tam vengrui vyskupas buvo atidavęs savo megztinį. Tai šiam būdavo šilta ir jis nuolat laikydavo fortkele atdarą, o Matulionis šaldavo po tuo langu...

Po to mes su Matulioniu nesikalbėjome apie metus, nes aš pykau, kam gynė vengrą.

7. Kaip elgėsi su kitais žmonėmis?

Teofilius buvo autoritetas ne tik tarp lietuvių, bet ir tarp kitų. Daugiausiai paleisdavome humoro, kad ir surūgusiu veidu beveik niekas nešnekėdavo, o ir vienas su vienu labai retai, nes nebuvo kaip. Leisdavom sau nerimtai kalbėti. Mėgdavo juokauti ir vyskupas, juk vainikas nebūna be rožių!

T. Matulionio pamoka. Klausiu T. Matulionio, kodėl neišranda tokio dalyko, kad tuos, kurie nori būti kunigais, sterilizuotų? Vyskupas: „Ar tu čia nepagalvojai, ką sakei?“ Aš: „Leptelėjau šiaip sau“. O jis atsakė: „Argi tu neįsivaizduoji, kad į kunigus eidamas privalo aukotis. Dievui patinka švari auka, be jokių vylių, be apgaulių. Jeigu, sako, jis būtų iš... tai niekas jo neklausytų, sakytų: „gerai tau šnekėti, kad nėra jokio polinkio į moteris. Reikia aukotis, ir mes patys tą auką pasirinkome.“ Tai man buvo didelė pamoka visam gyvenimui, tik ta pamoka man buvo po laiko.

Buvo ir rusų šventikas. Būdavo, kad susikrisdavo, tai vyskupas visada nusileisdavo. Vyskupas Matulionis buvo labai taikus žmogus. Niekada jokio niekšiškumo nepastebėjau. Visada geravalis. Tai šventas žmogus!

Kai parodydavau kokį fokusą vakare pasiruošęs, tai Matulionis sakydavo, kad vakaras „praėjo gerai“, nuo to man irgi darydavosi geriau, kad ir vyskupui patinka. Vis kažkiek palinksminu. Juk negali būti visą laiką įsitempęs, reikia ir atsipalaiduoti.

8. Kaip Teofilius Matulionis bendravo su kalėjimo prižiūrėtojais, tardytojais?

Kaip ir visi.

9. Kaip D T elgėsi tardymų metu?

Nevesdavo tardyti, nes jau buvo pakankamai ištardyti.

10. Kaip su vyskupu elgėsi kalėjimo prižiūrėtojai, tardytojai?

Kaip su visais nesiskaitydavo. Būdavo toks *dežuravimas*, tai reikėdavo kamerą sutvarkyti, išplauti. Tai už jį *padežuruodavo* kunigas Janulaitis už Matulionio davinį. Įtemptai sekdavome, kas vyksta, bet retai arba vėlai sužinodavome.

11. Ką apie juos kalbėjo jums ar kitiems kaliniams?

Niekada nieko nekalbėjo. Tokiais dalykais neužiimdavo.

Kai į pirtį varydavo, tai matydavom kitus kalinius, bet jokių būdu nebuvo galima kalbėtis. Tai aš buvau morzės abėcėlė gerai išmokęs, tai esu taip susikalbėjęs su kitu.

12. Koks buvo Matulionio požiūris į politiką?

Visą laiką politikuodavom.

Matulionis pasakodavo apie savo praeitį. Pasakojo, kaip keitė jį su A. Sniečkum. Tai apie jo grįžimą į Lietuvą. Esame palaiminti Aukščiausiojo, kad grįžtame į tėvynę Lietuvą, nes į laisvą šalį patenkame. Tuo tarpu tie bolševikai, į kuriuos šie buvo iškeisti, kai juos persiuntė, turėjo dirbti, o kai kurie buvo apkaltinti šnipais ir kentėjo. O Vyskupas pasakojo, kaip juo tuoj pat pasirūpino, seselės perrengė.

Apie Ameriką pasakojo, kad amerikiečiai visada šypsosi, visada linksmi. Jis ten vaikščiojo apsirėngęs kaip vyskupas, tai nepažįstami žmonės sveikinasi, tarsi būtų draugai.

Grįždamas iš Amerikos jis buvo ir pas Šventąjį Tėvą. Ten viename žurnale pamatė savo nuotrauką su Stalino nuotrauka šalimais. Po vyskupo T. Matulionio nuotrauka užrašyta „Tai kankinys“, o po J. Stalino nuotrauka – „kankintojas“.

Pasakojo ir kaip buvo Šventojoje Žemėje. Buvo prie Kristaus Kapo. Pasakojo ir kaip maudėsi Negyvojoje Jūroje. Sako: „kaip nelįsi į vandenį, vis tiek tave išspjauna. Negalėtum nusiskandyt jokių būdu. Tarsi pripūstas čiužinys. O pasinert sunku į tą vandenį. O kai išlendi ir saulėje išdžiūsti, tai gali nubraukti baltą druską nuo savęs.“

13. Koks buvo Matulionio požiūris į Apaštalų Sostą bei Katalikų Bažnyčios hierarchus?

Žinojome, kad yra ir arkivyskupas M. Reinys tame Vladimiro kalėjime, kunigas Mironas ten mirė. Daugiau nieko nekalbėjo.

14. Kaip Dievo tarnas kalėjime liudijo savo tikėjimą ?

Nebuvo kas nei kalbėt, nes visi tą patį tikime. Išpažinties taiėjau prieš Velykas. Buvau seniai buvęs. Neįsidėmėjau, ar vyskupas eidavo išpažinties pas Janulaitį... Jeigu irėjo, tai nemačiau.

15. Ką iš T. Matulionio esate girdėję apie nuodėmę ?

Neatsimenu

16. Kokia buvo T. Matulionio malda?

Labai dažnai meldavosi, matydavosi, kaip lūpos kruta.

Matulionis nuolat meldavosi. Nuolat rožančius rankoje. Aš iš duonos darydavau visokias figūrėles. Rožančius būdavo tik iš duonos. Vyskupas irgi turėjo tokį. Aš buvau padaręs ir šachmatų figūrėles.

Dar matydavosi, kai krutina lūpas... Jis labai daug meldavosi.

17. Ką pasakytumėte apie Dievo tarno išmintingumą ?

Išmintingas. Neturiu atminty pavyzdžių. Vyskupas daug skaitydavo. Jis mokėsi anglų kalbą. Jis mane irgi teiraudavosi.

18. Kokia buvo jo nuostata turto atžvilgiu ?

Kad neatsimenu, ar buvome kalbėję.

19. Kokia buvo jo nuostata garbės atžvilgiu?

Buvo garbingas, toks koks ir turi būti.

20. Kokia buvo jo nuostata patogumų atžvilgiu?

Aš nieškau patogumų, tai man nebuvo aktualu.

21. Koks buvo vyskupo požiūris į vargšus, koks buvo jo elgesys su jais?

Mes ten visi lygūs vargšai. Skaičiau apie tokią lenkaitę Manka. Kareiviai ja pasinaudodavo, ji save pardavinėdavo. Ją nuskriaudė. Vyskupas irgi, atrodo, skaitė tą knygą. Ir jam pagailo tos mergaitės. Man atrodė, ko čia gailėtis tokios ? Jis buvo teisus, tik man atrodė kitaip.

22. Koks buvo vysk. T. Matulionio santykis su Dievo gailestingumu?

Šventėse sakydavo pamokslus. Kalbėdavo apie Kristaus kančią, kad Dievas labai daug kentėjo ir apie Dievo gailestingumą. Tai man atrodė, kam reikia kalbėti tą, ką aš ir taip žinau. Tiesiog padykęs buvau, nors ir tikintis į Dievą...

23. Į ką Dievo tarnas dėjo viltis?

Abejonių niekam nebuvo, kad reikia turėti viltį. Vyskupas dėjo viltis į stebuklą. Stebuklas ir įvyko.

24. Ką pasakytumėte apie Dievo tarno nusižeminimą?

Jautėsi, kad jisai norėjo, kad jį gerbtų. Bet mes nekritikuodavome, neliesdavom. Tiesiog gerbėme.

25. Ką pasakytumėte apie Dievo tarną drąsą ?

Kad jis nekalbėjo. Bet jis slėpė partizanus savo bažnyčioje. Tai už tai jį ir suėmė. Buvo suvedę ir į akistatą. Atrodė, kad jis turėjo tikrus duomenis.

26. Kaip vyskupas kalbėjo apie teisingumą?

Neprisimenu. Meluot nemoku.

27. Kur buvo ryškus jo susivaldymas, o kur jo pritrūko?

Nebuvo nuo ko susivaldyti. Nesivėlė į piktumus, į ginčus, nesikarščiudavo.

28. Gal žinote, kaip jis elgėsi prieš mirtį, ligos metu?

Tik sužinojau, kad mirė. Kad būčiau žinojęs, kad vyskupas grįžęs į Lietuvą, būčiau jį Birštone aplankęs.

29. Ką Jūs manote apie tai, kad Dievo tarnas vadinamas kankiniu?

Labai teisingai. Kas gali būti didesnis kankinys, nei jisai? Pirmą kartą Solovkų salose kai buvo, tai jiems šiek tiek laisviau leido būti. Turėjo ir liturginių indų, ir sutanas galėjo dėvėti. Matyt dar bolševikai nebuvo įsitvirtinę, tai prisibijojo. Bet kažkaip per radiją pranešė, kaip jie yra užlaikomi, tai po to pranešimo dar blogiau pasidarė: atėmė sutanas ir kitus dalykus.

30. Kokius kitus gyvus liudininkus galėtumėte pasiūlyti?

Kluonis, bet pasirodo, kad jis nesėdėjo kartu su vyskupu Matulioniu.

ŠALTINIS

SAVAIRASTIS

Eina nuo 1906 metų

Redakcijos ir administracijos adresas Marijampolė, Bažnyčios g. 22. tel. 188.	Prenumerata: met. 6 lit.; pusė m. 4 lit.; vienas egz. 30 ct. Užsieniuose met. 2 dol.	Raštai talsomi redakcijos nuostūra Smulkūs nesaugomi ir negrąžinami.
--	---	---

Garbingas Rusijos kankinys — J. E. vysk. T. Matullionis

Taip Ekscelencija atrodė tik ką
grįžęs iš Sov. Rusijos.

10 priedas. Garbingas Rusijos kankinys. Šaltinis (viršelis). 1933. Nr. 49

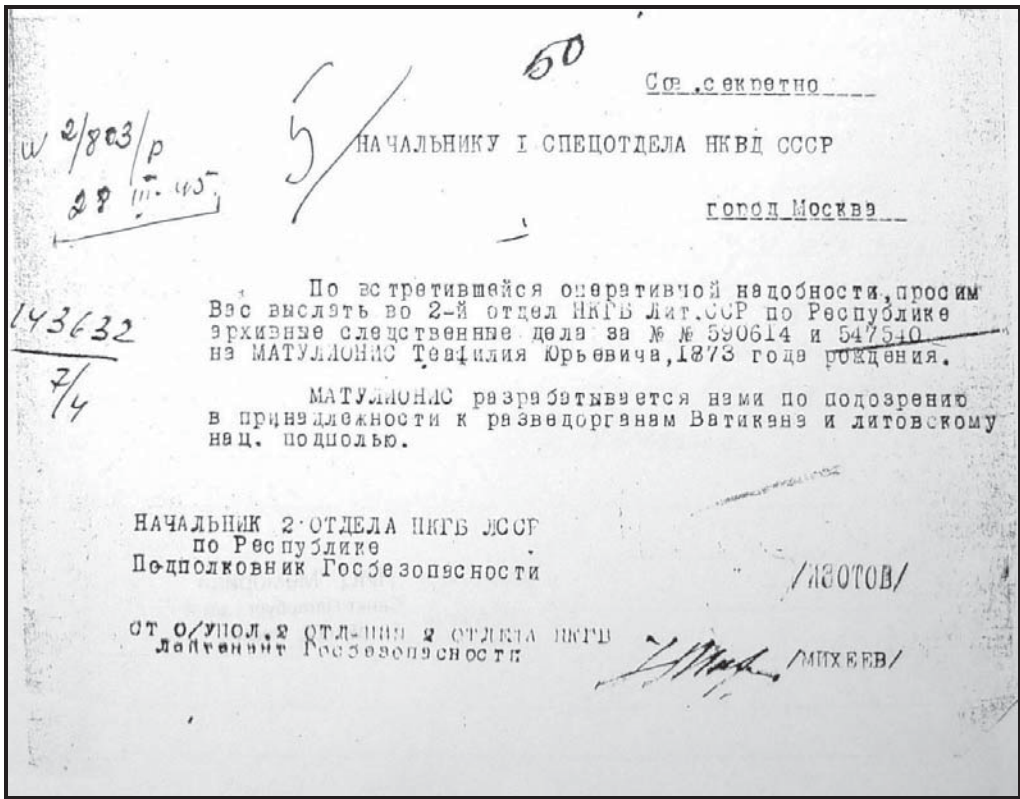
11 priedas. Nuotrauka. Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia Sankt Peterburge 2009 m. rudenį⁴⁹⁴

⁴⁹⁴ Kun. T. Matulionis rūpinosi bažnyčios statyba nuo 1910 m. iki suėmimo 1923 m. Bažnyčia buvo uždaryta 1935 m. Gražinta tikintiesiems 1996 m. Šiuo metu vyksta kapitalinis remontas. Darbo autorės archyvas

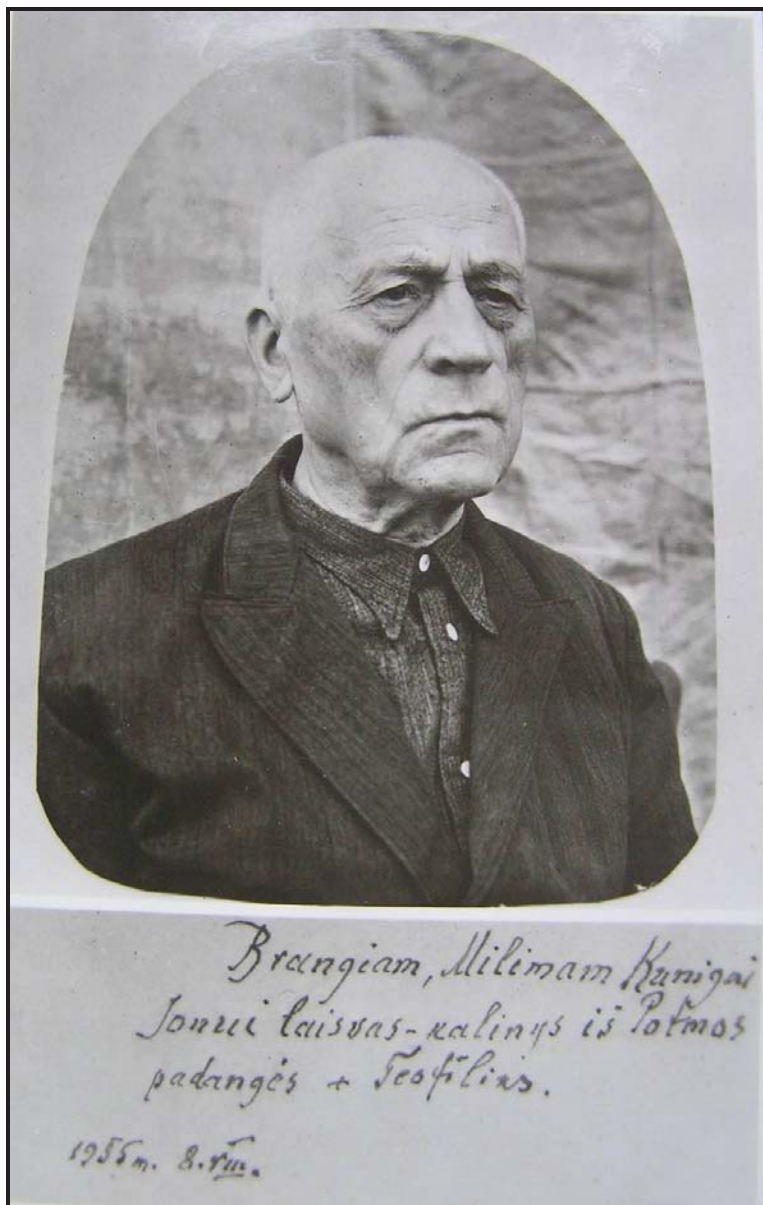

12 priedas. Nuotrauka. Vyskupas Teofilus Matulionis su kitais lietuviais kunigais, sugrąžintais iš įkalinimo Rusijoje į Lietuvą. 1933 m. spalio 19 d.⁴⁹⁵

⁴⁹⁵ Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyvas. Beatifikacijos byla. Fotografijų fondas.

13 priedas. Lietuvos SSR NKGB pažyma prašant atsiųsti iš Maskvos ankstesnes baudžiamąsias T. Matulionio bylas, nes dvasininkas esą įtariamasis šnipinėjimu Vatikanui ir rengiamasi operatyvinam sekimui. 1945 m. kovo 28 d. AUFBSB SPb. B. P- 87328. T. 2. L. 50.

14 priedas. Nuotrauka. Vyskupas Teofilus Matulionis – „laisvas – kalinys“. Potmos invalidų namai. 1955-08-08. KVKA. Beatifikacijos byla. Fotografijų fondas.

СССР

МИНИСТЕРСТВО ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Управление МГБ по Архангельской области

Отдел

УЧЕНО В 1989 Г.

Дело подлежит возврату
в УКГБ при СМ СССР
по Архангельской области

ДЕЛО №

По обвинению *Дейнис В.В., Маймулене Ю.Ю.,
Мельников А.И., Синсавидов К.А., Халишев Я.
Панкевих СС*

Начато " 19 *32* г. В *одном* томах
Окончено " 19 *33* г. Том № *1*

После судебного рассмотрения и вступления приговора в силу, настоящее дело подлежит немедленному возвращению в отдел „А“ УМГБ по Архангельской области.
К делу должна быть приобщена копия приговора.

Основание: приказ НКВД, Прокуратуры и НКЮ Союза ССР № 00359 от 10 апреля 1939 года.

Арх. № **14014**
Арх. № 11-13721
Сдано в архив „ „ „ „

Передача находящихся в производстве следственных дел, а также взятых из архива дел в другие отделы или органы МГБ хотя бы и временно, производится исключительно через отдел „А“ УМГБ по Архангельской области.

Передача следственного дела оформляется постановлением, утверждаемым начальником соответствующего управления МГБ или его заместителем.

15 priedas. Baudžiamosios bylos MGB Archangelsko apskr. viršelis. 1932 m. AUFBSB Arch. B. P – 13721. T. 1

АРХИВ УФСБ РФ
по г. Санкт-Петербургу
и Ленинградской обл.

КОПИЯ

СЕКРЕТНО

УЧТЕНО
Министерство Государственной Безопасности СССР
В 1962 г. **Центральный архив**

Подлежит возврату
в УКУБ по Ленинградской обл.
ОБЩИЙ СЛЕДСТВЕННЫЙ ФОНД

№1700

ДЕЛО по обвинению _____

Матуловича Т. Ю.

П-87328

УПРАВЛЕНИЕ КГБ при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ СССР
по ЛЕНИНГРАДСКОЙ ОБЛАСТИ

Дело в. **3** т.

Том № **1**

АРХ. №-21978

36к 72/с

16 priedas. Arkivyskupo T. Matulionio baudžiamosios bylos viršelis. 1929 m.
AUKGB SPb. B. P- 87328. T. 1.

147

О. Г. П. У.

Гор. _____ (Наименование органа) _____ к делу № _____

Протокол допроса

1932 года Июль мес. 1 дня, я _____

допрашивал в качестве _____
и на первоначально предложенные вопросы он(а) _____
сказал(а) _____

- 1. Фамилия Матуляниш
- 2. Имя, отчество Теодорий Карлович
- 3. Возраст (год рождения) 1873 г.
- 4. Происхождение (откуда родом, кто родители, национальность, гражданство или гражданство) Кударишки Ковенский губ из крестьян
общины арендаторов
- 5. Место жительства (постоянное и последнее) _____
- 6. Род занятий (последнее место службы и должность) Служитель казенного кулота
- 7. Семейное положение (близкие родственники, их имена, фамилия, адреса, род занятий до революции и последнее время) одолов
М. Ю. Матуляниш

17 priedas. Arkiv. T. Matulionio apklausos protokolai. Solovkų lageris. 1932 07 07. AUFBSB Arch. B. 13721 T. 1 L. 147

14400

8. Имущественное положение (до и после революции допрашиваемого и его родственников)

9. Образовательный ценз (первоначальное образование, средняя школа, высшее специальное, где, когда и т. п.) Среднее духовное образование окончили духовную семинарию

10. Партийность и политические убеждения Анонимен

11. Сведения об общественной и революционной работе

12. Сведения о прежней судимости (до Октябрьской революции, после нее) По моему. Версуде был приговорен к 2 годам ссылки в 1923 году и к 1930 году приговорен к 10 годам концлагеря

13. Служба у белых Нет

Показания по существу дела В декабре 1930 года я находился на р-ке Францкая. 301 последние были были нас командов 30 человек, среди них Фрунзе

17 priedas (tešiny). Arkiv. T. Matulionio apklausos protokolas. Solovkų lageris. 1932 07 07. AUFSB Arch. B. 13721 T. 1 L. 147 rev.

Погошо, обложилась нае реллигиозне, утвенне
орит ми все брест. а быи завоном нашеи конириче
кошт. получам посылки от совет б. кривтан, а
те от Московско и международно Красное
сеца.

итно от д-да получам предка посылки и
ми от гр-ки Федведской французски проми-
шек за невокой зношавой и домировекой
нот Консванбуинот грш. на пр. 25 октября 8. 32/34

21. Вернее я от Милвело нитро не получам т.к. она посылка
есть, но ее вернули обратно ввиду моего перевода в другое место.
Мешають посылки - законотенит а быи такими
згитник, Бичили и Чкаими склавивичеке на
Бичкоб.

дешне а знаю что быки евангелаву Панкеевич, она
е такима по Москве вентрели ее на Милваки
итела. а тамми к нит в астрелу за океанми.

аю Бакте каролика Суваболаской с. организ-
.. Знаком мне еще некто Бундинов, который сово-
но по работе по его национальности не знаю,
аю законотенито Микхера каролика.

Самостоятели даются имо...

... и по...

... 15-20...

... в...

И. В. Машинкина

17 priedas (tesinys). Arkiv. T. Matulionio apklausos protokolas. Solovkų lageris. 1932
07 07. AUFSB Arch. B. 13721 T. 1 L. 148

14800

Мне известно что когда режиссер Маркушевский летал
в прошлом году то он переживался Целищевым
и др. о других режиссерах малоизвестных. На
Р-ке французской через некоего Широва. Указан
мне переживались также др. о. Шкоф мне неизвестно
по переживанию из режиссеров почитан также др. знаю
Мне точно писал Маркушевский, но я также не
помню. Отписали Целищевым на мое имя
Серебряков Маркушевский.

Н. Ю. Матюшевский

Будучи здесь в Заключении и т.д. и т.д. и т.д.
другие заключенные которые ко мне обращались
также и в будущем если даже мне будет дано
свободное распоряжение властей здесь. Не знаю
и все таки буду продолжать если кто ко мне
пожелает; в данном случае я буду продолжать дам
рекомендацию и никакие другие не могу для
меня предложить.

Кого недоволят и казенные указываются скажу
т.к. не имею права.

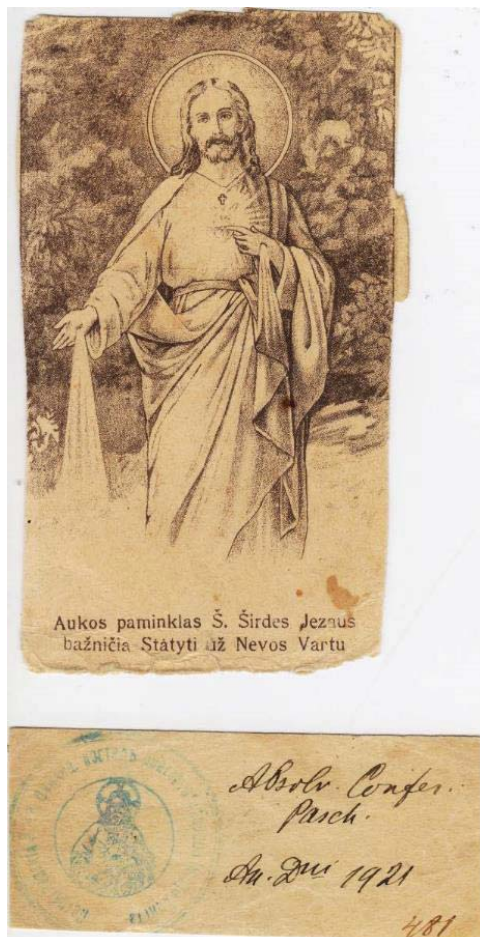
Отказываюсь также ответить на вопрос что бы
показывать в основном в режиссуру.

Н. Ю. Матюшевский

Маркушевский

Каждая страница протокола должна заканчиваться подписью допрашиваемого, а не

17 priedas (tešiny). Arkiv. T. Matulionio apklauso protokolai. Solovkų lageris. 1932 07 07. AUFBS Arch. B. 13721 T. 1 L. 148 rev.

18 priedas. Labdaros lapelis Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios statybai paremti.
18 A priedas. Parapijos anspaudas. Petrogradas. XX a. 2 deš. Darbo autorės archyvas

Garbė Jėzui Kristui.

Maloni panele Maryte!

Įsivačiuodamas iš namu užmiršau
paieinti Jūsų autrašą ir delto taip ilgai
mėrašiau. Nesonei aplauke mane p. le
Bronis J. - nuo Jūsų sušinojau Jūsų autra
šą ir štai rašau keletą žodžių. Gal jau
dept kad 10. III. 23m. mane apgyvendino
Maskvoje trejems mėnams. Gyvenimo
nuostai ir jausmabūlus. Kaip p. le
rytė gyveni: ar socika ar leuksma, ar
paserovai apsivietas darbe dirbi ar netgi
sūtyje darboje? Tikrinos sulauksias nuo
Jūsų nors keletą žodžių. Paėikinu su šiu
Vokynomis - veltija nuo dukščioniusiyo visio
gro. pasocikiuk nuo manzo ilama ir sesut
su Dievu. Geriaq Jus hian. Trofilio, M. M. M.

Maskva.

1912 24.

20 priedas. Kunigo T. Matulionio laiškas parapijietei M. Jočytei. 1924 04 12. Maskvos kalėjimas. G. Masiulytės Burbienės šeimos archyvas

Laudetur Iesus Christus.

Brangus ir Mylimas
Kun. Jonai,

Kuo širdžiai sveikimi Jus Jūsų varduviu, proga. Meldim Svenčiausįjį, Jėzus Širdį per Jūsų Šloboje užtarimate laiko Jus ilgiausius metus gražioje sveikatoje, laimina Jūsų ganytojavimo darbus, ypač santykius su naujais gamomaisiais, quodžiu, ramina, padeda visuose nepretenliuose kaip bažnykliniuose kaip asmeniškuose reikaluose susitvarkyti kuogracičiau. Šeimin bendras leidima naujai pasitutus bažnyklinius rūbus pašventinti. Tėrai gaila, kad iš Kun. J. Koncepcijaus nesulaukta išrašytas medžiagų. Prašam atvykti Šeduvon galima bus šiek tiek suteikti arnatams bei karams nekuris medžiagų. Tad lauksiu atsilankant į Šeduvą. Kol kas – sudiev. Su ganytojų būnų palaiminimu, užuojauta, linkėjimais viso geriausio, miļes Jus

+ Teofilus Matulionis
Kaišiadorių vyskupas.

Šeduva.

1960. VI. 17 d.

13
119

1354 Nr.

LIETUVOS T.S.R.
VIDAUS REIKALŲ MINISTERIUI
Vilniuje.

1941 m. gruodžio mėn. 17 d. STAKLIŠKIŲ Vykdomojo Komite-
to Pirmininkas pranešė Stakliškių Bažnyčios Klebonui, kad bažny-
čiai priklausantis namas - "ŠPITOLĖ" yra nacionalizuojamas ir
sidlė jam, kaip parapijos atstovui, pasirašyti po nacionalizacijos
aktu. Klebonas atsisakė pasirašyti nacionalizacijos aktą ir tų
pačių metų gruodžio mėn. 17 d. parapijos vardu padavė ALYTAUS
apskrities Vykdomajam Komitetui skundą dėl Stakliškių Vykd. Komite-
to parapijos namą nacionalizuojančio akto. Dėl šitokių žygių
ir A l y t a u s Apskr. Vykd. Komitetas nacionalizacijos akto
nepatvirtino. Špitolė, kaip ir anksčiau, liko parapijos žinioje
ir vien tik parapijiečių reikalams ir iki šio laiko niekas ne-
kliudė parapijiečiams ją naudotis.

1946 m. birželio mėn. 22 dieną STAKLIŠKIŲ Vykd. Komite-
to Instruktorius išakė parapijos name-Špitolėje gyvenusiam bažny-
čios sargui iš buto išsikraustyti, o Špitolės patalpos paverstos
šokių sale.

Nuo neatmenamų laikų Lietuvoje prie visų bažnyčių yra
parapijiečių lėšomis pastatyti ir vien tik parapijiečių reika-
lams skirti namai, paprastai žmonių vadinami "Špitolė". Špitolė
bažnyčiai ir parapijiečiams yra būtina reikalinga. Paprastai
joje gyvena bažnyčios tarnai: vargoninkas, zakristijonas, varpinin-
kas ir bažnyčios sargas. Ypatinai svarbu, kad bažnyčios sargas
gyventų arti prie bažnyčios ir taip tinkamai galėtų ją saugoti,
prižiūrėti ir tvarkyti. Špitolės patalpose vargoninkas moko baž-
nytinį chorą pamaldoms būtiną bažnytinio giedojimo dalyką. Para-
pijiečiai, atėję į bažnyčią iš tolimų kaimų, ypatingai seneliai
ir vaikai, Špitolėje gali sušilti, pailsėti, susitvarkyti, o rei-
kalui esant net ir pernaktoti, kas ypač aktualu šlapio rudens ir
šaltu žiemos metu. Kūnai, atvežę kūdikį krikštinti, vežikai, atvykę
kunigo pas ligonį, vestuviniškai ir kitokie interesantai taip
pat turi kur sustoti ir laukti. Visą tai turint omenyje matosi,
kokią didelę reikšmę turi Špitolė parapijos gyvenime ir kokią
didelę skriaudą padarė STAKLIŠKIŲ VYKD. Komitetas vietos parapi-
jos tikinčiųjų atžvilgiu. Be to, kadangi Špitolė yra arti prie
bažnyčios, tai dabar ten vyksta sekmadieniais ir šventadieniais
pamaldų metu šokiai, muzika ir truksmas, drumsčia pamaldų rimtį
ir tuo būdu kiršina ir įžeidinėja parapijiečių tikiybinius jausmus.

Konstitucijos 10, 124 ir 126 straipsniu šviesoje, pa-
lankaus tikėjimo ir tikinčiųjų reikalų traktavimo iš TSRS Val-
džios pusės ir jos specialių pareidymų bažnytinio pastatų atžvil-
giu akyvaizdoje - STAKLIŠKIŲ Vykd. Komiteto Instruktoriaus elgsena
negali būti kitaip kvalifikuojamas, o tik kaip savivališkas ir
neteisėtas gi kaip toks Lietuvos T.S.R. Valdžios turi būti pa-
naikintas ir atšauktas. Juk joks šiuo metu veikiąs sovietiškas
įstatymas neduoda teisės pasielgti taip, kaip pasielgė Stakliškių
Vykd. Komitetas ir jo Instruktorius bažnytinio pastatų atžvilgiu.
Tad, dėl viso kas išdėstyta, maloniai prašau, Tamsa
Ministre, mano pareiškimą kiek galima skubiau peržiūrėti ir sku-
biai duoti STAKLIŠKIŲ VYKD. KOMITETUI pareidymą parapijos namą-Špi-
tolę grąžinti Stakliškių bažnyčiai. Taipogi prašyčiau, Tamsa Mi-
nistre, pavesi informuoti mane apie Tamsos sprendimą rašte
iškelto klausimo reikalu.

Lietuvos centrinis valstybės archyvas

R. P-181 Ap. 1 B. 10 L. 114

+ T. Matulionis

Kaišedorių Vyskupas

22 priedas. Kaišedorių vyskupo T. Matulionio pareiškimas Lietuvos SSR Vidaus
reikalų ministrui. Dėl Stakliškių špitolės nacionalizavimo. 1946 07 13. Kaišedorys. LCVA.
R-181. Ap. 1. B. 10 L. 114

KAŠIADORIŲ VYSKUPAS

1992 Nr.

LETSR MINISTRŲ TARYBOS PIRMININKUI

Vilniuje.

114
176
1946. VI - 26
Kopija pasirašyta
1946. VI - 26

Papildomai prie mano telegramos š.m. lapkričio mėn. 6 d. Tautos Rinkimų Rinkimininke vardu pasiūstos, kurioje trumpai buvo išdėstyti Ciobiškio prieglaudoje esamos koplyčios išniekinimo ir išardymo - dabar, kaip telegramoje buvau žadėjęs, apie tą skaudų įvykį išdėstau plačiau.

1946 m. spalio mėn. 29 d. apie 10 val. ryto du kariškiai atvyko pas Ciobiškio bažnyčios kleboną, reikalavo, kad jis esamą Ciobiškio prieglaudoje koplyčią išardytų. Klebonui paaiškinus, kad jis be Kašiadorių Vyskupo leidimo to daryti negalės, tuomet jis pareiškė, kad už poros valandų atvyko tuo reikalu kalbėtis vyresnėji. Atvykę vyresnieji taip pat reikalavo minėtą koplyčią išardyti, bet pagaliau su jais išsiaiškinta, kad jie patys tuo reikalu kreipis pas vyskupą, bet ir klebonui sakė, kad ir jis iš savo puses iki š.m. lapkričio 14 d. apie tai su vyskupu pasikalbėtų. Ukmergės pareigūnai pas mane koplyčios reikalą nebuvo kreipėsi. Nelaukdam su-tarto laiko - lapkričio 14 d., - jau lapkričio 4 d. apie 8,30 val. ryto atvyko iš Ukmergės pareigūnai, apie 8 žmonės, ir vel iš klebono reikalavo, kad jis išardytų koplyčią. Klebono paaiškinimo, kad jis be vyskupo sutikimo to daryti negalės ir dar neturėjęs laiko ir galimybės apie koplyčios reikalą su vyskupu kalbėtis, neėmė dėmesio. Vykdomojo Komiteto Pirmininkas, kaip jis pasisakė, ir kurių es pavadinau telegramoje Ukmergės portorgu, surašė du protokolus; viename protokole reikalavo, kad daugiau klebonas koplyčioje ne-laikytų pamaldų, kitame, kad išardytų koplyčią. Taip pat ir pašėmė klebono atsiskyptai daryti. Šiuos savo reikalavimus Vyk. Kom. Pirmininkas rėmė Ministrų Tarybos Pirmininke ir Religijai kultūrai Reikalų Tarybos prie TSRS LMT Igaliojotinio LETSR raštu. Klebonui pe-keiklavus tą raštą parodyti, jis atsisakė, todėl po protokolais klebonas nepasirašė. Tuomet su labai aštriais gresinimais teismu ir kalejimu, pareikalavo eiti į koplyčią ir ją ardyti. Tą patį liepė daryti ir ten esantiems civiliams žmonėms. Niekam nesutikus, jie patys pradėjo koplyčią ardyti. Kleboną tuo metu išvedė į kitą patalpą - kumbarį ir pastatė po sargyba. Po kokių 10 minučių liepė vel eiti į koplyčią. Atėjęs rado altorių išardytą, tabernakulium su švenčiausiu Sakramentu buvo pastatytas ant grindų. Žmonės, kurie tuo metu ten buvo, pasakoja, kad tabernakulį jie buvo atidarę. Kai tabernakulį su švend. Sakramentu norėjo dėti į sunkvežimį, klebonas paprasė, kad leistų jam švend. Sakramentą išsiimti, kas jam buvo leista, bet kai jau nesė švenčiausią Sakramentą į bažnyčią, vel jis buvo gražintas į koplyčią ir ten po sargyba laikytas kol jie koplyčios daiktus sukrovė į sunkvežimį. Tik po to klebonas nunesė sv. Sakramentą į parapijos bažnyčią. Koplyčios daiktus jie atvežė į bažnyčios zakristiją.

Virš minėti valdininkai, priešakyje su Ukmergės Vykdomojo Kom. Pirmininku, - atskomingas ir gan aukštas vietas udimą - įvykdė savavališką, neteisėtą, kriminalinio pobūdžio, nekultūringą ir tikinčiųjų akyse šventvagišką aktą. Jie viešai išniekino šventą vietą - koplyčią, ją išardydami, ir švend. Sakramentą, kuris mums katalikams yra garbingiausias, brangiausias ir švenčiausias. Konuoetabu tad, kad žmonės tą įvykį matę bei apie jį sužinoję, iš didelio susi-jaudinimo, širdies skausmo ir liudėsio negalėjo susilaikyti nuo as- surų.

Pranešdamas, Tautsai Ministrų Tarybos Pirmininke, šį skau- dų ir ligi šiol dar Lietuvoje negirdėtą įvykį, prašyčiau padaryti atitinkamą žygį, kad Bažnyčia būtų apsaugota nuo panašių įvykių ir be to, prašyčiau įsakymo atstatyti Ciobiškio koplyčią iki šiol huvisių padėtį - atstatyti išardytą koplyčią.

Be to, prašyčiau, kad Ciobiškio koplyčia prieš kelioliką metų ka- -nomiškai įstegta ir ligi šiol netrukdomai veiktė.

+ S. Matulionis
Kašiadorių Vyskupas

1946
Mud. 5/1
15.6
16 val. 35 min.

LCVA F. R-181 Ap. 1 B. 10 L. 176

23 priedas. Kaišiadorių vyskupo T. Matulionio pareiškimas Lietuvos SSR ministrui pirmininkui dėl Ciobiškio koplyčios savavališko išardymo. 1946 11 13. LCVA. F.R-181 Ap. 1 B. 10 L. 176

Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus.

Wielce Szanowny Panie Kajetanie

List Pana z 2. II. otrzymałem. Serdecznie dziękuję za pamięć. Szkoda, że P. Kajetan nie mógł zawitać do Śedniew. Bardzo miło dowiedzieć się o doznanych i przeżytych chwilach podniesienia ducha w czasie pobytu w Leningradzie w Kowionem. O zgonie S. pamięci B. kupa (Amondru). ^{dyk} Requiescat in pace.

Pozdrowienia Ks. Augustynowi i Jego siostrom oświadczyłem. Serdecznie za nie dziękuję i śląc swoje dziękuję życzą o tych jak Najświętszy.

Serdecznie dziękuję P. Kajetanowi za pamięć o mnie w modlitwach Waszych. Je u S. tana, odprawiając Mszę św., też polecam Was Najświętszemu Sercu Jezusa ze wstawiennictwem Najświętszej Marii Panny. 9. II. minęło trzydzieści trzy lata jak zostałem przez S. J.

24 priedas. Kaišiadorių arkivyskupo T. Matulionio laiškas Kajetan Šiker. Šeduva. 1962 02 13. A. Šiker šeimos archyvas

Biskupa Malieskiego zostałem pokonsekrowanym
nym^o biskupem. Tego dnia otrzymałem z Am-
tykanu telegramę że Ojciec Święty Jan XXIII de-
kretami udzielił mi tytułu Arcybiskupa. O su-
donym objawieniu Pana Jezusa i Najświętszej Ma-
ryi Panny w czasie kazania w jednym z pod-
ziemi w Ameryce nie niesłyszałem.
Do miłego zobaczenia się w Oksfordzie Pan-
+ Profesor Maltusow, Arcybiskup.
Sedawa.
1962. 02. 13.

24 priedas (tęsinys). Kaišiadorių arkivyskupo T. Matulionio laiškas Kajetan Šiker. Šeduva. 1962 02 13. A. Šiker šeimos archyvas

Roma ZAJANČKAUSKIENĖ

**TEOLOGINIŲ DORYBIŲ SKLAIDA ARKIVYSKUPO
TEOFILIAUS MATULIONIO KANKINYSTĖS KELYJE**

Daktaro disertacija

Išleido ir spausdino – Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos Leidybos skyrius

(S. Daukanto g. 27, LT-44249 Kaunas)

Užsakymo Nr. K14-144. Tiražas 15 egz. 2014 07 31.

Nemokamai.